BULETINUL ARHIVELOR MILITARE ROMÂNE Anul XXII, nr. 4(86)/2019

DOCUMENT

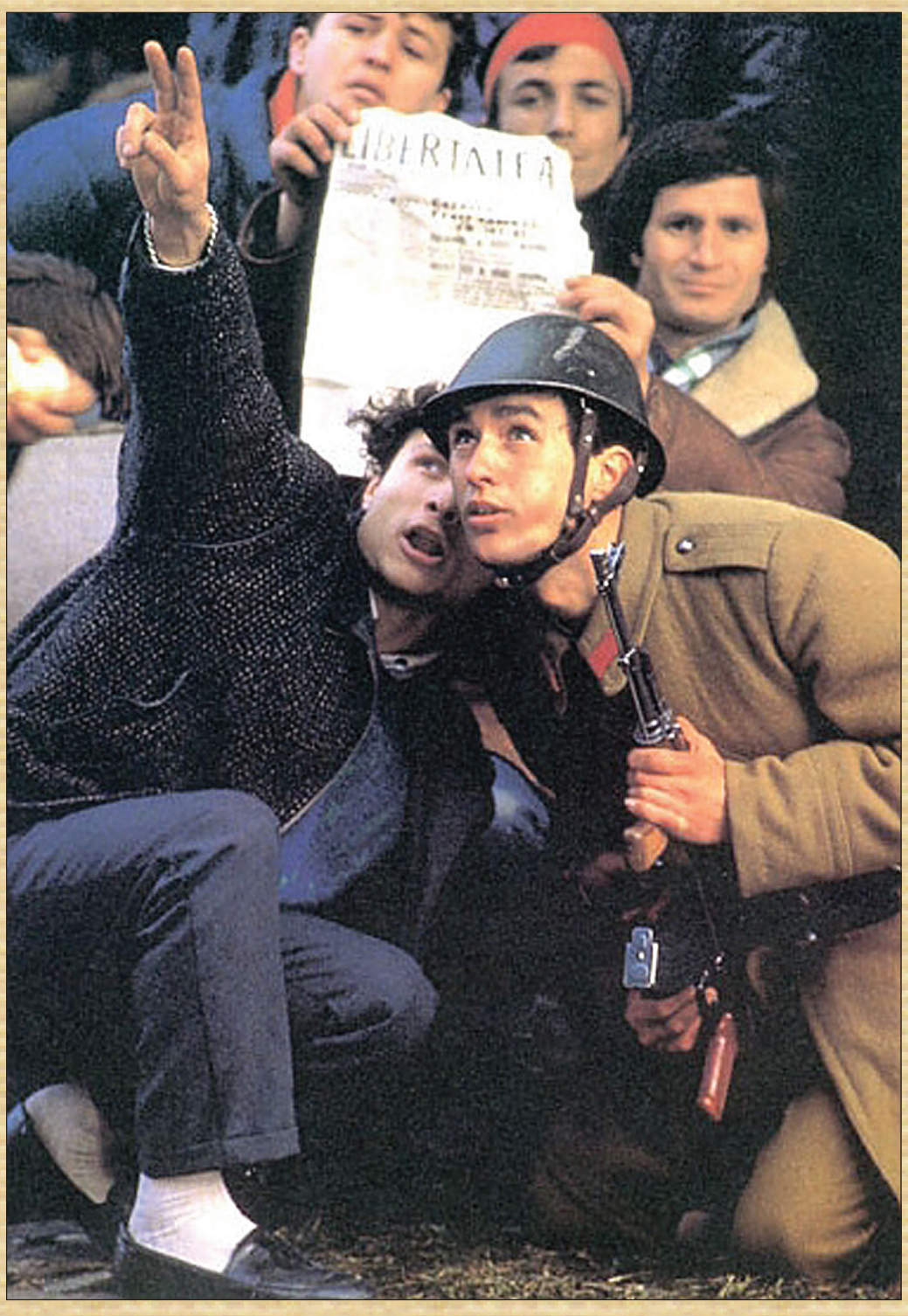

30 DE ANI DE LA CĂDEREA REGIMULUI COMUNIST

http://amnr.defense.ro

ARHIVELE MILITARE NAȚIONALE ROMÂNE

DOCUMENT

Buletinul Arhivelor Militare Române
Anul XXII, nr. 4 (86)/2019
Director fondator
Prof. univ. Dr. Valeriu Florin DOBRINESCU (1943-2003)

Publicație recunoscută de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și inclusă în categoria „D", cod 241

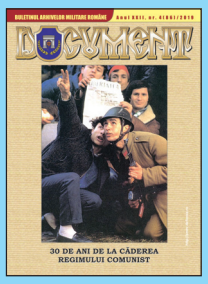

Coperta I: *Decembrie 1989*
(Sursa: internet)

Coperta IV: *Monumentul Eroilor Revoluției din Timișoara*
(Sursa: internet)

Editor coordonator:
Colonel Liviu CORCIU

Redactor-şef:
Dr. Teodora GIURGIU
Tel./fax: 021-318.53.85, 021-318.53.67/0367
sia@forter.ro

Redactor-şef adjunct:
Dr. Ion RÎŞNOVEANU

Secretar de redacție:
Dr. Veronica BONDAR

Redactori:
Mihaela CĂLIN, Lucian DRĂGHICI,
colonel Adrian GRIGORE, Dr. Anca Oana OTU,
colonel Dr. Gabriel-George PĂTRAŞCU, Raluca TUDOR

Coperte:
Valentin MACARIE, Nicolae CIOBANU

Tehnoredactare computerizată:
Mădălina DANCIU

Consiliul ştiinţific:
· General de brigadă Corneliu POSTU
Statul Major al Apărării
· Lector univ. Dr. Florian BICHIR
Academia Română
· Prof. univ. Dr. Valentin CIORBEA
Universitatea „Ovidius" Constanța
· Prof. univ. Dr. Marian COJOC
Universitatea „Ovidius" Constanța
· Colonel (r) prof. univ. Dr. Alesandru DUȚU
Comisia Română de Istorie Militară
· Colonel Dr. Petrişor FLOREA
Depozitul Central de Arhivă
· Colonel (r) prof. univ. Dr. Ion GIURCĂ
Universitatea „Hyperion" din Bucureşti
· Dr. Luminița GIURGIU
Comisia Română de Istorie Militară
· Comandor (r) Dr. Marian MOŞNEAGU
Centrul de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe cu Armata României „General Paul Teodorescu"
· Colonel (r) prof. univ. Dr. Alexandru OŞCA
Comisia Română de Istorie Militară
· Dr. Petre OTU
Comisia Română de Istorie Militară
· Prof. univ. Dr. Dumitru PREDA
Ministerul Afacerilor Externe
· Prof. univ. Dr. Ioan SCURTU
Academia Oamenilor de Știință
· Dr. Alin SPÂNU
Centrul de Studii Euroatlantice
· Colonel (r) Dr. Mircea TĂNASE

Sumar în limba engleză:
Dr. Teodora GIURGIU

Distribuție:
Serviciul Difuzare al Trustului de Presă al M.Ap.N.

Adresa redacției:
Drumul Taberei nr. 7H, sector 6, cod 61353,
Bucureşti. Tel./fax: 021-318.53.85; 021-318.53.67/0367

e-mail: sia@forter.ro
http://amnr.defense.ro

Buletinul Arhivelor Militare Române apare trimestrial, sub egida Arhivelor Militare Naționale Române. Publică articole pe teme de istorie universală și românească, precum și documente provenind din Arhivele Militare Române, dar și din alte arhive din țară sau străinătate.

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine autorilor. Manuscrisele nu se înapoiază. Reproducerea articolelor sau a documentelor publicate se poate face numai cu indicarea autorului articolului și a titulaturii revistei.

ISSN 1454-0924
Tiparul este executat
la Centrul Tehnic-Editorial al Armatei
C. 482/2019 B 00139

SUMAR

STUDII/DOCUMENTE

Armata Română şi prăbuşirea Comunismului (Decembrie 1989)
Dr. Constantin CORNEANU 1

Participarea românilor din Veştem (jud. Sibiu) la Primul Război Mondial (1914-1918)
Colonel (r) Dr. Alexandru BUCUR
Profesor Dr. Vasile MĂRCULEȚ 14

Populația județului Tulcea în luptă cu criza de alimente şi combustibil din anul 1919
Dr. Laurențiu MĂNĂSTIREANU 19

Bătălia de la Turtucaia (1916) rememorată de medicii militari Ioan Gancevici şi Emil Sachelarie în anii 1919-1920
Plutonier Marian CONSTANTINA 36

Probleme teritoriale privind stabilirea frontierei româno-ungare în cadrul Conferinței de la Paris – Versailles (1919-1920)
Dr. Cornel MĂRCULESCU 40

Un intelectual pe cerul Războiului de Întregire. Grigore Gafencu despre aviație şi aviatori (1931)
Lector universitar asociat Dr. Alin SPÂNU 46

Marginalii la lucrarea lui Victor Pétin „Le drame roumain". Generalul Scarlat Panaitescu despre efortul militar românesc în „Marele Război"
Dr. Petre OTU 50

Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" în Bătălia de la Cotul Donului (1942)
Colonel (r) Remus MACOVEI 64

Repere privind cenzura corespondenței externe româneşti în perioada 24 august 1944 – decembrie 1945
Colonel Dr. Petrişor FLOREA
Dr. Iulian-Stelian BOȚOGHINĂ
Dr. George-Daniel UNGUREANU 70

Elena Stematiu – o dâmbovițeancă pe frontul binefacerilor
Profesor Dr. Marian CURCULESCU 74

Generalul Ioan Sichitiu – distins teoretician militar şi martir al neamului
General de brigadă (r) prof. univ. Dr. Adrian STROEA
Colonel (r) Marin GHINOIU 77

Preotul profesor Constantin Gh. Nazarie – în slujba bisericii şi a neamului românesc
Preot Dr. Aurel-Florin ȚUSCANU 85

Agora 90

Semnale editoriale 92

SUMARUL ÎN LIMBA ENGLEZĂ **100**

ARMATA ROMÂNĂ ŞI PRĂBUŞIREA COMUNISMULUI (DECEMBRIE 1989)

***Dr. Constantin CORNEANU*[1]**

Într-un discurs ţinut în faţa Parlamentului de la Strasbourg, pe 23 noiembrie 1989, președintele francez François Mitterrand, președinte în exerciţiu al Parlamentului European, va declara: „*Auzim apelul mulțimii de la Praga și dacă nu auzim încă vocea poporului român, simțim că această tăcere reprezintă un fapt enorm!*"[2]. Pe măsură ce „*noua gândire politică*" sovietică în planul relaţiilor internaţionale era pusă în aplicare, România socialistă se scufunda într-o tăcere absolută, în care se auzea doar vocea secretarului general al Partidului Comunist Român (PCR), precum și-a oficioaselor de propagandă, respectiv „Scânteia" și „România Liberă". Speranţa într-o evoluţie politică favorabilă proceselor de „*perestroika*" și „*glasnost*" dispăruse, mai ales după Congresul al XIV-lea al PCR, iar posibilitatea implicării structurilor de forţă [Armata, Ministerul de Interne și Departamentul Securităţii Statului (DSS)] într-o răsturnare a regimului Ceaușescu era un vis pe cale de-a nu deveni realitate.

Renaţionalizare și îndoctrinare

În desfășurarea procesului de comunizare/sovietizare a României transformarea și subordonarea Armatei politicii P.C.R. au fost un obiectiv de maximă importanţă a liderilor de partid de la București. Totodată, Armata a început să fie renaţionalizată în condiţiile generate de retragerea trupelor sovietice din România, în vara anului 1958. Au fost vizate structurile organizatorice, pregătirea cadrelor și instruirea trupelor, învăţământul militar, înzestrarea și dotarea cu armament și tehnică militară, simbolistica militară etc. Înăbușirea „*Primăverii de la Praga*" (21 august 1968) de către URSS și statele membre ale Tratatului de la Varșovia (OTV) a impus o nouă conduită în relaţiile internaţionale pentru România, precum și în raporturile cu Armata ca factor de putere în statul condus de către Nicolae Ceaușescu și PCR. Conducerea politică a României socialiste a trecut la luarea unor măsuri menite a păstra controlul asupra forţelor armate românești, respectiv: „*1) decizia ca România să nu mai participe cu trupe la aplicațiile desfășurate pe teritoriul altor țări; 2) desfășurarea pe teritoriul național numai a aplicațiilor de comandament și pe hartă, fără trupe ale aliaților din OTV; 3) neacceptarea tranzitării teritoriului și spațiului aerian românesc de către trupe sau aeronave străine, fără acordul autorităților militare și politice române; 4) încetarea trimiterii de ofițeri și generali la studii în școlile și academiile militare sovietice*".

Mihail Gorbaciov

În anii '70, autorităţile militare române și-au îndeplinit obligaţiile care decurgeau din prevederile apartenenţei la Tratatul de la Varșovia (participarea la aplicaţiile organizate de autorităţile de la București de comun acord cu Comandamentul Forţelor Armate Unite/CFAU), în condiţiile în care Nicolae Ceaușescu declara: „*România este membră a Tratatului de la Varșovia. Pornind de la aceasta, avem obligația să acționăm pentru întărirea colaborării cu armatele statelor socialiste membre ale Tratatului de la Varșovia, să realizăm acțiunile corespunzătoare de pregătire comună, pentru a fi întotdeauna gata să ne îndeplinim angajamentele asumate*"[3].

Dincolo de dorinţa de întărire a organismului militar, având în vedere teama de o invazie sovietică menită a-l răsturna de la putere, Nicolae Ceaușescu a încercat să-și subordoneze întru-totul instituţia militară. „*În ceea ce privește Armata și conducerea ei, aceasta a fost o nucă prea tare pentru dinții lui V. Patilineț și un zid aproape imposibil de dărâmat pentru N. Ceaușescu. Generalii Ioniță*[4]*, Ion Gheorghe, Vasile Ionel, Militaru, Niculescu și alții se constituiseră într-un baraj puternic, impenetrabil la măsurile sau indicațiile de natură să lezeze interesele Armatei sau să-i reducă capacitatea de luptă. Ani întregi, N. Ceaușescu nu a avut curajul să înfrunte conducerea Armatei și a fost nevoit să înghită poziția acestora într-o serie de situații. Calul Troian l-a constituit Direcția de Contrainformații Militare care, potrivit modelului sovietic, era încadrată în structurile Ministerului de Interne*"[5], mărturisește generalul-maior (r) Ionel Gal. În baza rapoartelor Direcţiei a IV-a Contrainformaţii militare, Nicolae Ceaușescu cunoștea starea de spirit a Armatei, stadiul pregătirii de luptă, ordinea și disciplina militară, precum și loialitatea cadrelor de conducere și a statelor majore din MApN.

Pe măsură ce generalii Ion Ioniţă și Ion Gheorghe se afirmau tot mai puternic în plan politic în ceea ce privește luarea unor decizii privind Armata, Nicolae Ceaușescu a lansat și speculat, în mod abil, conceptul de întărire a conducerii economiei naţionale cu militari, astfel încât foarte mulţi generali au fost trimiși la posturi de conducere[6] în economia naţională. Totodată, ideea utilizării în economia naţională a unor efective mari de militari din cadrul Ministerului Apărării Naţionale avea să-l ajute pe Nicolae Ceaușescu în dorinţa lui de a-și subordona complet conducerea acestei instituţii militare. Pe 16 decembrie 1978, în cadrul ședinţei cu activul de bază și de partid din Armată, Nicolae Ceaușescu a declarat: „*Nu doresc să mă opresc la activităţile concrete desfășurate în această privinţă; mi-ar fi greu să enumer toate unităţile industriale unde sunt prezenţi militarii, toate șantierele, lucrările de irigaţii sau punctele Canalului Dunărea- Marea Neagră unde ei lucrează. Această activitate a militarilor constituie un factor important nu numai din punct de vedere economic, ci și politic, pentru că ea determină o întărire mai puternică a unităţii dintre armată și popor, o înţelegere mai profundă de către toţi militarii a faptului că tot ceea ce realizăm în dezvoltarea patriei noastre – la care ei și-au adus și își aduc contribuţia activă, atât în perioada când lucrează ca civili, cât și în perioada când lucrează ca militari – trebuie apărat*”[7].

În raportul nr. M. 008259 din 10 decembrie 1980, ministrul Apărării Naţionale, generalul-maior Constantin Olteanu, îi solicita lui Nicolae Ceaușescu aprobarea pentru participarea a 46.000 de militari la lucrările ce se executau pe diferite șantiere din România. Ministrul Apărării Naţionale menţiona faptul că în 1979, cu excepţia celor 39.000 de militari stabiliţi în plan, Ministerul Apărării Naţionale detașase încă 6.000 de militari pe diferite șantiere ale ministerelor economice, 10.600 de militari la strânsul recoltei de vară, 45.000 de militari și 5.000 de autocamioane la strânsul recoltei de toamnă, iar în perioada iulie-octombrie 1980, încă 2.500 de militari au ajuns în Bazinul carbonifer Oltenia. Totodată, pentru strânsul rapid al recoltei în toamna anului 1980, conducerea Ministerului Apărării Naţionale a trimis în luna noiembrie 1980, la unităţile agricole, încă 17.000 de militari, „*iar pe plan local, în zilele de sâmbătă și duminică, în medie, câte 20.000 militari*”[8].

În cadrul raportului de activitate prezentat la Congresul al XII-lea al PCR, pe 19 noiembrie 1979, Nicolae Ceaușescu va susţine necesitatea reducerii cheltuielilor militare cu cel puţin 10% până în 1985. Comandantul Suprem al Forţelor Armate considera că 50% din sumele acumulate, astfel, ar putea fi alocate pentru satisfacerea nevoilor sociale din fiecare ţară, iar 50% pentru sprijinirea ţărilor în curs de dezvoltare. „*Datele statistice publicate în epocă, referitoare la cheltuielile militare ale României din perioada 1965-1981, relevă faptul că raportul între cheltuielile de apărare și cele bugetare anuale a înregistrat o ușoară creștere și apoi o scădere: 5,1% în anul 1965, 5,4% în 1970, 4,3% în 1974, 4,1% în 1975, 3,8% în 1978 și 3,2% în anii 1980 și 1981. Concomitent, volumul cheltuielilor militare efective a crescut de la 4,735 miliarde lei (în anul 1965) la 7,067 miliarde lei (1970), 8,58 miliarde lei (1974), 9,71 miliarde lei (1975) și 12 miliarde lei (1978), pentru ca apoi să scadă la 10,39 miliarde lei (1980) și 10,40 miliarde lei în anul 1981. Aproximativ 60% din fondurile destinate armatei erau cheltuieli pentru înzestrare cu armament, muniţii și tehnică de luptă*”[9] - concluzionează istoricul Petre Opriș. Reflectând asupra acelor realităţi care privesc Armata României socialiste, generalul-maior (r) Ionel Gal consemnează: „*Pentru acestea* (sacrificiile umane și materiale făcute în economia naţională – n. n.) *și multe alte înfăptuiri Nicolae Ceaușescu a apreciat Armata și i-a acordat un credit uriaș, a participat la toate analizele și bilanţurile ei anuale, precum și la marile aplicaţii sau festivităţi militare. Armata, pentru Nicolae Ceaușescu, reprezenta scutul de granit, braţul înarmat al poporului, instituţia cea mai fidelă și loială a regimului totalitar. Din rândurile armatei, ori de câte ori era nevoie, au fost promovate cadre pentru alte sectoare de activitate, în Securitate, în organele Ministerului de Interne, în economie, sport, știinţă, tehnică ș.a.*”[10].

François Mitterrand

Referindu-se la relaţia dintre Nicolae Ceaușescu și Armată, politologul Anneli Ute Gabanyi menţiona faptul că în Occident au ajuns informaţii privind frământările din rândul forţelor armate române în anii ’70-’80. „*Ofiţerii trimiși în rezervă înainte de termen sau transferaţi în economia civilă*[11] *în 1978, 1983, 1984 și 1985 au creat un potenţial de protest care a conlucrat cu elitele de funcţie potrivnice lui Ceaușescu în partid și în securitate. De abia după schimbare au fost făcute cunoscute detalii despre diverse planuri și tentative de puci, care puneau în pericol poziţia deţinută de Ceaușescu. Pentru a putea combate rezistenţa unor părţi ale corpului ofiţeresc, el a iniţiat măsuri de «de-profesionalizare» a forţelor armate*”[12] - concluzionează politologul Anneli Ute Gabanyi.

Analiștii de la „Radio Europa Liberă” consemnau, în ianuarie 1983, faptul că propaganda de la București începea să vorbească în preajma zilei de naștere a lui Nicolae Ceaușescu (26 ianuarie) despre liderul român de partid și de stat ca despre o figură militară. Revista „Contemporanul” din 26 ianuarie 1983 va tipări o fotografie a lui Ceaușescu în uniformă de general-maior, rostind un discurs pe 9 mai 1950, în timp ce „România literară”[13]

Nicolae Ceaușescu

a reprodus o pictură a lui Mihai Mustață care îl înfățișa pe Nicolae Ceaușescu salutând steagul în fața unui grup de soldați înarmați. *„O campanie în forță pro-Ceaușescu a fost declanșată în preajma Conferinței Naționale a PCR din decembrie trecut, când «în toate unitățile și instituțiile militare» au fost organizate ședințe și proiecții de filme elogiind înfăptuirile epocii Ceaușescu și «legătura indestructibilă dintre armată și popor». Serbările din unitățile militare și asociațiile culturale ale armatei au continuat în ajunul festivităților legate de cea de-a 35-a aniversare a republicii, cum ar fi festivalul «Avem un steag, avem o țară, avem un comandant suprem», relatat de către ziarul de partid «Scânteia»"*[14], consemnau analiștii de la „Radio Europa Liberă" în februarie 1983.

În noiembrie și decembrie 1982, s-au desfășurat numeroase sesiuni care aveau ca temă rolul lui Nicolae Ceaușescu în conturarea doctrinei militare naționale a României[15], precum și o ședință a activului de bază al statelor majore ale Gărzilor Patriotice[16], o întâlnire cu generali și ofițeri din MApN și DSS care fuseseră avansați în grad[17], o întâlnire a activului de partid și de comandă din DSS[18], o întâlnire a activului de partid și de comandă din Ministerul de Interne[19], o plenară a Consiliului Politic Superior al Armatei[20], una a Consiliului Politic al Marelui Stat Major cu activul, la care s-a adăugat sărbătorirea zilei de naștere a lui Nicolae Ceaușescu organizată la MApN, cu participarea ofițerilor superiori din garnizoana București[21].

În pofida acestor lucruri, mass-media occidentală („BBC", „The Times" și „Süddentsche Zeitung"), din 7 februarie 1983, menționa existența unor zvonuri despre o lovitură militară eșuată împotriva lui Nicolae Ceaușescu care ar fi avut loc la sfârșitul lui ianuarie 1983. *„La începutul anului 1983, într-un moment, deci, când conducerea română se afla, după moartea lui Brejnev, sub presiuni crescânde din partea conducerii moscovite, au putut fi auzite, cu ocazia unei conferințe a comandanților, reproșuri serioase la adresa politicii de apărare a lui Ceaușescu, chiar în prezența șefului de stat și de partid"*[22], scria analista Anneli Ute Gabanyi. Walter Bacon jr. avea să consemneze, în studiul dedicat României socialiste, cu referire la nemulțumirile Armatei: *„Pretinsele conspirații împotriva lui Ceaușescu în rândul forțelor armate nu sunt numai simptome ale nemulțumirii unei elite, ci și semne ale unei maladii generale printre români care au trebuit să poarte greul provocat de inabilitatea regimului de a răspunde la criza economică"*[23].

Generalul Constantin Olteanu

Percepții eronate

Direcția a XV-a din STASI raporta, pe 8 noiembrie 1984, în baza exploatării informative a unui cetățean român, vorbitor de limbă germană și care se aflase în vizită turistică în RDG, că *„în 1982/1983 ar fi avut loc o tentativă de puci îndreptată împotriva guvernului Republicii Socialiste România"*[24], aceasta fiind *„plănuită, organizată și executată de către membrii marcanți ai armatei române"*[25]. Conducerea STASI era informată că lovitura de stat de la București a eșuat ca urmare a *„intervenției forțelor speciale (din cadrul armatei și a Securității), o mare parte dintre participanți fiind «lichidați»"*[26]. Analiștii STASI considerau că *„motivul acțiunii puciștilor îl constituie influența exercitată de către conducerea statului și a partidului asupra politicii militare și de securitate a țării"*[27]. Ofițerii STASI menționau faptul că populația României socialiste este nemulțumită de faptul că întreaga putere se află în mâinile *„clanului Ceaușescu"*, astfel încât *„după dejucarea tentativei de puci numeroase părți ale populației, în special minoritatea maghiară și cea germană din România, manifestă încă simpatie deosebită față de puciști, deoarece oamenii cred că printr-o restructurare a guvernului s-ar putea obține o creștere a randamentului economiei naționale"*[28].

Informațiile STASI erau inexacte, însă o lovitură de stat militară se aflase în pregătire, în toamna anului 1984, organizată de către un grup de generali și civili, unii dintre ei cu studii în URSS și afinități către valorile acesteia, care căutau o soluție pentru a scăpa de *„clanul Ceaușescu"*. Inițiatorul complotului militar fusese generalul-colonel (r) Nicolae Militaru[29], fost ministru-adjunct la Ministerul Construcțiilor Industriale (5 iunie 1978-8 februarie 1984) și fost comandant al Armatei 2 din București (8 iulie 1969-5 iunie 1978). Lovitura de stat pe care o pregăteau un grup de generali aflați în rezervă urma să-și producă efectele cu ocazia vizitei de stat pe care Nicolae Ceaușescu avea să o efectueze în RFG în perioada 15-17 octombrie 1984. Trebuie subliniat faptul că, totuși, deși lovitura de stat nu a avut loc, Nicolae Ceaușescu îi va trece în rezervă pe generalii Paul Cheler și Dumitru Pletos, în februarie 1985. Menționăm faptul că într-o notă informativă a STASI, din 9 martie 1981, cu referire la aprecierile diplomaților

Generalul Paul Cheler

occidentali privind situaţia internă din România, se menţiona faptul că „*Armata* (română – n. n.) *ar fi gata de intervenţie pentru apărarea puterii încă de la bun început*”[30].

Referindu-se la o posibilă implicare a serviciilor de informaţii sovietice (KGB&GRU) în această conspiraţie, în condiţiile în care Nicolae Ceaușescu negocia un import de petrol sovietic concomitent cu tergiversarea negocierilor privind prelungirea termenului de valabilitate al Tratatului de la Varșovia, istoricul Petre Opriș apreciază că „*deși este plauzibilă*”[31] nu există dovezi care să demonstreze acest lucru. Fostul șef al Direcţiei a IV-a Contrainformaţii Militare, generalul-locotenent (r) Vasile Gheorghe, va declara, cu referire la Nicolae Militaru, într-un interviu acordat jurnalistei Angela Băcescu, în martie 1991, următoarele: „*Este adevărat că pe fondul nemulţumirii cauzate de îndepărtarea sa din Armată, îndeosebi în ultimii ani, generalul Militaru Nicolae s-a situat pe o poziţie de ostilitate. Sunt însă lipsite de temei susţinerile sale, privind amploarea legăturilor pe care le-ar fi avut în rândul generalilor și a altor categorii de militari activi. În realitate aceste legături se refereau la câțiva rezerviști, nemulțumiți și ei, pentru măsurile administrative luate împotriva lor. Doi generali activi au raportat imediat Ministerului Apărării Naţionale, că generalul Militaru încearcă să-i atragă «la acțiuni îndreptate împotriva ordinii militare». Este vorba de generalul Gomoiu Gheorghe și Popa Constantin*[32]*, cărora generalul Militaru le-a propus funcții, în situaţia în care el ar prelua comanda*”[33].

Analiștii occidentali ai spaţiului sovietic au susţinut, în epocă, că ministrul Apărării Naţionale, generalul-colonel Constantin Olteanu, ar fi fost implicat, în decembrie 1985, într-o încercare de revoltă împotriva lui Ceaușescu. Totul era legat de vizita pe care o efectuase ministrul Apărării de la București la Moscova (9-14 decembrie 1985) și de faptul că ministrul de Externe al URSS, Andrei A. Gromîko, încercase să-l câștige de partea ideii unei schimbări a liderului de la București[34]. Referindu-se la acest episod, Constantin Olteanu mărturisește: „*Faptul că la sosirea la Moscova am fost întâmpinați de un număr impresionant de mareșali și generali sovietici, că principalele momente ale vizitei au fost mediatizate în presă și la televiziunea sovietică, că posturile de televiziune din alte țări au preluat imagini despre acea vizită, care au ajuns și la telespectatorii români (via Sofia!), că delegaţia a fost însoţită în localităţile incluse în program de mareșalul V. Kulikov, a fost interpretat tendenţios. La aceasta a contribuit și interpretarea exagerată a faptului că dineul pe care l-am dat, conform aprobării ce o aveam (și pe bază de reciprocitate), la Ambasada României din Moscova, a fost onorat de un mare număr de mareșali și generali. În fond, acțiunile menționate n-au depășit cadrul protocolar obișnuit cu ocazia vizitei unui ministru al apărării naţionale într-un stat oarecare. Toate aceste interpretări speculative au avut ca scop acreditarea ideii apropierii mele de sovietici într-un scop ascuns*”[35].

Generalul Nicolae Militaru

Foarte probabil că dorinţele ministrului Apărării Naţionale de la București în ceea ce privește îmbunătățirea cooperării bilaterale româno-sovietice, pe linia industriei de apărare, să fi deranjat orgoliul lui Nicolae Ceaușescu, precum și viziunea lui despre raporturile prezente și viitoare cu URSS, astfel încât a decis eliberarea din funcţie a generalului-colonel Constantin Olteanu și limitarea perspectivelor acestei cooperări. Trebuie menţionat, totuși, faptul că fostul ministru al Apărării Naţionale susţine în amintirile sale că existau semnale discrete și indirecte că Nicolae Ceaușescu dorea să-l înlocuiască de la conducerea ministerului cu generalul-colonel Vasile Milea, șeful Marelui Stat Major în funcţie. Totodată, Nicolae Ceaușescu va anunţa, pe 17 decembrie 1985, la convocarea-bilanţ pe MApN, că Armata urmează să participe la realizarea unor importante obiective economico-sociale (ex: *Canalul București – Dunăre, realizarea a 1.500.000 de hectare de irigat, a planului de împădurire a României, a câtorva canale magistrale, nu de navigaţie etc.). „Rezultă clar că prin programul anunţat se redirecţiona activitatea organismului militar, îndepărtându-l și mai mult de la misiunea sa firească*”[36], mărturisea fostul ministru al Apărării Naţionale, Constantin Olteanu.

Fidelitate absolută

Într-un raport din 9 decembrie 1987, ataşatul militar al RDG la București, locotenent-colonelul Gabler, comunica Ministerului Apărării din Berlinul de Est că situaţia internă din Republica Socialistă România se complică și se agravează din ce în ce mai mult, având efecte negative directe asupra capacităţii de luptă și gradului de pregătire de luptă al forţelor armate române. „*Desfășurarea de corpuri și unităţi de trupe în economia naţională este o dovadă evidentă a înrăutăţirii stării politico-morale a cadrelor armatei,*

Generalul Vasile Milea

precum și a disciplinei și ordinii militare. (...) *Datorită patriotismului românesc care le-a fost inoculat cadrelor forțelor armate, într-o formă puternic accentuată, timp de ani de zile și a aplicării riguroase a doctrinei militare române, dar și din cauza îngrijorării provocată de agenții secreți ai poliției și de «turnători» (denunțători), care domnește parțial în rândurile ofițerilor și subofițerilor (generali și ofițeri care și-au exprimat opiniile critice au fost și continuă să fie scoși din funcțiile lor), forțele armate susțin ferm conducerea de partid și de stat și îndeplinesc sarcinile care le-au fost încredințate*"[37], raporta locotenent-colonelul Gabler.

Totodată, analiștii STASI aveau să consemneze, pe 5 septembrie 1988, referitor la poziția conducerii MApN de la București, că aceasta „*este apreciată ca fiind invariabil loială conducerii de partid și de stat*"[38] și că „*nu este de așteptat nicio abatere de la această poziție, atâta timp cât interesele armatei nu vor fi prejudiciate substanțial*"[39]. Ofițerii STASI observau faptul că existau deosebiri între concepțiile ofițerilor mai bătrâni „*al căror antisovietism este mai puternic*"[40] și cele ale ofițerilor mai tineri „*care sunt mai deschiși față de evoluțiile din Uniunea Sovietică și schimbările din propria țară*"[41], însă această diferență de viziune nu are „*influență asupra loialității față de Ceaușescu*"[42]. Această stare de lucruri era și un rezultat al activității de propagandă politică executată în rândul militarilor în condițiile în care Nicolae Ceaușescu declara: „*Să facem ca fiecare militar să fie în același timp și un activist de bază al partidului. Fiecare ostaș, după ce termină stagiul militar, să devină un bun activist, un bun propagandist, un bun patriot, cu o înaltă conștiință revoluționară și patriotică, cu o înaltă conștiință socialistă*"[43].

În pofida acestui efort propagandistic, degradarea condițiilor materiale de existență și a celor morale a generat o serie de reacții negative „*evident nemanifestate în mod deschis în întruniri oficiale, precum adunările de partid (unde majoritatea cadrelor active și personalul civil erau membri de partid), bilanțuri, învățământul politico-ideologic*"[44]. Referindu-se la starea de spirit din Armată, istoricul militar dr. Florin Șperlea consemnează: „*În ultimul deceniu al regimului comunist s-a produs o reproletarizare a corpului de cadre al armatei române prin asigurarea, la admiterea în școlile militare, a unor locuri speciale pentru accesul așa-zișilor muncitori (tineri proveniți din «câmpul muncii») al căror nivel de pregătire era precar (motiv pentru care promovau examenul de admitere cu medii puțin peste 5!), dar care beneficiau de avantaje materiale și financiare în flagrantă discordanță cu tinerii proveniți din liceele militare. Practic, se revine la procesul de proletarizare a armatei române de la începutul anilor '50, realizat sub ocupație militară sovietică, datorită faptului că, pe măsură ce regimul comunist se consolidează, în domeniile principale de interes încep să aibă acces specialiști care nu-și mai datorează poziția originii sociale și rolului jucat în partid, ci cunoștințelor și profesionalismului lor, ceea ce îi determină să fie mai puțin permeabili la dogme și, în consecință, ridică mari probleme regimului în a asigura conservarea dogmelor în raport cu o accelerată profesionalizare a elitelor militare*"[45].

Generalul Victor Atanasie Stănculescu

Totodată, personalitatea ministrului Apărării Naționale în funcție, generalul-colonel Vasile Milea, avea să influențeze raporturile dintre Armată și Nicolae Ceaușescu. Generalul Anatoli I. Gribkov, fost șef al Statului Major al Forțelor Armate Unite în perioada 1976-1989, relevă în volumul său de memorii („*Soarta Tratatului de la Varșovia. Amintiri, documente, fapte*"), apărut în 1998, faptul că Nicolae Ceaușescu l-a primit într-o audiență, în 1988, la București, în prezența ministrului Apărării, generalul-colonel Vasile Milea. „*Ca întotdeauna la întâlnirile cu conducătorii de stat ai țărilor Tratatului de la Varșovia, eu, împreună cu* (mareșalul - n. n.) V.G. Kulikov, *informam cum stau lucrurile în cadrul Forțelor Armate Unite, despre evenimentele din lume, despre ceea ce se întâmplă în URSS. Nicolae Ceaușescu, în prezența ministrului său al Apărării, generalul V. Milea, a ascultat informarea noastră fără să manifeste un interes deosebit. (...) V. Milea, ministru al Apărării, devenit ulterior victima sa, stătea și, cum se spune, îl sorbea din ochi pe șeful său și n-a scos niciun cuvânt*"[46], consemnează generalul Anatoli I. Gribkov cu referire la personalitatea ministrului Apărării Naționale, generalul-colonel Vasile Milea.

Generalul (r) Victor A. Stănculescu mărturisea cu referire la ministrul Vasile Milea: „*Ajuns în partea superioară a societății pe vremea lui Ceaușescu, Milea era în întregime creația sistemului comunist, în general, și a lui Ceaușescu, în particular. Doi: știu că în casă la el portretul lui Ceaușescu era la loc de cinste în două locuri, unul sigur era în sufragerie, și m-a frapat faptul că Milea repeta gestul activiștilor de partid care afișau portretul mare al lui Stalin în casele lor.* (...) *A fost un militar bun, dar a avut o treabă care dezvăluia marile lui slăbiciuni de caracter. Faptul că era pur și simplu*

Generalul Niculae Spiroiu

persecutat de către cei doi Ceaușești cu acuzația că în Armată este în permanență dezordine. Milea a emis peste o sută și ceva de ordine peste regulamentele militare. Erau ordine ale ministrului apărării naționale absolut aberante: să nu se poarte șapca ofițerului la luneta mașinii, pe platforma de la geamul din spate al mașinii, să nu poarte cămăși cu mânecă scurtă și să i se vadă ofițerului părul de pe braț, să se coasă buzunarele la haina militară, ca să nu țină ofițerul mâna în buzunar, să nu se ducă ofițerul în piață cu sacoșele și așa mai departe. (…) *Milea, pentru a satisface anumite cerințe ale politicului, acționa cu forța. Vă dau un alt exemplu. Se lucra la Casa Poporului, mai mult de 2.500 de militari. Oamenii aceștia se duceau sus pe construcție să lucreze, apoi veneau afară, jos, ca să mănânce. La o vizită făcută de Ceaușescu i s-a reproșat lui Milea că e dezordine, iar Milea a dat ordin să mănânce pe schele acolo unde sunt, să nu mai iasă afară.* (...) *Milea a executat ordinul antinațional al lui Ceaușescu de a reduce consumul de metale scumpe din instalațiile militare.* (…) *Vă mai spun și faptul că Milea era un tip sentimental, emotiv, dacă un om avea un necaz îl ajuta, dar în momentul în care primea ordin de la Ceaușescu intra într-o panică plină de duritățt*"[47].

Ședința Consiliului Apărării al Republicii Socialiste România din 31 mai 1989 relevă obedienţa absolută a conducerii de partid și de stat, a liderilor Armatei și ai Securităţii față de Nicolae Ceaușescu care exprima idei de genul*:* „*În general, trebuie să se renunțe la tendința aceasta de electronizare excesivă care, practic, nu aduce nimic în plus; dimpotrivă, înrăutățește fiabilitatea. Ceea ce am spus în privința calității, este valabil nu numai pentru tanc, nu numai pentru armată, ci și în domeniul aviației, al elicopterelor și în alte domenii și rog ca toate acestea să fie avute în vedere*"[48] sau „*Ce trebuie să se rețină de către ministerele de specialitate și de către Ministerul Apărării Naționale din discuțiile de astăzi? Că trebuie neapărat să acționăm cu mai multă răspundere privind evitarea excesivă de electronizare, care am impresia că își spune cuvântul și la tanc - și trebuie să eliminăm asemenea lucruri.* (...) *Trebuie să le scoatem afară și să facem lucruri simple, cu care tanchistului să-i fie ușor să se descurce, nu să complicăm lucrurile, că rămâne cu tancul în câmp și nu mai face doi bani!*"[49].

Foștii diplomaţi Mircea Răceanu și Roger Kirk făcând referire la eforturile ambasadei SUA din România de-a menține contactele cu persoanele importante din societatea românească și din structura puterii comuniste de la București, implicit și Armata, consemnau: „*Armata nu juca un rol important în afacerile României, și era lipsită de resurse. Deși părea să fie sub controlul total al lui Ceaușescu, în ochii ambasadei americane ea reprezenta o sursă potențială de opoziție. În orice caz, ea ar fi putut deveni un element important într-o epocă post-Ceaușescu. În consecință, vizitele pe linie militară i-ar fi putut încuraja pe ofițerii români să se considere drept personal militar profesionist și nu, pur și simplu, numai un fel de sclavi ai lui Ceaușescu. În plus, vizitele vaselor militare ale SUA făcute unui membru al Tratatului de la Varșovia erau încă suficient de rare pentru a face din acestea un exemplu util și pentru alte națiuni din cadrul Tratatului și un semnal al posibilității unei autonomii în domeniul militar*"[50].

Generalul Vasile Mălureanu

Informaţii și presiuni politico-diplomatice

În cursul zilei de 16 noiembrie 1989, UM 0544 (Centrul de Informaţii Externe/CIE) îl va informa pe Nicolae Ceaușescu prin *Nota nr. 00260* despre faptul că președintele François Mitterand „*prin inițiativa de a convoca la Paris o reuniune de urgență a șefilor de stat și de guvern ai țărilor membre ale Pieței Comune*"[51] urmărește „*să promoveze unele din punctele de vedere ale Franței, în problema evenimentelor ce au loc în unele țări din Europa de Est*"[52]. Analiștii CIE avertizau asupra faptului că Franța va insista pentru „*adoptarea unei poziții unitare la nivelul CEE față de evoluțiile din unele țări est-europene, pornind de la premisa că actuala conjunctură oferă condiții favorabile inițierii de noi măsuri coordonate care să permită obținerea unor poziții tot mai influente în statele respective; implicarea sporită a țărilor comunitare în acțiunile de destabilizare a situației din Europa de Est și prevenirea realizării unor înțelegeri separate între SUA și URSS privind impunerea unui nou echilibru pe continent, care să țină seama de obiectivele pe termen lung ale comunității vest-europene; susținerea țărilor din Europa de Est care au trecut pe calea reformelor, atât prin acordarea de ajutoare financiare limitate, cât, mai ales, prin determinarea adoptării de către acestea a unor măsuri pentru extinderea aplicării economiei de piață; abținerea de la stimularea în continuare a fluxului de persoane din Est spre Vest, pe de o parte pentru a nu se crea probleme economice și chiar conflicte sociale în Europa Occidentală și, pe de altă parte, pentru a se încuraja direct constituirea în țările*

Generalul Ştefan Guşă

socialiste a unei «mase de manevră», formată din cetăţenii nemulţumiţi, pretabili la acţiuni protestatare"[53].

Temerile lui Nicolae Ceaușescu privind o posibilă înlăturare a sa erau alimentate de către CIE prin *Nota nr. 00263/22 noiembrie 1989* în care se menţiona faptul că șefii de stat și de guvern ai ţărilor membre ale CEE au decis, în contextul poziţiilor concertate ale SUA și URSS cu privire la România, „*intensificarea acţiunilor vizând crearea unor tensiuni interne destabilizatoare, prin folosirea unor stări de nemulţumire și incitări în mediul minorităţii maghiare, considerându-se că în acest fel România ar putea fi determinată să nu mai obstrucţioneze procesele ce au loc în Est*"[54].

Generalul de brigadă (r) Vasile Mălureanu, unul dintre foștii lideri ai Direcţiei a I-a Informaţii Interne din cadrul DSS-ului, va mărturisi cu privire la neliniștea și îngrijorarea ce domnea în sânul aparatului de securitate al României socialiste: „*Când am mai aflat și că trupele maghiare făceau, la mijlocul lunii decembrie 1989, manevre de-a lungul graniţei cu România, temerile la adresa integrităţii teritoriale*[55] *a ţării nu ni se păreau deloc exagerate. Acestea aveau să fie potenţate de faptul că materializarea dispoziţiei lui Nicolae Ceaușescu de a trece Comandamentul Trupelor de Grăniceri tocmai în acea perioadă, începând cu 14 decembrie 1989, de la Ministerul Apărării Naţionale la Ministerul de Interne, a destabilizat sistemul de protecţie a frontierei de stat, deoarece, datorită evoluţiei evenimentelor, transferul nu a putut fi realizat adecvat. Ca urmare, Trupele de Grăniceri nu au avut în acele zile o comandă clară, iar logistica era total precară. La multe subunităţi de pe graniţa de Vest fuseseră retrase mijloacele de luptă și de transport ale Armatei și nu se primise în schimb dotarea necesară de la Ministerul de Interne. Pichetelor de grăniceri le rămăseseră în dotare numai armament uşor cu maxim 60 de cartuşe de om și se vedeau în faţa unui inamic ce se prefigura, dotat cu tancuri și transportoare blindate, care executa acţiuni de intimidare în fiecare noapte, cu efecte serioase asupra moralului grănicerilor români, mai ales că nu aveau legături funcţionale cu restul trupelor MApN, cu care aveau planuri de cooperare*"[56].

Totodată, Nicolae Ceaușescu era informat de către ambasadorul României de la Paris, Petre Gigea, pe 11 decembrie 1989, că François Mitterand și Mihail S. Gorbaciov au decis, la Kiev (6 decembrie 1989), că „*este nevoie de noi mecanisme pentru a servi construcţia Case Comune Europene*"[57]. În timpul discuţiilor dintre François Mitterrand și Mihail S. Gorbaciov s-a abordat rolul SUA în noua dinamică a relaţiilor internaţionale avându-se în vedere „*participarea Statelor Unite ale Americii – ca un element necesar și de anvergură – la noua etapă a construcţiei europene*"[58]. Cel mai fierbinte subiect al momentului, reunificarea Germaniei, a fost abordat de către cei doi lideri politici „*într-o manieră detaliată*"[59]. Mihail S. Gorbaciov și-a exprimat, cu această ocazie, preocuparea pentru „*viitorul continentului «nostru», care se pronunţă tot mai activ în favoarea a ceea ce se poate numi noua mentalitate, noua gândire politică pentru dezvoltarea cooperării pe multiple planuri, pentru întărirea păcii pe continent, pentru dezarmare*"[60].

Fostul ministru al Apărării Naţionale din perioada 30 aprilie 1991-6 martie 1994, general (r) Niculae Spiroiu declara, cu ocazia desfășurării mesei rotunde intitulată „*Revoluţia din Decembrie 1989 - certitudini și controverse*"[61], cu referire la informaţiile de care dispuneau cadrele MApN privind evoluţiile politico-strategice din Răsăritul Europei, următoarele: „*Domnule amiral Dinu, vă amintiţi, în ultimele zile ale lui noiembrie 1989, cred că era între 25 și 30 noiembrie, în orice caz, după Congresul al XIV-lea, într-o bună dimineaţă, generalul Guşă, cu aprobarea ministrului, a făcut un lucru care pe noi ne-a uimit; ne-am trezit, de la nivel de locţiitori șefi de direcţie în sus, convocaţi toţi, la ora 7 dimineaţa, în sala de la Marele Stat Major. Aţi apărut dumneavoastră și generalul Guşă la prezidiu. Mie atât să-mi spuneţi: dacă e adevărat sau nu ce spun eu. Guşă ne-a spus aşa: «Tovarăși generali și ofiţeri, în ţările din jurul nostru, deci în ţările din zona Blocului estic, se întâmplă evenimente politice, sociale, despre care eu am considerat că e bine să vă informăm direct, nu din ce citiţi prelucrat în ziare, de ăia de la Consiliul Politic, să vă informăm direct cu ce se întâmplă». Și v-a dat cuvântul dumneavoastră. Și aţi luat ţările pe rând: Ungaria, Bulgaria, Polonia, ce s-a întâmplat, ce mișcări, cum s-a schimbat, ce-a zis Parlamentul, pluripartidismul etc. La un moment dat, după vreo jumătate de oră, a apărut generalul Ilie Ceaușescu, din spatele scenei, se intra prin scenă, aşa, din culise. S-a aşezat, la vreo 3-4 scaune de Guşă – dumneavoastră eraţi la pupitru – și se tot foia pe scaun, își tot freca mâinile, se vedea că ceva nu-i convine. Ce e cu distanţa aia dintre el și Guşă, vroia să arate că nu e de acord cu Guşă. Dumneavoastră aţi continuat, s-a terminat, noi voiam să punem întrebări. Guşă a zis: «Nicio întrebare! Ceea ce vă promit este că în continuare o să vă mai adunăm să vă ţinem la curent direct cu situaţia acestor ţări, pentru că într-o anumită situaţie de criză, dumneavoastră, care sunteţi în corpul de comandă, trebuie să fiţi informaţi și să acţionaţi în cunoștinţă de cauză». Și a plecat*"[62].

Șeful DIA din decembrie 1989, viceamiralul (r) Ștefan Dinu, consemnează în memoriile sale că generalul-locotenent Georgio Iovici, șeful Serviciului de Informaţii al Armatei Federale Iugoslave, a comunicat colonelului Manea Dumitru, atașatul militar al României la Belgrad, în octombrie 1989, o sumă de informaţii privind cele ce aveau să se întâmple în decembrie 1989 în România. Șeful

Serviciului de Informaţii Militare al Iugoslaviei considera pe baza informaţiilor obţinute, ca urmare a unei călătorii la Moscova, Budapesta și Sofia, că „*în România urmau să aibă loc unele acţiuni destabilizatoare*”[63]. Conducerea de partid și de stat a României socialiste avea să fie informată, de către MApN și DIA, că „*vor fi organizate, mai întâi, pătrunderea unor grupuri de indivizi pregătiţi special care, sub acoperirea de turiști, veniţi la neamuri sau prieteni, la momentul potrivit vor provoca tulburări și panică în rândul populaţiei, îndemnând la revoltă și nesupunere faţă de autorităţile românești*”[64].

Prin Telegrama nr. D.10-015201 din 29 noiembrie 1989, ora 14.30, conducerea MApN și a DIA erau informate de faptul că „*actualele manifestări și demonstraţii antisocialiste din Cehoslovacia au fost iniţiate și provocate și de către minoritatea maghiară din Cehoslovacia*”[65]. Factorii de decizie din MApN și DIA erau informaţi că „*în fruntea acestor demonstraţii antisocialiste s-au aflat îndeosebi intelectualitatea și studenţii cehoslovaci de origine ungară, care printre altele cer crearea unei provincii autonome ungare în Cehoslovacia (zona Bratislava, Nitra, Banska-Bistrica, iar la sud frontiera cu Ungaria)*”[66], iar „*acţiunile și demonstraţiile minorităţii ungare din Cehoslovacia sunt susţinute propagandistic și material de către Ungaria și de către unele ţări occidentale*”[67]. Ofiţerul de informaţii militare care a redactat telegrama invocată mai sus, atrăgea atenţia asupra faptului că „*Ungaria pregătește un amplu plan pentru inițierea și provocarea de demonstraţii ale minorităţii maghiare din ţara noastră* (România – n.n.) *în unele localităţi din Transilvania și chiar la București*”[68], astfel încât „*pentru declanșarea acestor demonstraţii antisocialiste și antinaţionale în România, în scopul destabilizării situaţiei politice interne și realizării pretenţiilor ungare, Ungaria susţine propagandistic și material, inclusiv acţiuni de spionaj și cu ajutorul altor ţări*”[69]. Liderii de la Budapesta sperau să fie atrase și alte minorităţi naţionale din România socialistă, la aceste manifestaţii, chiar și cetăţeni români.

Referindu-se la comportamentul autorităţilor de partid și de stat maghiare, în cursul anilor 1988-1989, în relaţia cu statul român, colonelul (r) Ioan Todericiu, fost ataşat militar al României la Budapesta în decembrie 1989, mărturisea: „*Ungaria nu urmărea un efect propagandistic, ci unul lucrativ. Primii paşi au fost făcuţi prin pregătirea populaţiei sale. În acest sens s-au editat foarte multe cărţi cu tentă privind apartenenţa Transilvaniei, lipsa de drepturi a minorităţii maghiare din România și injustețea ce li s-a făcut la Trianon. În piețele și staţiile de metrou se vindeau hărţi ale Ungariei Mari, cu frontierele lor până la Carpaţi și până în Cehoslovacia și fosta Iugoslavie.* (...) *Ceea ce se întâmpla în planul activităţilor diplomatice între cele două ţări nu mai era diplomaţie, era o hărţuială în toată regula. Dacă ambasadorul român mergea la Ministerul lor de Externe să protesteze faţă de apariţiile în presă privind ideea de nedreptate ce li s-ar fi făcut la Trianon, diplomaţii maghiari susţineau că nu au ce face, că presa lor e liberă. Activitatea diplomatică aproape că se redusese la proteste și de-o parte și de alta, verbale sau în scris, referitoare la nerespectarea acordului bilateral și drepturile omului. Și mai grav, s-a ajuns la expulzarea reciprocă a diplomaţilor din cele două ţări, o premieră în relaţiile dintre două state membre ale Tratatului de la Varșovia.* (...) *În presa maghiară apăreau tot felul de lucruri despre România, unele adevărate, altele exagerate, altele neadevărate.* (...) *Eram ameninţaţi la telefon de către persoane anonime despre oprirea surselor de apă și a energiei electrice, cu incendierea, cu plasarea de bombe, se transmiteau insulte grosolane la adresa diplomaţilor români*”[70].

Viceamiralul Ştefan Dinu

Pe 9 decembrie 1989, MApN și DIA erau informate că Ungaria „*acţionează pentru internaţionalizarea problemei Transilvaniei, precum și pentru izolarea politică și economică*”[71] a României și, totodată, „*simultan cu provocarea unor demonstraţii ale populaţiei de origine maghiară din Transilvania, Ungaria are intenţia să provoace incidente la graniţa*”[72] cu România „*care să degenereze în conflict militar între cele două ţări, după care apoi să ceară intervenţia unor ţări ale Tratatului de la Varșovia, îndeosebi din partea URSS, cu scopul unei așa-zise «împăcare a părţilor»*”[73]. DIA informa conducerea MApN că în realizarea acestui proiect, Ungaria urma să se sprijine pe Austria, precum și pe alte state occidentale, însă cu știrea URSS.

În alertă maximă

Monitorizarea de către DIA a mișcărilor de trupe ale ţărilor membre ale Tratatului de la Varșovia a evidenţiat următoarele: „*1) în perioada 6-8 iunie 1989 a fost organizată o aplicaţie comună ungară, cehoslovacă și sovietică, cu activarea unor elemente de comandament și trupe marcate, însă nu prezenta niciun pericol major; 2) între 14 și 28 octombrie 1989, trupele sovietice din Ungaria (Divizia 102 și Corpul 3 Armată, alături de trupele din apărarea antiaeriană, însumând circa 13.000 de militari) au organizat o aplicaţie în raionul Budapesta – Tokay; 3) în perioada octombrie-noiembrie 1989, din direcţia nord-est, în URSS, se vor executa trei aplicaţii în teren cu trupe marcate: Divizia 656 Mecanizată sovietică în Bucovina de Nord în perioada 4-17 octombrie, urmată de Divizia 118 Mecanizată în sudul Basarabiei în perioada 15-16 octombrie și, mai apoi, de Divizia 33 Mecanizată de Gardă în raionul Bălţi între 2-4 noiembrie; 4) desfășurarea unei aplicaţii*

navale în Marea Neagră: la sud-est de Insula Șerpilor, la sud de Ialta, la vest de Suhumi și sud de Sabla, în apele de est ale Bulgariei; 5) aplicațiile «Balkan 89» (iunie 1989) și «Mariţa 89» (august 1989), ambele orientate pe direcţia sud, spre Grecia. În pofida faptului că „*nicio activitate din cele menţionate* - scria viceamiralul (r) Ștefan Dinu, șeful DIA în decembrie 1989 - *nu reprezenta o ameninţare serioasă pentru ţara noastră*"[74], DIA va institui un serviciu neîntrerupt de cercetare și goniometrare a reţelelor radio-militare ale vecinilor României[75].

Referindu-se la situaţia existentă la frontierele României în decembrie 1989, comandorul (r) ing. Ioan Stoleru, fost comandant al Centrului Radioelectronic și Observare din cadrul Comandamentului Marinei Militare în decembrie 1989, parte a sistemului de cercetare și goniometrare al DIA, declara: „*Activitatea din reţelele și direcţiile radio-cercetare, circular în jurul României, nu a suferit o intensificare deosebită și nu s-au constatat dislocări semnificative de forţe sau mijloace*"[76]. O sumă întreagă de informaţii provenite din cercetarea radioelectronică și goniometrare, precum și o serie de mărturii ale participanţilor la evenimente, conturează imaginea unor intense pregătiri pentru intervenţie militară sovietică în România socialistă în perioada 17-22 decembrie 1989.

În „Buletinul Informativ" nr. 4454 al DIA din 19 decembrie 1989 se menţiona: „*În URSS se semnalează o serie de aplicaţii notificate, precum și unele executate de mari unităţi tactice în zona Cernăuţi, în perioada 14-17 decembrie 1989. Totodată, s-a constatat intensificarea activităţilor practice desfășurate de unele unităţi de marină și aviaţie aparţinând FMM, în special în lunile octombrie, în cadrul cărora au fost executate trageri navale și aeriene. În perioada 18-22.12.1989 în cadrul Forţelor Maritime Militare sovietice s-au executat lansări de rachete într-un raion maritim situat la vest de peninsula Crimeea*"[77].

Analiștii DIA raportau Marelui Stat Major și ministrului Apărării Naţionale că și în Ungaria se înregistraseră aplicaţii ale batalioanelor de cercetare-diversiune ale armatei ungare care au executat o pregătire specifică ducerii acţiunilor de luptă în spatele trupelor inamice. „*Din unele date de care se dispune, rezultă că o astfel de activitate au desfășurat recent batalioanele Corpurilor 1 și 3 Armată (între 16-18 decembrie), finalizate cu executarea unui marș încheiat în raioane, situate la 15-20 km de frontiera cu R.S. România. Aceleași unităţi au executat în lunile martie-iunie, prin rotaţie, o pregătire specială la baza de instrucţie în teren muntos de la Rezi (12 km nord de Keszthely), activitate încheiată cu desfășurarea unor exerciţii tactice*"[78] - raporta DIA. Totodată, DIA identificase în pădurea Podvorievka (URSS) pe direcţia Rădăuţi – Prut – Lipcani, o antenă parabolică a unei staţii de radiolocaţie care începuse să funcţioneze, fără întrerupere, încă din 19 noiembrie 1989. O staţie de radiolocaţie bulgărească începuse să funcţioneze și pe malul drept al Dunării, pe direcţia Bechet – Oreahovo, „*în scopul probabil de a asigura navigaţia pe Dunăre*"[79], însă era foarte „*posibil ca această staţie să fie folosită și în alte scopuri militare*"[80].

La frontiera ungaro-română se identificaseră numeroase persoane civile și militare care executaseră observarea teritoriului României, chiar prin încălcarea acestuia, precum și numeroase recunoașteri a unor grupuri de 5-7 militari conduși de cadre. Implicarea Ungariei într-un efort susţinut menit a sprijini disidenţa activă a minorităţii maghiare din România socialistă împotriva regimului Ceaușescu, și nu numai, precum și încurajarea gesturilor și atitudinilor care negau existenţa statului naţional unitar român, trebuie înţeleasă ca făcând parte din planul Budapestei[81] de a stârni, cu orice preţ, un conflict cu România lui Nicolae Ceaușescu, astfel încât să fie nevoie de intervenţia Occidentului și a URSS, din postura de arbitri, care să ajute la anularea Tratatului de la Trianon (din 4 iunie 1920)[82] în contextul redesenării arhitecturii relaţiilor internaţionale în anul 1989.

Forţele Marinei Militare a Bulgariei vor începe, pe 20 decembrie 1989, executarea unor activităţi de pregătire de luptă într-un raion situat în sud-vestul Mării Negre. „*Pentru noi cei de la Tulcea, situaţia începe să se complice când, la 18 decembrie, grănicerii de la Isaccea ne comunică faptul că peste Dunăre, pe malul sovietic, se fac pregătiri pentru instalarea unui pod de pontoane. Un pod de pontoane peste Dunăre nu putea avea decât un singur scop: intrarea în Dobrogea a unei forţe militare cu mare potenţial ofensiv.* (...) *Această acţiune a sovieticilor a fost o clasică manevră de intimidare și influenţare psihologică și, până la 21 decembrie, au tot mimat că se pregătesc de lansare a podului. Coroborată cu creșterea semnificativă a zborurilor ţintelor aeriene în sudul Basarabiei, această manevră ne dădea indicii care ne determinau să credem că se pregătesc pentru o acţiune militară pe teritoriul nostru. Și pe direcţia Mării se intensifică numărul avioanelor care zburau în nordul Mării Negre, iar Batalionul Radiotehnic de la Sulina ne ţinea permanent la curent cu situaţia aeriană, care și ea putea fi interpretată ca fiind periculoasă*"[83], va mărturisi comandorul (r) Vasile Nicolăescu, fost șef al Operaţiilor la Brigada 27 Fluvial-Maritimă în decembrie 1989 și, totodată, comandant, prin cumul, al acestei mari unităţi.

În cursul zilei de 18 decembrie 1989, căpitanul de rangul 2 (echivalent gradului de locotenent-colonel) Corneliu Rudencu, comandant al Divizionului 50 Vânătoare de Submarine și Dragoare de Radă, aflat în portul Sulina, a primit ordinul să execute „*deconservarea navelor aflate în această poziţie*"[84] și să le aducă în starea de luptă. Totodată, a fost scos în mare Vânătorul de Submarine 2 (comandant: căpitan-locotenent Vasile Giosan) pentru a întări dispozitivul de supraveghere maritimă destinat asigurării securităţii platformelor petroliere marine din Marea Neagră și a litoralului românesc. „*În ziua de 18 decembrie 1989 am primit ordin să plec cu nava pe care o comandam, Vedeta Blindată 78, la Isaccea pentru a supraveghea malul sovietic. Aveam la bord*

și pe șeful geniului brigăzii, căpitanul Coman. Acolo am văzut aproximativ 15-20 de camioane, unele încărcate cu câte 4 pontoane, altele cu șalupe, care făceau antrenament pentru lansarea acestora la apă. Coloana de mașini se mișca încontinuu în spatele unei liziere de pomi și câte una se apropia de malul Dunării, simulând lăsarea la apă a pontoanelor. Acțiunea pe malul sovietic a încetat la 22 decembrie 1989"[85], consemnează căpitan-comandorul (r) Virgil Grigoraș, fost comandant al Vedetei Blindate 78 din cadrul Divizionului 118 Vedete Blindate în decembrie 1989.

Toate aceste mișcări de trupe ungare, bulgare și sovietice s-au constituit în factori meniţi a pune presiune asupra regimului Ceaușescu care trebuia „*încurajat*" să accepte implementarea unor reforme interne, a modelului de „*perestroika*" și „*glasnost*", și, totodată, pentru susţinerea unei atitudini de ostilitate, de revoltă, împotriva regimului comunist de la București. Totodată, era transmis un semnal Armatei Române, considerată ca fiind naţionalistă și fidelă lui Nicolae Ceaușescu, precum și organelor Ministerului de Interne (Miliţie și Securitate), privind reevaluarea raţiunii pentru care structurile de forţă ale statului român se puteau implica în susţinerea și consolidarea regimului Ceaușescu.

Viceamiralul (r) Ștefan Dinu, fost șef al DIA, menţionează existenţa unor discuţii cu omologii săi, cu ocazia vizitelor în străinătate, și nu numai, în timpul cărora erau reamintite „*binefacerile reformelor din viaţa economică și socială a ţărilor respective*"[86]. În mai 1988, atașatul militar sovietic acreditat la București, contraamiralul Terentiev, a solicitat o audienţă confidenţială la șeful DIA ca urmare a unei dorinţe exprese a Marelui Stat Major sovietic. În timpul audienţei, atașatul militar sovietic a făcut o amplă expunere „*după un material tipărit, despre reformele din URSS și alte ţări socialiste, întrebându-se la fiecare problemă, retoric desigur, de ce în România aceste programe nu ar fi posibile*"[87]. Diplomatul militar sovietic a cerut ca informarea lui să fie adusă la cunoștinţa Marelui Stat Major român și a conducerii Ministerului Apărării Naţionale. Conducerea supremă de partid și de stat a cerut ca atașatul militar sovietic să fie informat că va fi declarat „*persona non grata*" în cazul unei noi depășiri a atribuţiilor postului.

Șeful DIA își va reaminti că, pe timpul unei misiuni la Varșovia, în mai 1989, omologul său maghiar, generalul-locotenent Sucsz Ferenz, l-a informat că primise ordinul din partea șefilor săi de la Budapesta să-i facă „*o informare cât mai largă asupra situației interne din Ungaria și a orientărilor politice și economice adoptate recent de conducerea ţării sale*"[88]. În urma discuţiilor purtate cu omologul său maghiar, șeful DIA a concluzionat: „*întâi, că informarea prezentată, pusă probabil de acord cu ceilalţi aliaţi din Tratatul de la Varșovia, constituia încă un avertisment colectiv dat politicii dogmatice, conservatoare din România, iar în al doilea rând, rezulta că, în acel moment, Ungaria nu reprezenta nicio amenințare pentru ţara noastră*"[89]. Informarea efectuată de către șeful DIA și ministrul Apărării Naţionale, generalul-colonel Vasile Milea, le-a adus aspre reproșuri din partea lui Nicolae Ceaușescu care i-a criticat pentru faptul că apleacă „*prea mult urechea la cei din afară, care nu agreează România*"[90].

Ion Iliescu

În volumul „*Armata Română în Revoluţia din Decembrie 1989*", colectivul de autori susţine teza potrivit căreia, la acea oră, conducerea MApN era „*în imposibilitatea să deţină un set mai larg de date provenite din surse diferite, care să permită o analiză mai cuprinzătoare și realistă a situaţiei politico-militare în spaţiul nostru geografic*"[91], și, totodată, că „*potrivit concepţiilor militare moderne, pentru a realiza realmente surprinderea, o invazie nu se execută doar în urma aglomerării forţelor aproape de graniţa statului vizat, ci prin aducerea trupelor din adâncime, folosindu-se pe scară largă desantul aeropurtat*"[92]. În încercarea de a scuza liderii din conducerea MApN pentru lipsa de viziune politică[93] și strategică, cerută în mod repetat și discret de către omologii lor din ţările membre ale Tratatului de la Varșovia, autorii volumului invocat consideră că, totuși, „*chiar dacă prin Direcţia de Informaţii a Armatei au parvenit elemente concludente despre scenariul care se pregătea României, ele circulau într-un cadru foarte restrâns la diferite nivele superioare*"[94], astfel încât „*declanșarea mișcării protestatare din Timișoara a luat prin surprindere Armata, în ansamblu*"[95].

Referindu-se la noianul de informaţii politico-militare care prevesteau o lovitură în forţă asupra integrităţii teritoriale a României socialiste, combinată cu o revoltă internă a populaţiei nemulţumite de regimul Ceaușescu, viceamiralul (r) Ștefan Dinu, șeful DIA, va consemna: „*La nivelul conducerii Armatei, diversiunea oficială a pericolului militar extern nu avea niciun efect. Cei abilitaţi a ști ce se întâmplă în jurul graniţelor cunoșteau foarte bine situaţia, fiind convinși că nimic nu constituia o amenințare reală pentru România*"[96]. Șeful DIA menţionează faptul că aparatul de propagandă al regimului Ceaușescu va lansa, cu precădere în cursul anului 1989, o puternică campanie propagandistică[97] cu privire la pericolul militar de la graniţele de nord-vest și nord-est ale României, urmărind „*reeditarea spiritului de solidaritate a populaţiei în jurul lui Ceaușescu, din august 1968*"[98].

Primejdii latente

Pe măsură ce se prefigura o revoltă internă având în vedere condiţiile de viaţă, elita politico-militară și de „intelligence" a României socialiste a refuzat să accepte noile realităţi. În pofida tuturor semnalelor primite, în diferite formule politico-diplomatice și nu numai, percepţia cancelariilor diplomatice occidentale și ale ţărilor membre ale Tratatului de la Varșovia era aceeași: la București nimeni nu poate, nimeni nu încearcă sau nimeni, de fapt, nu vrea să schimbe ceva. Comportamentul structurilor de forţă (MApN, Ministerul de Interne și DSS), începând cu 16 decembrie 1989, vor confirma întru-totul această convingere existentă în cancelariile diplomatice ale lumii. În contextul izbucnirii revoltei timișorenilor împotriva regimului Ceaușescu, forţele MApN din zona Timișoarei vor fi implicate, cu mult înainte de ședinţa Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 17 decembrie 1989, în acţiuni de reprimare a revoltei populare împotriva regimului Ceaușescu.

În condiţiile în care Războiul Rece era în plină desfășurare, fără un final previzibil, putem înţelege comportamentul unor diplomaţi occidentali, precum și a unor ambasade din București, de încurajare a unei disidenţe active faţă de regimul politic al lui Nicolae Ceaușescu, precum și monitorizarea evoluţiilor politico-diplomatice, economice, sociale și militare ale României socialiste. Dintr-o astfel de perspectivă putem înţelege mărturia lui Ghennadi I. Ianaev, vicepreședinte al URSS, privind monitorizarea evoluţiei evenimentelor din România sfârșitului de decembrie 1989, de către Washington și Moscova, în condiţiile în care naţionaliștii unguri incitau la o intervenţie a celor două blocuri militare în România lui Ceaușescu. Miza: protejarea identităţii minorităţii maghiare, grav afectată de socialismul lui Ceaușescu, însă cu nădejdea că vor putea fi repuse în discuţie frontierele din Europa, în speţă cea româno-maghiară. Pe 24 decembrie 1989, Gyula Horn, ministrul de Externe al Ungariei, se va opune cererii făcute de către Forumul Democrat Ungar de a intra în legătură cu CFSN în vederea trimiterii în România a unor unităţi internaţionale antiteroriste[99]. Având în vedere cele enumerate mai sus, putem înţelege mai bine afirmaţiile lui Mihail S. Gorbaciov, din interviul acordat jurnalistei Felicia Meleșcanu, privind faptul că „*România a fost în pericol să se divizeze în cursul evenimentelor*"[100] din decembrie 1989, precum și opiniile lui Ghennadi I. Ianaev, cu referire la persoana președintelui Ion Iliescu, respectiv: „*El a făcut pentru români ceea ce altul nu putea să facă în împrejurările respective*"[101].

În cursul zilei de 18 decembrie 1989, șeful Marelui Stat Major român, generalul-maior Ștefan Gușă, va fi informat despre faptul că spre România se îndreaptă două ţinte aeriene, din partea de nord-vest către sud-est, care au virat stânga la apropierea de frontiera aeriană a României și au mers paralel cu aceasta. Erau gesturi menite să sugereze ceva aflat în pregătire, preludiul unui atac sau manevre politico-militare capabile să intimideze și să ţină ocupată o forţă armată care se afla la acea oră angrenată în lupta cu propriul popor? O întrebare fără răspuns în acele momente și nu numai.

În numele acestei primejdii externe, mai mult presupusă decât confirmată, structurile de forţă ale României socialiste vor deschide focul, vor aresta și maltrata cetăţeni români care scandau împotriva lui Nicolae Ceaușescu și-al regimului său politic, într-un cuvânt, își vor face datoria până aproape de capăt, un capăt atât de fragil încât ar fi putut aduce cu sine, la sfârșitul lui, orice: război civil, intervenţie străină, occidentală sau a Tratatului de la Varșovia, precum și o represiune inimaginabilă. Apariţia lui Ion Iliescu la TVR și, mai apoi, subordonarea structurilor de forţă, faţă de acesta și grupul constituit în jurul său, a dat naștere unui sentiment de echilibru și speranţă[102]. „*Armata e cu noi!*" a devenit strigătul unei victorii însângerate și care părea fără de izbândă, până în zorii zilei de 22 decembrie 1989.

The Romanian Army and the Collapse of Communism (December 1989)
Constantin Corneanu, Ph.D.

Abstract: December 1989 marked the bloody end of a difficult and controversial period in contemporary history. The fall of the Communist regime was determined by both internal and external factors. In the last 30 years we have tried to find the truth and define the moment: revolution or coup d´etat.

Keywords: December 1989, Ceauşescu, dictatorship, communism, army.

NOTE

[1] Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989.

[2] *E un început în tot sfârșitul…*, Editura Societatea Română de Radiodifuziune, București, 1998, p. 21.

[3] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. XX, Editura Politică, București, 1981, p. 520.

[4] *„Într-un context apropiat, generalul Ion Gheorghe își amintește: «Pot spune că de sute de ori am fost convocați amândoi – gl. Ioniță și cu mine – la Leontin Sălăjan, mai târziu, la Nicolae Ceaușescu sau la Ion Gheorghe Maurer pentru diferite probleme curente. Deși dezbaterile se desfășurau de obicei în parametri tensionați, nu pot evoca nicio împrejurare în care gl. Ioniță să fi făcut un pas înapoi de la atitudinea sa corectă și demnă, sau să-și fi abandonat, în mod nejustificat, opiniile»"*, consemnează Cecilia Ioniță, soția fostului ministru al Apărării, cu referire la relația dintre Nicolae Ceaușescu și soțul ei (Ion Ioniță, *Însemnări,* Editura Curtea Veche, București, 2008, p. 309).

[5] Ionel Gal, *Raţiune şi represiune în Ministerul de Interne. 1965-1989*, vol. I, Editura Domino, Iaşi, 2001, p. 248.
[6] În iunie 1976, generalul de armată Ion Ioniţă a fost eliberat din funcţia de ministru al Apărării Naţionale şi a devenit vice-prim-ministru însărcinat cu coordonarea Ministerului Transporturilor, Ministerului Sănătăţii, Comitetului de Stat pentru Ape, Canalului Dunăre - Marea Neagră, Aviaţiei Civile şi Marinei Civile. Generalul Ion Gheorghe a fost trimis să întărească Comisia pentru coordonarea activităţii consiliilor populare.
[7] Nicolae Ceauşescu, *Apărarea naţională a Republicii Socialiste România. Culegere de texte*, Editura Militară, Bucureşti, 1983, pp. 429-430.
[8] Petre Opriş, *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia (1955-1991)*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, pp. 257-258.
[9] *Ibidem,* p. 228.
[10] Ionel Gal, *Op. cit.*, p. 278.
[11] Cotidianul „Scânteia" din 18 decembrie 1985 făcea referire la faptul că Nicolae Ceauşescu, chestionat fiind de către generalii nemulţumiţi de transferul în economia naţională, respectiv când vor reveni în serviciul activ, a declarat: „*Sperăm însă să nu mai fie nevoie să revină, în sensul ca să asigurăm pacea şi să nu fie necesar să apelăm la arme*" (Apud Anneli Ute Gabanyi, *Revoluţia neterminată*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, p. 73).
[12] *Ibidem*, pp. 70-71.
[13] Nr. 4 din 26 ianuarie 1983.
[14] Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceauşescu*, Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 200, pp. 46-47.
[15] A se vedea: „Scânteia" din 8 decembrie 1982.
[16] Ibidem, din 26 decembrie 1982.
[17] Ibidem, din 30 decembrie 1982.
[18] Ibidem, din 12 ianuarie 1983.
[19] Ibidem, din 14 ianuarie 1983.
[20] Ibidem, din 18 ianuarie 1983.
[21] Ibidem**,** din 22 ianuarie 1983.
[22] Anneli Ute Gabanyi*, Revoluţia...***,** pp. 71-72.
[23] *Ibidem***,** p. 72.
[24] Stejărel Olaru, Georg Herbstritt, *STASI şi Securitatea*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005, pp. 370-371.
[25] *Ibidem*, p. 371.
[26] *Ibidem*.
[27] *Ibidem*.
[28] *Ibidem.*
[29] Nicolae Militaru s-a născut pe 10 noiembrie 1925 în comuna Băleşti (judeţul Gorj) şi a decedat pe 27 decembrie 1996 în Bucureşti. Viitorul general al Armatei Române a urmat cursurile Academiei Militare „Mihail V. Frunze" din Moscova în perioada 1952-1956, devenind, cu gradul de locotenent-colonel, şef de stat-major al Diviziei 10 Infanterie „Ştefan cel Mare" de la Iaşi, mai apoi, comandant al Marii Unităţi (MU), al Diviziei 2 Mecanizate de la Craiova şi, mai apoi, şef de stat-major al Armatei a III-a de la Cluj-Napoca (1961-1965). Pe 17 iunie 1965 a preluat comanda Armatei a III-a pe care a deţinut-o până la 8 iulie 1969 când a preluat comanda Armatei a II-a de la Bucureşti. A fost înaintat la gradul de general-colonel pe 19 august 1974. A rămas în funcţia respectivă până la 5 iunie 1978. Referitor la numele de „Lepădat", istoricii Petre Opriş şi Gavriil Preda au publicat (în volumul *România în Organizaţia Tratatului de la Varşovia. Documente. 1954-1961"*, vol. I, INST, Bucureşti, 2008, pp. 305-306) un document din 4 martie 1961, respectiv protocolul Biroului Politic al CC al PMR prin care se aproba înaintarea la gradul de general-maior a 14 colonei, printre care şi colonelul Lepădatu N. Militaru (arma infanterie). În documente militare din anii '60 viitorul opozant al lui Nicolae Ceauşescu semna „Militaru Nicolae Lepădat". A se vedea: Iulia Andrei Crăciun, *Cariera generalului Militaru: întâi Academia, apoi liceul,* în „Adevărul" din 16 martie 2010, pe https://adevarul.ro/news/eveniment/cariera-generalului-militaru-intai-academia-apoi-liceul-1_50ad57037c42d5a6639347f4/index.html (accesat pe 6 septembrie 2019, ora 17.15). În memoriile sale, Constantin Olteanu menţionează faptul că Nicolae Militaru era în atenţia „*organelor de contrainformaţii militare, care aveau aprobarea să-l lucreze informativ pentru atitudinea sa manifest prosovietică, dosarul lui purtând diferite nume conspirative*" (Apud Constantin Olteanu, *O viaţă de om. Dialog cu jurnalistul Dan Constantin*, Editura Niculescu, Bucureşti, 2012, p. 123).
[30] Stejărel Olaru, Georg Herbstritt, *Op. cit.*, p. 342.
[31] Petre Opriş, *Un complot militar împotriva preşedintelui României, octombrie 1984*, în „Arhivele Totalitarismului", Anul XX, nr. 3-4 (76-77)/2012, p. 153.
[32] Generalul locotenent Popa Constantin a condus Direcţia de Informaţii a Armatei în perioada 26 noiembrie 1960-10 decembrie 1963, având gradul de general-maior, iar în perioada anterioară numirii, la comanda DIA, exercitase comanda Corpului 19 armată şi, apoi, fusese locţiitorul şefului DIA, cu gradul de colonel, în perioada 27 august 1956-26 noiembrie 1960. Pe 10 decembrie 1963 a fost promovat în funcţia de locţiitor al şefului Marelui Stat Major.
[33] Angela Băcescu, *România 1989. Din nou în calea năvălirilor barbare*, Editura Zalmoxis, Cluj-Napoca, 1994, pp. 106-107.
[34] *„Autoarea* (Anneli Ute Gabanyi – n. n.) *crede că în decembrie 1985 preşedintele statului sovietic, Andrei Gromîko, ar fi încercat să-l convingă pe generalul Constantin Olteanu, ministrul român al apărării, să-l răstoarne pe Ceauşescu. Cert este că Olteanu a fost primit în URSS cu onoruri deosebite, care nu au încetat să suscite comentarii. Ca urmare, Ceauşescu l-a înlocuit pe Olteanu cu generalul Vasile Milea. Sunt păreri vehiculate în străinătate. Oricum, lucrurile, nici în privinţa generalului C. Olteanu, nu sunt simple"* se consemna în publicaţia „Vremea. Totuşi iubirea" din 11 martie 1991 (A se vedea: Constantin Olteanu, *România - o voce distinctă în Tratatul de la Varşovia. Memorii. 1980-1985***,** Editura Aldo, Bucureşti, 1999, p. 203).
[35] *Ibidem*, pp. 198, 202-203.
[36] *Idem*, *O viaţă de om. Dialog...*, p. 465.
[37] Stejărel Olaru, Georg Herbstritt**,** *Op. cit.*, pp. 394-396.
[38] *Ibidem*, p. 400.
[39] *Ibidem*.
[40] *Ibidem*.
[41] *Ibidem*, p. 401.
[42] *Ibidem*.
[43] Cornelia Ghinea, *Caracteristici ale propagandei politice în rândul militarilor Armatei române în anii 1979-1989*, în *Anii 1973-1989: cronica unui sfârşit de sistem* (editor Romulus Rusan), Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2003, p. 539.
[44] *Ibidem*, p. 540.
[45] Florin Şperlea, *Starea de spirit a armatei în preajma Revoluţiei din Decembrie 1989*, în „Caietele Revoluţiei" nr. 1(8), 2007, pp. 51-52.
[46] Petre Opriş, *Dezvăluirile unui general sovietic despre politica militară românească din anii '80*, în „Jurnalul Naţional" din 29 august 2009, http://jurnalul.ro/scinteia/special/dezvaluirile-unui-general-sovietic-despre-politica-militara-romaneasca-din-anii-80-519237.html (accesat pe 4 septembrie 2019, ora 13.45).
[47] Victor A. Stănculescu, Alex Mihai Stoenescu**,** *În sfârşit adevărul...,* Editura RAO, Bucureşti, 2009, pp. 129-134.
[48] Petre Opriş, *Industria românească de apărare: documente (1950-1989)*, Editura Universităţii Petrol-Gaze, Ploieşti, 2007, p. 337.
[49] *Ibidem*, p. 338.
[50] Roger Kirk, Mircea Răceanu**,** *România împotriva Statelor Unite. Diplomaţia absurdului (1985-1989)*, Editura Silex, Bucureşti, 1995, pp. 258-259.
[51] Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere - Decembrie '89*, Editura All, Bucureşti, 2005, p. 21.
[52] *Ibidem*.
[53] *Ibidem*.
[54] *Ibidem.*
[55] La încheierea reuniunii la nivel înalt a CEE de la Strasbourg, din 10 octombrie 1989, François Mitterand declarase că *„problema unor provincii cum ar fi Silezia, Moravia, Prusia Orientală etc. trebuie să rămână intangibilă"* (Apud Alesandru Duţu, *Revoluţia din Decembrie 1989. Cronologie*, Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Sitech, Craiova, 2010, p. 64), însă *„nu trebuie să se omită problema divergenţelor între Ungaria şi România în problema Transilvaniei, sau problema Basarabiei"* (*Ibidem*). Preşedintele François Mitterand va fi extrem de explicit când va declara că *„Franţa şi URSS trebuie să-şi reia rolul de asigurare a echilibrului în Europa, aşa cum au făcut-o de secole"* (*Ibidem*).
56 Vasile Mălureanu, *Evenimentele din decembrie 1989 în percepţia unui ofiţer de informaţii interne (I)*, în „Vitralii - Lumini şi umbre", Anul I, nr. 3/iunie 2010, p. 21.
[57] Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989. Principiul dominoului,* Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, p. 426.
[58] *Ibidem*, p. 423.
[59] *Ibidem*, p. 424.
[60] *Ibidem.*
[61] Organizată de către Institutul Revoluţiei Române din Decembrie 1989 pe 13 mai 2009.
[62] Niculae Spiroiu: „*Să se înţeleagă bine: informaţiile despre situaţia din Europa veneau foarte greu"*, în „Caietele Revoluţiei" nr. 3/22, 2009, pp. 38-39. Fostul şef al DIA, viceamiralul (r) Ştefan Dinu a mărturisit: „*Doresc să vă informez că în acele zile de care vorbeşte domnul Spiroiu, în ţară, prin mass-media, se făcea de foarte mult timp caz de pericolul extern. Că ţara, chipurile, este înconjurată de trupe, că se concentrează trupe etc., iar comandanţii de unităţi şi de grupe operative erau foarte dezorientaţi. Direcţia de Informaţii nu le spusese nimic. Deci, eu am venit şi am făcut această informare. Că totul este în ordine, că nu există un pericol şi am scris în cartea mea pagini întregi, am redat toate aplicaţiile care se petreceau în jurul ţării, cele notificate şi cele nenotificate, cele care aveau loc fără să fie aduse la cunoştinţă, ca aliaţi, şi apoi le cercetam prin sistemul de cercetare radio-electronic. Şi i-am liniştit. Nu-i convenea, evident, lui Ilie Ceauşescu, pentru că el avea nevoie ca ţara să fie captată, atenţia ţării să fie captată la un pericol din exterior. Pericolul*

era în interior. Şi pentru că nu i-a convenit, generalul Ilie Ceauşescu şi-a luat permisiunea, în afara aprobărilor ministrului, şi şi-a făcut un material, un material foarte alarmant şi a plecat cu el în zonele de vest ale ţării. Şi la Timişoara, şi la Arad, şi la Oradea, şi la Cluj. În acel material se exagerau nişte lucruri, care nu aveau nimic în comun cu realitatea" (*Ibidem,* p. 39).

[63] Viceamiral (r) Ştefan Dinu, *Condamnat la discreţie*, Editura Neverland, Bucureşti, 2009, p. 231.

[64] *Ibidem*.

[65] Sergiu Nicolaescu, *Op. cit.*, p. 23.

[66] *Ibidem*.

[67] *Ibidem*.

[68] *Ibidem*.

[69] *Ibidem*.

[70] Răzvan Belciuganu, *Un colonel acuză: În 1989, „Ungaria ar fi dorit un război civil în România"*, http://roncea.ro/page/36/?tag=extremism-maghiar, accesat pe 1 octombrie 2019, ora 20.15.

[71] Sergiu Nicolaescu, *Op. cit*., p. 22.

[72] *Ibidem.*

[73] *Ibidem*, p. 23.

[74] Viceamiral (r) Ştefan Dinu, *Op. cit.,* p. 229.

[75] Interceptarea, cercetarea şi goniometrarea marilor unităţi operativ-strategice din adâncimea teritoriului statelor vecine se executau în conformitate cu prevederile planului *Laleaua*, iar urmărirea şi cercetarea reţelelor radio-militare pe unde ultra-scurte, din imediata vecinătate a României, se realizau pe baza unui plan special denumit SIGMA (Sistem de Informare şi Goniometrare al MApN).

[76] Viceamiral (r) Constantin Iordache, *Acţiunile navelor Marinei Militare în Revoluţia din Decembrie 1989,* Editura Ex Ponto, Constanţa, 2004, p. 148.

[77] Sergiu Nicolaescu, *Op. cit.,* p. 28.

[78] *Ibidem.*

[79] *Ibidem*.

[80] *Ibidem*.

[81] *„Am rezerve, dar o spun, Ungaria ar fi dorit un război civil în România şi ar fi dorit o confruntare între puterile statului, Armata şi forţele Ministerului de Interne. Acest război l-ar fi folosit pentru intervenţia în Transilvania, cu scopul declarat de a-şi proteja minoritatea. Fără îndoială că odată intrate pe teritoriul României aceste forţe era greu de prevăzut cum ar fi evoluat lucrurile. Războiul civil ar fi făcut posibilă încălcarea acordului dintre preşedinţii Bush şi Gorbaciov de neamestec. Or, intervenţia străinilor în România nu putea avea loc dacă acest război civil nu avea loc*", concluzionează colonelul (r) Ioan Todericiu, fost ataşat militar al României la Budapesta în perioada 1979-1990 (Apud Răzvan Belciuganu, *Un colonel acuză...*).

[82] *Declaraţia de la Budapesta din 16 iunie 1989*, prezentată public cu prilejul reînhumării lui Imre Nagy, reprezintă un exemplu al efortului de manipulare a unei cauze aparent corectă în economia *Războiului Rece*, însă substratul ţinea de istoria relaţiilor româno-ungare şi de trecutul, prezentul şi viitorul provinciei istorice româneşti Transilvania. Declaraţia a fost iscălită de mai mulţi emigranţi români care cereau, împreună cu intelectualii maghiari, unirea forţelor românilor şi ungurilor împotriva dictaturii lui Nicolae Ceauşescu. Pe 4 iulie 1989, ex-regele Mihai I a primit la reşedinţa sa de lângă Geneva pe Ariadna Combes, dr. Ion Vianu şi Dinu Zamfirescu care i-au înmânat textul Declaraţiei de la Budapesta. Fostul suveran al României *„a aprobat întrutotul conţinutul declaraţiei care exprimă convingerile sale privind relaţiile dintre popoarele român şi maghiar*" (Apud Marius Mioc, *Declaraţia de la Budapesta din 1989 şi aberaţiile care se spun în legătură cu ea,* 3 ianuarie 2012, http://mariusmioc.wordpress.com/2012/01/03/declaratia-de-la-budapesta-din-1989-si-aberatiile-care-se-spun-in-legatura-cu-ea/, accesat pe 12 septembrie 2019, ora 20.15.

[83] Viceamiral (r) Constantin Iordache, *Op. cit.*, p. 87.

[84] *Ibidem,* p. 93.

[85] *Ibidem,* p. 101.

[86] Ştefan Dinu, *Op. cit.,* p. 225.

[87] *Ibidem*, p. 226.

[88] *Ibidem.*

[89] *Ibidem*, p. 227.

[90] *Ibidem*.

[91] *Armata Română în Revoluţia din Decembrie 1989,* Ediţia a II-a revăzută şi completată, Editura Militară, Bucureşti, 1998, p. 30.

[92] *Ibidem*.

[93] *„De fapt, acest lucru (căderea regimului Ceauşescu - n.n.) eu l-am mai discutat cu ani în urmă cu o serie de ofiţeri din armată, poate mai trăiesc şi, dacă vor avea demnitate de oameni, o să spună, pentru că nici nouă nu ne convenea regimul Ceauşescu, nici mie personal nu mi-a convenit niciodată. Am discutat-o şi cu civili, cu unul care lucra la Direcţia Apelor, poate că dacă va avea tăria va veni şi va spune, într-o noapte am discutat.* (…) *Ilie Aurel, lucrează la canalul Bucureşti – Dâmboviţa. Printre altele îmi spunea: «Numai tu ai mai fi în stare». Zic: cum să fac, ori să-l extermin personal şi asta nu se poate, că ştii că nu pot să intru, ori să am de partea mea nu ştiu câte mii de oameni sau cel puţin din Armată nu ştiu cât. Dar, mă rog, discuţii au fost"* - mărturisea generalul locotenent Ştefan Guşă pe 22 februarie 1990 (Apud Daniela Veronica Guşă de Drăgan, *Condamnat la adevăr. General Ştefan Guşă,* Editura RAO, Bucureşti, 2004, p. 47).

[94] *Armata Română în Revoluţia…,* p. 32.

[95] *Ibidem.*

[96] Viceamiral (r) Ştefan Dinu, *Op. cit.*, p. 228.

[97] În *Dispoziţiunea privind munca de partid, organizatorică şi educativă*, emisă de Comandamentul Aviaţiei Militare din RSR, pe 12 octombrie 1989, se menţiona: *„1. În scopul creării convingerii că agresiunea împotriva ţărilor socialiste are un caracter justificat, «eliberator», şi pentru ridicarea şi menţinerea moralului trupelor care alcătuiesc GPA «Vest» şi «Sud», inamicul desfăşoară o intensă acţiune de influenţare psihologică prezentând denaturat şi tendenţios realităţile din ţările socialiste, dezinformând trupele şi opinia publică din ţările membre ale NATO cu eforturile depuse de ţările socialiste de reglementare a stării de încordare şi conflict prin tratative politice şi diplomatice, cu apelurile insistente ale acestora de a renunţa la folosirea forţei şi ameninţarea cu forţa, totodată să minimalizeze capacitatea de luptă şi de rezistenţă a forţelor armate ale ţărilor socialiste, printre care şi ţara noastră. Este de aşteptat ca, în următoarele zile, acţiunile de propagandă psihologică să crească în intensitate, să se diversifice ca forme şi metode, predominând emisiunile de radio şi televiziune, lansarea de zvonuri false, calomnierea conducerii de partid şi de stat din ţara noastră prin toate mijloacele de informare în masă. Inamicul va folosi, probabil, grupuri de cercetare-diversiune, elemente teroriste şi reacţionare pentru crearea unei stări de nesiguranţă şi teamă. În cadrul operaţiei aeriene ofensive se va apela, probabil, la lansarea de manifeste prin care să se îndemne populaţia şi trupele proprii să renunţe la rezistenţă şi să colaboreze cu inamicul «eliberator». 2. Starea moral-politică a armatei este bună, militarii şi populaţia civilă sunt hotărâţi să se opună cu dârzenie inamicului, să apere cuceririle revoluţionare, independenţa şi suveranitatea patriei, mergând până la sacrificiul suprem"* (Apud Alesandru Duţu, *Op. cit.*, p. 65).

[98] Viceamiral (r) Ştefan Dinu, *Op. cit.*, p. 228.

[99] Referindu-se la acest lucru, diplomatul ungur avea să consemneze: *„La 24 decembrie 1989 am fost sunat de la televiziunea ungară că a sosit o scrisoare de la FDU, semnată de Antall Jozef şi Jeszenszky Geza, prin care se solicita să se aducă la cunoştinţa telespectatorilor, printre altele, o cerere adresată guvernului Ungariei de a intra în legătură cu deja cunoscutul FSN, oferindu-i serviciile Republicii Ungaria pentru organizarea şi punerea sub comanda superioară a României a unor unităţi internaţionale antiteroriste. În cazul în care România va fi de acord, s-ar putea solicita unor ţări membre ale Tratatului de la Varşovia şi NATO să trimită unităţi militare în România. M-am enervat cumplit şi, după încercări telefonice îndelungate, am dat de Jeszenszky Geza, exprimându-mi nemulţumirea că n-a respectat înţelegerea noastră anterioară privind consultarea în legătură cu orice declaraţii publice referitoare la situaţia din România. Am încercat să-l conving că o asemenea propunere este o nebunie, dar interlocutorul repeta mereu că nu are împuternicire de retragere a scrisorii. Am fost obligat să intru în studioul televiziunii, unde m-am opus ca scrisoarea FDU să fie citită şi transmisă pe post. Nu avea niciun rost să cerem să fie angajate cele două blocuri militare, trebuia să ne gândim şi la ziua de mâine, pentru că nici Dumnezeu nu-i mai spală pe conducătorii unei revoluţii dacă ajung la putere cu sprijin străin*" (Apud Alesandru Duţu, *Op. cit.,* p. 232)

[100] Şerban Săndulescu, *Decembrie '89. Lovitura de stat a confiscat Revoluţia Română*, Editura Omega Ziua Press, Bucureşti, 1996, p. 325.

[101] Vasile Buga, *Pe muchie de cuţit. Relaţiile româno-sovietice. 1965-1989*, Editura Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2014, p. 314.

[102] *„Cine putea, în decembrie 1989, să preia puterea în această ţară? Evident, numai oameni care aveau cât de cât experienţă şi care aveau un suport de un anume fel. Mulţi se întreabă acum cum a ajuns dl. Iliescu în fruntea bucatelor. Păi, dl. Iliescu a ajuns foarte simplu, pentru că avea în ochii intelectualilor reputaţia unui comunist deschis şi care îl critica pe faţă pe Nicolae Ceauşescu. Securitatea conta pe dl. Iliescu în măsura în care, fost om de partid şi cunoscând lucrurile acestea, nu s-ar fi comportat ca un radical. Şi nomenclatura îşi punea speranţa că, o dată înlăturat primul nivel al nomenclaturii ceauşiste, ceilalţi vor fi iertaţi toţi de păcate şi cum s-a şi întâmplat, de altfel, se vor împinge unii pe alţii, sprijinindu-se pe umeri până la vârf*" - declara Nicolae Manolescu, în anii '90, cu referire la regimul Iliescu şi compromisurile sale politice (Apud Stelian Ţurlea, *Revoluţia în oglindă*, Editura Pro, Bucureşti 1999, p. 112).

PARTICIPAREA ROMÂNILOR DIN VEŞTEM (JUD. SIBIU) LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914-1918)

Colonel (r) Dr. Alexandru BUCUR[1]
Profesor Dr. Vasile MĂRCULEȚ[2]

Izbucnirea Primului Război Mondial, în anul 1914, a implicat și participarea unui mare număr de locuitori români din Transilvania, în cadrul armatei austro-ungare. Totalul românilor transilvăneni participaţi la Prima Conflagraţie Mondială, în cadrul armatei austro-ungare, rămâne necunoscut cu exactitate. Diferitele cercetări, mai vechi sau mai recente au condus la rezultate diferite. Conform statisticii realizate de Teodor V. Păcăţian, numărul acestora ar fi fost de 489.544 de persoane[3]. Dintre aceștia, 41.739 au căzut pe câmpul de luptă, 11.275 au murit în detenţie, în pribegie, în spital sau acasă din cauza rănilor sau a bolilor contactate în timpul războiului, 29.839 au fost daţi dispăruţi, 343.387 s-au întors din război complet sănătoși, 25.406 au revenit acasă invalizi, iar 37.898 s-au întors răniţi și bolnavi, dar ulterior s-au însănătoșit[4].

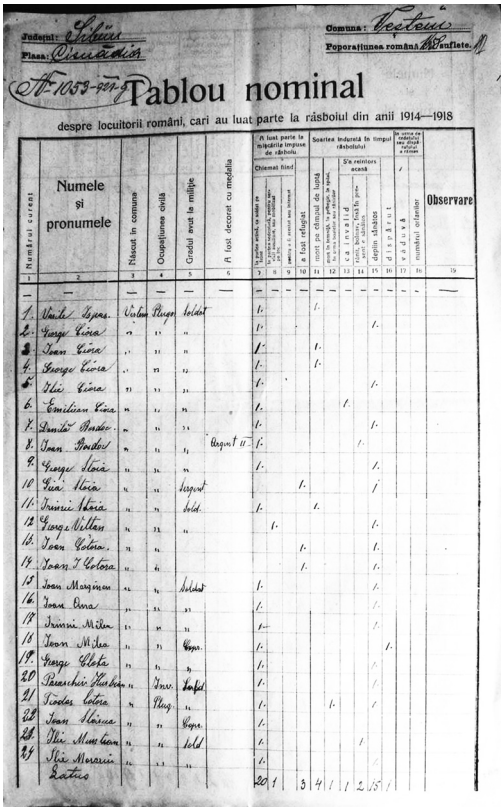
Tablou nominal
despre locuitorii români, cari au luat parte la răsboiul din anii 1914—1918

Fila 1r

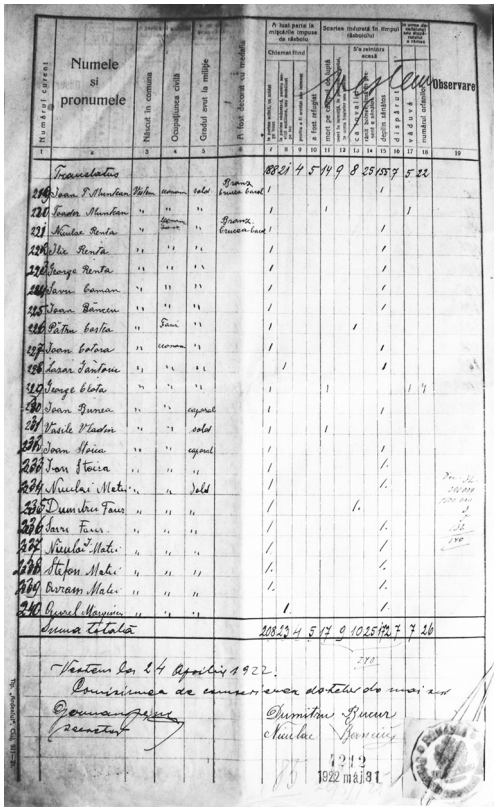
Numele și pronumele

Fila 5r

Potrivit calculelor de dată mai recentă, realizate de Ioan I. Șerban, care valorifică informaţiile transmise de Octavian C. Tăslăuanu, numărul românilor din Transilvania și Bucovina, încorporaţi în armata austro-ungară s-ar fi ridicat la peste 651.000 soldaţi, subofiţeri și ofiţeri (912 batalioane)[5]. În rândul acestora s-au înregistrat, în cei patru ani de război, 82.588 de morţi și dispăruţi și 63.304 de răniţi, invalizi și bolnavi[6].

Studiul nostru își propune să prezinte aportul locuitorilor din Veștem la Prima Conflagraţie Mondială. Demersul iniţiat de noi se bazează pe un document inedit, intitulat „*Tablou nominal despre locuitorii români care au luat parte la războiul din anii 1914–1918*", aflat la Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Sibiu, în Fondul ASTRA, pachet nr. 11, act nr. 11a[7]. Documentul studiat de noi conţine 5 file, numerotate de la 1 la 5 (Fig. 1, 2)[8]. El a fost realizat în urma demersurilor ASTREI, îndeosebi ale lui Teodor V. Păcăţian, pe lângă autorităţile locale[9]. În conformitate cu o însemnare de pe fila 5r, acesta a fost redactat la 24 aprilie 1922, de o „*comisiune de conscrierea datelor*"[10]. Pe aceeași filă, actul poartă semnăturile notarului de la Veștem, Gherman Igna[11] (în comisie având statutul de secretar), Bucur Dumitru (Fig. 7, 8)[12] și Banciu Nicolae[13], ultimii fiind participanţi la conflagraţie și, prin urmare, cunoscători ai situaţiei reale din localitate[14].

Conform documentului supus analizei noastre, între 1914 și 1918, din Veștem au fost concentraţi, sub diferite forme, pentru a lua parte la Prima Mare Conflagraţie Mondială, sau determinat de aceasta, un număr de 239 de locuitori[15]. Din păcate, nu putem preciza cât au reprezentat aceștia din numărul total al populaţiei Veștemului, din cauză că nu deţinem date referitoare

Alexandru Bozdoc, caporal
(4 mai 1887-17 aprilie 1967)

Nicolae Bozdoc, soldat
(25 august 1897-8 octombrie 1962*), medaliat cu: Argint I şi II, Bronz şi Crucea Carol*

la totalul locuitorilor, pentru perioada 1914-1918. Dar, vom încerca să estimăm numărul acestora, având ca bază datele oferite de document și cele din Șematismele greco-catolice. Documentul ne indică un număr de 1.658 de locuitori, la data întocmirii lui (24 aprilie 1922)[16]. Șematismul din 1923 ne oferă un total de 1.616 locuitori[17], iar cel anterior lui, din 1911, 1.505[18]. Prin urmare, vom utiliza cifra de 1.600 de locuitori. În urma calculelor rezultă că, la război, a participat aproximativ 14,94% din populaţia Veștemului.

În ceea ce privește situaţia celor 239 de veștemeni implicaţi, 207 dintre aceștia, reprezentând 86,60%, au fost mobilizaţi pentru participarea pe front[19]. La partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizate la locul de muncă au fost 23 persoane (9,63%), arestate (deportate) sau internate, 4 persoane (1,68%) iar refugiate, 5 persoane (2,09%). Victimele măsurilor represive au fost: Mărginean George (arestat 20 de luni)[20]; Muntean George (arestat 8 luni)[21]; Popescu Marin (internat 31 de luni)[22] și Bunea George (internat 8 luni)[23].

Documentul analizat ne prezintă importante informaţii cu privire la locul de origine și la apartenenţa socială a celor 239 de persoane implicate în Primul Război Mondial. Referitor la primul aspect, constatăm din conţinutul lui că marea majoritate a participanţilor erau născuţi în Veștem. Cei care erau născuţi în alte localităţi, la momentul redactării actului erau stabiliţi de puţină vreme în Veștem. Situaţia celor specificaţi în document era următoarea: născuţi în Veștem - 237, reprezentând 99,16%; născuţi în alte localităţi - 2, reprezentând 0,84%, din care: în actualul judeţ Sibiu, localitatea Mediaș - 1 (0,42%): Plăieșu Ioan, pantofar[24]; în actualul judeţ Vâlcea, localitatea Făurești - 1 (0,42%): Popescu Marin, tâmplar[25].

Vedere trimisă de pe front de sergentul Arsenie Dorobanțiu (22 mai 1897-31 octombrie 1918), avers

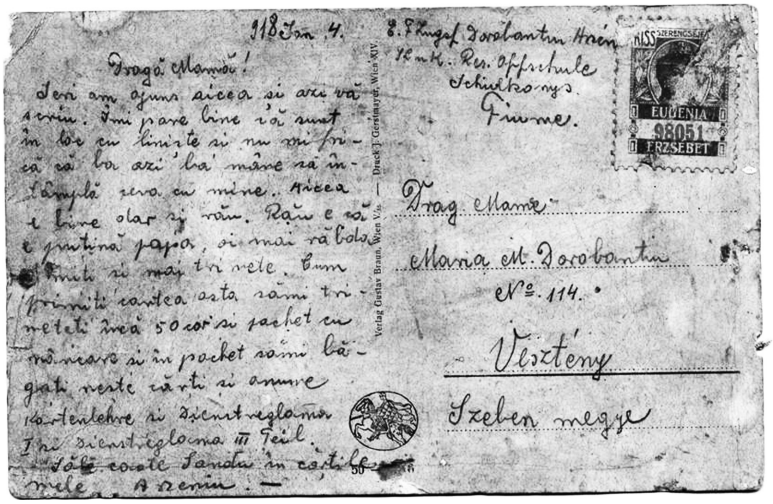

Vedere trimisă de pe front de sergentul Arsenie Dorobanțiu, revers

Din punctul de vedere al apartenenţei sociale, actul investigat ne relevă o situaţie foarte simplă a celor 239 de locuitori concentraţi. După cum reiese din acesta, 229 (95,81%) au fost agricultori (plugari sau economi, conform documentului), iar 10 (4,19%), alte categorii, astfel: 1 (0,42%) era funcţionar, 6 (2,51%) erau meseriași, 2 (0,84%) erau intelectuali, iar 1 (0,42%) întreprinzător. În categoria celor zece participanţi, din alte clase sociale, situaţia era următoarea: funcţionarul (Bozdoc Alexandru) activa ca și „*contabil de percepţie*”[26]; întreprinzătorul (Dorobanţ A. Ioan)

era comerciant[27]; cei 2 intelectuali (Hurubean Paraschiv și Dorobanţiu Arsenie[28]) activau, primul ca învăţător[29], iar al doilea ca „*student matematică*" (elev la actualul Colegiu „Gheorghe Lazăr" din Sibiu)[30]. Meseriașii erau din următoarele categorii: morari - 2 (Morariu Aurel și Silea Ștefan)[31]; tâmplar - 1; pantofar - 1; acar - 1 (Cloţa Nicolae)[32] și fierar - 1 (Costea Petru)[33].

Dumitru Bucur, sergent (12 decembrie 1894-15 februarie 1971), medaliat cu: Argint II, Bronz și Crucea Carol

Nici situaţia celor 230 de români, mobilizaţi sub diferite forme pentru război, nu a fost identică. Dintre aceștia, 207, respectiv 90%, au fost încadraţi la partea activă, iar 23, însemnând 10%, la partea sedentară, pentru servicii auxiliare sau mobilizaţi pe loc[34].

Alte informaţii se referă la gradele militare deţinute de cei 207 de locuitori mobilizaţi pentru front. Dintre ei, 3 au fost subofiţeri (1,45%), iar 227 (98,55%) gradaţi și soldaţi[35]. Situaţia participanţilor la război, pe corpuri și grade, se prezenta astfel. Cei 3 subofiţeri au deţinut, toţi, gradul de plutonier[36]. Gradaţii, în număr de 38, se împărţeau astfel: 10 sergenţi (26,31% din total gradaţi și 4,83% din totalul mobilizaţilor)[37], 24 caporali (63,16%, respectiv 11,60%)[38] și 4 fruntași (10,53%, respectiv 1,93%)[39]. Ca simpli soldaţi avem un număr de 166 de persoane (80,19%)[40].

Potrivit documentului analizat, la sfârșitul războiului, din rândul celor 239 de români veștemeni, participanţi sub diverse forme la conflagraţie, supravieţuiseră acesteia un număr de 207, adică 86,61%, iar 32 de persoane, respectiv 13,39%, nu s-au mai întors[41]. Din rândul supravieţuitorilor, 172, reprezentând 83,09% dintre aceștia, s-au întors acasă deplin sănătoși, 25, însemnând 12,08%, au fost răniţi sau bolnavi, vindecându-se ulterior, iar 10, adică 4,83%, au revenit din război invalizi[42]. Din totalul celor 32 de persoane care nu s-au mai întors: 16, însemnând 50% respectiv 6,69% din totalul celor mobilizaţi, și-au pierdut viaţa pe câmpul de luptă; 7, reprezentând 21,22% dintre ei și 2,92% din total, au fost daţi dispăruţi, iar 9, adică 27,27% și 3,75% din total, au decedat în urma rănilor sau de boală[43].

În continuare, vom prezenta – nominal – situaţia celor 32 de bărbaţi, care au decedat sau au fost declaraţi dispăruţi, în urma acţiunilor de luptă. Cei 25 de decedaţi, au fost:

a) 16 - pe câmpul de luptă, soldaţii: Ispas Vasile; Ciora Ioan; Ciora George; Stoia Irimie[44]; Hașegan I. Ilie; Deac Nicolae; Baciu Irimie[45]; Tatu George[46]; Sbârcea Ștefan[47]; Bozdoc G. George[48]; Veștemean Ioan[49]; Hașegan Alexandru; Baciu Mihăilă[50]; Muntean Toader; Cloţa George[51]; caporalul Ogrean Traian[52];

b) 9 - în urma rănilor sau de boală, soldaţii: Cotora Teodor[53]; Silea Ioan (Fig. 12); Hașegan Ioan[54]; Mărginean Irimie; Ţoţa Vasile[55]; Mustaţă Irimie[56]; Popa Alexandru[57]; Mustaţă I. George[58]; fruntașul Ciora Nicolae[59].

Cei 7 dispăruţi au fost următorii: sergentul Dorobanţiu Arsenie (Fig. 3, 4)[60]; caporalul Milea Ioan[61] și soldaţii: Grecu Ioan; Silea Ștefan ; Sbârcea Dumitru[62]; Baciu Ilie[63]; Cărăuș G. George[64].

Pe parcursul războiului, militarii mobilizaţi din Veștem și-au îndeplinit misiunea în mod exemplar, dovadă numărul apreciabil de decoraţii și medalii austro-ungare primite. Numărul celor care au primit asemenea distincţii s-a ridicat la 32, respectiv 35,15% din rândul celor mobilizaţi pe front[65]. Totalul decoraţiilor și medaliilor primite de militarii veștemeni s-a ridicat la 62, din care: Argint I, 2[66]; Argint II, 13[67]; Bronz, 28[68]; Crucea Carol, 19[69].

Grav afectate de pierderile suferite au fost familiile celor mobilizaţi la război, îndeosebi ale celor care și-au pierdut viaţa. În conformitate cu conţinutul documentului, în urma celor care nu s-au mai întors din război au rămas 7 văduve și 26 de orfani[70].

Este momentul să specificăm pagubele materiale, produse în localitate din cauza războiului, dar și contribuţia Veștemului pentru armată. În materialul lui T.V. Păcăţian sunt date următoarele cifre: valoarea pagubelor a fost de 1.500.000 lei (4,4% din totalul pagubei judeţene), iar contribuţia localităţii, pentru

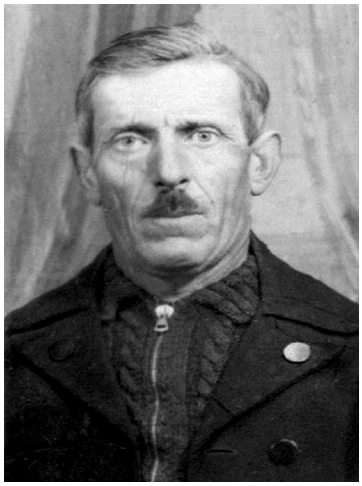

Irimie Grecu
*(*14 aprilie 1896 - 4 octombrie1952*)*

armată, a fost în valoare de 200.000 lei (22,22% din contribuţia judeţului)[71]. Cornel B. Andrea, parohul Veștemului din acea perioadă (1915-1921), nota: „*Paguba cauzată cu această ocaziune[72] s-a evaluat oficios la 8.130 Cor. – iar a locuitorilor comunei peste tot la 321.000 Cor. – de fapt însă, a fost cu mult mai mare*”[73].

În timpul războiului, din rândul celor mobilizaţi, 16 de locuitori au căzut pe front, alţi 9 au murit în detenţie, în pribegie, de pe urma bolilor contactate sau a rănilor primite, iar 7 au fost daţi dispăruţi. La sfârșitul războiului, numărul supravieţuitorilor a fost de 207 persoane. Dintre acestea, 172 s-au întors acasă deplin sănătoase, 25 rănite sau bolnave, care ulterior aveau să se însănătoșească complet, și 10 invalide.

Gheorghe Haşegan, soldat
(2 august 1875-20 aprilie 1928)

Aurel Morar, sergent (23 ianuarie 1893 - 16 ianuarie 1973)

*Soldații Ioan Silea (*18 aprilie 1894 - 10 mai 1918*), dreapta și Ștefan Silea (*3 aprilie 1884-19 decembrie 1936*), stânga*

Consideraţii finale. Desfășurarea Primului Război Mondial și-a pus amprenta și asupra locuitorilor români și a comunității rurale Veștem, din fostul și actualul judeţ Sibiu. În acţiunile impuse de război a fost implicat un număr de 239 de persoane. Dintre aceștia, 3 au fost intelectuali, 7 comercianţi și meseriași, iar 229 agricultori.

Între 1914 și 1918 din rândul locuitorilor români ai respectivelor localităţi au fost concentraţi sub diferite forme, pentru a lua parte la prima mare conflagraţie mondială, un număr de 230 de persoane. Din rândul celor chemaţi sub arme, un număr de 207 au fost încadraţi la partea activă, ca soldaţi pe front, iar 23 la partea sedentară, pentru activităţi auxiliare sau mobilizaţi pe loc. Alţi 4 locuitori români au fost reţinuţi pentru a fi întemniţaţi sau internaţi în lagăre, cel mai probabil datorită implicării lor în lupta naţională, iar 5 au ales calea refugiului.

Actele de curaj și vitejie au fost recompensate cu un număr de 62 de decoraţii, pentru 32 de medaliaţi. În urma morţilor și dispăruţilor au rămas 7 văduve și 26 orfani. Veștemul și-a adus propria contribuţie la susţinerea efortului de război. Donaţiile și contribuţiile benevole ale locuitorilor din localitate s-au ridicat pe parcursul conflagraţiei la valoarea de aproximativ 200.000 lei. Totodată, Veștemul a suferit pagube care s-au ridicat la valoarea totală de aproximativ 1.500.000 de lei.

The Participation of the Romanians from Veştem in the First World War (1914-1918)

Colonel (r) Alexandru Bucur, Ph.D., Prof. Vasile Mărculeţ, Ph.D.

Abstract: On April 24, 1922 the local authorities were performing a statistic regarding the Romanians from Veştem that participated in the First World War. The statistic was realized at the request of ASTRA. Between 1914 and 1918 from Veştem were concentrated 239 Romanian inhabitants. Among those called to arms, 207 were employed in the active part, as soldiers on the frontline, and 23 in the sedentary part for auxiliary activities or mobilized on the spot. 4 other Romanian inhabitants were detained to be incarcerated or imprisoned in camp most likely because of their involvement in the national fight and 5 of them chose the path of refuge.

During the war, among the Romanians mobilized, 16 died on the front, 9 died in detention, in exile, due to the diseases they caught or from the injuries and 7 went missing. At the end of the war the number of survivors was 207. 172 of them returned home fully healthy, 25 ill or injured which afterwards would make a full recovery and 10 of them disabled. 32 medals were received. Those that were dead or had disappeared left behind 7 widows and 26 orphans.

The communities of the county had their own contribution in sustaining the war. The donations and voluntary contributions made by the inhabitants of those communities reached a total value of 200.000 lei during the entire war. At the same time, they suffered damages that reached a total value of 1.500.000 lei.

Keywords: Vestem, soldiers, NCOs (noncommissioned officers), farmers, officials, craftsmen, intellectuals.

NOTE

[1] Sibiu.
[2] Colegiul Tehnic „Mediensis" din Mediaş, jud. Sibiu.
[3] T.V. Păcăţian, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramurăş aduse în răsboiul mondial din anii 1914-1918*, în „Transilvania", LIV, 1923, 1-2, p. 50; vezi şi broşura, Idem, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramurăş aduse în răsboiul mondial din anii 1914-1918*, Sibiu, 1923, p. 21.
[4] *Ibidem*, p. 49; vezi şi *Ibidem*, p. 20.
[5] I.I. Şerban, *Românii în armata austro-ungară în anii Primului Război Mondial*, în „Annales Universitatis Apulensis, Series Historica", 2-3, 1998-1999, p. 207.
[6] *Ibidem*, p. 208.
[7] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Sibiu, Fondul ASTRA, pachet nr. 12, act nr. 12a: *Tablou nominal despre locuitorii români care au luat parte la războiul din anii 1914-1918*, ff. 1-5 (citat, în continuare, SJANSB, *FA*, 11/11a: *TN*).
[8] Fila 3r a fost completată parţial, doar cu trei rânduri.
[9] T.V. Păcăţian, *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş aduse în răsboiul mondial din anii 1914-1918*, Sibiu, 1923, pass.
[10] SJANSB, *FA*, 11/11a: *TN*, ff. 1-5.
[11] Notar al localităţii în perioada de sfârşit secol XIX şi început de secol XX, al cărui fiu – Ioan Igna – a participat, alături de veştemeni, la lupte. SJANSB, *FA*, 11/11a: *TN*, f. 2f.
[12] Bunicul patern a lui Alexandru Bucur. SJANSB, *FA*, 11/11a: *TN*, f. 4f.
[13] Ibidem, f. 3r.
[14] Ibidem, f. 5r.
[15] Ibidem, ff. 1-5. Documentul ne furnizează cifra de 240 dar, Ispas Vasile şi Vlădin Vasile reprezintă aceeaşi persoană, „Vlădin" fiind porecla. Eroarea provine de la faptul că documentul a fost completat de două persoane, iar a doua nu a studiat cu atenţie ceea ce a inserat prima.
[16] Ibidem, ff. 5r.
[17] *** *Şematismul veneratului cler al Arhidiecezei Mitropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia şi Făgăraş, pe anul 1911*, Blaj, 1911, p. 222.
[18] *Ibidem,* pe anul 1923, Blaj, 1923, p. 63.
[19] SJANSB, *FA*, 11/11a: *TN*, f. 5r.
[20] Ibidem, f. 1r.
[21] Ibidem, f. 2r.
[22] Ibidem, f. 4f.
[23] Ibidem, f. 4r.
[24] Ibidem.
[25] Ibidem, f. 4f.
[26] Ibidem, f. 4r.
[27] Ibidem.
[28] În document este consemnat aşa cum îl denumeau veştemenii, Moisică Dărăbanţ. A fost elev al actualului Colegiu „Gheorghe Lazăr" din Sibiu.
[29] SJANSB, *FA*, 11/11a: *TN*, f. 1f.
[30] Ibidem, f. 2f.
[31] Ibidem.
[32] Ibidem, f. 4r.
[33] Ibidem, f. 5r.
[34] Ibidem, ff. 16-24.
[35] Ibidem, ff. 1-5.
[36] Ibidem, f. 1r, 2r, 4r.
[37] Ibidem, f. 1f, 2f, 3r, 4f, 4r, 5f.
[38] Ibidem, f. 1f, 1r, 2f, 2r, 3f, 4f, 4r, 5f, 5r.
[39] Ibidem, f. 1r, 2r, 3f, 4f.
[40] Ibidem, f. 1f, 1r, 2f, 2r, 3f, 4f, 4r, 5f, 5r.
[41] Ibidem, ff. 1-5.
[42] Ibidem.
[43] Ibidem.
[44] Ibidem, f. 1f.
[45] Ibidem, f. 1r.
[46] Ibidem, f. 2f.
[47] Ibidem, f. 3f.
[48] Ibidem, f. 4f.
[49] Ibidem, f. 4r.
[50] Ibidem, f. 5f.
[51] Ibidem, f. 5r.
[52] Ibidem, f. 4f.
[53] Ibidem, f. 1f.
[54] Ibidem, f. 2f.
[55] Ibidem, f. 2r.
[56] Ibidem, f. 4f.
[57] Ibidem, f. 4r.
[58] Ibidem, f. 5f.
[59] Ibidem, f. 3f.
[60] Ibidem, f. 2f. Declarat decedat prin „Sentinţa civilă nr. 5069" din 15 octombrie 1978. Arhiva Alexandru Bucur, doc. nr. 73.
[61] SJANSB, *FA*, 11/11a: *TN*, f. 1f.
[62] Ibidem, f. 2f.
[63] Ibidem, f. 2r.
[64] Ibidem, f. 3f.
[65] Ibidem, ff. 1-5.
[66] Ibidem, f. 4f.
[67] Ibidem, ff. 1f, 1r, 2r, 3f, 3r, 4f, 5f.
[68] Ibidem, ff. 1r, 2r, 3r, 4f, 4r, 5f, 5r.
[69] Ibidem, ff. 1f, 3f, 3r, 4f, 4r, 5f, 5r.
[70] Ibidem, ff. 2f, 3f, 4f, 5r.
[71] T.V. Păcăţian, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramurăş aduse în răsboiul mondial din anii 1914-1918*, în „Transilvania", LIV, 1923, 1-2, p. 54; vezi şi broşura, Idem, *Jertfele românilor din Ardeal, Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramurăş aduse în răsboiul mondial din anii 1914-1918*, Sibiu, 1923, p. 24.
[72] A războiului.
[73] Arhiva Bisericii din Veştem, Fondul Registre, Exibitorul pe anii 1913-1921, inv. 802, f. 23f.

POPULAŢIA JUDEŢULUI TULCEA ÎN LUPTĂ CU CRIZA DE ALIMENTE ŞI COMBUSTIBIL DIN ANUL 1919

Dr. Laurenţiu MĂNĂSTIREANU[1]

După doi ani de război, timp în care Dobrogea s-a aflat sub ocupaţie străină, la 26 noiembrie 1918, autorităţile române se întorceau din refugiu la Tulcea, cu vaporul „Vasile Lupu", fiind primite la debarcader în uralele populaţiei. Încă de la sosirea în port, parapetele și tranșeele săpate pe chei, barate cu sârmă ghimpată, precum și ruinele clădirilor semeţe de altădată, de pe bulevardul Carol, prefigurau imaginea dezastrului ce-i aștepta pe cei reîntorși acasă[2]. Situaţia comunelor rurale din judeţ avea să fie și mai rea, căci unii săteni, la întoarcerea din refugiu, din mândrele lor gospodării, nu vor mai găsi decât cenușa, și, neavând timp suficient pentru a-și face vreun adăpost pentru iarnă, vor fi nevoiţi să-și sape bordeie în pământ. În plus, judeţul fiind zonă de război, fusese devastat și secătuit de toate resursele de către trupele inamice, fapt pentru care populaţia nu avea de niciunele acum, în prag de iarnă, când Dunărea, singura arteră de comunicaţie la vremea aceea, amenința orașul și judeţul cu îngheţul și izolarea de restul ţării, până în primăvară.

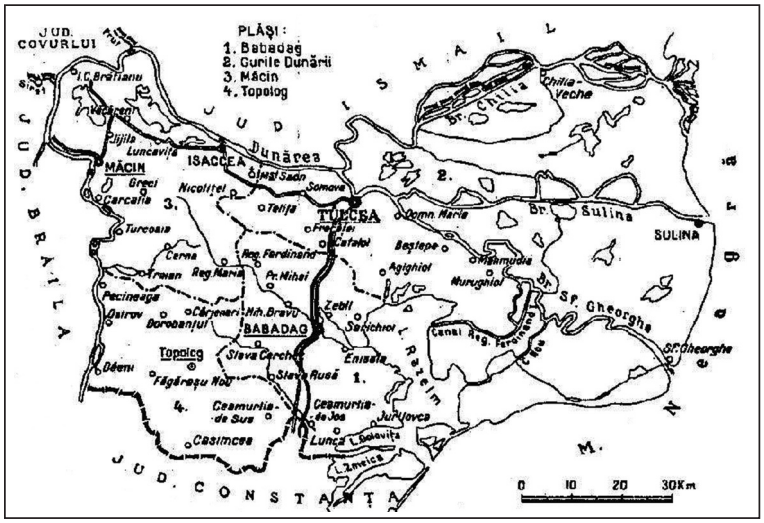

Harta interbelică a județului Tulcea (wikipedia.org)

În cele ce urmează, pornind de la documente de arhivă și de la informaţiile din presa vremii, vom reliefa câteva aspecte importante, cu caracter monografic, din viaţa cotidiană a populaţiei judeţului Tulcea aflată, pe parcursul anului 1919, într-o luptă continuă pentru existenţă.

Situaţia satelor în timpul ocupaţiei

În momentul ocupaţiei judeţului, în toamna anului 1916, recoltele aflate în comune au fost luate de trupele dușmane. În vara acelui an, înainte de seceriș, pentru a-i feri pe plugari de negustorii și intermediarii care cutreierau ţara căutând să cumpere cu preţuri derizorii recoltele[3], guvernul hotărâse ca vânzarea cerealelor de la săteni, precum și aprovizionarea acestora din urmă cu cele necesare să se facă în comun, prin intermediul Casei Centrale a Băncilor Populare, și nu individual, plata urmând a se face după vânzarea întregii cantităţi de cereale. În aceste condiţii, o bună parte dintre cultivatori nu și-au mai dat cerealele, apoi la 15 august 1916 s-a decretat mobilizarea, „*mai toţi au plecat la regimente fără bani de cheltuială, neavând ce lăsa nici familiilor lor acasă, iar recoltele din doi ani abundenţi au rămas dușmanilor*"[4].

La venirea trupelor de ocupaţie, toţi plugarii rămași la vetrele lor au fost obligaţi să-și cultive toate pământurile; gospodăriile celor duși în refugiu au fost distruse, parte din bunurile lor au fost fie rechiziţionate de trupe, fie furate de răufăcători, parte din terenurile celor plecaţi și din terenurile statului au fost arate și cultivate fără plată de cei rămași locului, însă au fost și multe terenuri lăsate pârloagă în lipsă de braţe de muncă, vite și sămânţă. În timpul ocupaţiei, fiecare comună a avut câte un soldat sau câte un locuitor, numit ca agronom regional; aceștia însoţeau autoritatea comunală la întocmirea statisticilor de vite, semănături, produse și la executarea muncilor agricole.

În toamna anului 1917, precum și în primăvara anului următor, armata de ocupaţie a arat și semănat cu localnicii, fără nicio plată, cât s-a putut de mult din terenurile de cultură a fiecărei comune, însă, din cauza secetei excesive din anul 1918, recolta a fost slabă, nu s-a scos nici sămânţa, iar puţinul recoltat a fost luat la retragere de trupele de ocupaţie și de unii dintre locuitori care mai apoi au speculat cerealele; mai mult, la plecare au fost luate căruţe și cai sub formă de corvoadă, bunuri care nu au mai fost restituite.

Documentele de arhivă cercetate consemnează pierderi însemnate. De pildă, la Sarighiol,conform celor raportate de primărie Inspectoratului Agricol, în momentul ocupării comunei se găseau: 750 vagoane de orz, 250 de grâu, 600 de porumb, 250 de fasole, rapiţă, mei, sămânţă parâng (mei păsăresc) etc. și următoarele vite: 3.000 cai, 100 perechi boi trăgători, 2.500 vaci, 3 mii gonitori și mânzate, 10.500 oi, 5.000 râmători; aici staţiona Regimentul 9 Cavalerie și un divizion de coloană din armata bulgară care s-a retras treptat[5]. Aflându-se că în Tulcea au venit armatele franceze, sergentul demobilizat Trofin Gavrilă din Sarighiol avea să anunţe autorităţile

militare franceze că trupele inamice la plecare plănuiseră să distrugă comuna; comandantul francez a trimis de urgenţă un sergent cu doi soldaţi, și, cu ajutorul demobilizaţilor din comună, s-a reușit dezarmarea soldaţilor bulgari care luaseră de la săteni 20 de boi cu carele lor, capturându-se în același timp și o mare cantitate de material de război[6].

La Carcaliu erau 2.500 hl grâu, 5.000 hl orz, 6.500 hl porumb, 1.000 hl ovăz, 500 hl rapiţă, 500 hl sămânţă de parâng, 5.000 hl fasole, 100 juncani și boi, 250 vaci, 250 cai, 170 iepe și noateni, 1.150 porci, 2.075 oi; pământul mai bun a fost lucrat de statul bulgar, oamenii care nu aveau vite, erau ajutaţi cu vite la arat în schimbul unui bacșiș cu ouă, găini, lapte, unt etc. Seara și dimineaţa toţi locuitorii trebuiau să se prezinte la apel nominal și de aceea lucrările s-au efectuat foarte greu; în retragere, ocupanţii au luat cu sila de la localnici vite de tăiat, animale de tracţiune, căruţe, lăsându-i chiar în drum pe cei pe care îi întâlneau în cale; s-au ridicat 9 căruţe, 9 perechi de cai, 40 de vaci, vreo 100 de oi fără nicio plată; dacă nu răspundeau la timp la orice ordin, locuitorii erau amendaţi până la 100 lei și bătuţi cu beţele la spate[7].

Palatul Administrativ din Tulcea (wikipedia.org)

În satele Camber (azi Mihai Bravu), Satu Nou și Artmutlia (azi Turda), unde a fost și un lagăr de muncă în care au fost închiși locuitori din tot judeţul, recoltele din vara anului 1918, imediat ce erau treierate, erau transportate la gara Hamangia și trimise în interiorul Bulgariei; la retragerea trupelor de ocupaţie, acestea au luat și dintre români cu carele și vitele ce ridicaseră fără plată de la localnici, mânându-i spre Bulgaria, până s-au întâlnit în judeţul Caliacra cu armata franceză care i-a eliberat[8].

Din Sarichioi, unii locuitori au fost luaţi și trimiși la munci agricole la proprietari bulgari din Cadrilater fără nicio plată, unde erau rău hrăniţi și persecutaţi, alţii trimiși în judeţ și întrebuinţaţi la săpatul tranșeelor, la tăiatul lemnelor din păduri, la reparaţia șoselelor și alte corvezi fără plată; în comună erau cantonate 5 regimente de cavalerie, care veneau pe rând pentru odihnă, fiecare regiment aducea de la locuitori diferite obiecte și mobilier ca paturi, mese, scaune, covoare, așternuturi, tacâmuri etc.; pescarii erau obligaţi să iasă zilnic la pescuit și să se reîntoarcă seara sub pedeapsa de bătaie[9].

La Zebil, în momentul ocupării comunei de către bulgari, erau: 5-6 vagoane de orz, 7-8 de porumb, 3-4 de ovăz, 2-3 de rapiţă, 5 vagoane de grâu, 3-4 vagoane de secară, 2.380 de oi, 521 de vite mari (cai, boi, vaci); primarul și ajutorul de primar erau doi localnici bulgari; cei câţiva soldaţi bulgari aflaţi în comună s-au retras în grabă, fără să ia nimic[10].

La Slava Rusă, sat de lipoveni, așezat la sud-vest de Babadag, armatele germane au luat măsuri ca fiecare să-și are porţiunea de teren ce o avea, în urmă fiind arate și semănate și terenurile acelora ce nu au avut vite și a celor absenţi, în schimbul unei plăţi derizorii; retragerea s-a făcut în liniște, timpul fiind ploios nu au luat nicio vită[11].

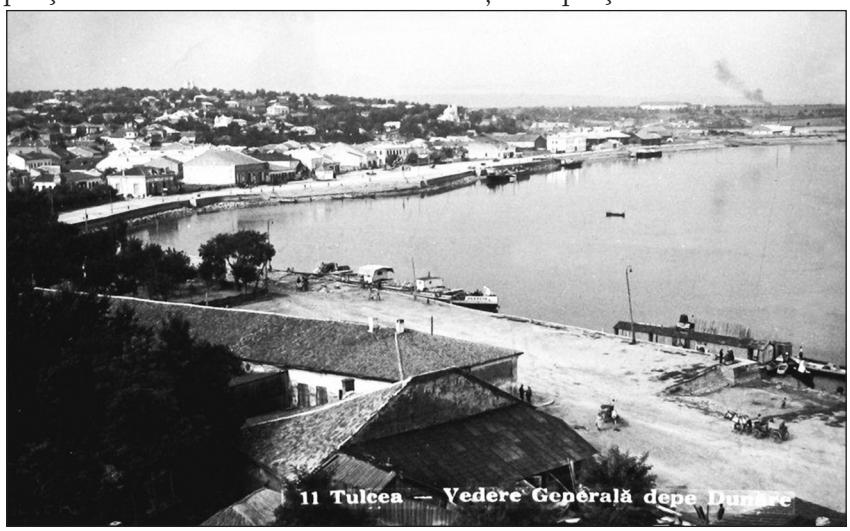

Tulcea. Vedere generală de pe Dunăre (wikipedia.org)

La retragerea în pripă a trupelor inamice, ca și în alte părţi ale ţării, produsele din depozite, strânse de acestea de la populaţie prin rechiziţie sau rapt, au fost vândute mare parte localnicilor care le-au consumat sau le-au revândut, cu toate că aceste produse ar fi trebuit să fie declarate pradă de război, iar cei care le-au întrebuinţat să fie urmăriţi pentru valoarea lor; având în vedere starea de înfometare în care se găseau locuitorii, autorităţile centrale aveau să recunoască, mai apoi, ca fiind valabile aceste tranzacţii[12].

La Babadag, Tulcea și Niculiţel, pentru aprovizionarea trupelor proprii, Comandamentul Armatei de Ocupaţie înființase depozite mari cu alimente și materiale; la evacuare, depozitele au fost predate de trupele franceze autorităţilor române, care au vândut produsele locuitorilor și comercianţilor[13]. Presa vremii menţionează că la

Babadag s-au aflat cantităţi însemnate de zahăr, caşcaval, sămânţă de rapiţă, făină de grâu, orez, materiale farmaceutice, peşte conservat, fasole, benzină, sodă caustică şi un întreg depozit de piei crude neprelucrate, plus 60 vite cornute mari şi peste 8.000 de oi; la Tulcea, au fost ridicate şi vândute toate depozitele de zahăr, parafină, vin, benzină, petrol şi cărbuni, iar de la Niculiţel, unde se afla un mare depozit de vinuri, mare parte rechiziţionate de la locuitorii din satele învecinate, s-au vândut vinurile cu butoaie cu tot comercianţilor[14]. Din raportul primăriei Niculiţel, rezultă că la izbucnirea războiului, toate produsele au rămas pe loc, până la 300.000 hectolitri de vin la proprietarii mici şi circa 6.000 de vite, ridicate în parte de trupele ruse aflate în retragere, o mică parte de cei care s-au refugiat şi ce a mai rămas au luat trupele inamice; viile celor refugiaţi au fost lucrate de bulgari, iar din recolta viilor lucrate de locuitorii rămaşi în sat, s-a luat jumătate[15].

Gara fluvială din Tulcea (wikipedia.org)

Depozite mai mici ale trupelor inamice se aflau răspândite prin tot judeţul. De exemplu, la Carcaliu, erau depozite de muniţie pentru război, de peşte sărat şi de sare; după retragere, a rămas numai depozitul de sare pe care comandamentul l-a vândut la mai mulţi comercianţi[16].

Tulcea. Palatul Pescăriilor şi monumentul lui Ştefan cel Mare (wikipedia.org)

În depozitul din Cataloi se găseau produsele rechiziţionate de la locuitori, precum: rapiţă, unt, caşcaval, brânză; la retragerea trupelor, parte din acestea au fost vândute locuitorilor de către soldaţii bulgari, parte au fost furate de către localnici. În această comună, în timpul celor doi ani de război, au fost distruse gospodăriile din Cartierul Veteranilor, împroprietăriţi aici în baza legii din 2 aprilie 1903 şi a fost stricată fântâna, unde se adăpau cele peste 500 de vite cornute proprietatea acestora; a fost defrişat un teren de 80 ha, împădurit cu gârniţă, esenţă apreciată pentru industria mobilelor, doagelor, parchetelor, teren care fusese delimitat de stat, ca islaz pentru păşunatul vitelor, iar la localitatea Mandrea, au fost tăiate 300 ha din pădurea statului[17].

La Ortachioi(azi Horia), comună cu populaţie amestecată, români şi turci, la retragerea trupelor ruse, în 1916, acestea au luat de la locuitori cu plată, după învoială, o serie de produse, lăsând locuitorilor doar strictul necesar: 32.000 kg cereale diferite, 200 vite mari cai şi cornute, 1.000 oi, 250 porci; în timpul ocupaţiei, aici a fost un depozit în care se găsea unt, caşcaval, sodă caustică, făină de grâu, brânză, cartofi şi alte produse de strictă necesitate, pe care bulgarii le-au vândut localnicilor în ajunul retragerii; la plecare, trupele inamice, ajutate de bandele înfiinţate, au luat peste 500 oi, 50 boi, 50 vaci, 50 cai şi 200 de porci; din scriptele contabile avea să rezulte în urma cercetărilor că primarul, care plecase cu armata bulgară, îşi însuşise 7.000 lei din veniturile comunei[18].

La retragerea precipitată a trupelor bulgare, în cătunul Caraibil (azi Colina) au rămas doar 2 maşini de secerat şi 14.000 kg sămânţă de in, aceasta din urmă, cu acordul Comandamentului Francez, fiind distribuită în mod gratuit populaţiei pentru semănat[19].

Lipsa pâinii

În şedinţa din 8 ianuarie 1919, Consiliul de Miniştri avea să decidă ca întreaga cantitate de orz, orzoaică, ovăz, cartofi, mazăre, sămânţă de floarea soarelui, in, rapiţă şi tot felul de leguminoase aflată la producători sau deţinători sub orice formă să fie imobilizată în mâinile acestora în folosul statului, chiar dacă acestea ar fi fost rezervate pentru însămânţările din primăvară; din produsele imobilizate se putea dispune doar pentru hrana familiilor, personalului de serviciu permanent sau pentru hrana propriilor animale, în limita trebuinţelor care urmau să fie stabilite de către autorităţi prin anchete[20]. Tot acum, aveau să se fixeze şi preţurile de vânzare pentru întreaga ţară la mai multe produse de strictă necesitate, precum cerealele şi derivatele acestora, nutreţuri şi furaje, fructe uscate şi peşte; astfel, începând cu 10 ianuarie 1919, grâul şi secara urmau să se vândă la producător cu 70 lei suta de kilograme, orzul cu 62 lei suta, porumbul boabe cu 60 lei suta, făina albă cu 4 lei kg, făina integrală cu 55 bani kg, tărâţele cu 40 bani kg[21].

Afiș de propagandă

La vremea aceea, în lipsă de alimente, unii locuitori, precum cei din C.A. Rosetti, sat din nordul Deltei, își vindeau din lucruri și mergeau în Basarabia, de unde cumpărau făină de la precupeţi cu 5-6 lei/kg, pe care o aduceau, cu mare greutate acasă, fiind lipsiţi de mijloace de transport[22]. Alţii, precum locuitorii din Mahmudia și Dunavăţ, se duceau după cereale până în Cadrilater, de unde aduceau și fel de fel de zvonuri; pe la jumătatea lunii ianuarie, locuitorii din Dunavăţu de Jos, fiind lipsiţi de scule, cu gospodăriile distruse din cauza războiului și nemulţumiţi că de două luni de zile nu li s-a dat niciun kilogram de făină, trimiteau o delegaţie la Comandamentul Francez din Tulcea, cu rugămintea de a interveni la guvern ca să fie scutiţi de mobilizare, pentru a nu le rămâne acasă familiile muritoare de foame[23].

Având în vedere foametea care bântuia mai ales prin sate, autorităţile aveau să apeleze la ajutorul Ţărilor Aliate. La scurt timp după reîntoarcerea din refugiu, Prefectul judeţului, George Șerban[24], trimitea o adresă subintendentului Massot aflat la Constanţa, prin care solicita pentru alimentarea locuitorilor din judeţ, pe 3 luni de zile, până în primăvară, când se debloca Dunărea, 1.000 vagoane cu grâu pentru pâine. Calculul era simplu: în urma pierderilor de război, populaţia judeţului număra 150.000 de suflete[25], din care circa 20.000 ale familiilor de funcţionari și negustori, restul ale familiilor de plugari și mici muncitori de diferite categorii; pentru familiile de plugari și muncitori se fixase raţia zilnică de 800 grame de suflet, pentru că nu aveau legume și erau nevoiași, iar pentru familiile de funcţionari și negustori, câte 500 grame de suflet. Având în vedere întinderea judeţului, lipsa căruţelor și a nutreţului, ajutoarele ar fi trebuit dirijate la Hamangia (200 vagoane), Sulina (100 vagoane), Tulcea (450 vagoane), Isaccea (100 vagoane), Măcin (50 vagoane) și Pecineaga (100 vagoane)[26]; grânele trebuiau să fie trimise urgent, în câteva zile, populaţia fiind lipsită de hrană și apoi cu cât trecea timpul, se putea strica vremea, iar Dunărea să înghețe; norma de vânzare urma să fie stabilită de partea franceză[27].

Spre sfârșitul lunii ianuarie, sloiurile curgeau în mare cantitate pe Dunăre, circulaţia oricărui vas era întreruptă, iar orașul Tulcea era ameninţat cu izolarea în cazul când ar fi înghețat fluviul; în această situaţie, pentru remorcarea de la Sulina la Tulcea a unei corăbii mici, încărcată cu 10 vagoane de făină pentru hrana populaţiei civile și militare din oraș, Prefectura va apela la ajutorul canonierei „Bistriţa", care staţiona în portul Tulcea[28].

Pentru a face faţă situaţiei alimentare grele, pentru luna februarie raţia de pâine pe zi de persoană a fost de 375 grame și se distribuia pe bază de cartelă[29].

Primele transporturi de făină cu vapoarele din Anglia, apoi din America, au început să sosească pe la începutul lunii februarie; făina din Anglia fusese cumpărată de statul român cu 1,20 lei/kg, iar făina din America cu 1,80 lei/kg, din cauza transportului care era mai lung și a devalorizării între timp a leul în raport cu valuta; având în vedere că orășenii nu aveau posibilitate să-și facă singuri pâine, iar atunci când s-a distribuit făină, unii au vândut-o pe preţuri foarte mari cofetarilor, s-a dat dispoziţie prefecturilor din ţară să nu mai vândă populaţiei decât pâine și, în acest scop, să înființeze noi brutării; după calculele făcute, făina importată de stat ar fi trebuit să ajungă până la noua recoltă[30]. Din făina sosită în portul Constanţa, în februarie 1919, cu vapoarele americane „WesterPlaint" (6.600 tone) și „West Mahomet" (7.100 tone), o parte a fost distribuită în Dobrogea, iar o parte a fost trimisă spre Capitală; în același timp, vapoarele de mărfuri românești „Bucegi" și „Dobrogea" și vasul englez „War Tulip" descărcau făină în portul Brăila[31].

Din făina sosită în luna februarie de la aliaţi, Ministerul Industriei și Comerţului avea să repartizeze armatei 360 vagoane de făină, iar celorlalte judeţe lipsite de hrană, după necesităţi, judeţul Tulcea primind în total 86 vagoane, iar Sulina, unde se descărcase o parte din marfă, 8 vagoane de făină; activitatea în portul Sulina suferise atât de mult în urma războiului, încât vaporul „Leucadia", care urma să descarce făină aici, pentru că nu putea naviga pe Dunăre, nu a găsit forţă de muncă, deși oferise pentru aceasta 30 lei pe zi și o pâine socotită la 7 lei[32].

Distribuirea ajutoarelor

Din cauza sloiurilor care curgeau pe Dunăre, ajutoarele aveau să ajungă cu mare greutate în porturile dunărene Brăila și Galaţi, de unde urmau să fie aduse cu șlepurile la Tulcea, prin grija Federalei Gurile Dunării, și de aici, distribuite populaţiei prin mijlocirea băncilor populare și a cooperativelor sătești; majoritatea acestora fiind încă nefuncţionale din cauza pierderilor suferite în timpul războiului, în multe comune sarcina a fost preluată de către autorităţile locale. Spre sfârșitul lunii ianuarie, Prefectura era anunţată de către Casa Centrală a Băncilor Populare că urma să fie trimise judeţului Tulcea 200 vagoane de grâu, ce urmau să fie distribuite populaţiei[33].

Pe lângă făină pentru pâine, statul avea să cumpere din Ţările Aliate și alte articole de primă necesitate atât pentru populaţie, cât și pentru armată. La începutul lunii

următoare, Federala solicita Prefecturii Tulcea intervenţia pentru reducerea taxelor vamale pentru următoarele produse aduse de la Galaţi: 12.925 kg de făină de grâu, 10.000 kg fasole, 3.000 kg de marmeladă, 5.000 kg de săpun, 6.000 kg de motorină, 1.000 kg ulei mineral, 1.000 l de benzină, 1.000 l petrol lampant, 400 saci cu zahăr tos (37.372 kg) și 50.000 kg de sare în bulgări[34].

La sfârșitul lunii februarie, Prefectura era anunţată de Comisariatul Maritim, care luase în primire făina cumpărată de stat cu scopul de a accelera alimentarea ţării, că urmau să sosească, succesiv, în port, cu remorcherul NFR „Elena Doamna", 5 șlepuri încărcate cu făină; Prefectura era obligată să asigure o pază vigilentă pentru a nu se înstrăina făina de către răufăcători, iar șlepurile după ce se adunau la Tulcea, urmau să fie duse la Brăila pentru a fi date în primire Direcţiei Generale a Aprovizionării[35].

Între timp, o ordonanţă a Prefecturii impunea morarilor din judeţ să ia un uium de 10% din grăunţele aduse la măciniș de unii localnici, uiumul strâns la moară urmând să fie vândut cu preţ maximal persoanelor nevoiașe din comună, care nu dispuneau de alimente. Pentru locuitorii din Chilia Veche, care-și cumpărau săptămânal porumb pentru hrană din Basarabia, în cantităţi mici, cu 4 lei kilogramul, râșnindu-l la morile de vânt din localitate, în schimbul a 10-12 bani/kilogramul, dispoziţia era greu de îndeplinit, căci 40 lei la suta de kilograme era prea mult, pentru populaţia săracă din Deltă; în plus, pentru ţinerea registrelor cerute de Prefectură, micii morari neștiutori de carte, ar fi trebuit să plătească „*scriitori*"[36].

Printr-o adresă a Ministerului de Interne, Prefectura era înștiinţată că în ţară, unii morari speculau uiumul adunat din măcinatul porumbului sau îl vindeau cu preţ redus notabililor satelor și diferiţilor funcţionari, în loc să-l vândă cu preţul maximal fixat de către autorităţi, văduvelor și orfanilor, așa cum erau obligaţi, fapt pentru care se impunea luarea de măsuri[37]. Ca urmare, spre sfârșitul lunii februarie, Prefectura Tulcea avea să dispună ca uiumul să fie adus zilnic la primărie, și, o dată pe săptămână, sâmbăta, să fie măcinat și după ce se va lăsa cantitatea de făină reglementată pentru hrana familiei morarului și a lucrătorilor morii, restul urma să fie vândut cu preţul maximal populaţiei lipsită de hrană, iar suma de bani rezultată să fie dată morarului[38].

La vremea aceea în judeţ existau o seamă de mori ţărănești care satisfăceau numai nevoile locale: mori mici de apă și de vânt, unde morarul era și proprietarul; în comunele mai însemnate, erau și mori acţionate cu aburi sau cu motoare de benzină, unde proprietarul trebuia să angajeze un mecanic și câţiva lucrători, însă aceste mori, în lipsă de grăunţe, piese de schimb, combustibil sau ulei mineral, lucrau din când în când. La Nalbant, Gh. Săgeată avea o moară cu aburi, cu piatra de 36 ţoli, locomobila de 6 CP, pe care, după declaraţia sa, nu mai renta să o pornească, căci combustibilul era scump și trebuia să plătească și 3 oameni; morarul solicita Prefecturii

Pescar din Deltă (wikipedia.org)

ridicarea rechiziţionării și demobilizarea, și să fie lăsat a continua lucrul după puterile sale, mai cu seamă că în timpul de faţă lipseau și grăunţele, fapt pentru care punea în funcţiune moara o dată pe săptămână[39].

La Tulcea, fabrica de făină și brutăria fraţilor Stoef, de pe str. Pescăriilor, fiind puse sub sechestru judiciar cu ocazia războiului, la începutul anului 1919 vor fi declarate de utilitate publică și arendate cu aprobarea Comandamentului Militar al Fabricilor din Judeţ lui Toma Dracopol, absolvent al Școlii Superioare Tehnice din Iași, fost interpret la Prefectură înainte de evacuare. Moara, parter și 2 etaje, avea 4 pietre și 2 valţuri, și putea produce într-o zi 2 vagoane de făină, iar brutăria, avea instalate la subsol 2 cuptoare din zidărie de cărămidă cu legături de fier, care puteau produce până la 6.000 kg pâine zilnic, iar la parter, mașinile și instrumentele pentru fabricarea pâinii. Taxa de măcinat pentru început era fixată la 10 lei suta de kg, urmând să fie scăzută de arendaș pe măsură ce mijloacele îi vor permite[40]. În data de 3 iulie 1924, seara la orele 7, cu câteva zile înainte ca moara să fie predată foștilor proprietari, fabrica avea să fie mistuită în întregime de flăcări; pompierii orașului conduși în lupta cu focul de locotenentul (r) Ioan Claru, în lipsa dotărilor necesare,vor reuși totuși să izoleze incendiul și să salveze ca prin minune localul Manutanţei Garnizoanei, care fusese restaurat în anul 1921, grajdurile Primăriei și alte clădiri aflate în apropiere[41].

Pentru depozitarea ajutoarelor ce soseau la Tulcea, se găseau în oraș o mulţime de magazii, atât pe str. Portului, în apropierea cheiului, cât și în piaţa Sf. Gheorghe, unde funcţionase înainte de război oborul de cereale. Toate aceste magazii vor fi închiriate diferitelor bănci din localitate și Inspectoratului Agricol, pentru înmagazinarea cerealelor ce soseau ca ajutoare, fapt pentru care, în timpul zilei, sute de căruţe puteau fi văzute staţionând pe străzi pentru descărcatul și încărcatul cerealelor ce se distribuiau în judeţ și oraș. Comandamentul Francez ocupase, din noiembrie 1918, magaziile cu trei ochiuri pe care le avea

comerciantul Ivan Carali pe str. Isaccei; peste un an, la plecarea francezilor, proprietarul solicita Prefecturii să i se elibereze magaziile în care se mai aflau depozitate materiale considerate de război, iar în caz contrar, să i se plătească câte 300 lei lunar de fiecare ochi de magazie, iar de la ocupare până la eliberarea lor, câte 200 lei lunar[42].

Piața de pește din Tulcea (wikipedia.org)

Lipsa vitelor de muncă, prăsilă și tăiere

Pe la jumătatea lunii februarie, vremea fiind favorabilă muncilor agricole, Inspectoratul Agricol judeţean transmitea primăriilor dispoziţia de a se grăbi arăturile și însămânțările de primăvară; se dădeau asigurări că autoritățile luaseră măsurile pentru procurarea seminţelor, însă până la sosirea lor, trebuia să se facă arăturile neîncetat, oamenii urmând să se întovărășească cu vitele pentru ca lucrările să se efectueze la timp și fără întârziere[43].

În urma războiului și a ocupaţiei trupelor inamice, populaţia fusese lăsată fără hrană, animale de muncă, unelte agricole și seminţe pentru noile culturi. Conform unei statistici întocmită de Direcţia Generală a Agriculturii, în jud. Tulcea, în anul 1919, erau, faţă de anul 1916, de 2,5 ori mai puţini cai, de 3 ori mai puţini boi și bivoli, de 4,5 ori mai puţine oi, de 2,5 ori mai puţine capre și de 5 ori mai puţini râmători[44].

La vremea aceea în ţară, fiind mare lipsă de sămânţă, diferiţi negustori încercau să speculeze anumite stocuri, fapt pentru care autorităţile hotărâseră să aducă sămânţă din ţară și din import pe care să o distribuie contra cost, în primul rând, comunelor care constituiseră obști de arendare[45] pentru moșiile expropriate în vederea împroprietăririi definitive și care înaintaseră inspectoratelor agricole planuri de cultură; din Cadrilater urma să se aducă grâu arnăut; din Moldova orz, ovăz, cartofi și cânepă, pește și ceva vite; din Franţa orice fel de seminţe[46].

Având în vedere dispoziţiile Decretul-lege nr. 228 din 17 ianuarie 1919, pentru a ocroti vitele de toate categoriile și a asigura prăsila lor, Comisia de Aprovizionare a judeţului Tulcea va emite Ordonanţa nr. 100 din 6 februarie cu privire la tăierea vitelor, vânzarea și preţul de vânzare a cărnii de bou, vacă, oaie, capră și porc, proaspătă sau preparată în mezeluri. Astfel, tăierea vitelor urma să se facă numai la abatoarele comunale sâmbăta și nu se puteau sacrifica decât: boii și vacile de la 12 ani în sus; vacile și scroafele sterpe; oile și berbecii, caprele și ţapii bătrâni fără dinţi (babane); porcii de la 1 an în sus; taurii și vierii bătrâni sau rău conformaţi; miei, berbecuţii și iezii în proporţia fixată de Comisia Economică Judeţeană. Numărul vitelor de tăiere era stabilit de Comisia Economică în raport cu populaţia și vitele de care dispunea comuna respectivă, socotind câte 100 grame de carne de persoană pe zi. În târgurile și comunele rurale, unde nu erau abatoare, nu se puteau tăia vite decât pentru nevoile locale și numai cu autorizaţia consilierului agricol și sub supravegherea autorităţilor locale.

Vânzarea cărnii cu ridicata atât pentru măcelarii detailiști, cât și pentru instituţii, inclusiv pentru armată, se făcea numai în abatoare, pe bază de cartelă eliberată de primărie care stabilea cantitatea de carne care urma să li se distribuie de către abator în raport cu vânzările fiecărei prăvălii și cu populaţia ce avea de servit în funcţie de cartelele repartizate.

Carnea pusă spre vânzare publicului trebuia să fie de o singură calitate, adică cele patru sferturi ale vitei, fără a se mai desface carnea pe specialităţi[47], carnea din toate părţile vitei se vindea cu același preţ, iar căpăţâna, măruntaiele și picioarele de la genunchi în jos, urmau să fie vândute numai în abator cu preţul stabilit și numai la cantine, instituţii de binefacere etc.; consumul cărnii de bovine, ovine și porcine, sub orice formă, chiar conservată sau transformată în mezeluri nu era permisă decât duminica, iar pentru armată și joia, consumul păsărilor era permis marţea, joia, sâmbăta și duminica, vânatul în toate zilele săptămânii, iar lunea, miercurea și vinerea nu se permitea pentru consum decât vânat, pește, legume, zarzavat, leguminoase, fructe, pește și lapte cu derivatele sale.

Preţul de vânzare al cărnii se fixa săptămânal de autoritatea comunală în raport cu preţul de cost al vitelor vii și se afișa în zilele de vânzare, atât în halele publice, cât și la măcelării, aducându-se la cunoștinţa publicului și prin publicarea în presă; la stabilirea preţului se ţinea cont ca beneficiul măcelarilor de la consumator, faţă de costul vitelor vii, să fie de maximum 20%; gospodarilor le era permisă tăierea după obicei a unuia sau doi porci de Crăciun sau Paște, după greutăţile fiecăruia, și tăierea de oi pentru hrănirea muncitorilor agricoli pe care îi avea angajaţi[48].

După numai câteva zile, în data de 27 februarie, în completarea ordonanţei de mai sus, Prefectura și Consilieratul Agricol emiteau Ordonanţa nr. 210 prin care se oprea cu desăvârșire vânzarea înafara judeţului a oricărei specii de vite pentru orice destinaţie li s-ar da, precum muncă, prăsilă, tăiere etc.; orice vânzare în interiorul judeţului sau schimbul de vite nu era valabil decât cu autorizaţia consilierului agricol pentru cuprinsul judeţului sau a delegaţilor săi, agronomii regionali, câte unul în fiecare plasă, iar biletele de vânzare a vitelor se obţineau de la notarul comunei respective numai pe baza acestei autorizaţii[49].

Abatorul Comunal din Tulcea fiind distrus de inamic, la vremea aceea era instalat într-o gheretă de pescărie veche, ruinată, improprie acestei destinaţii; în arhivele tulcene se mai păstrează câteva din evidenţele Serviciului Veterinar de pe lângă Primăria orașului, din care putem urmării consumul redus de carne; în luna aprilie 1919, când au fost și sărbătorile Sfintelor Paști, în abatorul comunal s-au făcut următoarele tăieri: 14 boi, 29 vaci, 3 bivoli, 20 berbeci și oi, 1.684 miei, 1 capră și 60 iezi, în total 19.845 kg de carne, din care 5.480 kg bovină și 14.365 kg ovină și au fost confiscate 33 kg de carne[50].

Autorităţile vor depune eforturi deosebite pentru procurarea vitelor, atât de necesare muncilor agricole. De exemplu, la sfârșitul lunii august, medicul-primar veterinar Ion Călinescu și inginerul-șef silvic Dumitru Petrescu, cu 22 oameni de ajutor, au fost trimiși să aducă din Parcul de vite Bumbești (Gorj) 600 vite bovine și 500 oi, care urmau să fie distribuite populaţiei judeţului fără bani, în contul despăgubirilor de război; vitele se aflau de fapt pe Muntele Buliga, la vechea frontieră, și până au ajuns acolo, oile au fost date judeţului Brăila, așa că au primit numai: 274 boi, 176 vaci, 118 mânzaţi și 32 viţei, în valoare totală de 470.780 lei. Vitele urmau să fie îmbarcate pentru transport în gara Bumbești, însă acolo, în lipsa vagoanelor, s-a așteptat câteva zile, iar pentru hrana lor s-a cumpărat fân, foarte scump, cu 200-300 lei căruţa[51].

În toamnă, pe baza declaraţiilor de despăgubire, Comisia pentru Reconstrucţia Regiunilor Dăunate de Război urma să repartizeze vitele, uneltele și mașinile agricole venite pentru ajutorarea celor care suferiseră pierderi; vitele urmau să fie distribuite de la sediile Subprefecturilor, uneltele și mașinile agricole din portul Tulcea, de la magazia comisiei, pe bază de bon, numai acelora care au avut asemenea obiecte, iar cantitatea însemnată de ustensile agricole așa zise „*canadiene*”(furci, sape, lopeţi, topoare, secere, ferăstraie ș.a.), oferite cu titlu gratuit plugarilor români de către agricultorii canadieni, urmau să fie date prin ordin special[52].

Cu tot efortul depus de către autorităţi, numărul vitelor cornute ce vor fi distribuite sătenilor dăunaţi de război nu va fi acoperitor. În primăvara anului următor, pentru a se face cât mai multe semănături, Prefectul judeţului, colonelul Petru Pastia, avea să emită un ordin conform căruia sătenii care aveau vite erau obligaţi să facă

Bazarul din Tulcea (wikipedia.org)

arăturile și pe pământurile celor lipsiţi, preţul lucrului fiind stabilit la 100 lei hectarul; cei care nu aveau bani să plătească urmau să încheie contracte valabile cu cei care prestau munca, iar pentru mobilizaţi, văduve și orfanii de război, arăturile trebuiau executate în mod gratuit[53].

Foamete, boli și actele de banditism

Cantitatea de făină din ţară fiind neîndestulătoare, cu începere de la 1 martie 1919 aceasta a fost raţionată: câte 175 de grame pe zi de persoană mai mare de 4 ani, pentru populaţia de la orașe, și câte 250 grame pe zi, pentru populaţia de la sate; primarii din judeţ urmau să calculeze necesarul de făină pentru o lună, să întocmească tabele, iar delegaţii comunelor să ridice făina de la Tulcea[54]. Pentru femeile sărace făina se distribuia gratuit, din suma ce rezulta din urcarea cu câţiva bani a preţului la kilogramul de făină[55].

Foametea și mizeria băntuia mai ales la ţară, zilnic se înregistrau numeroase decese, iar tifosul, variola și alte boli contagioase se răspândeau în popor cu repeziciune. Primul caz de tifos exantematic în orașul Tulcea fusese constatat pe la începutul lunii ianuarie, și într-o lună erau deja înregistrate 18 cazuri, din care 2 mortale; introducerea epidemiei în oraș era pusă pe seama populaţiei, care vizita adeseori Ismailul în vederea aprovizionării cu alimente, fapt pentru care, în vederea combaterii epidemiei, medicul orașului propunea pe lângă unele măsuri de igienă și carantină, precum construirea unei băi și a unui cuptor de deparazitare, repararea etuvelor orașului, interzicerea comerţului cu haine vechi, și măsura de a se distribui

populaţiei sărace alimente, săpun, var și lemne cu preţ cât se putea de redus[56].

Pe la jumătatea lunii februarie, Prefectul judeţului, Gr. Șerban, trimitea un pacheţel în care se afla făină făcută din seminţe de rădăcini de papură, pe care locuitorii din satele Deltei, în special cei din comuna Principele Carol (azi Partizani), o amestecau cu tărâţe, și din această combinaţie coaptă în cuptor făceau un fel de turtă cu coaja căreia se hrăneau. De curând judeţul primise un stoc de făină care asigura hrana celor complet lipsiţi pe cel puţin 25 zile, însă lipsea orzul și ovăzul de sămânţă[57].

Mori de vânt (wikipedia.org)

Între timp aveau să se înmulţească și actele de tâlhărie în judeţ; cei ce se încumetau să apuce pe drumurile lăturalnice, care treceau printre dealuri împădurite, cădeau adeseori pradă bandelor de tâlhari, compuse de regulă din dezertori din armată. Într-una din zilele lunii martie 1919, câţiva locuitori din Bașchioi (azi N. Bălcescu) purtând arme au ieșit în drum, înaintea lui VilhelmClim și Frideric Martin, care se îndreptau cu căruţa spre Ciucurova, și prin ameninţări și violenţă, trăgând și focuri de armă asupra lor, le-au furat doi saci cu făină[58].

Pentru restabilirea ordinii, la începutul lunii august avea să sosească în Tulcea o companie din Regimentul 22 Târgoviște, aflată sub comanda unui locotenent; luând direcţia spre Babadag, compania avea să se împartă în mai multe potere pentru prinderea unei bande de tâlhari care teroriza ţinutul; cu câteva zile în urmă, banda atacase o patrulă formată din doi jandarmi ce inspectau șoseaua ce ducea de la Slava Rusă la Babadag, omorând pe unul dintre jandarmi, iar după două zile, se pare că aceeași bandă avea să atace automobilul Misiunii Americane în care se afla șeful acesteia, asaltul fiind respins de șofer cu arma în mână și graţie vitezei mașinii[59].

Preţuri maximale

În lipsa alimentelor de strictă necesitate de pe piaţă, preţurile acestora creșteau necontenit; în dorinţa îmbogăţirii rapide, unii negustori locali speculau stocurile de mărfuri dosite, iar precupeţii, ieșind în calea sătenilor la barierele orașelor, sau cutreierând judeţul, acaparau alimentele pe care mai apoi le speculau în voie. Având în vedere această situaţie, în vederea înfrânării speculei avea să fie emis Decretul nr. 673 din 13 februarie 1919 prin care Ministerul Industriei și Comerţului pe cale de decizii, iar Direcţia Generală a Aprovizionării din acest minister pe cale de ordonanţe, erau în drept să ia toate măsurile necesare pentru a asigura populaţiei hrană și îmbrăcăminte, repartiţia lor între armată și populaţie și distribuirea la populaţie și la întreprinderi, precum și sancţiunile exemplare contra celor care nu respectau măsurile în materie; pentru articolele de hrană, în comunele urbane primarii respectivi, iar în cele rurale Prefectul judeţului, puteau stabili prin ordonanţe imediat executorii pentru localitate preţuri locale, care în niciun caz nu puteau întrece preţurile maximale fixate de către minister și Direcţia Aprovizionării[60].

Având în vedere că brutarii și măcelarii din orașul Babadag scumpeau zilnic preţul pâinii și a cărnii, și că pâinea din zi în zi era mai mică în greutate, președintele Comisiei Interimare, Victor Velter, semna Ordonanţa nr. 76 din 1 martie 1919, prin care fixa preţul kilogramului de carne la 7 lei și al pâinii la 5,50 lei, brutarii fiind obligaţi să fabrice pâine numai de 1 kg[61]. Pe la jumătatea lunii iulie, ca urmare a faptului că brutarii din localitate scumpeau zilnic și după voinţă preţul pâinii, cu totul nejustificat, pentru că în anumite locuri începuse deja recoltarea și treieratul cerealelor, iar preţul făinii era mai scăzut ca în trecut, același primar fixa, prin Ordonanţa nr. 1257 din 14 iulie, preţul pâinii de 1 kg, la 2 lei bucata[62].

Aceeași situaţie și pe piaţa Isaccei, reședinţa plasei cu același nume, unde negustorii orașului urcau zilnic preţurile, fapt pentru care Teodor Rotaru, președintele Comisiei Interimare și a Comisiei de Aprovizionare, va semna Ordonanţa nr. 732 din 1 mai 1919, prin care se fixau următoarele preţuri pentru alimentele și păsări: făina de grâu 6 lei/kg, făina de secară și mălaiul 5 lei, o gâscă 12 lei, raţa și găina 8 lei, puiul de găină 3 lei, carnea de porc 8 lei kg, de vacă 6 lei, de oaie 5 lei, de miel 8 lei, brânza de oaie 8 lei/kg, cea de vacă și urda 5 lei, laptele de oaie și de vacă 2 lei, oul 30 bani. Conform ordonanţei, vânzările erau permise numai în piaţă, era interzisă trecerea persoanelor cu alimentele specificate în Basarabia sau în altă parte, și se interzicea comercianţilor de a mai acapara laptele și brânza de la economii de vite de pe raza comunei și de la localnici[63].

În vară, primăria Isaccea avea să fixeze, prin Ordonanţa nr. 1492 din 25 iulie 1919, preţuri maximale de vânzare pentru legume și fructe: cartofii noi 1,20 lei/kg, iar cei

vechi 75 bani kg, ceapa verde cu foi 60 bani kg, iar cea fără foi 1 leu kg, mazărea verde 1,50 lei kg, bobul verde 20 bani kg, castraveţii și ardeiul 10 bani bucata, vinetele 2 lei kg, varza 1 leu kg, caisele mari 3 lei kg, iar cele mici 2 lei, zarzărele 50 bani kg, vișinele 1,50 lei kg, merele și prunele 75 bani kg, perele cu 1 leu kg[64]. Orașul fiind situat pe malul Dunării și în apropierea bălţilor, mare parte dintre localnici pe terenurile lor făceau și puţină grădinărie, numai pentru trebuinţele casei; erau însă și oameni care se ocupau de grădinărit pentru vânzare, pe piaţa locală și mai cu seamă pe piaţa Galaţiului. Comerciantul Nicoli Spiru avusese în partea de nord-est a orașului, o grădină de zarzavat în suprafaţă de 6 ha și 2.500 mp, înconjurată din toate părţile de un dig de apărare contra revărsărilor apelor Dunării, dig care servea și ca drum în timpul inundaţiilor; grădina se învecina la nord cu fluviul, la est cu un loc viran, iar la apus cu grădina lui Gh. Stoiciu. În timpul ocupaţiei, pe dig s-au săpat tranșee și s-a inundat grădina, iar cu apa s-a adus și sămânţă de salcie transformând astfel terenul de cultură într-o pepinieră de puieţi[65]. Piaţa de fructe a Isaccei era și ea bogată, fapt pentru care vânzarea rodului pomilor fructiferi și a viilor unor intermediari care arvuneau din timp recoltele, aducea localnicilor un oarecare câștig, necesar traiului zilnic și refacerii gospodăriilor.

Primăria orașului Tulcea, prin Ordonanţa nr. 2070 din 10 mai 1919, fixa următoarele preţuri: carnea de vacă 7 lei kg, mielul 5 lei kg (până la noi dispoziţii), laptele dulce 1 leu litrul, cel acru 1,25 lei litrul, brânza de vacă 3 lei kg, cea proaspătă de oaie 5 lei kg, caşcavalul proaspăt 6,50 lei kg, caşcaval uscat (caşcaval grecesc) 7 lei, urda proaspătă și sărată 3 lei, smântâna de vacă 6 lei kg, unt proaspăt de vacă 16 lei kg. Conform prevederilor ordonanţei, contravenienţi deveneau nu numai vânzătorii care nu respectau preţurile maximale stabilite, ci și acei care cunoșteau preţurile de mai sus și cumpărau cu preţuri mai ridicate, făcând târguielile pe ascuns, direct de la producători sau de la târle, ajutând și îndemnând pe vânzători la eludarea dispoziţiilor legale[66]. Lăptarii fiind nemulţumiţi de preţurile maximale fixate de primărie, populaţia se aștepta ca laptele pus în vânzare să fie contrafăcut. Pentru a înfrâna această tentaţie, în vară, primăria va dota Serviciul Veterinar al orașului cu un lactometru, cu ajutorul căruia medicul veterinar putea să măsoare densitatea laptelui, identificând astfel pe cel degresat sau înmulţit cu apă[67].

Lipsa peștelui de pe piaţă

Cu toate că judeţul Tulcea avea mari întinderi de apă și ieșire la Mare, la vremea aceea ducea lipsă de pește, altădată un aliment de bază pentru localnici. Pescuitul fusese reluat în toate apele ţării cu începere de la 1 martie 1919, și cu toate acestea, cantităţile de pește distribuite spre vânzare pe piaţa locală de către Administraţia Pescăriilor Statului erau insuficiente.

Regimentul 33 Infanterie

De vină pentru situaţie era în primul rând lipsa uneltelor de pescuit, căci în timpul celor doi ani de război mare parte dintre acestea fuseseră rechiziţionate de către inamic, iar pescarii nemaiputând să se ţină de meseria lor, pierdea atât statul, cât și populaţia care era lipsită de hrană. Din declaraţia lui Ifrim Terente din Mahmudia aflăm că i s-au luat de către bulgari 70 vintire, 150 m scule pentru scrumbie, 120 setci pentru babușcă, iar soţia a fost pusă la săpat tranșee pentru inamic; lui Chirilă Filat, din aceeași localitate, i-au fost luate în timpul ocupaţiei 20 de oi, 15 miei, 5 vite cornute, 4 cai, și următoarele unelte pescărești: 2 dube a 17 crivace, 120 de stânjeni de ave (plase) pentru scrumbie și 60 de stânjeni ave pentru ciortan, și exemplele pot continua[68]. Puţinele scule pescărești care au scăpat de rechiziţie nu puteau fi folosite acum din cauza uzurii, iar atelierul lui Efim Vladimirov din Tulcea, specializat în articole de pescărie, frânghii, căpestre, ștreanguri de ham etc. pentru trebuinţele pescarilor din Dobrogea, nu mai funcţiona la capacitate în lipsa materiei prime: inul, cânepa. De abia în luna mai 1919 vor fi întreprinse de către Direcţia Pescăriilor anumite tratative cu câteva firme din Anglia și Franţa pentru cumpărarea unui stoc de unelte pentru pescărie, și se spera ca în 10-15 zile înţelegerea să fie încheiată și să înceapă importul acestor unelte[69].

Nici bălţile nu mai erau atât de bogate în pește ca altădată, căci în timpul celor doi ani de război nu s-au mai săpat canalele și nu s-au mai desfundat gârlele, astfel încât apa proaspătă și peștele să intre pentru înmulţire în bălţile mari din Deltă[70].

La Enisala, comună situată pe malul lacului Razelm, la mică distanţă de Babadag, pentru înlesnirea alimentării populaţiei din comunele învecinate, Administraţia Pescăriilor Statului aprobase vânzarea de peşte săptămânal, până la 400 kg, fixând pentru aceasta două zile pe săptămână; cu timpul, din interese particulare, agentul de pescărie din localitate ajunsese să vândă zilnic câte 2-3.000 kg de peşte, fapt care a condus la oprirea vânzării până la finalizarea anchetei[71]. Zona începuse să fie mai bogată în peşte şi pentru că în toamna anului 1913, se inaugurase canalul „Regina Elisabeta" care înlesnea intrarea apei dulci în lacul Babadag, dinspre lacul Razelm, şi popularea cu peşti a unei noi suprafeţe de circa 4.000 de hectare[72]. Cu toate acestea, din interpelarea senatorului tulcean Brutus Cotovu aflăm că în oraşul Babadag, la începutul anului 1920, lipsea peştele de pe piaţă, pentru că mai toată cantitatea prinsă aici era dusă în altă parte, iar locuitorii erau obligaţi să aducă peşte, de la 25 km, de la punctul de pescuit Jurilofca. Având în vedere că la cherhanalele din judeţ, se aruncau mari cantităţi de peşte proaspăt, din cauză că nu se luau din timp măsurile pentru transportul sării necesare conservării, senatorul tulcean era de părere că aceste cantităţi ar fi trebuit să fie împărţite populaţiei judeţului, care consumase peşte chiar şi atunci când carnea se vindea doar cu 60-70 bani kilogramul. În acest scop, se solicita pentru populaţia înfometată a oraşului Tulcea cel puţin 2.500 kg de peşte zilnic, reducând şi preţul pentru a fi accesibil persoanelor nevoiaşe, iar la Babadag, să se înfiinţeze un punct de vânzare pentru acel oraş, şi să se dea concesiunea la mai mulţi vânzători pentru a se stabili o oarecare concurenţă, care ar fi putut conduce la un preţ de vânzare mai mic[73].

Pescuitul avea să fie foarte slab în anul acela şi din cauza inundaţiilor extraordinar de mari, care vor dura până târziu în vară; recolta de peşte strânsă din apele regiunii Tulcea, în anul 1919, a fost de numai 449.765 kg peşte proaspăt şi 112.443 kg peşte care a fost sărat, pe când în anul următor, când lucrurile vor intra oarecum pe un făgaş normal, recolta va fi de 4.713.565 kg peşte proaspăt şi 3.206.618 kg peşte sărat[74].

La începutul anului 1919, pentru transportul peştelui pe Dunăre, Direcţia Pescăriilor Statului a utilizat vase puse la dispoziţie de Ministerul de Război. Conform dispoziţiilor Administraţiei Pescăriilor Statului din Tulcea, când venea câte un vagon de peşte sărat pe piaţa oraşului, acesta se preda la malul Dunării, în şlep, de unde Federala Gurile Dunării trebuia să-l scoată pe mal, pe cheltuiala sa, pentru a fi cântărit, urmând ca după cântărire Federala să achite costul peştelui trecut în biletul de vânzare, cu preţul oficial fixat de respectiva direcţie[75]; în detaliu, peştele nu putea fi vândut în porţiuni mai mari de 5 kg de cap de familie. În judeţ existau din timpul ocupaţiei inamice cantităţi însemnate de peşte sărat, care nu trebuia amestecat cu peştele sărat vândut prin Direcţia Pescăriilor. Controlul revânzării în detaliu urma să fie făcut de agenţii pescăriilor acolo unde existau sau prin jandarmi şi autorităţile comunale[76].

O telegramă primită de Prefectură în data de 18 aprilie 1919, anunţa sosirea la Brăila, a unui vapor din Anglia, încărcat cu 800.000 kg de peşte sărat de la Aliaţi, din care urma să se distribuie şi judeţului Tulcea 3 vagoane; conform actelor fiind de 4,50 lei kg, peştele urma să fie vândut populaţiei cu maximum 5 lei kg[77]. Peştele arăta frumos, era din specia morunului şi fusese pescuit în apele Americii de Nord, în peninsula Labrador; o mică parte urma să fie distribuită populaţiei urbane, însă cea mai mare parte era destinată muncitorilor agricoli[78].

În vederea înlesnirii alimentării populaţiei de la sate cu peşte, va fi emisă Decizia Ministerială nr. 740 din 20 mai 1919, prin care neguţătorii ambulanţi de peşte cu căruţele (mălăierii) erau autorizaţi să cumpere peşte din bălţile statului sau din cele particulare, spre a-l vinde locuitorilor de la sate şi oraşe; pentru aceasta, mălăierii trebuiau să aibă o autorizaţie de la Comisia de Aprovizionare de pe lângă Prefectura judeţului în care îşi exercitau comerţul; peştele era vândut la preţul maximal fixat de stat, iar când se dădea peşte contra cereale, schimbul se făcea la preţul maximal, de exemplu pentru un kg de peşte al cărui preţ maximal era 2 lei, nu se putea lua de la ţăran decât cantitatea de grâu, porumb, făină de mălai ş.a., care după preţurile maximale fixate pentru ele, ar fi făcut 2 lei, contrar se considera contravenţie[79].

Crucea Roşie Americană

În noaptea de 18/19 aprilie 1919, sosea, în portul Măcin, iahtul „Domniţa Florica", având la remorcă un şlep încărcat cu alimente, haine şi încălţăminte care urmau să fie distribuite familiilor sărace din localitate de către Crucea Roşie Americană, reprezentată la faţa locului de către căpitanul Tomas Black, însoţit de doi soldaţi români; dimineaţă, ajutoarele au fost încărcate în 7 căruţe şi duse în localul şcolii primare din localitate, unde, comisia formată din fruntaşii urbei, în frunte cu primarul Trifon Gabrov, a distribuit toată marfa la circa 400 de familii sărace, văduve şi invalizi de război, precum şi la 200 de copii orfani; împărţirea ajutoarelor s-a terminat la 6 seara, iar populaţia a fost pe deplin mulţumită[80].

Sosită în ţară, încă din data de 18 februarie, cu însemnate cantităţi de ajutoare, Misiunea Americană cutreiera Dobrogea, înfiinţând cantine pentru nevoiaşi, împărţind îmbrăcăminte şi încălţăminte celor lipsiţi, alinând suferinţele celor bolnavi. În vara anului 1919, la Constanţa, în localul Şcolii Normale de Învăţători, se distribuia zilnic supă la 500 de copii din cartierele mărginaşe; refugiaţii cehoslovaci, armeni, ruşi, sârbi, greci veniţi din Rusia erau ajutaţi cu îmbrăcăminte, hrană zilnică şi provizii pentru drum; în oraş, în fiecare zi de luni, se distribuia îmbrăcăminte la 500 de persoane, iar spitalele din Dobrogea erau aprovizionate cu medicamente, articole chirurgicale, alimente şi îmbrăcăminte; Misiunea înfiinţase şi un atelier cu 33 maşini de cusut, fiecare lucrătoare câştigând de la 10-12 lei făcând haine şi rufărie[81].

În urma războiului, din satul Domniţa Maria (azi Nufărul), localitate situată pe linia frontului, pe malul drept al Braţului Sf. Gheorghe, nu au mai rămas decât ruine, iar populaţia muritoare de foame; intervenţia Crucii Roșii Americane care a înfiinţat aici cantine avea să scape locuitorii de la o moarte sigură[82]. În data de 2 iulie 1919, Misiunea Americană vizita cantina din Dăeni, unde se servea masă cu începere de la acea dată la 100 de suflete, iar în 21 iulie, cantina din Pecineaga, manifestându-și mulţumirea de modul în care era condusă cantina de către învăţătorul Gh. Buzoianu, bun gospodar, iniţiatorul mai apoi a uneia dintre cele mai puternice cooperative din ţară, cooperativa „Fotin Enescu”[83]. La Sulina, în luna iulie, funcţionau 3 cantine americane aflate sub îngrijirea primăriei locale, în care erau hrănite zilnic peste 1.800 de persoane; orașul porto-franco, altădată înfloritor, din cauza lipsei de alimente, a inactivităţii portului și a completei izolări de ţară, se găsea într-o situaţie deplorabilă, fapt pentru care, îndeosebi populaţia de origine greacă emigrase spre Grecia și Constantinopol; primăria distribuise câte 9 kg de făină de familie pe săptămână, însă erau săptămâni când nu se putea da nici această raţie[84].

Pe la începutul lunii noiembrie, ţara nemaiavând nevoie de hrană ca în trecut, misiunea Crucii Roșii Americană considera că activitatea ei de ajutorare era în mare parte terminată, urmând să ajute de aici înainte doar spitalele din ţară cu materiale sanitare pe care le mai avea aici; în acest scop, spre sfârșitul lunii decembrie, depozitele de materiale sanitare de la Galaţi vor fi mutate la Constanţa[85].

Porumb, grâu și secară pentru însămânţări și hrană

În luna mai, cu mari sacrificii, avea să se aducă din import secară și porumb care vor fi distribuite cultivatorilor și populaţiei judeţului Tulcea, atât pentru însămânţat, cât și pentru hrană; în vederea distribuirii, aveau să fie constituite depozite la Măcin pentru plasele Casimcea, Topolog și Măcin, și la Tulcea pentru plasele Babadag, Cataloi, Isaccea, Sulina și Tulcea; preţul de vânzare loco Tulcea și Măcin a fost fixat la 2 lei kg de porumb și 1,70 lei kg de secară[86].

Persoane răuvoitoare răspândiseră în judeţ zvonul cum că porumbul american varietatea *„dinte de cal”* adus de stat cu mari sacrificii, ar fi fost uscat artificial, prin aer cald, fapt pentru care nu mai avea însușirile necesare germinaţiei. Inspectoratul Agricol va emite Comunicatul nr. 3697 din 23 mai 1919, prin care garanta că porumbul era foarte sănătos și bine condiţionat, secara de asemenea, porumbul fiind supus atât în portul Brăila, cât și la Tulcea, la analize și probă de încolţire[87]. De menţionat faptul că înainte de război, porumbul care se cultivase cel mai mult în judeţ a fost porumbul „*pignnoleto*” sau „*portocaliu*”, cu boabe mărunte, varietate aclimatizată regiunilor secetoase, având o coacere timpurie, din care se obţinea un mălai cu aspect frumos, iar mămăliga era plăcută la mâncare, chiar rece[88].

Se vede că unii încercau să speculeze din cerealele importate, fapt pentru care Inspectoratul transmitea telegrafic, primăriilor din judeţ, ordinul să se rechiziţioneze și să se vândă pe preţ maximal celor nevoiași orice cantităţi de porumb american *„dinte de cal”* sau secară ce s-ar fi pus în vânzare de particulari, acestea distribuindu-se de inspectoratul respectiv numai prin autorizaţie comercială obștilor și băncilor populare[89].

Sămânţa importată de stat a fost de ajutor plugarilor tulceni, după cum se poate observa și din statisticile vremii care consemnează pentru anul 1916, 34.831 ha semănate cu porumb și 5.970 ha cu secară, iar pentru anul 1919, 31.169 ha cultivate cu porumb și 10.156 ha cu secară[90].

Tot în luna mai, au fost aduse din Franţa 20 vagoane de fasole de sămânţă care au fost distribuite judeţelor Ialomiţa, Constanţa și Tulcea[91]. Despre fasolea care venea din Franţa se spunea că avea bobul foarte mare, era foarte bună, însă dacă nu se mânca în 6-7 luni de la cules devenea tare ca lemnul; se cultivase și înainte de război, în judeţul Neamţ, și la insistenţa Băncii Industriale și Comerciale din Piatra Neamţ, care acordase diferite sume la micii agricultori care produceau această fasole de lux, guvernul aprobase în ianuarie 1916 exportul a 60-80 vagoane[92].

Din păcate, întinderea cultivată cu fasole în judeţul Tulcea, în anul acela, a fost de numai 239 ha, mult prea puţin faţă de cele 1.714 ha cultivate în anul 1916. Recolta fiind slabă în toată ţara, fasolea boabe a fost prohibită la export[93], iar spre sfârșitul anului, pe piaţă, preţul kilogramului de fasole de la 1 leu ajunsese la 3-4 lei[94].

În luna mai, grâul importat de stat, pentru îndestularea populaţiei de la sate până la noua recoltă, va fi distribuit contra cost conform tabelelor întocmite de comisiile de aprovizionare locale cu preţul de 2 lei/kg, plus costul transportului cu căruţele de la Tulcea până în comunele respective. De exemplu, pentru transportul a 500 kg de grâu, porumb, secară sau făină, de la Tulcea la Cataloi, comună aflată la 12 km distanţă, s-a fixat prin bună învoială preţul la 25 lei; dorind să vină în ajutorul populaţiei nevoiașe, pentru a depune din timp costul alimentelor, administratorul plasei intervenise la gospodarii locali, ca să împrumute comuna cu suma necesară care urma să li se restituie în 10 zile, prin încasările făcute de la locuitori; dobânda cerută de 1 leu la 100 lei pe zi a fost însă exagerată și s-a renunţat la această idee[95].

Imobilizarea recoltei de cereale

La începutul lunii iunie, presa centrală transmitea că primăria din Tulcea punea în consumaţie o pâine dintr-un amestec rău de făină de secară și grâu de toamnă, care în majoritatea cazurilor se servește crudă, fapt pentru care nici jumătate din deţinătorii de cartele pentru pâine, nu mai puteau să se folosească de beneficiile acestora, și preferau mămăliga cu preţul de 3-4 lei kilogramul în locul

pâinii de 2 lei kilogramul. S-au pus speranţe în cantitatea de grâu sosită în oraș și distribuită în părţi minime, după care orașul a rămas fără grâu[96].

Și în vremurile normale, calitatea pâinii avea de suferit din cauza amestecului făinii de grâu cu alte făinuri (secară, orz, porumb); brutarii scoteau pâinea necoaptă, spre a avea o greutate mai mare; o pâine bună ar fi trebuit să fie coaptă bine, cu coaja galbenă-aurie sau castanie, sonoră și aderentă la miez, cu miezul elastic, cu gust și miros plăcut, caracteristic pâinii de grâu[97].

În scopul de a se asigura însămânţarea viitoare a ţării pe suprafeţele apropiate de cele normale, astfel încât populaţia să nu mai sufere de foame, prin Decretul-lege nr. 2417 din 18 iunie 1919 era imobilizată recolta de cereale la producător, cu excepţia rapiţei a cărei producţie în acel an fusese foarte bogată, și pe care producătorul era liber să o transporte și să o vândă în interiorul ţării fără autorizaţie specială. Măcinișul cerealelor era permis numai cu autorizaţia comisiilor de aprovizionare judeţene, în cantităţile strict necesare consumului judeţului și conform raţiilor stabilite. Uiumul prevăzut în toamna trecută pentru morile mici era interzis a se mai lua în natură, măcinișul plătindu-se numai în bani, respectiv 1 leu la suta de kg de grâu sau porumb[98].

Vremea în Dobrogea, în vara anului 1919, a fost mai aspră, cu vânt și ploi reci, care pe alocuri a culcat grâul și a vătămat porumbul și rapiţa, iar rugina a fost frecventă. La începutul lunii iulie, pentru ca recoltele de păioase să fie la adăpostul intemperiilor atmosferice, sătenii erau sfătuiţi de Inspectoratul Agricol să efectueze seceratul pe cât posibil cu secera, legând snopi și făcând clăi[99].

În ceea ce privește proprietatea recoltelor, Ministerul Agriculturii avea să dea următorul aviz: semănăturile din toamna trecută făcute pe terenurile particulare de către inamic erau ale proprietarului pământului, care putea fi obligat să plătească statului valoarea seminţei și a muncii, însă dacă acesta era ostaș, care a luptat pentru ţară sau a suferit daune mari de război, era echitabil să i se lase recolta fără nicio despăgubire, iar semănăturile făcute de particulari pe terenurile particularilor erau ale proprietarului terenului cu obligaţia de a plăti sămânţa și munca, însă statul nu putea avea niciun amestec în această chestiune[100].

La 21 iulie 1919, Comisia Economică a judeţului Tulcea emitea Ordonanţa nr. 2802 de a se scoate o singură calitate de pâine, pâinea integrală; unii brutari aveau să protesteze cum că sunt aprovizionaţi cu făină de alte calităţi și cereau să li se permită să-și desfacă stocul. Fiind în toiul muncilor agricole și populaţia orașului Tulcea, în special cea de la periferia orașului fiind muncitoare, Comisia Economică hotărâse cu câteva zile în urmă, ca raţia de pâine să fie de 350 grame de persoană pe zi, iar pâinea să se facă de 700 grame; după calcule, preţul unei pâini era de 1,19 lei, însă urma să se vândă cu 1,20 lei, diferenţa de un ban fiind vărsată în Fondul pentru ajutorarea săracilor. La vremea aceea, din făina integrală care se dădea brutăriilor de la primărie și din care se fabrica pâinea, care se distribuia cu cartele, rămânea la brutari o parte nedistribuită pe care aceștia o speculau, vânzând-o cu 2-3 lei pâinea, pretinzând că este pâine particulară; de asemenea, atât pâinea rămasă de la raţii, cât și cea fabricată din făina particulară, brutarii o vindeau la precupeţi cu un preţ, iar aceștia o speculau prin oraș mărind preţul.

Ca urmare, Comisia Economică a judeţului va da Ordonanţa nr. 2836 din 26 iulie 1919, prin care acorda brutarilor un termen de păsuire până la 1 august, astfel încât aceștia să-și desfacă stocul cu care erau deja aprovizionaţi; cu începere de la acea dată, raţia de pâine urma să fie cea de mai sus, iar pâinea ce rămânea la raţii după ora 11 a.m., trebuia vândută numai de brutari, populaţiei, cu preţul și gramajul stabilit mai sus; cele 14 brutării din oraș, care primeau făină de la primărie, nu puteau să fabrice decât pâine pe cartele, fiindu-le interzisă fabricarea pâinii din făină particulară; de la 1 august, era interzis cu desăvârșire fabricarea la brutării și vânzarea altei calităţi decât pâinea integrală, cu preţul și gramajul de mai sus. Pentru controlul pâinii și a făinii a fost constituită o delegaţie formată din maiorul Nicolae Tălăngescu de la Regimentul 73 Infanterie din Tulcea, directorul filialei locale a Societăţii „Mărăști" și comercianţii Odisei Caravia și Atanase Demirof[101].

Scumpetea legumelor

Spre sfârșitul lunii iulie, preţurile legumelor pe piaţa Tulcei crescuseră foarte mult, cu toate că orașul avea în proprietate numeroase grădini: 1 kg de fasole verde se vindea cu 1,50 lei, fasolea galbenă cu 2 lei, varza cu 1 leu căpăţâna, castraveţii cu 50 bani bucata, ardeiul 10 bani bucata și cartofii cu 2 lei/kg; pentru a înfrâna setea de speculă, locuitorii solicitau introducerea preţurilor maximale[102]. Aceste creșteri de preţuri fiind puse pe seama faptului că unii grădinari locali găsiseră un debușeu mai bun pe piaţa Galaţiului sau Brăilei, la începutul lunii august Comisia de Aprovizionare a judeţului va hotărî interzicerea ieșirii din judeţ a zarzavaturilor și circulaţia pe apă a oricărei cantităţi, de orice fel, cu excepţia orașului Sulina care, fiind lipsit de grădini, era aprovizionat cu legume din satele cele mai apropiate din Deltă; în judeţ, zarzavaturile puteau fi vândute însă numai cu autorizaţia consilierului agricol[103]. Hotărârea comisiei nu va fi pusă în practică, fiind lăsată liberă ieșirea din judeţ a oricărui zarzavat de vară, cu excepţia celui de iarnă precum ceapa, usturoiul[104].

De regulă, negustorii justificau scumpetea legumelor pe piaţă prin faptul că grădinăritul implica mari cheltuieli cu forţa de muncă, de la semănatul seminţei, care era și ea scumpă, până să ajungă zarzavatul pe tarabă; din lipsa de ploaie la timp, grădina trebuia udată cu roata sau cu motopompa care funcţiona cu benzină, iar aceasta se găsea greu și costa scump, iar în anii secetoși, varza, cartofii, și alte legume erau aduse din alte judeţe.

Piaţa Tulcei era aprovizionată cu zarzavat, în mare parte, din grădinile situate în jurul oraşului, în apropierea Dunării. În vara anului 1919, din cauza cotelor extrem de crescute ale fluviului, grădinile erau ameninţate cu inundarea, însă prin lucrările de apărare făcute sub conducerea plutonierului major Haralambie, din Regimentul 73 Infanterie din localitate, peste 100 ha culturi de zarzavat au fost salvate de la înec[105]. Cele mai multe dintre aceste grădini erau de-a lungul malului drept al Dunării, în spatele colnicului Hora, mai jos de abatorul comunal și tăbăcăriile Fraţilor Prodanof. Aici, Ivan Singirliu, grădinar din tată în fiu, avea un teren de cultură și grădinărie de 10 ha pe care se găsea o casă pentru muncitorii-grădinari și mai multe acareturi (grajd, samalâcuri[106], hambare). În anul 1921, pentru un împrumut de dinainte de război, Banca de Scont din localitate scotea la vânzare, prin licitaţie, mai multe bunuri ale grădinarului respectiv și a debitoarei Maria Raiciu Gradinarof, soţia decedatului Raiciu, care avea în Ortachioi două case aflate în ruină și 6 hectare de teren grădinărie zarzavat, la locul numit „Lozova”, învecinat cu vadul apei respective și cu șoseaua Tulcea-Măcin[107].

Ridicarea imobilizării cerealelor

La începutul lunii august, prin Decretul-lege nr. 3376 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 89 din 8 august 1919, comerţul intern cu cereale și furaje va fi lăsat liber, fixându-se în același timp noi preţuri maximale, la producător: grâul boabe, 100 lei suta de kg; secara, 90 lei suta; orzul, 80 lei suta; orzoaica, 100 lei suta; ovăzul, 80 lei suta; iar rapiţa, 140 lei suta de kg. Statul, judeţele și comunele, dacă nu puteau cumpăra prin bună-învoială de la producător, aveau dreptul să rechiziţioneze cerealele și furajele necesare armatei și populaţiei în limitele preţurilor stabilite prin respectivul decret, lăsându-i producătorului cantitatea necesară pentru hrană și însămânţat.

Morile trebuiau să extragă în mod obligatoriu două calităţi de făină: 15-20% făină albă, 50-55% făină de calitatea a doua, și restul tărâţe; preţul maximal al derivatelor, la moară, a fost fixat la: 4 lei kg făina albă și grișul, 80 bani kg făină calitatea a doua, 50 bani kg de tărâţe; la vânzările în detaliu preţurile se majorau cu cel mult 20%. Pâinea se putea face numai de două calităţi: franzela sau pâinea albă, din făină de calitatea I-a, și pâinea neagră, din făină de calitatea a II-a; preţul kilogramului de pâine albă era fixat la maxim 3,50 lei, al pâinii negre la 90 bani, greutatea pâinii se fixează la 1 kg cu o toleranţă de până la 50 grame, în plus sau minus, cântărită la două ore după scoaterea din cuptor. Preţul măcinișului la orice moară era stabilit la cel mult 10 lei suta de kg de grâu sau secară, iar morile ţărănești puteau primi uiumul de 10 la sută, fie în bani, fie în natură, după alegerea clienţilor; exportul cerealelor era oprit, iar toate sumele rezultate din amenzile aplicate morarilor pentru nerespectarea decretului intrau în fondul Societăţii pentru Ocrotirea Orfanilor de Război[108].

Majoritatea populaţiei ţării fiind nevoiașă, consuma pâine neagră, așa încât făina albă extrasă de mori avea să rămână neconsumată, fapt pentru care, la începutul lunii noiembrie, se va lua hotărârea ca făina albă strânsă prin mori și jumătate din ce se va extrage în viitor să fie predată Ministerului de Război pentru prepararea pesmeţilor[109].

Presa centrală anunţa în Basarabia o recoltă abundentă de cereale, care provocase o scădere a preţurilor la Ismail, unde baniţa de orz din recolta nouă se vânduse cu 3,50 lei; secara care se cultiva pentru pâine, pe scară întinsă în această parte a ţării, ar fi putut influenţa mult scăderea preţului la grâu[110]. Comerţul intern de cereale devenind liber, balanţele pe care le foloseau cerealiștii, așa zisele samovare, construite din alamă și compuse din mai multe piese speciale închise într-o cutie de transport, trebuiau verificate și însoţite de buletinul de comparaţie[111].

Până în toamnă, vor fi redeschise și fostele oboare de cereale din judeţ, cel mai însemnat fiind cel din Tulcea, din Piaţa Sf. Gheorghe, unde se vindeau și vite, marţea și sâmbăta[112].

Spre sfârșitul lunii august, mulţi săteni începuseră să culeagă porumbul, care fiind încă verde, era uscat în cuptoare sau la soare; Prefectura cerea primăriilor să ia măsuri urgente și să împiedice consumaţia acestuia, altcumva populaţia risca să se îmbolnăvească de pelagră, cumplita boală, care afecta în final creierul, bolnavul pierzându-și minţile și murind în chinuri; recoltarea va fi admisă odată cu ajungerea porumbului la completa maturitate, ţinând cont că porumbul american avea o perioadă mai lungă de vegetaţie și se semănase târziu[113].

Uleiul de rapiţă în locul grăsimilor

Un aliment de bază, care avea să lipsească în anul 1919, a fost untura de porc, folosită în mod obișnuit la gătit, mai cu seamă la sate; înainte de război se mai folosise mai ales la oraș, în posturile din anul bisericesc, ulei de măsline grecesc sau turcesc, adus în butoaie de lemn, care, în condiţiile actuale, nu mai putea fi importat. În judeţ se cultivase și rapiţa, soiurile „Naveta” și „Kolza”, superioare din punct de vedere calitativ rapiţei sălbatice (hardal), specialităţi din care se obţinea, prin simplă presare, ulei comestibil și ulei pentru ars în lămpi și felinare. În anul 1916, au fost semănate cu rapiţă în judeţ 7.197 ha, iar în anul 1919, 8.632 ha. Floarea soarelui, din care s-ar fi putut obţine un ulei bun de gătit tot felul de mâncăruri, înlocuind astfel grăsimea, se cultiva la vremea aceea pe suprafeţe nesemnificative (1 ha în anul 1916 și 4 ha în anul 1919), și această situaţie se va menţine până în primăvara anului 1940, când primăriile din judeţ vor primi dispoziţie să îndemne sătenii să cultive floarea soarelui și să încheie fiecare comună câte 10 contracte de cultură cu Societatea „Solagra”[114].

La Tulcea, Toma Stoianof, din str. Basarabilor, avea o moară și o fabrică de ulei care producea altădată 250 kg de ulei pe zi, însă nu funcţiona de 8 luni în lipsă de benzină; aceeași situaţie și cu fabrica de ulei a lui Avram Sezanov, cu o putere de 45 HP și 8 lucrători care ar fi produs

500 kg de ulei pe zi și 2.500 de turte oleaginoase; la Măcin era o singură fabrică de uleiuri vegetale, a Mariei Panait, cu o singură presă, care ar fi produs 80 kg zilnic, însă nu funcţiona din lipsă de material[115].

Anul 1919 a fost un an bun pentru rapiţă, iar fabricile, primind înlesniri de la autorităţi, care le-au procurat benzina la preţul oficial, au început să lucreze. Din păcate, în scopul de a înlătura orice concurenţă de pe piaţă și a ridica astfel preţul uleiului, proprietarii fabricilor din Tulcea refuzau a mai lucra pentru particulari, iar atunci când lucrau, o făceau doar pentru nevoile sătenilor și în cantităţi mici, pentru a evita concurenţa; ca urmare, preţul uleiului pe piaţă s-a ridicat de la 5 lei la 6,25 lei litrul, fapt care nemulţumea populaţia[116].

Având în vedere lipsa grăsimilor și greutatea cu care sătenii își procurau uleiul de la oraș, în vara anului următor vor fi instalate și puse în funcţiune uleiniţe ţărănești în mai toate comunele judeţului, fie pe lângă morile deja existente, unde își măcinau sătenii cerealele, fie ca instalaţie de sine-stătătoare. De pildă, la Sarinasuf, veteranul de război Nichifor Simion, împovărat cu o familie de 6 copii, neavând alt mijloc de trai, a construit cu 1.200 lei, și aceștia jumătate împrumutaţi de la o rudă, o presă manuală de ulei, asemănătoare râșniţelor din timpurile vechi, formată dintr-un șurub, o mutelcă și o baniţă de fier în care se tescuia; de această presă se folosea întreg satul, căci grăsime nu era, neavând porci, untdelemn nu se găsea decât foarte greu la Tulcea, cu mare pierdere de timp; singura plantă pe care o puteau folosi pentru ulei, după spusele săteanului *„ca să mai ungem gâtul și să dea brânci mămăligii*", fiind rapiţa sălbatică[117].

Producţia de rapiţă sălbatică fiind abundentă în anul 1919, și cum consumul acesteia în ţară era extrem de redus, iar fabricile de ulei erau aprovizionate pentru un an de zile cu specialităţi de rapiţă semănată, va fi autorizat exportul rapiţei sălbatice, fixându-se câte o cotă pentru sindicatele agricole, cooperativele sătești și Asociaţia Cerealiștilor; conform statisticii Camerei de Comerţ locale, din portul Tulcea vor fi exportate în acel an 8.517.764 kg sămânţă de rapiţă sălbatică[118].

Lupta contra speculei

În luna septembrie, în vederea înfrânării speculei ilicite, din iniţiativa unui comitet, în frunte cu energicul primar al orașului Grigore Musculiu, s-au pus bazele Ligii Consumatorilor; președinte a fost ales dr. Iacob Vicol, medicul-primar al orașului, iar în urma acordului stabilit cu unii comercianţi, s-au fixat preţuri pentru brânzeturi, zarzavaturi, lemne, ouă, fructe, băuturi spirtoase, articole de cofetărie ș.a.; din iniţiativa câtorva membri urma să fie puse și bazele unei cooperative de consum cu scopul de a aproviziona orașul cu tot felul de mărfuri și produse alimentare; la rândul său, Baroul Avocaţilor din Tulcea va hotărî să nu mai apere pe niciun speculant căzut în contravenţie[119].

De regulă, în cadrul unor asemenea ligi, activau mai multe comisii, una pentru fixarea preţurilor compusă din reprezentanţii producătorilor, comercianţilor, autorităţilor locale și a ligii, alta pentru controlul afișării preţurilor și vânzarea mărfurilor după preţurile fixate și o alta de percheziţie și anchetă compusă din cel puţin 3 membri ai ligii, care în executarea atribuţiilor ei aveau concursul agenţilor de poliţie și acelor administrativi[120].

După unii economiști ai vremii, preţurile maximale fixate în mod chibzuit, aveau rostul lor, însă ieftinirea traiului nu se putea face decât prin *„libertatea comerţului, prin larga și nestăpânita circulaţie a bunurilor, care vor înrâuri considerabil asupra ieftinătăţii*"[121]. Spre exemplu, presa centrală consemna, în luna iulie, specula care se făcea cu zahăr, un produs căutat mai mult de orășeni, care era adus numai de stat și vândut de speculanţi; spre sfârșitul lunii iulie, 1 kg de zahăr, care pornea din Brăila cu 4 lei, din cauza adausurilor comerciale, ajungea să se vândă de detailiști cu 32 lei; la fel se întâmpla și cu alte coloniale, de exemplu o cutie de sardele pleca de la Brăila cu 3 lei, iar la București ajungea 12 lei, cafeaua cu 8 lei la Brăila se vindea la București cu 36 lei; din zahărul adus în iulie, primăria Sulina, cu autorizaţia ministerului, reușise să cumpere direct de la vapoarele străine sosite în port un vagon de zahăr, care urma să fie vândut populaţiei cu 9 lei kg[122].

Condamnarea speculanţilor la zile de închisoare și la amenzi mari avea să producă impresie printre comercianţi. La Tulcea, un comerciant care vânduse pălămidă cu 20 lei kg când Ordonanţa nr. 1 din 9 martie 1919 stabilea preţul acesteia la 8 lei kg, în urma judecăţii, avea să primească o amendă de 200 lei; un altul, care vânduse pălămida cu 18 lei kg, în loc de preţul maximal de 6-7 lei kg, pe baza procesului verbal încheiat de un agent de pescărie și un subcomisar de poliţie, va fi amendat cu 50 lei pentru speculă; la Galaţi, un comerciant care vânduse cu 8 lei o scrumbie sărată și cum la 1 kg intrau 5 bucăţi, reieșea că 1 kg se vindea cu 40 lei, în loc de 8 lei kg, faptă pentru va fi amendat cu 500 lei; în comuna Islaz (judeţul Brăila), 2 săteni au vândut albitură mică cu 6 lei 50 bani kg, în loc de 1 leu 80 bani cum prevedea Ordonanţa nr. 1 din 24 februarie 1919, iar pe baza procesului verbal încheiat de șeful postului de jandarmi din localitate, vor fi amendaţi cu 200 lei[123].

Asigurarea lemnelor de foc

La apropierea iernii, una dintre grijile de bază ale autorităţilor a fost și asigurarea lemnelor de foc pentru încălzit și pentru prepararea hranei. În cei doi ani de război, pădurile din întreaga ţară au suferit mari pagube de pe urma devastărilor făcute de inamic. În pădurile accesibile din judeţul Tulcea s-au făcut tăieri rase, extrăgându-se mai cu seamă materialul de valoare, lemnul de esenţă tare, care a fost folosit pentru construcţii de poduri, podeţe și instalaţii gospodărești militare. De exemplu, în toamna

anului 1916, antreprenorul Ștefan Borș avea în exploatare mai multe parchete din pădurea statului Balabancea seria Geaferca Rusă. În timpul ocupației, armata bulgară și armata turcă au tăiat lemne din aceste parchete, lemnele de stejar și frasin fiind folosite la construcția de poduri și acareturi în comuna Balabancea, iar lemnele de tei fiind arse mai mult în cuptoarele de uscat zarzavaturi, pe care le instalaseră în satul Geaferca Rusă (azi Căprioara)[124].

La sfârșitul lunii ianuarie 1919, timpul fiind înaintat, tăieri nu se mai puteau face decât cel mult încă 2 luni de zile; la îndemnul șefilor de ocoale silvice, primarii comunelor urmau să facă tabele cu necesarul de lemn pentru refacerea gospodăriilor distruse, și pentru că lipseau brațele de muncă necesare exploatării în regie de către stat, și chiar dacă s-ar fi găsit, ar fi cerut mult ca plată ridicând prețul lemnelor, primarii urmau să se consulte cu oamenii care puteau lucra și aveau nevoie de material lemnos, în scopul de a forma un fel de obște pentru tăierea și fasonarea lemnelor necesare; obștea urma să ia o porțiune de pădure de suprafață echivalentă nevoilor comunei, iar lemnele de foc rezultate urmau să fie vândute de obște pentru plata tăierii, sau ajutorarea celor absolut săraci și neputincioși; interesul mare era doborârea arborilor, căci clasarea materialului pe categorii și destinații sau fasonarea și strângerea lui s-ar fi putut face cu femeile și copiii[125]. Din fericire iarna 1918/1919 a fost extrem de călduroasă și secetoasă, la fel și începutul primăverii, după care timpul a fost răcoros și ploios[126].

În vară, la Tulcea, petrolul lampant era vândut populației de către un birou special, numai pe bază de bonuri eliberate de primărie; din presa vremii aflăm că în depozitul de distribuție se găseau două calități de petrol, și cum primăria nu prevedea aceasta în bonuri, se lăsa mână liberă speculatorilor care aveau 2 prețuri deosebite[127].

În iarna următoare 1919/1920, vor fi vândute pentru exploatare mai multe porțiuni din pădurile statului, seriile „Neatârnarea" de la Beidaut, „Urumbei" de la Calfa, „Tuna Bair" de la Meidanchioi, „Ciolpani" și „Sacarlair" de la V. Alexandri ș.a.; parchetele urmau să fie exploatate pe durata a 3 ani, tăiere rasă, vârfurile și crăcile fiind fasonate și ridicate complet până la data recepționării parchetului; se tăia și tot subarboretul și semincișul existent, cât și arborii bătrâni și noduroși, precum și toate cioatele rămase în urma tăierilor rău făcute în timpul ocupației inamice, iar materialul lemnos rezultat se vindea populației cu chitanțe[128].

Județele învecinate, neavând păduri din care să scoată lemne de foc pentru populație și instituții, obținuseră, în acea iarnă, de la Ministerul Domeniilor spre tăiere parchete din județul Tulcea, cel mai împădurit județ din regiune; niciunul dintre antreprenori nu au avut însă grijă să aducă și vitele necesare, așa încât transporturile la gări și în porturi se făceau cu vitele localnicilor; printre cei care au primit păduri spre exploatare s-a numărat și Corpul 5 Armată din Constanța, care rechiziționase de la localnici mijloace de transport pentru a duce lemnele la unitățile sale, la Brăila și prin alte părți[129].

La Ismail, în noiembrie 1919, conform presei locale, brutarii scumpeau pâinea zilnic invocând lipsa de combustibil; orașul avea în apropiere bălți, însă, din lipsa mijloacelor de transport, stuful se vindea în oraș cu 4-5 lei maldărul; sudul Basarabiei neavând păduri, urma să se aprovizioneze cu lemne de foc din pădurile din nordul Dobrogei, însă Prefectura Tulcea oprise orice transport de lemne până ce autoritățile din sudul Basarabiei nu aveau să lase libere cantitățile de grâu angajate în această parte pentru nevoile tulcenilor[130].

În tot acest an, comerțul tulcean și populația aveau să sufere și din cauza izolării față de restul țării. În lipsa păcurii, singurul vapor al NFR-ului, executa, în luna noiembrie, numai două curse de pasageri pe săptămână pe linia Galați-Sulina, marțea și vinerea, și nu de puține ori se întâmpla ca în lipsă de combustibil, cursele să fie suspendate, iar pasagerii să fie surprinși în diferite porturi, muritori de foame[131]. În luna decembrie, ca urmare a intervenției parlamentarilor tulceni, se obținuse aprobarea ca de două ori pe lună, vapoarele poștale SMR „Dacia" și „Împăratul Traian" care veneau de la Napoli, Pireu, Constantinopol, trecând prin Constanța, în drum spre Galați să oprească și la Tulcea, ca să ia călători și marfă, iar la fiecare 5 zile să se oprească aici, alternativ, și vapoarele „Regele Carol I" și „Principesa Maria" care veneau din Constantinopol; în acest mod, la fiecare 5 zile, urmau să fie aduse de la Constanța, cu vapoarele SMR, câte 2 vagoane de făină de către Societatea Cooperativă a meseriașilor tulceni „Muncă și Progres"[132].

În fine, în data de 26 noiembrie, sosea în garnizoana Tulcea, de pe frontul Tisei, un batalion din Regimentul 78 Infanterie, care avea să fie primit de populație cu mare entuziasm; la ora 10, clerul orașului a oficiat un Te Deum la Catedrala Sf.Nicolae, după care batalionul a prezentat onorurile militare, iar la ora 12, în Sala de conferințe a orașului, s-a dat un banchet în onoarea trupei. La 1 decembrie 1919, se înapoia în garnizoană și Regimentul 33 Infanterie Tulcea care, din vara anului 1918, fusese dislocat pentru păstrarea ordinii în Basarabia, mai puțin Batalionul 3 aflat sub comanda maiorului Dumitru Mladin, trimis la Bazargic să înlocuiască trupele franceze[133].

Lucrurile păreau că reintră pe un făgaș normal, însă, din cauza recoltelor slabe din acel an, în decembrie se simțea deja lipsa grâului; având în vedere că nu se știa ce recoltă urma să fie la anul, va fi promulgată din nou Legea imobilizării tuturor cerealelor de la marii proprietari și rechiziționarea în anumite situații; importul suferea și el, din cauza deprecierii leului, iar puținele produse coloniale aduse de casele mari de comerț se vindeau pe piață cu prețuri enorme; și peste toate, se profila spectrul foamei, cu tot cortegiul ei de suferințe și nevoi.

Tulcea County Population and their Struggle with the Food and Fuel Crisis of 1919

Laurenţiu Mănăstireanu, Ph.D.

Abstract: After two years of war in which Dobrogea was drained of its reserves, in the winter of 1918/1919 its inhabitants were without food, working animals, agricultural tools and seeds for new crops. The Romanian authorities that recently returned from refuge had a lot of problems to solve, of which the most important was the provision of first-class food and the fuel needed to heat and prepare food.

Based on the archival documents and information from the press of the time, the present study highlights some monographic aspects of the daily life of the population of Tulcea County, which was in a continuous struggle during the food crisis of 1919.

Keywords: First World War, strict food necessities, ordinances, maximum pricing, food rations, aid of the allies, American Red Cross.

NOTE

[1] Institutul de Istorie Ecleziastică „Nicolae Bocşan" al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca.

[2] Despre distrugerile suferite de oraş, vezi T. Voicu, B. Cotovu, P. Constantinescu, *Monografia oraşului Tulcea, trecutul, prezentul şi viitorul său*, Tipografia „Dobrogea Jună", Constanţa, 1928.

[3] Comercianţii de cereale cumpăraseră, în vederea exportului, vagonul de porumb cu 2.200-2.300 lei, iar cel de grâu şi de fasole cu 3.500-3.600 lei, vezi. „Argus", anul IX, nr.1741 din 23 decembrie 1918.

[4] „Desbaterile Senatului" nr. 18 din 28 ianuarie 1920, p. 169.

[5] Arhiva Naţională - Direcţia Judeţeană Tulcea (în continuare ANDJT), Fond Inspectoratul Agricol Tulcea, dosar nr. 5/1919, f. 40.

[6] Idem, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 65/1917-1920, f. 30.

[7] Idem, Fond Inspectoratul Agricol Tulcea, dosar nr. 5/1919, f. 49 şi revers.

[8] Ibidem, f. 5.

[9] Ibidem, ff. 28-29.

[10] Ibidem, f. 8 şi revers.

[11] Ibidem, f. 20 şi revers.

[12] „Monitorul Oficial" (în continuare MO) nr. 35 din 31 mai 1919, pp. 1877-1878.

[13] La Babadag, în februarie 1919, trupele franceze au predat subprefectului 2.000 kg de sare abandonată de bulgari pentru a fi vândută populaţiei, vezi ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 99/1919, f. 62.

[14] „Îndreptarea", anul II, nr. 241 din 25 septembrie 1919.

[15] ANDJT, Fond Inspectoratul Agricol Tulcea, dosar nr. 5/1919, ff. 17-18.

[16] Ibidem, f. 49 şi revers.

[17] Ibidem, f. 24 şi revers.

[18] Ibidem, f. 23 şi revers.

[19] Idem, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 99/1919, f. 37.

[20] „MO" nr. 233 din 13 ianuarie 1919, pp. 4493-4494.

[21] Idem, nr. 234 din 15 ianuarie 1919, pp. 4529-4530.

[22] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 51/1919, f. 41.

[23] Ibidem, dosar nr. 128/1919, f. 12.

[24] Prefect în două rânduri, de la 29 ianuarie 1915 până la 10 martie 1918, şi de la 12 noiembrie 1918 până la 8 septembrie 1919, când demisionează pentru a candida la un loc de deputat; prin Decretul nr. 4232 din 6 octombrie 1919, este delegat ca prefect, în locul vacant, colonelul Dumitru Popescu, comandantul Regimentului 41 Artilerie.

[25] La finele anului 1915, populaţia totală a judeţului era de 183.105 locuitori, din care 133.396 locuitori în comunele rurale, şi restul locuitorilor în comunele urbane: Tulcea (22.165), Babadag (4.781), Chilia Veche (3.149), Isaccea (4.342), Mahmudia (2.166), Măcin (5.524) şi Sulina (7.582), vezi „MO" nr. 76 din 7 iulie 1920, pp. 2694-2695.

[26] La 12 ianuarie 1919, sătenii din Ostrov solicitau Prefecturii alimente, îmbrăcăminte şi sămânţă, care să le fie adusă cu şlepurile până la Piatra Frecăţei, căci nu aveau „*decât 50-60 căruţe cu cai foarte slabi, care nu sunt în stare să facă niciun transport din altă parte*", vezi ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administativ, dosar nr. 51/1919, f. 24.

[27] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 104/1919, ff. 3-4.

[28] Ibidem, f. 39.

[29] „Îndreptarea", anul II, nr. 46 din 9 februarie 1919.

[30] Idem, anul II, nr. 70 din 15 martie 1919; idem, anul II, nr. 89 din 16 aprilie 1919.

[31] Idem, anul II, nr. 47 din 18 februarie 1919.

[32] „Universul", anul XXXVII, nr. 104 din 16 februarie 1919; idem, anul XXXVII, nr. 74 din 14 ianuarie 1919.

[33] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 99/1919, f. 31.

[34] Ibidem, f. 12.

[35] Ibidem, f. 48.

[36] Ibidem, f. 19.

[37] ANDJT, Fond Primăria Mahmudia, dosar nr. 1/1918-1919, f. 44 şi revers.

[38] Idem, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 99/1919, f. 66.

[39] Ibidem, dosar nr. 104/1919, f. 50.

[40] Ibidem, dosar nr. 99/1919, f. 4; „MO" nr. 270 din 27 martie 1920, pp. 13455-13456.

[41] „Curierul Tulcei", anul III, nr. 92 din 7 iunie 1924.

[42] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 96/1919, f. 3 şi revers.

[43] Idem, Fond Pretura Plăşii Tulcea, dosar nr. 8/1919, ff. 3-10.

[44] Mai exact: 57.509 cai în 1916 şi 22.495 în 1919; 62.437 boi şi bivoli în 1916 şi19.838 în 1919; 350.719 oi în 1916 şi 74.987 în 1919; 11.249 capre în 1916 şi 4.398 în 1919; 39.550 porci în 1916 şi 7.925 în 1919, vezi *********Statistica generală a vitelor din România pe anul 1920*, Tipografia Universală, Bucureşti, 1921, pp. 28-29.

[45] O obşte cu 89 de membri, fiinţa în comuna M. Kogălniceanu, unde au fost împroprietăriţi după Legea din 2 aprilie 1903, cu câte 8 ha pământ, 57 de veterani grade inferioare din Războiul pentru Independenţă cu fiii şi ginerii lor, vezi „MO" nr. 39 din 6 iunie 1919, p. 2238.

[46] „Universul", anul XXXVII, nr. 97 din 9 februarie 1919.

[47] Clasificarea cărnii o făceau măcelarii, cea mai scumpă fiind muşchiul şi antricoatele de vită sau de porc, puţin mai ieftină era carnea de vacă sau de porc, iar ultima calitate era carnea de vită slabă şi carnea de berbec şi oaie; pentru a ieşi în câştig, măcelarii încercau să vândă marfa cu preţul cel mai mare, limitele între calităţi fiind ades speculate.

[48] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 121/1919, f. 1.

[49] Ibidem, f.13.

[50]ANDJT, Fond Primăria Tulcea. Serviciul Veterinar, dosar nr. 1/1919, f. 3.
[51] Idem, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 84/1919, ff. 25-26.
[52] Ibidem, dosar nr. 2/1919, ff.48-51, ff. 69-73, f.100 şi f.105.
[53] Ibidem, dosar nr. 141/1920, f. 72 şi f. 78.
[54] Ibidem, dosar nr. 99/1919, f. 99.
[55] Ibidem, dosar nr. 119/1919, f. 6.
[56] Ibidem, dosar nr. 103/1919, f. 12 şi revers.
[57] Ibidem, dosar nr. 99/1919, f. 54.
[58] „MO" nr.118 din 30 august 1921, pp. 4653-4655.
[59] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4760 din 2 august 1919.
[60] „MO" nr. 257 din 14 februarie 1919, pp. 5365-5367.
[61] În vara anului 1905, primăria Babadag fixa greutatea pâinii, ca în toată ţara, la 1 kg sau ½ kg, greutate ce se constata în momentul completei răciri prin cântărirea a 5 pâini, vezi ***_Regulamente asupra higienei şi salubrităţii pubice şi vânzarea articolelorde îndestulare publică_, Tipografia Română Maloskitsky, Tulcea,1906, pp.3-4.
[62] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 76/1919, f. 1 şi f. 6.
[63] Ibidem, f. 3.
[64] Ibidem, f. 8.
[65] Ibidem, f. 14.
[66] Ibidem, dosar nr. 91/1919, f. 40.
[67]ANDJT, Fond Primăria Tulcea. Serviciul Veterinar, dosar nr. 2/1919, f. 9.
[68] Idem, Fond Primăria Mahmudia, dosar nr. 6/1920, f. 345 şi f. 363.
[69] „Îndreptarea", anul II, nr. 98 din 3 mai 1919.
[70] În vara anului următor, va fi deschis pe seama Ministerului Agriculturii, un credit extraordinar de 973.500 lei necesar plăţii lucrărilor de alimentare cu apă din Dunăre a lacurilor Razelm şi Dranov, vezi „MO" nr. 67 din 26 iunie 1920, p. 2392.
[71]ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 72/1919, f.11.
[72] „MO" nr. 165 din 23 octombrie 1913, pp. 6885-6887.
[73] „Desbaterile Senatului" nr. 20 din 31 ianuarie 1920, pp. 191-192.
[74]***_Monografia Camerei de Comerţ şi Industrie circ. XI Tulcea_, Tipografia Dobrogea C. Doncef, Tulcea, 1928, p. 31.
[75] La vremea aceea, preţul maximal _en detail_ pe kg, cu care se vindea peştele sărat, precum cârjanca, babuşca mare, albitura, roşioara, obleţul mic, bibanul şi cambula, peşte mărunt preferat de populaţia nevoiaşă, era de 2,20 lei; linul sărat se vindea cu 2,60 lei/kg, somoteiul până la 1 kg, cu 2,90 lei/kg, iar scrumbiile de Dunăre sărate cu 8 lei/kg; vezi„MO" nr. 19 din 24 februarie 1919, p. 5730.
[76]ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 104/1919, f. 6.
[77] Ibidem, dosar nr. 72/1919, ff.17-18.
[78] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4681 din 13 mai 1919.
[79] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 72/1919, ff. 23-24.
[80] S-au împărţit: 2 saci de zahăr, 3 de fasole, şi 2 de făină; 5 lăzi de marmeladă, 25 cutii de lapte condensat, 4 cutii cu bulion, 22 cutii cu macaroane, 4 cutii cu săpun şi 3 lăzi cu conserve de carne; 5 conserve mari cu slănină şi 6 cu grăsime; 3 baloturi păturі, 2 lăzi cu bocanci, 250 perechi de ciorapi, 14 duzini halaturi şi 60 de tricouri; vezi Ibidem, dosar nr. 141/1920, f. 72 şi f. 78.
[81] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4758 din 31 iulie 1919.
[82] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 131/1920, ff. 16-18.
[83] Ibidem, dosar nr. 108/1919, ff.12-13.
[84] „Universul", anul XXXVIII, nr. 245 din 30 iulie 1919.
[85] Idem, anul XXXVII, nr. 343 din 7 noiembrie 1919; „Argus", anul X, nr. 2041 din 22 decembrie 1919.
[86] ANDJT, Fond Pretura Plăşii Tulcea, dosar nr. 8/1919, f. 23.
[87] Ibidem, f. 30.
[88] La începutul anilor '30, Camera de Agricultură a judeţului Covurlui (azi Galaţi) voia să schimbe porumbul „_dinte de cal_" care era semănat curent de săteni cu soiul „_Portocaliu_"; vezi „Sfetnicul Plugarilor", anul III, nr. 1 din ianuarie 1931, p. 31.
[89] ANDJT, Fond Pretura Plăşii Tulcea, dosar nr. 8/1919, f. 20.
[90] „MO" nr. 131din 11 septembrie 1919, pp. 6188-6189; idem nr. 134 din 3 octombrie 1919, pp. 7702-7704.
[91] „Îndreptarea", anul II, nr. 98 din 3 mai 1919.
[92] „Desbaterile Adunării Deputaţilor" nr. 23 din 26 ianuarie 1916, pp.149-150.
[93] A făcut vâlvă, încercarea firmei „Marangos et Comp." de a exporta, din Galaţi ,10 vagoane de fasole cu permise false, operaţiune oprită în urma unui denunţ sosit pe când marfa se încărca în şlepuri, vezi „Universul", anul XXXVIII, nr. 32 din 17 decembrie 1919.
[94] „Izbânda", anul I, nr. 388 din 19 decembrie 1919.
[95] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 119/1919, ff. 20-24.
[96] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4729 din 1 iunie 1919.
[97] N. Dimitriu, intendent general, _Pâinea zilnică. Istoric, fabricaţiune, compoziţia chimică, valoarea alimentară şi higienică. Chestiunea pâinei din făină integrală_, Tipografia Universul, Bucureşti, 1925, p. 12.
[98] „Universul", anul XXXVII, nr. 240 din 25 iulie 1919.
[99] ANDJT, Fond Pretura Plăşii Tulcea, dosar nr. 8/1919, f. 23.
[100] Ibidem, f. 38.
[101] Idem, Fond Primăria Mahmudia, dosar nr. 1/1919, f. 47.
[102] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4756 din 29 iulie 1919.
[103] ANDJT, Fond Primăria Mahmudia, dosar nr. 1/1919, f.58.
[104] Ibidem, f.82.
[105] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4779, 21 august 1919.
[106] Samalâc: magazie in care se păstrează nutreţul pentru vite (n.r.)
[107] MO nr.35 din 18 mai 1921, pp.1201-1202.
[108] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4768 din 10 august 1919.
[109] „Universul", anul XXXVII, nr. 343 din 7 noiembrie 1919.
[110] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4762 din 4 august 1919.
[111] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 91/1919, f.34.
[112] Camera de Comerţ locală indică numărul carelor intrate în oboare începând doar cu anul 1920: 55.058 la Tulcea, 1.960 la Măcin, 472 la Pecineaga, şi niciun car la Ostrov şi Babadag;vezi***_Monografia Camerei de Comerţ ..._, p.38.
[113] ANDJT, Fond Pretura Plăşii Tulcea, dosar nr. 8/1919, f. 47 şi revers.
[114] Ibidem, dosar nr. 279/1940, f. 6.
[115] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 119/1919, f. 3.
[116] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4762 din 4 august 1919.
[117] ANDJT, Fond Prefectura Tulcea. Serviciul Administrativ, dosar nr. 130/1920, f. 9.
[118] „Argus", anul XX, nr. 2032 din 11 decembrie 1919; ***_Monografia Camerei de Comerţ ..._, p. 38.
[119] „Universul", anul XXXVIII, nr. 291 din 14 septembrie 1919.
[120] „Îndreptarea", anul II, nr. 199 din14 august 1919.
[121] „Universul", anul XXXVIII, nr. 337 din 30 octombrie 1919.
[122] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4757 din 30 iulie 1919; „Universul", anul XXXVIII, nr. 246 din 31 iulie 1919.
[123] „MO" nr. 138 din 8 octombrie 1919, pp.7916-7918; idem nr. 132 din 1 octombrie 1919, p.7602.
[124] ANDJT, Fond Tribunalul judeţului Tulcea, dosar nr. 70/1919, f.14 şi revers.
[125] Idem, Fond Pretura Plăşii Tulcea, dosar nr. 2/1919, f.17 şi revers.
[126] N. Topor, _Anii ploioşi şi secetoşi în Republica Populară Română_, Institutul Meteorologic, Bucureşti, 1963, p. 43.
[127] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4782 din 24 august 1919.
[128] „MO" nr. 227 din 4 februarie 1920, pp. 11710-11711.
[129] „Desbaterile Senatului" nr. 7 din 11 decembrie 1919, p. 51.
[130] „Universul", anul XXXVIII, nr. 15 din 30 noiembrie 1919.
[131] „Dimineaţa", anul XVI, nr. 4855 din 7 noiembrie 1919.
[132] „Argus", anul X, nr. 2039 din 19 decembrie 1919.
[133] „Universul", anul XXXVIII, nr. 25 din 10 decembrie 1919.

BĂTĂLIA DE LA TURTUCAIA (1916) REMEMORATĂ DE MEDICII MILITARI IOAN GANCEVICI ŞI EMIL SACHELARIE ÎN ANII 1919-1920

Plutonier Marian CONSTANTINA[1]

În istoria românilor, bătălia de la Turtucaia (19-24 august/1-6 septembrie 1916) rămâne o pagină încărcată de semnificaţii negative, un episod tragic, dureros și umilitor, o uvertură a *toamnei pătimirii noastre*, cum a numit publicistul Vartan Arachelian eșecurile succesive din ultimele luni ale fatidicului an 1916.

Pentru înfrângerea de la Turtucaia, în istoriografia românească au fost avansate o multitudine de explicaţii, fiind invocate o mare varietate de cauze: dezavantajele geo-strategice, inferioritatea numerică și, mai ales, în tehnică de luptă, activitatea spionajului inamic, atitudinea populaţiei din zonă, calitatea soldaţilor și mai ales a ofiţerilor români, lipsa sprijinului aliaţilor, în primul rând, a ajutorului rusesc etc. Din peisajul istoriografic românesc al ultimului secol nu au lipsit nici încercările de a valoriza pozitiv Turtucaia, ca un exemplu de rezistenţă tenace și spirit de sacrificiu, însă, dată fiind desfășurarea concretă a evenimentelor, aceste tentative nu au supravieţuit momentului 1989[2].

În cele ce urmează, vom prezenta amintirile a doi medici militari, Ioan Gancevici și, respectiv, Emil Sachelarie, supravieţuitori ai bătăliei de la Turtucaia. Și pentru a înţelege deplin mărturiile acestor doi martori ai dramei de la Turtucaia, vom încerca câte un sumar portret odată cu prezentarea câtorva repere din biografia și cariera militară de ofiţer rezervist.

Prin urmare, iată, despre Ioan Gancevici putem spune că s-a născut la data de 30 septembrie 1881, în orașul Alexandria, plasa Marginea, judeţul Teleorman, ca fiu al lui Petrache H. Gancevici și al soţiei sale, Caliopie. Ulterior, și-a stabilit domiciliul în orașul

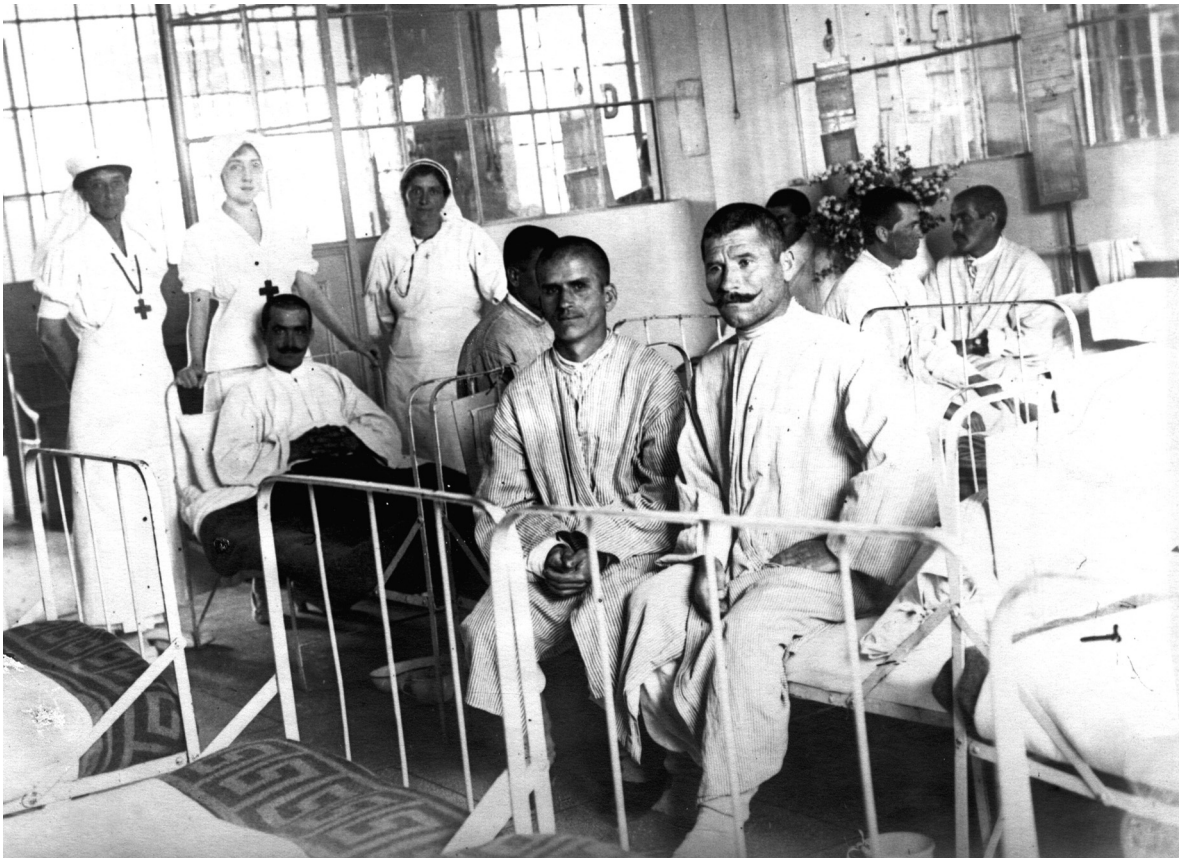

Răniți și personal medical într-un spital în timpul Primului Război Mondial

Îngrijirea răniților într-un spital de campanie (Fototeca Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I")

Brăila, pe strada Sfântul Constantin, la numărul 20[3]. Nu cunoaștem gradul său de rudenie cu mai cunoscutul medic Corneliu Gancevici, bunicul pe linie maternă al academicianului Răzvan Theodorescu[4].

Din secţiunea „Servicii și diverse poziţiuni" a dosarului personal, aflăm că la data de 8 martie 1916 era desconcentrat și înscris în evidenţele Regimentului 34 Infanterie Constanţa ca medic sublocotenent.

În condiţiile apropierii momentului intrării României în prima conflagraţie mondială, Ioan Gancevici a fost concentrat la data de 28 iulie 1916. De altfel, prima zi de război, 15/28 august 1916, coincide cu data mobilizării medicului sublocotenent Ioan Gancevici la statul major al Batalionului 1 Medical din Regimentul 34 Infanterie.

În Ordinul de Zi nr. 66 din data de 24 august/6 septembrie 1916 (ultima zi a bătăliei de la Turtucaia), rămâne consemnată căderea sa în prizonierat, pentru ca, la 9 iunie 1917, să se afle că era în lagărul de la Kărdjali, din zona muntoasă meridională a Bulgariei, de unde a revenit în patrie, în ultima zi de iunie a anului 1918, fiind demobilizat o lună mai târziu.

Remobilizat la 28 octombrie 1918, a fost numit medic-primar al judeţului Soroca, din nord-estul Basarabiei recent reunite cu Ţara, iar la 20 ianuarie 1921, prin Înaltul Decret nr. 181, a fost înaintat la gradul de locotenent, cu vechime socotită de la data de 1 noiembrie 1916. Ca rezervist, a fost arondat la Compania 4 Sanitară, apoi, începând din 1923, la Cercul de Recrutare Brașov.

Prin Decizia Ministerială nr. 896 din 1932 este avansat la gradul de colonel, cu vechime de la 1 octombrie 1924. În calitate de medic colonel rezervist, la data de 10 decembrie 1935, a fost mutat în Regimentul 6 Pionieri, conform Deciziei Ministeriale nr. 1023/1935 și Ordinului de Zi pe Unitate nr. 69/1935. La 15 martie 1940, a fost însumat la Cercul de Recrutare București, iar la 15 aprilie 1942 devine medic-primar al judeţului Putna[5].

Aprecierile din foile calificative sunt în general pozitive, adesea chiar elogioase.

Astfel, despre participarea sa la campania împotriva Bulgariei, din vara anului 1913, putem citi: *„Medicul sublocotenent Gancevici Ion P. este din rezervă și a fost repartizat ca medic-ajutor la Batalionul II al Regimentului 60 Infanterie rezervă, unde a funcţionat pe tot timpul campaniei, în mod mulţumitor. Este conștiincios, zelos și devotat misiunii sale* […]. *Este sănătos, robust, poate suporta greutăţile campaniei. Pentru a recompensa serviciile aduse, îl propun spre a i se acorda Steaua României, Serviciul Credincios*"[6].

„Foaia calificativă" pe perioada 1 noiembrie 1915-24 august 1916 conţine următoarele aprecieri conclusive, inclusiv momentul Turtucaia 1916: *„Aspect fizic plăcut, ostășesc. Destoinic în meseria sa și militar desăvârșit și conștiincios, își îndeplinește cu sfințenie serviciul. E sclavul datoriei și este singurul ofițer sanitar al regimentului care a stat la postul său, până a fost făcut captiv. Este singurul care a executat ordinul de a se apropia cu ambulanța batalionului. Pe când ceilalți au stat la malul Dunării, medicul Gancevici a înfruntat moartea și a venit până în apropierea liniei de luptă, pentru a pansa răniții*". În finalul caracterizării, autorul îl propune la înaintare la gradul de căpitan și la decorare cu „Coroana României" cu spade, clasa a IV-a[7].

Semnatarul caracterizării, colonelul Marin Ionescu-Dobrogianu, era deja unul dintre specialiștii români consacraţi în problematica realităţilor din provincia dintre Dunăre și Mare[8], autor al unei monumentale monografii regionale, premiate de Academia Română[9].

Dosarul personal al medicului militar Ioan Gancevici include și un memoriu olograf al acestuia, consacrat episodului Turtucaia și perioadei petrecute în prizonierat[10].

Potrivit propriilor mărturisiri, Ioan Gancevici sosise la Turtucaia în penultima zi a bătăliei, pe la ora 14, acordând îngrijiri medicale răniţilor, până în seara zilei respective, când, la întreruperea luptei, a pornit, fără succes, în căutarea ambulanţei destinate transportării celor răniţi. Negăsind ambulanţa căutată, doctorul Gancevici a reluat activitatea de îngrijire la faţa locului a celor răniţi, apoi a pornit în căutarea altor răniţi, însoţit de patru sanitari, pentru a se retrage, în final, aproape de miezul nopţii, la ambulanţa Batalionului III. După puţine ore de somn, la ora 4.30 a dimineţii de 24 august/6 septembrie, s-a întors pe poziţie, unde, peste numai o jumătate de oră, au reînceput luptele de infanterie, însoţite de un atac inamic de artilerie având drept ţintă șoseaua Turtucaia – Silistra și zona dintre șoseaua respectivă și pădurea de lângă Dunăre. În aceste condiţii extreme, medicul Gancevici a continuat, alături de sanitarii săi, să îngrijească răniţii, până pe la ora 9.30, când a devenit realmente imposibilă continuarea activităţii din cauza înaintării inamicului. Văzându-se ajuns în imposibilitatea de a-și mai ajuta camarazii, și-a căutat un adăpost, în proximitatea Dunării, în timp ce alţi sanitari fugeau îngroziţi în diverse direcţii. Reușind, momentan, să găsească un loc mai ferit de focul inamicului, și-a reluat activitatea de pansare a răniţilor, până când sentimentul de panică s-a transmis și aici, combatanţii români căutându-și cu disperare salvarea, reprezentată de un bac, pe care însă medicul nostru nu-l mai prinde. Pierzându-și orice speranţă de scăpare, a pornit în căutarea ofiţerilor din regiment, reușind să-i găsească, inclusiv pe comandant, la un ponton situat mai spre Silistra, direcţie în care grupul s-a pus în mișcare. Încercarea nu a avut succes din cauza focului mitralierelor inamice, astfel că, după un scurt timp, petrecut într-un adăpost improvizat pe malul Dunării, alături de maiorul Stârcea, comandantul Batalionului II din Regimentul 34 Infanterie, a fost capturat de către militarii bulgari.

În aceeași zi, a fost trimis la Spitalul 2/4 de Rezervă bulgar din Razgrad, unde a rămas până la sfârșitul lunii octombrie 1916. Aici mărturisește că s-a bucurat de sprijinul și atenţia personalului bulgar în ciuda faptului că aceștia aveau un moral scăzut din cauza lipsei de alimente, echipament și a prelungirii războiului. În luna octombrie a fost mutat la Spitalul de Război din Razgrad, iar din ianuarie 1917 a activat până la sfârșitul prizonieratului la Spitalul de Război Küstendil.

La data de 6 aprilie 1920, a fost audiat ca martor, de către Comisia alcătuită din generalul Ion Popescu și maiorul Camil Demetrescu, având-l drept grefier pe locotenentul Nicolae Anastasiu. În linii generale, Ioan Gancevici reiterează cele scrise în memoriul mai sus amintit. Întrebat în ce condiţii îi văzuse în seara de 23 august/5 septembrie 1916, la un ponton, pe coloneii Marin Ionescu-Dobrogianu și Răşcanu, a răspuns că îl văzuse pe primul dintre ei la pontonul dinspre oraș, inspectând trupele. Despre colonelul Răşcanu nu menţionează nimic, iar pe generalul Constantin Teodorescu afirmă explicit că nu l-a văzut, ca și despre colonelul Vlădescu, comandantul Regimentului 80 Infanterie și despre șeful Muzicii Militare, un anume Lăzărescu[11].

Cât privește cel de-al doilea personaj, putem afirma că Emil Sachelarie s-a născut la data de 13 mai 1881, în orașul Brăila, strada Unirii numărul 153, judeţul Brăila, ca fiu al lui Gheorghe Sachelarie și al soţiei sale, Maria. Ulterior, și-a stabilit domiciliul în judeţul Constanţa, strada Sturza numărul 41, căsătorindu-se, în anul 1910, cu Eugenia[12].

Din secţiunea „Servicii și diverse poziţiuni" a dosarului personal, aflăm că la data de 1 iulie 1913 a fost înaintat la gradul de sublocotenent rezervă medic la Divizia de Mare prin Înaltul Decret nr. 4662[13].

A fost concentrat la data de 20 iulie 1916, ca medic la Batalionul 4 din Regimentul 76 Infanterie, batalionul regăsindu-se în luptele de la Turtucaia în punctul Cusuiol. Aici a acordat îngrijiri medicale răniţilor, participând și la evacuarea acestora.

În anul 1917, prin Înaltul Decret nr. 1394 a fost avansat la gradul de căpitan în rezervă medic.

La 6 septembrie 1919 a fost cercetat pentru „părăsirea postului" în luptele de la Turtucaia, prin Ordinul de urmărire nr. 2044, emis de Ministerul de Război, fiind găsit nevinovat.

Este avansat la gradul de locotenent-colonel medic în rezervă în anul 1924, prin Înaltul Decret nr. 2863, iar în anul 1936 a fost șters din controale fiind mutat la Compania 7 Sanitară. Foile calificative până la data de 10 octombrie 1928 nu au fost arhivate în dosarul personal de ofiţer rezervist[14].

În faţa Comisiei de anchetă privind dezastrul de la Turtucaia, a declarat că în ziua de luni, 22 august 1916, a îngrijit un număr mic de răniţi, atât din regimentul său, cât și din alte corpuri. Pentru ziua următoare, a menţionat existenţa unui număr mai mare de răniţi, mai ales din alte corpuri de armată, ca și schimbarea coordonatelor postului său, cu o sută de metri mai la vale, precum și trecerea Dunării, la Olteniţa, în cursul serii, pentru a îngriji un număr de circa 200 de răniţi, dintr-un total de aproximativ 1.000, evacuaţi cu bacul, odată cu medicul și la insistenţele acestuia pe lângă un ofiţer de marină, pe care însă nu-l nominalizează.

În declaraţia sa, medicul a mai pretins că revenise la Turtucaia, în dimineaţa de 24 august/6 septembrie 1916, însă această revenire a fost de scurtă durată, din cauza dezordinii teribile care pusese deja stăpânire pe trupele românești. În aceste condiţii, s-a deplasat din nou la Olteniţa, de unde, la ora 14, a plecat spre București, cu ultimul tren, după ce asigurase evacuarea tuturor celor răniţi, rămânând ultimul medic aflat la faţa locului. Răspunzând acuzaţiilor din memoriul întocmit de către locotenentul-medic Vasile Focșeneanu, din Regimentul 76 Infanterie, Emil Sachelarie a invocat din nou condiţiile grele în care și-a desfășurat activitatea, între care și lipsa mijloacelor de evacuare, ceea ce a mărit numărul morţilor, dar și rugăminţile răniţilor, ca argument pentru plecarea de la Turtucaia la Olteniţa, unde, pretinde el, a putut să acţioneze mai eficient. După sosirea la București, a fost repartizat la Sanatoriul Gerota[15].

În încheiere, nu ne mai rămâne decât să subliniem că, deși, inevitabil, parţiale și subiective, amintirile și declaraţiile scrise ale medicilor militari români Ioan Gancevici și Emil Sachelarie, ne ajută să ne formăm o imagine mai completă asupra a ceea ce a însemnat bătălia de la Turtucaia pentru armata română, mai ales sub aspectul percepţiilor individuale din partea militarilor participanţi sau martori direcţi la evenimente.

Turtucaia Battle (1916) remembered by military Doctors Ioan Gancevici and Emil Sachelarie between 1919 and 1920

Warrant officer Marian Constantina

Abstract: The first great battle carried and lost by the Romanian army in the First World War was the one from Turtucaia. In the immediate period, many combatants remembered the drama of the battle and the ordeal of the captivity. Among them there were the doctors Ioan Gancevici and Emil Sachelarie.

Keywords: 1916, Turtucaia, doctor, Ioan Gancevici, Emil Sachelarie

NOTE

[1] Depozitul Central de Arhivă, Piteşti.

[2] O prezentare succintă a istoriografiei românești privind Turtucaia, la George Ungureanu, *The Tutrakan Batle (1916) reflected in the Communist and Post-Communist Romanian historiography*, in „Bulgarian Historical Review", Sofia, 43, no. 1-2/2015, pp. 39-55.

[3] Depozitul Central de Arhivă (în continuare se va cita Dp.C.A.), Fond Direcţia Personal, Memorii Bătrâni (în continuare, se va cita D.P., M.B.), colonei, litera G., dosar nr. crt. 109, f. 3.

[4] Ioan Mitrea, *Răzvan Theodorescu – istoric al artei românești în context sud-est european*, pp. 1-8, text disponibil la adresa http://www.cimec.ro, accesată la data de 24.06.2019.

[5] Dp.C.A., Fond D.P., M.B, colonei, litera G, dosar nr. crt. 109, f. 4.

[6] Ibidem, f. 6.

[7] Ibidem, f. 9.

[8] A se vedea: Luminița Stelian, *Marin Ionescu-Dobrogianu (1866-1938) – personalitate plurivalentă a dobrogenisticii românești*, Constanța, Editura Muntenia, 2014, *passim*.

[9] Marin Ionescu-Dobrogianu, *Dobrogea în pragul veacului XX. Geografia matematică, fizică, politică, economică şi militară*, București, Atelierele I.V. Socecu, 1904, *passim*.

[10] Dp.C.A., Fond D.P., M.B, colonei, litera G, dosar nr. crt. 109, ff. 13-14.

[11] Idem, Fond Marele Cartier General, dosar nr. crt. 2765, ff. 402-403.

[12] Dp.C.A., Fond D.P., M.B, locotenenți-colonei, litera S., dosar nr. crt. 29, f. 1.

[13] Ibidem, f. 5v.

[14] Ibidem, f. 22.

[15] Idem, Fond Marele Cartier General, dosar nr. crt. 2765, ff. 101-104.

PROBLEME TERITORIALE PRIVIND STABILIREA FRONTIEREI ROMÂNO-UNGARE ÎN CADRUL CONFERINŢEI DE LA PARIS – VERSAILLES (1919-1920)

Dr. Cornel MĂRCULESCU[1]

La 1 februarie 1919, primul ministru Ion I.C. Brătianu a prezentat Conferinţei Păcii un amplu Memoriu[2] privind revendicările teritoriale ale României, cu menţionarea precisă a principiului naţionalităţilor (etnic) și libera voinţă în provinciile Transilvania, Crișana și Maramureș, a principiului dezanexiunii legitime și al autodeterminării, în Bucovina și Basarabia[3], precum și a unităţii geografice, etnice și economice în Banatul Timișoarei[4], excepţie făcând comitatul Torontal, unde „*populaţiile erau atât de amestecate încât era omenește imposibil să se traseze o frontieră pe principii etnice*”[5].

În ceea ce privește graniţa nordică a României, aceasta era clar menţionată în Memoriul „*Le territoire revendique par les Roumains dans nord-ouest de la Transylvanie properment-dite*”, conform căruia se menţiona că urmează să rămână, în interiorul frontierelor românești, „*părţile situate la sud de Tisa ale comitatelor Maramureș și Ugocea, comitatele Sălaj, Sătmar, Bihor și Arad și partea de sud-est a comitatului Bichiș și comitatul Cenad*”[6].

În cadrul Conferinţei de Pace de la Paris, Consiliul Suprem a constituit, la 3 februarie 1919, *Comisia pentru studierea problemelor teritoriale legate de România*, devenită ulterior *Comisia afacerilor române și iugoslave*, în cadrul căreia au fost dezbătute frontierele Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului, competenţele acestei comisii fiind lărgite inexplicabil și asupra frontierelor între Regatul Sârbilor, Croaţilor și Slovenilor și Ungaria privind zonele de delimitare în Bačka și Baranya, dar și cele din Prekmurje, Styria și Carinthia de la graniţa austro-slovenă[7].

Comisia era formată din opt excelenţi experţi, câte doi din partea fiecărei mari puteri: SUA - Clive Day (profesor de istorie economică la Universitatea Yale, coordonator în cadrul Inquiry a Secţiei Europei Balcanice) și Charles Seymour (profesor de istorie la Universitatea din Yale); Anglia - Sir Eyre Crowe (diplomat de carieră, cu rang de sub-secretar de stat) și Allen Wigram Alexander Leeper (membru al Foreign-Office din 1918, ca urmare a publicării lucrării *The Justice of Roumania's cause*[8]); Franţa - André Tardieu (fost jurnalist la gazeta „Le Temps”, intrat în politică la începutul războiului mondial) și Jules Laroche (vice-președinte al Departamentului Europei din cadrul Quai d'Orsay); Italia - Giacomo de Martino (secretar general în cadrul Ministerului Afacerilor Străine) și contele Vannutelli-Rey (consilier la Legaţia Italiei de la Paris). Președinte al nou înfiinţatei comisii a fost ales André Tardieu, iar ca vice-președinte Giacomo de Martino[9].

Generalul Toma Dumitrescu

Încă de la sosirea sa la Versailles, colonelul Toma Dumitrescu a participat la ședinţele din cadrul Conferinţei de Pace, cum a fost și cea din 21 februarie 1919, a Primilor Miniștri ai Puterilor Aliate și Asociate, referitor la delimitarea unei zone neutre, care să fie creată în Transilvania între Ungaria și România, ofiţerul român fiind audiat asupra condiţiilor de ordin strategic ce trebuie îndeplinite pentru a pune armatele române în situaţia de a se apăra împotriva oricărei eventuale agresiuni ale trupelor ungurești[10].

În afară de colonelul Toma Dumitrescu, pentru stabilirea zonei neutre între armatele română și ungară, și-au expus punctele de vedere în faţa Primilor Miniștri ai Puterilor Aliate și Asociate, următorii: generalul român Constantin Coandă[11] - despre condiţiile generale de ordin istoric, moral, politic și etnografic, referindu-se la această problemă; doctorul Vaida Voevod - despre situaţia generală internă în Transilvania; generalul Henrys, comandant al Armatei Franceze din Orient și generalul Charpy, șef de stat-major al generalului șef comandant al Armatelor Aliate din Orient - aceștia afirmând principiul că propunerile, pe care au onoarea de a le prezenta Conferinţei Primilor Miniștri, nu iau în considerare decât măsuri provizorii de ocupare, iar aceste măsuri nu ar trebui să prejudicieze cu nimic destinaţia definitivă a teritoriilor ocupate[12].

În unanimitate, aceștia propuneau să se creeze o zonă neutră în Transilvania, între Ungaria și România, liberă de orice trupe ungare sau române, dar ale cărei

Generalul Constantin Coandă

puncte importante să fie ocupate de trupe interaliate, în jur de două batalioane, cu câţiva călăreţi sau un regiment de cavalerie, cu misiunea de a asigura menţinerea ordinii și a liniștii, la nevoie cu concursul comisiilor interaliate, care ar fi în mod special însărcinate cu diverse controale administrative. Administraţia teritoriilor urma să fie supusă condiţiilor fixate de armistiţiu[13].

În acest context, a fost adoptat de Conferinţa de Pace, în ședinţa sa din 26 februarie 1919, un raport al Consiliului Interaliat Militar privind stabilirea unei zone neutre în Transilvania între România și Ungaria, după cum urmează:

- limita de est sau română: marea rută de la Arad la Nagy Szalonta [Salonta], de acolo, calea ferată Gross-Wardein (Nagy-Varad) [Oradea] - Nagy Karoly [Carei], Szatmar-Nemeti [Satu Mare]. Toate localităţile menţionate vor fi excluse de ocupaţia militară de către români, dar vor fi susceptibile, ca și calea ferată, de a fi utilizate de către trupele române și de locuitori, sub controlul Aliaţilor din punctul de vedere al nevoilor economice;

- limita septentrională: râul Samos [Someș];

- limita occidentală sau ungurească: o linie plecând de la Theiss la 5 km nord-vest de Vasaros-Nameny, trecând apoi la 5 km vest de Debreczen, la 3 km vest de Deva Vanya la Cue de Gyoma, la 5 km vest de Oroshaza, de Hodmezo-Vasarhely și de Szegedin, apoi venind să se întâlnească cu limita meridională la sud de Szegedin;

- limita meridională: linia râului Maros [Mureș], Arad și Szeced fiind ocupată de trupele aliate, cu excepţia trupelor românești și a trupelor ungurești[14].

Hotărârea luată de Consiliul Militar Interaliat, de comun acord cu Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace la 26 februarie 1919[15], privind stabilirea unei zone neutre în Transilvania între România și Ungaria, a fost transmisă guvernului ungar la 20 martie 1919, printr-o telegramă a comandantului interimar al Armatei Aliate franceze din Ungaria, generalul Paul de Lobit, și înmânată de către locotenent-colonelul Fernand Vix[16]. În document, printre altele, se preciza: *„Am onoarea de a ruga pe Excelenţa Voastră de a notifica, într-un termen de 48 de ore, locotenent-colonelului Vix, data la care trupele ungare vor atinge limita de vest a zonei neutre... fiind dat că mișcările vor începe la data de 23 martie și că ele vor trebui să fie efectuate într-un interval de maximum zece zile...”*[17].

Generalul Gheorghe Mărdărescu

Această solicitare de retragere a trupelor maghiare din 20 martie 1919, în termen de 48 de ore, la vest de linia de demarcaţie Oradea Mare, Careii Mari și Satmar Hust, a dus la demisia cabinetului condus de Károlyi Mihály și instaurarea unui cabinet comunist aflat sub preşedinţia lui Garbay Sandor, sub controlul lui Moritz Kohn alias Béla-Kun (numit comisar al poporului pentru Afacerile Externe al Republicii Ungare a Sfaturilor), guvern care a declarat război României. Despre situaţia creată a fost informat Marele Cartier General [M.C.G.] român, printr-o telegramă a colonelului Toma Dumitrescu, ofiţer de legătură pe lângă Comandamentul Armatelor Aliate din Orient[18].

Ca urmare a acţiunilor bolșevice îndreptate la adresa României de către noul guvern comunist controlat de Béla Kun, o delegaţie română - în frunte cu Victor Antonescu, trimis extraordinar și ministru plenipotenţiar la Paris, și având ca experţi militari pe generalul Constantin Coandă și colonelul Toma Dumitrescu - s-a întâlnit la începutul lunii aprilie 1919, cu sub-directorul pentru Afaceri Politice, Laroche, din Ministerul Afacerilor Străine francez, secondat de doi colonei din Ministerul de Război, punându-se astfel bazele unui proiect de convenţie militară româno-franceză, de cooperare împotriva forţelor bolșevice[19].

Profitând de tergiversarea situaţiei de către Comisia pentru afacerile române privind stabilirea graniţelor între România și vecinii săi, la 16 aprilie 1919, ungurii au atacat linia de frontieră română și cehoslovacă[20], fiind opriţi la scurt timp de către Armata de Transilvania, condusă acum de generalul Gheorghe Mărdărescu, și având-l ca șef de stat-major pe generalul Ștefan Panaitescu[21].

Trupele române aflate în subordinea Comandamentului de Transilvania, erau constituite din Diviziile 1 și 2 Vânători, 6 și 7 Infanterie, o divizie și o brigadă

de artilerie, precum și Divizioanele 16 și 18 ardelenești[22].

Generalul Ştefan Panaitescu

Decizia istorică a guvernului român de a răspunde acţiunilor agresive ale maghiarilor, fusese adusă la cunoștința Comandamentului Armatei franceze din Ungaria, doar cu o zi înainte de declanșarea ofensivei, de către ofiţerul de legătură al armatei române[23]. Trupele ce alcătuiau Grupul de Nord din Transilvania, comandate de generalul Traian Moșoiu, prin Ordinul de operaţii al M.C.G. din 10 aprilie 1919, trebuiau *„să se execute în timpul cel mai scurt posibil prin surprindere și cu maximum de energie… pentru a fi distruse și aruncate peste Tisa toate bandele de bolșevici*"[24].

La 2 mai 1919, trupele române organizate în Grupul de Nord (comandat de generalul Traian Moșoiu) și Grupul de Sud (comandat de generalul Gheorghe Mărdărescu[25]) au ajuns la Tisa[26], determinându-l pe Béla Kuhn să încerce să stabilească un contact direct cu România. Acesta a propus semnarea unei păci separate (prin intermediul locotenent-colonelului Worth de Szolnok[27]), printr-un compromis: recunoașterea fără rezerve a pretenţiilor teritoriale ale românilor, în schimbul stopării operaţiunilor militare ale armatei române și neimplicarea guvernului de la București în treburile interne ale Ungariei[28]. Primul ministru Ion I.C. Brătianu nu a fost de acord și, pentru a-și îmbunătăţi relaţiile cu Consiliul Suprem de la Paris, a decis să oprească înaintarea trupelor române pe Tisa. De acest lucru a profitat Béla Kuhn, care în scurt timp și-a reorganizat armata și a început o altă ofensivă împotriva Cehoslovaciei, ce părea a fi mult mai vulnerabilă[29].

După ce Consiliul Suprem a transmis, simultan, la 13 iunie 1919, un ordin atât oficialităţilor de la București - de a evacua linia Tisei și de a se retrage în spatele noii frontiere românești[30], cât și celor de la Budapesta[31] - de a se întoarce la noua frontieră cehoslovacă, s-a decis crearea unei forţe militare internaţionale sub comanda mareșalului Foch, care să înfrângă forţele bolșevice din Ungaria[32].

Nemulţumit de hotărârea celor 5 din Consiliul Miniștrilor de Externe din 11 iunie 1919, privind graniţa stabilită în Transilvania, între România și Ungaria, Ion I.C. Brătianu a exprimat punctul de vedere al guvernului român, folosind ca tactică, dreptul executivului de la București, de a se putea pronunţa în privinţa acceptării graniţelor: *„…având pentru prima dată trasul frontierei și văzând că se abate foarte mult de la granița stabilită de Tratatul de Alianţă din 1916, cere să i se lase timp spre a refera guvernului român, neputând lua singur răspunderea unui răspuns care ar angaja viitorul României*"[33].

Mareşalul Constantin Prezan

În acest context, discuţiile ulterioare care s-au purtat în cadrul Comisiei afacerilor române și iugoslave - la care au participat alături de președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, colonelul Toma Dumitrescu, Alexandru Vaida Voevod și secretarul Constantin Brătianu - puneau sub semnul incertitudinii, frontierele din Banat: *„având odată granița spre unguri, am putea să ne concentrăm forţele asupra chestiei Banatului. Brătianu era sceptic. Se teme că intrând în târguieli nu numai că nu ar obține nimica, dar și-ar slăbi poziția prin abandonarea bazei tratatului*"[34]. Temerile diplomaţilor români nu s-au adeverit, astfel încât, frontierele Banatului, stabilite în Comisia afacerilor române și iugoslave, au fost comunicate delegaţiilor aflate în litigiu, fără nicio consultare prealabilă, de către Consiliul Miniștrilor de Externe la 13 iunie 1919.

Începând cu 21 iunie 1919, generalul Traian Moșoiu a fost numit guvernator al zonei militare dintre Tisa și linia de frontieră recunoscută în 1916, în timp ce la conducerea Grupului de Armate de Nord (compus din Detașamentul general Marcel Olteanu, Divizia 2 Cavalerie, Brigada 49 Infanterie și Diviziile 6, 7, 16 Infanterie) a fost numit generalul Nicolae Mihăiescu[35].

Așa cum reiese din telegrama adresată de colonelul Toma Dumitrescu, la 4 iulie 1919, primului ministru Ion I.C. Brătianu, exista pericolul ca forţele comuniste maghiare să-și consolideze puterea și să-și coordoneze acţiunile cu sovieticii, drept care, mareșalul Foch solicita trecerea la acţiuni militare cât mai rapide împotriva Ungariei, cu trupe franceze și române, deoarece *„dacă nu se aprobă cererile juste ale României, securitatea ei este compromisă, punându-se din nou în primejdie pacea întregii Europe de sud-est*"[36].

Mareşalul Ferdinand Foch

În același timp, în telegrama nr. 3332 din 13 iulie 1919, a mareșalului Foch către generalul Constantin Prezan, se preciza că pentru izbânda și lichidarea definitivă a chestiunii maghiare „*România trebuie să consacre operaţiunilor eventuale maximum mijloacelor sale disponibile*". Șeful statului major al armatei române a răspuns concis ofiţerului francez: „*Regele Ferdinand aprobă ca armata română să dea cel mai larg concurs posibil aliaţilor spre a restabili ordinea în Europa Centrală*"[37].

Între timp, armata roșie maghiară a reușit să ocupe întreaga Cehoslovacie, iar la 20 iulie 1919, a traversat Tisa[38], existând pericolul ca Ungaria să încerce din nou reanexarea de teritorii românești[39], timp în care Consiliul Suprem declara că este dispus să înceapă negocieri de pace cu Ungaria, dacă aceasta ar accepta să formeze un guvern reprezentativ.

M.C.G. român a dat ordinul de operaţii privind trecerea Tisei în noaptea de 29/30 iulie 1919[40]. Brigada 4 Roșiori, comandată de generalul Gheorghe Rusescu (Divizia 2 Cavalerie), a reușit să ocupe Budapesta la 4 august 1919[41]. Generalul Ștefan Holban a fost numit guvernator de către comandantul Trupelor din Transilvania[42]. La 8 august 1919, Ungaria de la est de Dunăre era ocupată[43].

Referitor la pătrunderea armatei române în capitala Ungariei, este semnificativă aprecierea însărcinatului cu afaceri al Marii Britanii la București, Frank Rattigan, care, într-un raport către superiorii săi din 6 august 1919, nota: „*sunt informat că trupele române, la intrarea în Budapesta, au fost primite, dacă nu cu entuziasm, în orice caz cu o aparentă satisfacţie de populaţia ungară*"[44].

Un rol important în întocmirea planului de operaţii al contraofensivei armatei române l-a avut locotenent-colonelul Ion Antonescu, șeful Biroului Operaţii din Marele Stat Major. Mareșalul Foch și generalul Franchet d'Esperey au urmărit îndeaproape operaţiile armatei române. Generalul Prezan a fost informat de către Franchet d'Esperey că la ocuparea Budapestei îi va ceda parcul de artilerie al armatei ungare[45].

Deși la începutul lunii august 1919, relaţiile dintre Consiliul Suprem al conferinţei și guvernul României deveniseră tensionate, totuși mareșalul Foch l-a decorat cu Legiunea de Onoare pe colonelul Toma Dumitrescu. Acesta declarase, la 5 august 1919, că „*armata noastră se consideră ca acţionând ca împuternicită a Antantei și va adresa Comandamentului Interaliat dări de seamă periodice, rapoarte, asupra mișcărilor de trupe și operaţiilor de dezarmare*"[46].

Generalul Ştefan Holban

Este cunoscut faptul că, la 4 august 1919, Consiliul Suprem a decis constituirea unei misiuni alcătuite din patru generali, care să vegheze la executarea promisiunilor noului guvern maghiar, în vederea asigurării executării Armistiţiului, cu modificările pe care Ungaria le recunoaștea ca fiind necesare. Această comisie reprezenta interesele Conferinţei și acţiona ca mandatară a autorităţii acesteia. Din partea guvernului român a fost trimis ca înalt comisar Constantin Diamandy[47].

La 13 august 1919, Consiliul Suprem înștiința guvernul român despre activitatea și misiunea Comisiei generalilor, dar și despre raporturile pe care aceasta trebuia să le urmeze, atât cu guvernul ungar, cât și cu comandamentul român aflat la Budapesta, reprezentat de generalul Gheorghe Mărdărescu: „*Comisia generalilor nu este calificată din punct de vedere militar de a da ordine directe generalilor români. Dar ea este calificată de a le comunica punctele fixate de Puterile Aliate. Dacă guvernul român este decis să nu se separe de Puterile Aliate, el va da generalilor săi ordinele pe care le consideră necesare pentru ca ei să se conformeze hotărârilor Conferinţei*"[48].

Concluzionând asupra evenimentelor militare din vara anului 1919, înlăturarea bolșevismului maghiar de către brava armată română cu sprijinul forţelor aliate a fost amplu dezbătută în presa vremii. Gazeta „Frankfurter Zeitung", aprecia chiar faptul că „*românii au adus servicii nu numai Ungariei, nu numai vecinilor ei, mai cu seamă Austriei și Italiei, ci chiar și Consiliului Suprem, fără voia lui*"[49].

În perioada august-octombrie 1919, au loc discuţii furtunoase între Consiliul Suprem, Comisia generalilor, guvernul român și Comandamentul român din Budapesta, privind stabilirea datei părăsirii teritoriului Ungariei, de către trupele române[50]. Evacuarea Budapestei a început la 12 noiembrie 1919. În cursul lunilor noiembrie și decembrie au continuat conflictele

Generalul Franchet D'Esperey

în ceea ce privește administrația teritoriilor cuprinse între Tisa și linia de demarcație din 13 iunie 1919.

În acest cadru tensionat, la începutul lunii februarie 1920, colonelul Toma Dumitrescu a fost delegat, de guvernul român pe lângă Comisia generalilor, să studieze împreună cu aceasta, retragerea trupelor române până la linia de demarcație, această operațiune urmând a fi executată în trei faze: „*o retragere generală de 10 km în lungul Tisei între 24 și 27 februarie; evacuarea zonei de nord între 8 și 12 martie (frontiera Cehoslovacă până la Körös) și evacuarea zonei de sud între 26 aprilie și 1 mai 1920 (de la Körös până la Mureș)*"[51].

În noua calitate, colonelul Toma Dumitrescu, informa Comandamentul Trupelor din Transilvania și, implicit, M.C.G. român, despre retragerea trupelor române din Ungaria. Planul de evacuare a zonei militare a fost prezentat Misiunii Interaliate de la Budapesta de Toma Dumitrescu, acesta propunând să se stabilească forțele armatei ungare ce urmează să treacă Tisa și care să se limiteze la o singură divizie[52].

În ciuda animozităților româno-ungare care au existat, totuși, relațiile dintre Ungaria și Cehoslovacia erau mult mai tensionate, lucru remarcat de colonelul Toma Dumitrescu, în urma discuțiilor pe care acesta le-a purtat cu maiorul Hemtelot și generalul Mittelhauser. Cei doi apreciau că „*toți cehii, în general, nu văd necesar ca să aibă bune relații cu ungurii*"[53].

Territorial Problems concerning the Establishment of the Romanian-Hungarian Border at the Paris - Versailles Conference (1919-1920)

Cornel Mărculescu, Ph.D.

Abstract: The year 1919 proved to be difficult for the Romanian delegation present at the Peace Conference. It had to convince that the territorial claims are legitimate, that Romania respects and will respect the principle of nationalities and that the Great Union was achieved through the free will of the population. The negotiators also benefited from the advice of the military experts regarding the establishment of the borders.

Keywords: Peace Conference, Hungary, 1919, military experts, borders.

NOTE

[1] Școala Gimnazială „Dora Dalles", Bucșani, județul Dâmbovița.

[2] Sherman David Spector, *Romania at the Paris peace conference: a study of the diplomacy of Ioan I. C. Brătianu*, The Center for Romanian Studies, The Romanian Cultural Foundation, Iași, 1995, pp. 106-110.

[3] Romulus Seișanu, *La Roumanie-La terre roumaine à travers les ages. Atlas historique, géopolitique, ethnograpfique et économique*, Tipografia ziarului Universul, București, 1936, p. 157; idem, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității*, Editura Albatros, București, 1996, p. 313.

[4] David Hunter Miller, *My Diary at the Conference of Paris. With Documents*, vol. IV, Appeal Printing Cy, New York, 1924, doc. 263-264, pp. 319-337.

[5] Robert W. Seton-Watson, *O istorie a românilor. Din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, traducere și note de Constantin Ardeleanu, cuvânt înainte de Dennis Deletant, Editura Istros – Muzeul Brăilei, Brăila, 2009, p. 462.

[6] ****Dezmembrarea Maramureșului istoric: decizii politice, reacții și consemnări în mărturii contemporane (1919-1923)*, editor Cristina Țineghe, Editura Centrul de Studii pentru Resurse Românești, București, 2009, p. 4.

[7] Novak Cyril Bogdan, *The Austro-Slovenian frontier question at the Paris peace Conference 1919*, lucrare de disertație susținută la Loyola University, Chicago, 1954, p. 26 (http://ecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2181&context=luc_theses).

[8] ****Australian Dictionary of Biography*, vol. 10, Melbourne, 1986, s.v. Leeper Alexander, by J.R.Poynter, (http://adb.anu.edu.au/biography/leeper-alexander-wigram-allen-7752).

[9] Geo A. Finch, *The peace Conference of Paris 1919*, în volumul *The American Journal of International Law*, vol. 13, no. 2 (aprilie 1919), p. 180; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Institutul European, Iași, 1993, p. 80; Sherman David Spector, *Romania at the Paris peace conference*…, p. 125; Vasile Dudaș, *Spațiul bănățean în dezbaterile conferinței de pace de la Paris. Instituirea administrației românești în județele Caraș-Severin și Timiș-Torontal*, în „Analele Banatului", S.N., Arheologie-Istorie, XIV, nr. 2, 2006, p. 218.

[10] Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.D.M.A.E.), Fond 71/1914, E2, Pacea generală. Partea I, Armistițiile încheiate de Puterile Aliate cu Puterile Centrale, vol. 178, f. 31; Ministerul Afacerilor Externe. Direcția Arhivelor Diplomatice, *România la Conferința de pace de la Paris (1919-1920)*, *Documente diplomatice*, vol. I (1 decembrie 1918-28 iunie 1919), ediție întocmită de Dumitru Preda, Ioan Chiper și Alexandru Ghișa, Editura Semne, București, 2010, Doc. 246, p. 253.

[11] Constantin Coandă (1857-1932), general de divizie adjutant. A absolvit Școala Militară în 1877 și Școala Specială de Artilerie și Geniu în 1883, iar în perioada 1887-1888, a urmat stagii de perfecționare la Arsenalul armatei austro-ungare. A participat la războiul ruso-româno-otoman din 1877-1878, a fost atașat pe lângă prințul moștenitor Ferdinand (1892-1896), șef al Secției 2 Informații din Marele Stat Major (1899-1901), secretar general la Ministerul de Război (1901-1904), comandant al Diviziei 4 Infanterie (1904-1905), inspector general al artileriei (1904-1910, 1912-1916) și reprezentant al Înaltului Comandament român pe lângă Stavka rusă (1916-1917).

Vezi: Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, cuvânt înainte de Liviu Maior, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 44.

[12] A.D.M.A.E., fond 71/1914, E2, vol. 178, f. 31; *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român*, vol. III…, doc. nr. 535, Extras din procesul verbal al şedinţei Biroului Conferinţei de Pace în cadrul căreia s-a discutat raportul prezentat de reprezentanţii militari ai Consiliului Suprem Aliat în legătură cu crearea unei zone neutre în Transilvania, Paris, 26 februarie 1919, p. 217; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *Op.cit.*, p. 161.

[13] A.D.M.A.E., fond 71/1914, E2, vol. 178, f. 32; Ministerul Afacerilor Externe. Direcţia Arhivelor Diplomatice, *România la Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920)...*, Doc. 246, p. 254; Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris*…, p. 82.

[14] *Ibidem*, ff. 32-33.

[15] Ion Rusu Abrudeanu, *România şi războiul mondial*, Editura librăriei Soccec&Co., Bucureşti, 1921, p. 375; ***Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională. 1918. Documente interne şi externe august 1918-iunie 1919*, vol. III, colectiv de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat. Referenţi ştiinţifici: Vasile Alexandrescu, Vasile Vesa, Editura Enciclopedică şi Ştiinţifică, Bucureşti, 1986, doc. nr. 539, Telegramă a preşedintelui Consiliului de Miniştri şi ministru de război al Franţei, Georges Clemenceau, către comandantul şef al Armatelor Aliate de Orient, generalul Henri Mathias Berthelot, prin care comunică hotărârea Conferinţei de Pace din 26 februarie 1919 de a se crea în Transilvania o zonă neutră, Paris, 1 martie 1919, p. 227.

[16] ****Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român*, vol. III…, doc. nr. 556, Notă a Aliaţilor privind noua linie de demarcaţie hotărâtă la Versailles, comunicată lui Károlyi Mihály, preşedintele provizoriu al Republicii Ungare, de către locotenent-colonelul Vyx, şeful Misiunii Militare Aliate la Budapesta, 20 martie 1919, pp. 259-260; Sherman David Spector, *Romania at the Paris peace conference*…, p. 138; Ioan Ţepelea, *1919-1920. O campanie pentru liniştea Europei. Bilanţuri paradoxale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 14.

17 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*…, p. 173.

[18] Ministerul Afacerilor Externe. Direcţia Arhivelor Diplomatice, *România la Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920)...*, Doc. 310, p. 376.

[19] Ibidem*,* doc. 390, p. 461.

[20] Anticipând atacul forţelor ungare, generalul Berthelot adresa o telegramă, la 16 aprilie 1919, din Paris, către M.C.G. român, în care preciza că: „*Hotărârea Conferinţei de Pace din 26 februarie 1919 nefiind modificată, românii sunt în drept, în caz de atac al ungurilor, să riposteze şi să procedeze la ocuparea zonei care le-a fost fixată până la limita est a zonei neutre, dar guvernele aliate sunt de acord să ceară României ca acţiunea sa să fie strict limitată la protecţia conaţionalilor săi şi ca ea să nu ia o dezvoltare inutilă*". Vezi Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*…, p. 219.

[21] G.D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Cartea Românească, Tipografia Carol Göbl, Bucureşti, 1922, p. 37.

[22] Ion Stanciu, *Un nou document privitor la acţiunea politică şi militară a României în aprilie 1919*, în „Revista Istorică", serie nouă, nr. 2/1990, pp. 189-190.

[23] *Ibidem*, p. 191.

[24] ****Marele Cartier General al Armatei Române. Documente 1916-1920*, coordonator Dumitru Cioflină, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996, Marele Cartier General, Doc. Nr. 115, pp. 259-260.

[25] Iniţial, Grupul de Sud al armatelor române din Transilvania se afla sub ordinele directe ale generalului Gheorghe Mărdărescu, pentru ca ulterior, în intervalul 19-25 aprilie 1919, să fie numit generalul Gheorghe Dabija, iar după această dată, comandant al Grupului de Sud, a devenit generalul Ştefan Holban. Vezi Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*…, p. 213.

[26] G.D. Mărdărescu, *Op. cit.*, pp. 66-67; Ioan Ţepelea, *1919-1920. O campanie pentru liniştea Europei*. *Bilanţuri paradoxale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996, pp. 35-36; Idem, *1919. O campanie pentru liniştea Europei*, Editura Dacia, Cluj, 1995, p. 128.

[27] **** Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român*, vol. III…, doc. nr. 597, Propuneri de armistiţiu făcute trupelor române de către colonelul Semis Worth, comandantul trupelor de Szolnok, 30 aprilie 1919, p. 336.

[28] G.D. Mărdărescu, *Op.cit.*, pp. 74-75; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*…, p. 243.

[29] *Ibidem,* pp. 77-80; Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1919-1933*, Institutul European, Iaşi, 1993, p. 70.

[30] Ion Rusu Abrudeanu, *Op. cit.*, pp. 388-389; ****Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român*, vol. III…, doc. nr. 632, Notă a preşedintelui Conferinţei de Pace, Georges Clemenceau, adresată guvernului român în care i se cere României să-şi retragă trupele în zona stabilită anterior, 13 iunie 1919, pp. 448-449.

[31] Ion Rusu Abrudeanu, *Op. cit.*, p. 390; ****Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român*, vol. III…, doc. nr. 633, Notă a preşedintelui Conferinţei de Pace adresată lui Béla Kuhn, 13 iunie 1919, p. 449.

[32] Frederic C. Nanu, *op.cit*., p. 71.

[33] ****Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român*, vol. III…, doc. nr. 622, Scrisoare din 1-11 iunie 1919 a lui Alexandru Vaida Voevod, expediată din Paris, către Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent, p. 431.

[34] *Ibidem*, p. 432.

[35] Nicolae Mihăescu, *Amintiri şi învăţăminte din războiul de întregire a neamului 1916-1919*, Editura ziarului Universul, Bucureşti, 1936, p. 118; Constantin I. Stan, *Generalul Traian Moşoiu - ostaşul şi omul politic (1868-1932),* Editura Casei Corpului Didactic „I.Gh. Dumitraşcu", Buzău, 2003, p. 129.

[36] A.D.M.A.E., Fond 71/1914, E2, partea a II-a, Conferinţa Păcii, vol. 58, Telegrama din 4 iulie 1919, expediată de la Legaţia română din Paris, de colonelul Toma Dumitrescu către Ion I. C. Brătianu, f. 87; Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 227; Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris*…, p. 86; Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1918-1933*…, p. 65; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*…, p. 260.

[37] Romulus Seişanu, *La Roumanie-La terre roumaine à travers les ages. Atlas historique, géopolitique, ethnographique et économique*, Tipografia ziarului Universul, Bucureşti, 1936, p. 140; Idem, *Transilvania românească. Cu hărţi şi diagrame*, Tipografia ziarului Universul, Bucureşti, 1941, pp. 57-58.

[38] Radu Cosmin, *Românii la Budapesta. Desrobitorii*, Editura Librăriei Stănciulescu, Bucureşti, 1920, pp. 127-131; Idem, *Românii la Budapesta*, vol. II. *Românii în capitala lui Bela Kun*, Editura Librăriei Stănciulescu, Bucureşti, 1920, p. 24; G.D. Mărdărescu, *Op.cit.*, pp. 101-102; Nicolae Mihăescu, *Op.cit.*, pp. 121-123; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*…, p. 271.

[39] Asupra acestei situaţii, colonelul Toma Dumitrescu reproducea într-o radiogramă din 10 octombrie 1919, concluziile referatului întocmit de sir George Clerk, trimis în misiune la Budapesta de Consiliul Suprem. Vezi Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris*…, p. 83.

[40] G.D. Mărdărescu, *Op.cit.*, pp. 138-139; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*…, p. 282; ****Marele Cartier General al Armatei Române. Documente*…, Doc. Nr. 120, p. 264.

[41] Radu Cosmin, *Românii la Budapesta. Desrobitorii*…, pp. 104-111; 152; Ioan Ţepelea, *1919. O Campanie pentru liniştea Europei*…, pp. 209-210; Idem, *1919-1920. O campanie pentru liniştea Europei*..., pp. 123-125.

[42] G.D. Mărdărescu, *Op.cit.*, p. 158; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari*…, p. 290.

[43] Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1918-1933*…, p. 72.

[44] Ioan Ţepelea, *1919-1920. O campanie pentru liniştea Europei*..., p. 125.

[45] Eliza Campus, *Din politica externă a României*…, p. 227.

[46] ****Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională.1918. Documente interne şi externe februarie 1920-decembrie 1920*, vol. VI, colectiv de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat, referenţi ştiinţifici: Vasile Alexandrescu, Vasile Vesa, Editura Enciclopedică şi Ştiinţifică, Bucureşti, 1986, doc. nr. 889, Sinteză despre acţiunile armatei române de la intrarea în Budapesta la 3 august 1919 şi până la evacuarea Ungariei, p. 136; Eliza Campus, *Din politica externă a României*…, p. 209.

[47] *Idem*, doc. nr. 889, Sinteză despre acţiunile armatei române de la intrarea în Budapesta la 3 august 1919 şi până la evacuarea Ungariei, pp. 136-137.

[48] *Ibidem*, p. 137.

[49] Romulus Seişanu, *Transilvania românească*…, p. 60.

[50] ****Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român*…, vol. VI, doc. nr. 889, pp. 138-141.

[51] *Ibidem*, p. 142.

[52] *Idem*, vol. VI, doc. nr. 867, Raport informativ nr.458 din 29 februarie 1920 al Comandamentului Trupelor Române din Transilvania către Marele Cartier General român, privind retragerea trupelor române din Ungaria, p. 57.

[53] *Ibidem.*

UN INTELECTUAL PE CERUL RĂZBOIULUI DE ÎNTREGIRE. GRIGORE GAFENCU DESPRE AVIAŢIE ŞI AVIATORI (1931)

Lector universitar asociat Dr. Alin SPÂNU[1]

Grigore Gafencu[2] a intrat în istorie ca ministru de externe într-o perioadă critică pentru România (22 decembrie 1938-3 iulie 1940), în care nu a putut salva ţara de izolare și rapturi teritoriale. A rămas cunoscut și pentru că, în exil, a scris mult, atât lucrări memorialistice, cât și de analiză a politicii externe din Europa. Talentul literar și faptul că a condus câteva publicaţii l-au ajutat, însă experienţa politică, de la parlamentar la ministru, i-a oferit creuzetul din care a „*turnat*" lucrări a căror valabilitate s-a păstrat până în prezent.

Înainte de a intra în jurnalism și politică, Gafencu s-a remarcat prin studii la Paris și Geneva, de unde a revenit cu un doctorat în ştiinţe politice (1914). Ca orice tânăr cu simţul răspunderii nu a ocolit stagiul militar[3] și s-a înrolat voluntar termen redus (T.R.) la Școala Militară de Ofiţeri de Artilerie, Geniu și Marină din București (1 octombrie 1912), unde a fost avansat brigadier/caporal T.R. (18 februarie 1913), sergent T.R. (22 iunie 1913) și plutonier T.R. (1 august 1913). Absolvă cu brio și primește gradul de sublocotenent (1 octombrie 1913). Este mobilizat în prima parte a Războiului de Întregire (15 august 1916-1 iunie 1918), fiind repartizat la Regimentul 2 Obuziere Ușoare, cu care a participat la campania din 1916 și a fost avansat locotenent (1 noiembrie 1916). Se retrage în Moldova, iar în decembrie 1916 se înscrie voluntar în aviaţie și urmează Cursul de observatori aerieni la Școala de Aviaţie din Botoșani. La absolvire este repartizat la Escadrila Farman 7 din Grupul Aeronautic 2 din Tecuci, iar în septembrie 1917 este avansat căpitan și numit șef de observatori la Escadrila Farman 5. În experienţa sa aeriană a avut ocazia să participe inclusiv la bătălia de la Mărășești, iar pentru faptele sale a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul" clasa a III-a. Explicaţia decorării apare în Înaltul Decret nr. 830 din 9 aprilie 1918: „*Pentru vitejia și avântul cu care a executat diferite zboruri de recunoaștere la Nămoloasa și Mărășești unde, de la 3 la 6 august 1917, s-a distins prin îndrăzneala cu care a făcut legătura între trupele de infanterie. Angajând lupta cu un avion inamic a reușit să-l doboare*"[4]. Peste ani, prin Înaltul Decret nr. 3946 din 4 decembrie 1930, a mai primit o distincţie și anume Ordinul „Virtutea Aeronautică" cu spade în grad de cavaler, tot ca o recunoaștere a meritelor din Războiul de Întregire.

După război, luându-l ca model pe Nicolae Iorga, înfiinţează mai multe publicaţii, începe să susţină conferinţe, unele având ca subiect tocmai Războiul de Întregire și se aventurează în politică: din 1924 se înscrie în Partidul Ţărănesc și este ales deputat, iar din 1928 este cooptat în posturi ministeriale.

Căpitanul Grigore Gafencu

La începutul anului 1931, a fost invitat de căpitanul aviator Gheorghe Bănciulescu[5], secretarul general al Aero Clubului Regal din România (gratulat drept „*simpaticul și eroicul nostru camarad*"), să susţină o conferinţă despre aviaţie. La rezervele exprimate de fostul observator aerian, Bănciulescu îi aduce, în scop de documentare, patru volume „*mari și groase, scrise în limbi deosebite*"[6], dar și un al cincilea, mai modest ca precedentele, însă cu rugămintea de a face uz de el „*numai în caz de nevoie*"[7]. Cele patru tomuri conţineau studii ştiinţifice și date statistice referitoare la aviaţie în general și la Primul Război Mondial în special. Au fost răsfoite, analizate, adnotate, însă ultimul a fost… baza. Era o conferinţă despre aviaţie a unui om politic autohton.

Fără să-i facă public numele, conferenţiarul a citat un pasaj din broșură: „*Ceea ce a stricat până acum aviaţiei, ceea ce a constituit o adevărată nenorocire, egală cu un teribil dezastru pe front într-o bătălie, a fost… valul de poezie și romantism cu care a fost învăluită aviaţia. Despre aviaţie s-a vorbit întotdeauna cu fraze mari, iar problemele aviaţiei, prin lumina romantică cu care au fost prezentate, au ajuns aproape un fel de subiect… pentru domnișoare*"[8].

Auditoriul a râs, dar Gafencu a dat dreptate autorului și a trecut la prezentarea unor probleme concrete de organizare a unei aviaţii militare și civile, extrem de necesare în general, dar în special pentru România. Discursul său a fost sublim și plin de subînţelesuri căci, pe lângă menţionarea experienţelor proprii, a promovat aviaţia ca armă de elită și calităţile de excepţie ale aviatorilor. El a început prin a afirma că „*aviaţia nu poate fi despărţită de romantism! Fără un pic de poezie, fără un grăunte de nebunie, avionul cel mai bine calculat e un lucru mort: motorul merge, elicea se învârteşte, comenzile funcţionează, avionul însă nu se ridică. Logica se plimbă pe pământ. Ea nu are aripi*"[9].

A trecut apoi la propria experienţă aeriană din primul zbor efectuat pe câmpul de luptă: „*Am făcut în acest*

zbor toate greșelile ce le poate face un observator: am stricat fără folos două duzini de plăci fotografice, am pierdut cu desăvârșire orientarea, nu am observat cum un avion inamic ne-a surprins, s-a așezat în spatele nostru deschizând asupra noastră focul de la o mică distanță, în sfârșit mi-a înțepenit mitralierea după a treia lovitură. Bătrânul meu pilot – era francez – a așezat bătrânescul nostru Farman în spirală, cea mai îndrăzneață acrobație ce se putea face cu acest aparat. Neamțul după noi. Și am așteptat cu resemnare ca mitraliera dușmană să se golească… După aceea ne-am întors la Tecuci. Pe drum am auzit tot ce poate auzi mai crud un observator cu trei galoane, dar fără nicio experiență, de la un pilot fără niciun galon, dar cu foarte multă experiență. Tăceam(ilaritate). Mă credeam pierdut. Dezonorat. Era logic să fie așa. Dar, la aterizare, camarazii ne-au înconjurat. Văzuseră lupta de departe și doreau să vadă rezultatele. Rezultatele erau ușor de văzut: pretutindeni urme de gloanțe, în planuri, în elice, în carlingă, un glonț lovise chiar – cât l-am binecuvântat, căci era pentru mine o supremă justificare – țeava mitralierei de lângă mine… Bătrânul meu pilot m-a îmbrățișat. Nu mai mi-era rușine de el. Nici lui de mine. Eram reabilitat. Și aceasta fiindcă acolo sus, în timpul luptei, aripa romantică a primejdiei de moarte ne-a atins, ștergând până și amintirea greșelilor unui observator neexperimentat"[10].

În avionul Farman-40. Grigore Gafencu este primul, iar în spate se află Radu Irimescu

După această experiență, una educativă atât din punct de vedere militar, dar și sufletească, ofițerul român va câștiga experiență, dar și misiuni din ce în ce mai complexe. Una dintre sarcini prevedea o colaborare mai strânsă între aviație și forțele terestre proprii cu privire la mișcările inamicului. Dar, pentru obținerea datelor era necesară utilizarea unui număr mare de accesorii (telegrafie fără fir, mesaje, hărți, planuri care trebuiau lansate din avion), ceea ce era destul de complicat de pus în practică. Evident, a venit momentul adevărului, adică al testului practic, care s-a nimerit să fie chiar în timpul bătăliei de la Mărășești.

Iată cum își amintea conferențiarul evenimentele trăite în urmă cu 14 ani: „*De două zile și două nopți bubuitul tunului nu încetase în Valea Siretului. Două avioane din Tecuci au primit ordinul să facă o legătură de infanterie de-a lungul frontului Armatei 1, care trecuse chiar în zilele acelea sub comanda viteazului și în veci neuitatului general Eremia Grigorescu*[11]*. Pilotul și observatorul primului avion erau francezi. Eram observator pe avionul al doilea, pilotat de un ofițer român.* (…) *Pilotul meu nu era grăbit să plece. Se plimba nervos în jurul avionului, cu privirea îndreptată spre niște nori care veneau dinspre Carpați, repetând: «Vine furtuna, nu e vreme de zburat». Cu toate accesoriile în brațe, fusée* [rachete-n.n.], *lans-tuburi, hărți și creioane colorate, și dornic de a le întrebuința mă plimbam alături de el căutând să-l conving că ploaia nu poate împiedica îndeplinirea unei misiuni atât de importante ca aceea ce ne fusese încredințată.* (…) *Și ne-am suit. Îl văd și acum, în spatele meu – pe Farman observatorul ședea în față, pe balcon – cu privirea încruntată, cu dinții încleștați, cu chipiul tras pe frunte, ridicând aparatul cu o hotărâre înverșunată. Pe când zburam spre Siret, încercai prin gesturi de simpatie să provoc o destindere între noi. Nu e lucru plăcut să știi în spatele tău un om supărat de care depinzi (ilaritate). Dar privirea îi rămânea încruntată și aerul ostil. Așa am trecut peste bateriile românești înșirate pe înălțimile malului stâng al Siretului, scuturați de exploziile focului nostru de baraj și am coborât în iadul de la Mărășești.*

Absorbit de munca ce trebuia să îndeplinesc, nu am mai dat nicio atenție pilotului. În mai puțin de o jumătate de oră am aruncat toate mesajele și am făcut toate semnalele prevăzute de regulament. Tocisem până la cel din urmă creioanele colorate. Cutreierasem linia frontului în lung și lat, de la satele Străjescu și Doaga, care ardeau sub un nor de fum, peste fabrica roșie de la Mărășești, peste pădurea de la Răzoare, de unde puțină vreme înainte pornise un contraatac victorios, peste Valea Zăbrăuciorului, până deasupra codrilor, deși și negri, de la Muncelul: frontul Armatei 1, frontul victoriei noastre de la Mărășești. (…) *Priveliștea din acele clipe mi s-a întipărit în minte. Și azi mai văd șoseaua albă și prăfuită de la Focșani, înfiptă ca o spadă în inima frontului nostru de bătaie. Pe șosea curgeau, într-un șir nesfârșit, rezervele dușmane. Văd flăcările albe și verzi ale rachetelor infanteriei dușmane, vestind artileriei un salt înainte. Văd valurile dușmane înaintând la atac. Văd linia neagră a tranșeei românești șerpuind între găurile uriașe ale obuzelor grele – linie neagră, veșnic ștearsă de fumul bombardamentului dușman, reînnoindu-se însă veșnic și așa de bine înfiptă în pământ, încât puține zile mai târziu atacul împotriva ei s-a oprit pentru totdeauna (puternice și prelungite aplauze)*"[12].

A urmat apoi un expozeu despre calitățile piloților, dar și despre idealurile acestora, care, uneori, îi îndeamnă spre fapte temerare și eroice, iar alteori către alinarea ambiției și orgoliului, chiar cu prețul vieții. Drept studiu de caz a fost ales Vasile Craiu[13], unul dintre piloții care s-au

Grigore Gafencu
(ministru de externe al României între 22 decembrie 1938 Şi 3 iulie 1940)

remarcat în campania anului 1917, dar care a devenit trist odată cu încetarea ostilităţilor dintre România și Puterile Centrale. Neputându-se resemna cu statul la sol, acesta a început să zboare demonstrativ pe deasupra orașelor și admiratorilor.

În opinia lui Gafencu, tânărul pilot *„era cel mai viteaz dintre zburătorii noștri de vânătoare. El doborâse în luptă aeriană mai multe avioane inamice. Avântul, îndrăzneala și iscusința sa ajunseseră de pomină. El zbura acum ca să-și aline focul și să-și astâmpere dorul. Închinase neastâmpărul său vitejesc unor lupte de timp de pace: zbura pentru fetele din grădină. O mulţime se aduna în fiecare seară în grădină ca să urmărească uimită jocul îndrăzneţ al acrobaţiilor sale. Camarazii se întrebau cu îngrijorare unde va duce această risipă de curaj, această sfidare inutilă a morţii? Ele l-au dus, firește, la moarte. Într-o zi, după ce nebunește s-a jucat prin aer, a alunecat, s-a prăbușit și a intrat cu aripi cu tot în pământ. Am cules rămășiţele sale sfărâmate, încercând zadarnic să pătrundem rostul acestei jalnice nebunii. Am priceput mai târziu că vitejia, chiar atunci când e zadarnică, nu e niciodată stearpă. În vremi de restriște și de crunte umilinţe, căpitanul Craiu, de dragul floricelei albastre și cu preţul vieţii, a salvat panașul. Panașul nostru al tuturor, luptători osândiţi să stăm cu braţele încrucișate, pe când destinele Ţării se hotărau pe alte fronturi*”[14].

Dincolo de onoarea reparată de Craiu, vorbitorul punctează ușor și calităţile celor care se înalță spre cer. Pentru el nu contează cât de multe știe cineva despre motor, manșă sau alte echipamente tehnice. Nu! *„Zburător e acela care de bună seamă a uitat că vine de jos. E acela căruia fericirea de a privi de sus, de a vedea departe și de a învinge în fiecare clipă primejdiile, i-a îmbogăţit sufletul cu toate bunurile pe care le poate da experienţa cerului*”[15]- consideră Gafencu.

Încet, dar sigur, conferinţa atinge un alt subiect: necesitatea unei aviaţii militare competitive, mai ales la timpul prezent și cu perspective de viitor. Războiul se declanșează, iar avioanele se află în prima linie și pot bombarda inamicul sau apăra teritoriul naţional. Tocmai de aceea, România, stat aflat lângă vecini destul de belicoși, trebuia să se pregătească din timp de pace pentru eventuale necesităţi militare aeriene. *„Nu poate fi vorba, deci, de o aviaţie de război care să se dezvolte în cursul războiului, văzând și făcând, după ce toată apărarea noastră, toate liniile noastre de comunicaţii, toate centrele noastre de rezistenţă vor fi date peste cap, ci de formaţiuni gata de luptă în orișice clipă și în stare să zădărnicească un atac prin surprindere menit să fie* ***decisiv****, – atac ce se poate întâmpla peste 50 de ani, ce poate să nu se întâmple defel, dar ce poate să se întâmple și mâine. Simpla enunţare a acestei probleme arată cât de serioasă e sarcina acelora care pregătesc aviaţia noastră ca să-și împlinească menirea în caz de război*”[16].

Vasile Craiu

Mai departe se intră pe făgașul concret al necesităţii, în paralel cu viziunea politică a statului, folosind o frumoasă figură de stil: *„Se zice că trebuie să avem o aviaţie demnă de Ţara noastră. E foarte adevărat. Aș dori însă să adaug: trebuie să avem și o Ţară demnă de o frumoasă aviaţie. O ţară care să aibă necontenit grija materială pentru avioane, grijă morală pentru zburători. O ţară în care interesele și necazurile personale să nu înăbușe devotamentul pentru cauza publică și în care avântul să nu pară inutil, entuziasmul inoportun și vitejia demodată (aplauze prelungite). Am trăit de prea aproape epopeea marelui război ca să mă îndoiesc o clipă măcar de însușirile alese, de rarele virtuţi ale neamului nostru. Dar se așterne peste aceste virtuţi un văl de nepăsare care întunecă strălucirea lor*”[17].

Arată că la Mărășești aviaţia română s-a bătut de la egal la egal cu mult mai experimentaţii piloţi inamici și chiar a câștigat supremaţia aeriană. Războiul mondial s-a încheiat, însă liniștea și siguranţa patriei au rămas, în primul rând, în sarcina aviatorilor. Tocmai de aceea, *„pregătirea sufletească a aviatorilor trebuie să întărească în fiecare din ei sentimentul de onoare, mândria aristocratică de a fi cel dintâi apărător al Ţării și al întregului popor, militar și civil, bărbaţi și femei, vârstnici și copii, toţi deopotrivă de expuși urgiei războiului de mâine, toţi deopotrivă așezaţi sub aripa ocrotitoare a aviaţiei naţionale*”[18].

Trece la alt subiect, unul delicat și neplăcut, și în introducere nu se sfiește să se refere, metaforic, la romanul lui Oscar Wilde, „*Portretul lui Dorian Grey*”, în care personajul principal rămânea mereu tânăr, însă avea un tablou cu chipul său care îmbătrânea și îi arăta defectele. Din acest motiv, Grey ascundea tabloul în camere îndepărtate, ca să nu fie văzut de alte persoane. Atacul lui Gafencu era îndreptat asupra acelora care de ani buni nu erau în stare să finalizeze opera artistică cea mai importantă din Capitală: Arcul de Triumf. *„Societatea noastră de după război are și ea un asemenea portret, dar nu-l ascunde. Cu o uimitoare ușurinţă l-a așezat în piaţa publică. E arcul de triumf de la șosea (aplauze prelungite). Pe el se văd zbârciturile vârstei, dar mai ales urmele jalnice ale nepăsării, ale neîngrijirii, ale unei vinovate și îngrijorătoare scăderi morale. Zi de zi se desprind din acea ruină făurită din lut literele de aur ale victoriilor noastre și se prăbușesc în noroi. La picioarele ei, cu trupul frânt și capetele sfărâmate, zac cei patru ostași ai istoriei naţionale: dacul, romanul, plăieșul și dorobanţul (aplauze). Iar jur împrejur se întinde*

o șandrama pe care se face publicitate. Ei bine, aceasta nu se poate! (aplauze).

Nu avem dreptul să lăsăm în calea generațiilor tinere, în calea armatei noastre, a apărătorilor țării de ieri și de azi și de mâine, nu avem dreptul să lăsăm în calea zburătorilor noștri acest monument lipsit de gust și de mândrie. Când aviatorii trec în drumul lor spre Băneasa în fața acestei ruine triumfale, înconjurată de reclame de săpun și de șoșoni, cum vreți ca ei să se înalțe în zare în căutarea unei glorii pe care noi o precupețim eroilor noștri cei mai de seamă și amintirilor noastre celei mai sfinte? (aplauze prelungite). Nu mă ridic împotriva unei concepții arhitectonice mai mult sau mai puțin fericite. Atac un simbol, un simbol care era menit să glorifice virtuțile victoriei și care nu a întruchipat, din păcate, decât slăbiciunile de după victorie… Sunt slăbiciunile unei vremi căreia trebuie să-i punem capăt. Pentru a avea aviație și aviatori, un popor întreg trebuie să știe să se înalțe. Punem toată încrederea și cele mai curate năzuințe în vremile noi, când desprinși de unele păcate care ne atrag și ne leagă prea strâns de pământ, nepăsarea, lăcomia și invidia, vom ști să prețuim cum se cuvine și pe cei care au murit și pe cei care trăiesc pentru Țară. Va fi epoca de glorie a zburătorilor noștri!"[19].

Acest final ar fi putut fi apoteotic dacă vorbitorul nu ar mai fi adăugat un pasaj. Unul din care a reieșit intenţia omului politic de a se pune bine cu noua conducere a statului, regele Carol al II-lea, cel care din iunie 1930 revenise din exil, își detronase fiul și se proclamase monarh. Cu referire la epoca de glorie, Gafencu a încheiat conferinţa trăgând spuza pe turta… regelui: *„Avem credința că ea a început în acea noapte prin cel mai romantic zbor din câte vor rămâne însemnate în analele aviației noastre, când Regele Carol a cucerit deodată cerul, pământul și sufletul Țării Sale Românești… (aplauze puternice, călduroase și mult prelungite)*"[20].

Conferinţa a avut un dublu rol: de a rememora activitatea vorbitorului și a aviaţiei în Războiul de Întregire, dar și de a promova crearea unei aviaţii puternice și a unor piloți profesioniști inclusiv pe timp de pace, nu numai la nevoie. Cariera politică a lui Grigore Gafencu a continuat să fie ascendentă, în timp ce problemele aviaţiei s-au rezolvat parţial, mai ales după construirea unor fabrici de avioane și înființarea unui Subsecretariat de Stat al Aerului (din 1932) care să coordoneze acest palier. Peste ani, într-o scurtă, dar foarte concisă autocaracterizare, Gafencu și-a explicat acţiunile: „*Cavaler al Ordinului «Mihai Viteazul» am apărat țara prin fapte; scriitor, am apărat-o cu scrisul; bărbat politic și conferențiar am apărat-o în orice împrejurare cu gândul și cu vorba*"[21].

An Intellectual on the Sky of the First World War. Grigore Gafencu about the Aviation and Aviators (1931)
Assistant Professor Alin Spânu, Ph.D.

Abstract: At the beginning of 1931, Grigore Gafencu was invited by the aviator captain Gheorghe Bănciulescu, the general secretary of the Romanian Royal Aero Club to hold a conference on aviation, as a participant in the First World War as an observer pilot. The Romanian diplomat recalled his experience on the front, the role of aviation in fighting, as well as the need to develop this new weapon in peacetime. Nor was the state of the Triumphal Arch, in ruins, forgotten.

Keywords: Grigore Gafencu, 1931, observer pilot, First World War, conference.

NOTE

[1] Facultatea de Istorie, Universitatea București.

[2] Grigore Gafencu (n. 30 ianuarie 1892, Bârlad/București – d. 30 ianuarie 1957, Paris) om politic, diplomat și publicist. Fondator și director al publicațiilor „Revista Vremii", „Argus" și „Timpul". Membru al Partidului Țărănesc și, ulterior, al Partidului Național Țărănesc. Secretar general al Ministerului Afacerilor Străine (1928), subsecretar de stat la Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (noiembrie 1929-iunie 1930), la Președinția Consiliului de Miniștri (iunie-octombrie 1930), la Externe (iunie-octombrie 1932), la Industrie și Comerț (iunie-noiembrie 1933). Ministru de Externe (22 decembrie 1938-3 iulie 1940) și ministru plenipotențiar al României la Moscova (10 august 1940-22 iunie 1941). Din noiembrie 1941 s-a stabilit în Elveția.

[3] Pentru mai multe detalii, a se consulta: Aurel Pentelescu, Gheorghe Nicolescu, *Grigore Gafencu – cariera militară*, în revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române" nr. 2-3/1998, pp. 20-26.

[4] Eugen Ichim, Colonel, *Ordinul Militar de Război „Mihai Viteazul"*, Editurile Modelism & Jertfa, București, 2000, p. 79.

[5] Gheorghe Bănciulescu (n. 28 decembrie 1898, Iași – d. 12 aprilie 1935, Cairo) a absolvit Liceul Militar din Iași și Școala Militară de Ofițeri din Botoșani. A participat la mai multe lupte în Războiul de Întregire înainte de a se transfera în aviație (1919). A încercat să doboare recordul de viteză între Paris și București, însă a suferit un accident la Linz în urma căruia i s-au amputat picioarele. Ambiția l-a făcut să revină la manșă, fiind primul pilot cu proteze la picioare și a început să participe la raiduri de lungă durată. În 1935 a plecat pe traseul Paris – Napoli – Tunis – Tripoli – Cairo, unde a ajuns, dar s-a îmbolnăvit de gripa tropicală și a decedat.

[6] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), Fond Grigore Gafencu, dosar nr. crt. 35, f. 27.

[7] Ibidem.

[8] Ibidem, f. 28.

[9] Ibidem, f. 29.

[10] Ibidem.

[11] General Eremia Grigorescu (n. 28 noiembrie 1863, Târgu-Bujor – m. 21 iulie 1919, București) a absolvit Școala de Ofițeri din București (1884), Școala de Aplicație de Artilerie și Geniu (1886), a urmat studii de matematică la Sorbona (1887-1889) și un stagiu de perfecționare în artilerie pe lângă Ministerul de Război al Franței (1887-1889). Director al Pulberăriei armatei de la Dudești (1899-1904), comandant al Brigăzii 3 Artilerie (1906), director al Personalului în Ministerul de Război (1913), comandant al Diviziilor 14 (1915) și 15 (1916), al Grupului „Oituz-Vrancea" (1916-1917), al Corpurilor 4 și 6 Armată (1917), al Armatei 1 (1917), inspector general al armatei (1918) și ministru de război (octombrie-noiembrie 1918). Pentru mai multe detalii despre viața și activitatea sa, a se consulta: general Nicolae Ionescu, *Generalul Eremia Grigorescu*, Editura Militară, București, 1967; Neculai Moghior, Didi Miller, *Credință și glorie – Generalul Eremia Grigorescu. Mărturii și documente*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2006.

[12] ANIC, Fond Grigore Gafencu, dosar nr. crt.35, ff. 30-31.

[13] Vasile Craiu (n. 31 decembrie 1894, Novaci-Gorj – d. 24 august 1918, Bârlad) a urmat Școala Pregătitoare de Ofițeri de Infanterie (1914), fiind repartizat la Batalionul 2 Vânători „Regina Elisabeta". Urmează Școala de pilotaj din Cotroceni și primește brevetul de pilot cu nr. 59 în 1915. În Războiul de Întregire comandă Escadrila Nieuport 10 cu care efectuează misiuni și obține victorii aeriene. A fost decorat cu medalia „Avântul Țării", ordinul „Mihai Viteazul" cl. a III-a, „Coroana României" cu spade în grad de ofițer și panglică de Virtutea Militară, „Steaua României" cu spade în grad de cavaler, Sfântul Vladimir cl. a IV-a cu spadă și frunză (Rusia) și Crucea de Război cu frunze (Franța). Pentru mai multe detalii a se consulta: Titus Axente, *Vasile Craiu*, Editura Modelism, București, 1998; Dan Antoniu, *Căpitan aviator Vasile Craiu*, Editura Maiastra, Târgu-Jiu, 2018.

[14] ANIC, Fond Grigore Gafencu, dosar nr. crt. 35, f. 29.

[15] Ibidem, f. 28.

[16] Ibidem, f. 32.

[17] Ibidem, f. 33.

[18] Ibidem.

[19] Ibidem, ff. 35-36.

[20] Ibidem, f. 36.

[21] Aurel Pentelescu, Gheorghe Nicolescu, *Op. cit.*, p. 20.

MARGINALII LA LUCRAREA LUI VICTOR PÉTIN „LE DRAME ROUMAIN". GENERALUL SCARLAT PANAITESCU DESPRE EFORTUL MILITAR ROMÂNESC ÎN „MARELE RĂZBOI"

***Dr. Petre OTU*[1]**

În 1932 apărea, la Paris, lucrarea „*Le drame roumain 1916-1918*", având-l drept autor pe generalul Victor Pétin, prefaţa fiind semnată de generalul Maxime Weygand. Era o carte-eveniment, care trata marile încleștări din anii 1916-1917 de pe frontul românesc, cu deosebire marea bătălie de pe Neajlov-Argeș din perspectiva unui martor implicat nemijlocit în ele. Victor Pétin fusese șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot, sosită la mijlocul lunii octombrie 1916, în România[2].

Generalul Victor Pétin

Victor Pétin s-a născut la 17 iunie 1872, la Bordeaux. A absolvit Școala Militară de la Saint Cyr în anul 1893, obţinând gradul de sublocotenent la 1 octombrie. Între anii 1900-1902 a urmat Școala Superioară de Război, după care este afectat statului major al Diviziei 29, dislocată la Grenoble[3].

La 23 iunie 1907, este promovat în statul major al Corpului 20 Armată de la Nancy, în cadrul căruia ia parte activ la elaborarea planurilor de mobilizare.

La 13 februarie 1910, Victor Pétin este detașat în statul major particular al ministrului de război, Jean-Jules Brun. În această calitate, el a fost însărcinat cu studiul chestiunilor legate de reforma Înaltului Comandament și crearea Centrului de Înalte Studii Militare.

La 28 martie 1913, Pétin este promovat comandant de batalion, el fiind succesiv în fruntea mai multor asemenea subunităţi.

La declanșarea războiului, el comanda un batalion din Regimentul 79 Infanterie. A fost promovat, cu titlul provizoriu, locotenent-colonel, la 10 octombrie 1914, și a preluat comanda Regimentului 79 Infanterie, funcţie în care a dat măsura valorii sale militare.

La 2 iulie 1915, este definitivat în gradul de locotenent-colonel și apoi este mutat în Biroul 3 din Marele Cartier General francez, în cadrul căruia a elaborat diferite reglementări, având și calitatea de ofiţer de legătură.

La 22 septembrie 1916, a fost numit șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze[4]. Timp de circa un an și jumătate, el a contribuit, de o manieră decisivă, la reorganizarea forţelor militare românești în iarna anului 1917 și la coordonarea operaţiilor pe Frontul românesc.

La 31 decembrie 1916, a fost avansat colonel, iar la 6 februarie 1918, general de brigadă cu titlu provizoriu.

La 9 martie 1918 a părăsit România, împreună cu întreaga Misiune Militară.

Reîntors în Franţa, Victor Pétin, este numit comandant al infanteriei Diviziei 33 Infanterie, calitate în care a luat parte la ultimele bătălii ale războiului mondial.

La 2 iulie 1919, a revenit în România în calitate de ataşat militar pentru un mandat de patru ani[5].

La 20 martie 1919, Victor Pétin este avansat definitiv la gradul de general de brigadă. Cariera sa a continuat cu alte însărcinări importante. Atât în metropolă, cât și Maroc, începând cu anul 1927, când a preluat postul de general adjunct al comandantului Regiunii Fes. La 6 martie 1928, a preluat postul de comandant al acestei regiuni. A rămas în Maroc până în 1930, când, la 24 septembrie, a fost învestit comandant al Regiunii Militare nr. 17, cu sediul la Toulouse, pentru ca, un an mai târziu, să fie mutat pe o funcţie similară la Lille. Între timp a fost avansat general de divizie (6 martie 1928) și general de corp de armată (24 septembrie 1930).

A fost trecut în Secţiunea a II-a la 27 iunie în anul 1934, fără a mai exercita o funcţie militară. A fost rechemat în activitate la 2 septembrie 1939 și numit, din nou, ataşat militar al Franţei în România până la 1 iulie 1940, fără a mai ajunge la post, la București[6].

După înfrângerea Franţei a fost trecut în rezervă.

A decedat la 20 iunie 1962, la vârsta de 90 de ani.

Generalul Pétin a condus delegaţia franceză compusă din foști combatanţi din anii 1916-1917, care a vizitat România în prima decadă a lunii august 1957, când se împlineau 40 de ani de la confruntările de la Mărăști, Mărășești și Oituz[7]. Era una dintre primele manifestări ale regimului de la București de dezgheţ în raporturile cu ţările occidentale și de emancipare de tutela sovietică în condiţiile intervenite după moartea lui I.V. Stalin (1953).

♦♦♦

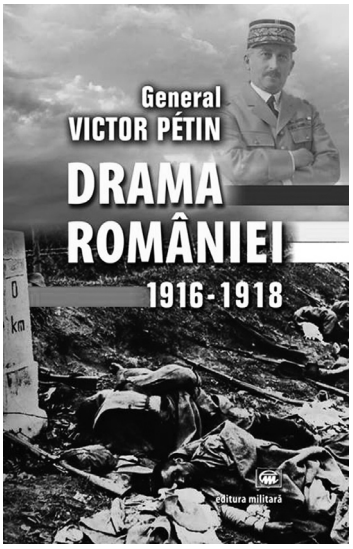

Apariţia cărţii lui Victor Pétin i-a prilejuit generalului Scarlat Panaitescu o amplă analiză a participării României la Primul Război Mondial. Ea a fost publicată, sub titlul: *Drama românească 1916-1918*, în revista „Familia", care apărea la Oradea, în două numere succesive[8]. O reproducem în cele ce urmează, integral, fără intervenţii în text.

Cine a fost generalul Scarlat Panaitescu? Ofiţer de geniu, o personalitate remarcabilă a corpului de generali ai armatei române, membru corespondent al Academiei Române. S-a născut la Iași, la 30 ianuarie 1865[9]. A urmat Școala Fiilor de Militari din fosta capitală a Moldovei, iar în anii 1883-1885, cursurile Școlii Militare de Artilerie și Geniu, pe care a absolvit-o ca șef de promoţie, ceea ce i-a dat dreptul să continue studiile în străinătate. Astfel, a urmat mai întâi Școala de Aplicaţie de Artilerie și Geniu de la Fontainebleau (Franţa) cu durata de doi ani și apoi Facultatea de Ştiinţe de la Sorbona (patru ani).

Cu o solidă pregătire ştiinţifică a revenit în ţară (avea acum gradul de căpitan, obţinut la 8 aprilie 1892) și timp de aproape trei decenii, până în 1918, a parcurs întreaga ierarhie a gradelor militare[10] și a funcţiilor de comandă la unităţi (companie, batalion, regiment, brigadă) în arma geniului sau - în lipsă de locuri în arma sa, la infanterie - ca șef al Serviciului Geniu la marile unităţi sau ofiţer de stat-major în Administraţia Centrală a Războiului.

În 1918, s-a retras din armată, dar a continuat, în perioada 1920-1938, activitatea didactică și ştiinţifică la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, pe postul de conferenţiar la Secţia de Geografie a Facultăţii de Ştiinţe. A fost membru activ al Societăţii Geografice „Dimitrie Cantemir" din Iași, vicepreședinte al Secţiei Militare a Societăţii Regale Române de Geografie (1909-1919), a înfiinţat filiala din Basarabia a S.R.R.G., devenind membru corespondent al Academiei Române, în anul 1919. În scrisoarea adresată președintelui Academiei, prin care îi mulţumea pentru înalta cinste ce i s-a acordat el menţiona, între altele: „*N-am urmărit niciodată în cursul carierei mele să ajung la aureola cu care îmi încoronaţi azi opera mea ştiinţifică-militară, căci am găsit totdeauna un puternic sprijin în modestia împlinirii datoriei și în iubirea de neam. Am avut frumoasa recompensă a-mi termina cariera militară, contribuind în gradul de general la desăvârșirea idealului milenar al neamului, împlinindu-mi prin aceasta cel mai mare vis al tinereţii mele și visul de aur al oricărui soldat*"[11].

Activitatea ştiinţifică a generalului Scarlat Panaitescu însumează peste 40 de lucrări didactice, ştiinţifice, tehnice, de geografie sau cu conţinut militar.

Scarlat Panaitescu salută apariţia lucrării lui Victor Pétin și remarcă slabul ecou pe care ea l-a generat în mediile intelectuale românești, cu deosebire în cele militare. O explicaţie a acestui interes relativ scăzut ar rezida, după opinia generalului Panaitescu, în caracterul preponderent descriptiv al lucrării și în absenţa unei viziuni critice. Ca membru foarte activ al Misiunii Militare Franceze, generalul Pétin s-a conformat și în lucrare, directivelor date de mareșalul Joffre, prin care le cerea militarilor francezi să se apropie de români, să-i facă prieteni prin toate mijloace. Deși apreciază delicateţea autorului, generalul Panaitescu adoptă o manieră critică faţă de modul de pregătire militară a României pentru marea încleștare în care a intrat la jumătatea lunii august 1916, în comparaţie cu Franţa.

Este o analiză lucidă, a unui actor profund implicat în acest proces, care a cunoscut lucrurile din interior, fapt care îi sporește valoarea. Trebuie spus că, în perioada imediat următoare încheierii războiului, asemenea analize cum este cea prezentată, nu lipsesc, dar sfârșitul glorios al acestuia și realizarea actelor de unire cu ţara, într-un context intern și internaţional, deopotrivă complicat și favorabil, au aneantizat spiritul critic, astfel că organismul militar românesc s-a confruntat, în continuare, cu aceleași lipsuri în ceea ce privește dotarea, instruirea, organizarea și funcţionarea Înaltelor Comandamente etc.

♦ ♦ ♦

PAGINI MILITARE. DRAMA ROMÂNEASCĂ (1916-1918)

de general Scarlat PANAITESCU
-membru al Academiei Române-

I. POLITICA ROMÂNEASCĂ ȘI RĂZBOIUL MONDIAL

Generalul Pétin, fostul șef de stat-major al generalului Berthelot, comandantul Misiunii Franceze de pe lângă Înaltul nostru Comandament din timpul războiului mondial, a scris o carte, prima în limba franceză, arătând războiul mondial în partea ţinută de români.

Această carte a avut puţin răsunet la noi. În afară de darea de seamă apărută în ziarul „Universul", la data apariţiei, încolo, nimic. De ce? Când această carte ne sugerează atâtea lucruri.

Autorul ar fi putut interesa în mod deosebit publicul românesc, dacă nu s-ar fi menţinut numai în cadrul descriptiv, ci ar fi abordat și pe cel critic. Înţelegem poziţia plină de reticenţe și de prevenienţe, autorul respectând integral recomandaţia mareșalului Joffre[12] „*de a se câștiga înainte de toate încrederea și iubirea Românilor*", făcută șefului Misiunii Franceze la plecarea ei în România, gândire pe care șeful Misiunii la noi a transformat-o într-o adevărată dogmă, atât pe timpul războiului, cât și după. Totuși „*Le drame roumain*" trebuie să ne tulbure conștiinţa și să ne trezească cugetarea pentru a scoate învăţătura ce se impune.

Prima întrebare, ca și prima comparaţie, când analizăm și interpretăm cartea „*Le drame roumain*" este să stabilim o paralelă între mentalitatea Înaltului Comandament francez și aceea a celui românesc și să arătăm dacă diferenţele se datorează politicii ţărilor respective sau organizării date acelor comandamente.

În 1911, Franţa, atât de înţepată și umilită de aroganţa germană, apreciază că a sosit momentul să se gândească foarte serios la revanșă. Politica ţării ei se găsea în acel moment într-o superioritate de pregătire fată de cea militară; căci armata ei se află încă sub sugestia superiorităţii militare germane, prin organizare și efective, cu toată intelectualitatea la care se ridicaseră conducătorii militari francezi.

Pregătirea morală pentru a întreprinde o asemenea acţiune nu-și găsise încă omul. Consiliul Superior de Război francez, consiliu fără echivalent la noi, nici înainte și nici după război, organ de prevedere și de răspundere militară nu-și căpătase, de teama imperialismului, stabilitatea și greutatea necesară unei asemenea răspunderi. Acest consiliu, prezidat de persoane trecătoare și fără răspundere - ministrul de război -, își sprijinea întreg prestigiul militar în persoana vicepreședintelui, desemnat comandant prezumptiv într-un eventual război.

În 1911, acest loc devine vacant - prin demisie, în urma unei chestiuni de principiu. Guvernul oferă acest post celui mai strălucit din acest ilustru areopag de comandanţi militari. Generalul Pau[13] pune condiţii ca numirea generalilor să se facă și după indicaţiile acestui consiliu; refuzându-i-se cererea, el are marea înţelepciune de a recomanda în acest post pe cel mai tânăr, pentru a i se da o mai mare stabilitate în pregătirea și organizarea de război, căci acel război se presimţea dintr-un moment într-altul, atât de sensibilă devenise nevoia războinică a poporului german.

Poporul german ajunsese la apogeu militar; îl jena starea de înflorire a Franţei - prin alianţele încheiate și prin marea intelectualitate militară ce se impunea pretutindeni. Germania căuta cu tot dinadinsul să-și teraseze adversarul istoric înainte de a o egala.

Franţa, plecând din alte motive, găsea și ea războiul inevitabil.

Și noi tot atât de trei ani am dispus pentru pregătirea intensă de război. În plus, am avut și o repetiţie generală în 1913.

Organizatorii noștri dinainte de 1913, plecaseră și ei ca și francezii de la concepţia îmbunătăţirii calităţii Înaltului nostru Comandament - creând Școala de Război. Evenimentele din 1913, ne-au obligat să deschidem încă mai larg această însemnată problemă militară. Organizatorii de după epoca din 1913 atacă, însă, un nou aspect al acestei mari probleme militare: îmbunătăţirea, de preferinţă, a cantităţii în loc de calitate, trecând efectivul armatei de operaţii de la 10 la 23 de divizii. Această amplificare a oștirii ne-a balastat cu mult discuţiile diplomatice. A fost lăudabilă sforţarea conducătorilor noștri, dar nu aceasta trebuia să fie principala noastră preocupare

Colonelul Victor Pétin inspectând frontul românesc

în epoca febrilă de pregătire, cu războiul deja ajuns în jurul nostru. Pe când francezii făceau tot ce le sta cu putinţă să-şi îmbunătăţească şi să-şi perfecţioneze calitatea comandamentului, noi din contră, o micşoram, înlocuind în preajma războiului comandanţi încercaţi, cu mari sentimente de răspundere, prin şefi tineri, neîndeajuns de probaţi şi amplificând cu prea mult efectivul de război. Politica la noi n-a fost niciodată supărătoare progresului oştirii. Noi, în înţelesul de politică parlamentară jenantă guvernului, n-am avut și nici nu vom avea, atât cât opinia politică n-are nicio influenţă, ci din contra este intimidată prin aparatul administrativ ce mânuim cu o lipsă de adresă ce ne înspăimântă. Noi n-am avut decât influenţe individuale, concentrate de preferinţă în guvern și, mai cu seamă, în șeful guvernului. Este interesant să urmărim cum s-a educat și dezvoltat la noi spiritul superior de conducere militară.

În lipsă de documente, și cu toate că nu mă refer la fapte, ci la o dispoziţie spirituală a vremurilor, întâmplarea a făcut să-mi îmbogăţesc cunoștinţa în cercetarea acestei probleme prin documente, probabil pierdute astăzi, și prin mărturia verbală a bătrânilor, ce-am mai apucat în viaţă.

În epoca de la 1830, imediat după introducerea Regulamentului Organic intră în oștirea noastră austriacul Carol Beghenau[14] care străbate întreaga ierarhie până la gradul de colonel, înălţare în care-l prinde domnia Prinţului Carol[15]. Beghenau a lăsat moștenire fiului său, inginerul silvic, harta carantinelor și vămilor principatului muntenesc. Din acel document reiese cu destulă limpezime preocuparea noastră principală - aceea poliţienească.

În preajma revoluţiei noastre din 1848, Blaremberg[16], ofiţer rus, rămas în armata noastră, publică un almanah, în care arată efectivul și organizarea oștirii noastre muntenești. Și din acest document reiese un caracter tehnic ingineresc în dispoziţia noastră superioară de conducere. În 1855, mareșalul austriac Flighely executând ridicarea hărţii tării[17], i se atașează pentru perfecţionare primii absolvenţi ai școlii noastre militare: Barozzi[18], Borănescu, Slăniceanu[19], Sachelarie[20], Boteanu[21], Gramont, Anghelescu[22] și Moiculescu, ofiţeri care au jucat roluri prime în armata noastră.

Pe timpul domniei lui Cuza[23], această dispoziţie spirituală de conducere tehnică inginerească o simţim și din titulatura dată de Statul Major al armatei, serviciilor tehnice.

Un memoriu al generalului Cantilli[24] ne înfăţișează, printr-un impresionant tablou, spiritul de conducere militară a epocii. În 1863, se-ntorceau de la Iași două batalioane, după afacerea de la Costangalia[25]. Citindu-l rămânem cu totul nedumeriţi asupra disciplinei și organizării marșurilor în oștirea de atunci.

Din toate aceste informaţii suntem îndreptăţiţi a afirma că spiritul militar de conducere războinică s-a educat și dezvoltat la noi în timpurile recente numai sub conducerea Regelui Carol I.

Fericita generaţie a Războiului pentru Independenţă, în frunte cu generalul Florescu[26], ne-a probat o dispoziţie de conducere războinică ce-a ţinut piept, dacă nu a și

depășit în unele privinţe, pe aceea a trufașului nostru mare aliat. Generalii Cernat[27], Manu[28], Slăniceanu, Anghelescu, Cerchez[29] și alţii, apoi generaţia mai tânără cu generalii Fălcoianu, Lahovary[30], Berindei[31], Dabija[32], Arion[33], Cantili și alţii, ne-au probat un distins spirit de răspundere militară atât în războiul din 1877/78, cât și cu ocazia confecţionării proiectului de organizare defensivă a Românilor. Generaţia următoare, din epoca de mare strălucire a domniei Regelui Carol I, atinge un apogeu de cultură și de răspundere militară. Citez câteva nume: Crăiniceanu[34], Culcer[35], Hârjeu[36], Boteanu, Coandă[37], Iarca[38], Zottu[39] și alţii.

În această epocă, intelectualitatea militară se întărește prin crearea a două școli militare superioare: de artilerie și geniu și cea superioară de război. Din nenorocire, în această splendidă generaţie își fac apariţia două racile, care atacă cu efecte destul de dureroase, spiritul Înaltului nostru Comandament, tânăr încă, dezvoltat cu atâta îngrijire până atunci.

Prima racilă - orientalismul, luarea lucrurilor în ușor, cu soluţionări „â peu prés" fără stăruinţă și fără continuitate. Această grabă de a ne împăuna cu binefacerile occidentului, în lipsa de conducători formaţi pentru ritmul nou. Acea tendinţă ne urmărește și astăzi. Nu-i destul să stăpânim „*le savoir*" ca să putem înfăptui și pe „*pouvoir*", noi nu dominăm mersul acţiunilor sociale decât numai în măsura ştiinţei practice pe care o posedăm în mânuirea lor. Aceste deformări au loc de câte ori ne servim de diletanţi, în loc de adevăraţi profesioniști. Iau exemplul cel mai inofensiv, dar care în acest război a revoluţionat strategia: problema transporturilor. Așa cum am soluţionat-o noi în cele două războaie din 1913 și 1916-1918, mai mult tehnic decât militar, nu ne-au apropiat nici pe departe de felul cum s-a servit de ea comandamentul francez.

Dar să nu insistăm și să trecem la a doua racilă-monopolizarea avantajelor de carieră unei anumite etichete. Această măsură rău înţeleasă și mai rău aplicată a despărţit viitoarea generaţie de înaltă conducere de atunci în două grupe, adunate în jurul a doi protagoniști ai epocii: unul cu etichetă și altul fără. O minte ageră clarvăzătoare și înţelegătoare a vremurilor și viitorului ar fi putut stinge acest antagonism, reduce cu totul fricţiunile inofensive de la început și cu o dispoziţie Ţara și Armata ar fi profilat, recrutându-și înaltul comandament din întreaga elită și pregătind-o pentru marea răspundere de mâine: războiul mondial.

Dintr-o asemenea prefacere a ieșit generaţia generalilor războiului nostru mondial. Pripirea noastră și graba după sclipirile tinereţii ne-au făcut să ignorăm balanţa dreptei judecăţi, de răspunderea îndelungat educată și de înţelepciunea bătrânească atât de preţuită în acest război. Cu această incursiune în educaţia noastră morală și profesională, să revenim la anul 1913, când am pus pe tapet cu atâta energie insuficienţele noastre de organizare militară și de conducere a Înaltului Comandament.

Mareșalul Joffre, în prea scurta epocă de pregătire, de care a dispus, și-a impus ca o obligaţie de căpetenie, aceea de a alege din mulţimea ofiţerească elementele de vază și spiritele superioare. Recrutările sale au fost fericite și ele ne-au dat pe Weygand[40] și Gamelin[41], ofiţerii ce conduc astăzi destinele militare ale Franţei, fără ca ei să fi fost brevetaţi de stat-major. Noi în acel moment am deformat organizarea noastră de Înalt Comandament: „Marele nostru Stat Major" creând un organ ad-hoc. Într-o organizare vastă socială, cum este armata, organele legale trebuie să-și asume toată răspunderea reușitei. Noi, practicând atunci a treia oară, în scurta viaţă a ritmului nou de conducere, ieșirea din legalitate - întâia oară cu schimbarea armamentului, a doua oară cu răscoalele ţărănești și acum cu războiul mondial, în toate cele trei ocazii am comis erori de neiertat în mânuirea acestui mare organism - viaţa și existenţa acestui popor.

În războiul mondial pregătirea noastră militară ne-a dus la eșecuri și în ceea ce privește organizarea armatei și în ceea ce privește mobilizarea și concentrarea ei, precum și în ceea ce privește planul de război, cel puţin asupra primelor atitudini războinice. Într-un cuvânt prevederea noastră n-a întrevăzut realitatea.

În faţa acestor contrarietăţi și insuccese, guvernul român cere chiar din prima lună a războiului să i se trimită un ofiţer francez de nădejde, care să ia conducerea oștirii.

Să examinăm o clipă, comparativ, viaţa noastră de stat și de conducere militară din 1877/78 cu aceea din 1916.

Cu câtă grijă și prevedere Regele Carol înţelegea, realitatea, și ce măsuri înţelepte și pline de viitor lua el. În epoca Regelui Carol I situaţia politică era cu mult mai delicată și mai spinoasă, armata noastră nu se împodobise încă cu laurii unui război victorios. Dacă acesta este adevărul, putem spune că pregătirea noastră militară, cu tot eroismul celor 23 divizii, a fost cu totul inferioară. Și noi, ca și francezii, cam tot de trei ani am dispus, ca să facem faţă necunoscutului brutal, colosal, și vertiginos.

A fost o fericire pentru noi că cel puţin pregătirea noastră politică ne-a salvat din încurcătura în care ne-a angajat neîndemânatica pregătire militară. Vina acestor neajunsuri nu trebuie să o căutăm decât numai în organizarea Înaltului nostru Comandament Militar,

care nu a permis și nu permite apariţia și dezvoltarea geniilor noastre militare.

Noi nici astăzi nu dispunem de organul legal de răspundere. Mareșalatul n-a fost creat decât spre a recompensa eminente servicii, dar nu spre a asigura ţării și oștirii organ de prestigiu și de ascultare neșovăitoare.

Senatorii militari de drept îndeplinesc, cum le permit împrejurările, rolul de informatori parlamentari. La noi, tot ministrul de război, prea trecător și fără continuitate, reprezintă organul de răspundere și de conducere militară. Consiliul Superior de Război este un organ consultativ, fără răspundere. Inspectorii de armată nu reprezintă nici ei acest organ. Am rămas la răspunderea politică, dar nu putem invoca nici autoritatea Marelui nostru Stat Major, căci el în momentele noastre critice s-a evaporat.

Joffre, în epoca de pregătire de la 1911-1914, și-a îndreptat toate criticile asupra organizării statului major francez, închistat în tradiţii, reformându-l. Toate actele mari din epoca pregătirii noastre militare ne întăresc în aceste convingeri. Armarea oștirii n-am putut-o face convenabil, fiind o ţară lipsită de industrie, iar împrejurările politice internaţionale nefiindu-ne prielnice. Organizarea defensivă a ţării am pierdut-o cu totul din vedere. Mentalitatea noastră era aţintită numai asupra războiului ofensiv.

Cazul nenorocit nici voiam să-l discutăm. Tot ceea ce făcuse generaţia precedentă a fost aruncat la coș. Astfel ne-am lipsit cu bună știinţă de surplusul de rezistenţă, ce-am fi putut avea cu un sentiment de prevedere mai ascuţit. Neavând nicio oportunitate a răscoli prea adânc insuficienta noastră pregătire militară, să scoatem în evidenţă ceea ce a făcut Joffre în 1911-1914 cu serviciul de transporturi și care a schimbat faţa strategiei, căci acel serviciu înglodat în rugină și tradiţie, a fost reformat cu totul și cu el Joffre a făcut minuni, angajându-și deodată întreg efectivul și scoţând după front la nevoie, ca prin minune, rezervele de care avea nevoie.

În rezumat pregătirea noastră militară a fost cu totul inferioară celei politice. În Franţa, Joffre a redat pregătirii militare atâta energie și calitate, încât ea a completat și a desăvârșit pe cea politică.

După părerea mea, toate lipsurile de conducere militară de la noi să le căutăm numai și numai în organizarea Înaltului nostru Comandament și să recunoaștem că intelectualitatea noastră militară, ca și puterea ei morală au fost și sunt îndreptate de preferinţă asupra nevoilor prezentului.

Încătușată în limitele unei discipline atât de îngustată printr-o autoritate riguroasă, n-am izbutit să lăsăm destul joc liber răspunderii și prevederii. Și astfel

Colonelul Victor Pétin alături de camarazi

stabilim o primă comparaţie între cele două înalte comandamente, arătând că: într-o privinţă pregătirea militară desăvârșește și covârșește pe cea politică, iar alta o stânjenește până la compromitere.

II. COMANDANT ȘI COMANDAMENT

Geniile creatoare ne lipsesc aproape cu totul în mediul militar. Asemenea lipsuri ni se recunoșteau mai înainte în toate domeniile. Practica vieţii ne-a probat însă că putem ridica superiorităţi, cu care să ne mândrim pretutindeni și cu care să contribuim la progresul civilizaţiei, așa cum am făcut-o în mediul știinţific, literar, juridic, medical, ingineresc, financiar etc.

În domeniul militar metoda ce întrebuinţăm nu ne este încă favorabilă pentru ridicarea unor asemenea superiorităţi. Ca pretutindeni, calitatea oștirii stă în capacitatea șefilor, în special în capacitatea generalilor. Astăzi acești șefi își exercită conducerea prin ordine transmise, cu care ei armonizează activitatea și energia unui vast și complex organism militar. În general, nu mai trebuie să vedem indivizi singuratici, ci animatori de colectivităţi. Cartea „*Le drame roumain*" ne arată ce trebuie să înţelegem prin asemenea colectivităţi: la cererea guvernului român adresată celui francez de a ne trimite un comandant de nădejde, noi ne-am pomenit cu un comandament întreg.

Înainte de toate, să ne fixăm bine că noi nu ne-am ocupat cu problema recrutării Înaltului Comandament decât numai de indivizi, pe când mareșalul Joffre, după cum ne arată în memoriile sale, el s-a preocupat cu preferinţă de colectivităţile numite comandamente.

Noi, până în 1899, am lăsat recrutarea Înaltului nostru Comandament la voia întâmplării. N-aveam încă o selecţionare și o educaţie sistematizată. Rutina, tradiţia, capriciile, cultura personală, auto-didacticismul, constituiau regulatorul haotic al recrutării ofiţerilor din Înaltul Comandament. Cu întemeierea Școlii de Război

(1899) se sistematizează oarecum pregătirea și educaţia viitorilor șefi ai armatei.

Mai târziu, completăm intelectualizarea, îndoctrinarea Înaltului Comandament, adresându-ne întregului corp ofiţeresc prin jocuri de război, exerciţii de cadre, pe lângă manevrele cu simpla și dubla acţiune, dar de toate aceste mijloace ne-am folosit fără nicio idee de continuitate și de progres.

Îmi reamintesc, cu multă tristeţe, de prima ședinţă de joc de război a ofiţerilor din garnizoana București. Animatorul acestui exerciţiu de intelectualizare era mareșalul Averescu[42], atunci locotenent-colonel, care venise la această ședinţă întovărășit de atașatul militar maior Rasvadovski, reprezentantul prezumptivului nostru mare aliat. Dar, vai, ce ședinţă!

Mai târziu, în 1906, inaugurăm centrele de instrucţie, un nou mijloc de tortură, încă mai umilitor decât examenele; reeditat mai târziu sub forma de examen de general, ca mijloc infailibil de clasare. Dar toată această intelectualizare noi am pus-o într-un cadru cu totul contrariu intereselor oștirii. Fără nicio aluzie, dar toate exemplarele strălucite ale acestor examene războiul nu le-a confirmat, pe când acele nevalorificate de examinatorii de atunci, războiul le-a consfinţit ca valori reale. Noi, în felul cum am procedat, n-am îmbunătăţit calitatea oștirii. Războiul ne-a infirmat metoda.

Din contră, mareșalul Joffre, cu începere din 1911, când își ia răspunderea conducerii unui eventual război contra Germanei, prima grijă a lui a fost să-și îmbunătăţească calitatea oștirii; dar calitatea oștirii franceze din 1911 nu se compară cu a noastră din 1913.

Mareșalul Joffre, împreună cu colegii săi din Consiliul Superior, a pregătit probleme militare, în situaţii cât se poate de reale, pe care le-a dezvoltat începând de la exerciţiile de joc de război, trecând prin călătorii de stat-major, amplificându-le în amănunte prin comandamentele în subordine, până a ajuns la manevrele de toamnă cu dublă acţiune. În această urmărire statornică a unei idei militare, pusă în cadrul complex de reacţiuni cât mai apropiate de cele reale, el a exercitat diferitele comandamente, ajungând în 3 ani de zile să revadă aproape întreg corpul ofiţeresc, să distingă aptitudinile viitorilor săi colaboratori, să stabilească o perfectă unitate de gândire, de acţiune și de reacţiune în evenimentele pe care le cere războiul. În acest mediu de voinţă și intelectualizare, Joffre a pus în evidentă două mari principii: comandamentele superioare sunt colectivităţi ce trebuie educate cu aceeași îngrijire ca și pe indivizi; și, al doilea, trebuie să se stabilească o legătură din cele mai serioase între șefii și subordonaţii fiecărui comandament. Când guvernul nostru a cerut celui francez, să-i trimită un conducător pentru oștirea noastră, multe competiţiuni au asaltat pe mareșalul Joffre. Generalisimul a ales pe cel mai probat și mai cunoscut de el însuși. Dar guvernul francez n-a trimis numai un comandant, cu oricâţi aghiotanţi i-ar fi atribuit, ci un întreg comandament.

La reîntoarcerea Misiunii în Franţa, în 1918, deși o parte din ea se repatriase mai înainte, abia a încăput în 4 mari convoaie ferate.

Misiunea, la începutul venirii sale în România, era prevăzută cu numărul necesar de ofiţeri, ca prin el să se stabilească toate legăturile de comandament cu toate unităţile noastre superioare. Mai târziu, Misiunea s-a completat în așa fel, ca ea să dispună de reprezentanţi pe lângă toate unităţile noastre de luptă și pe lângă serviciile principale ale oștirii.

În felul acesta, generalul Berthelot a putut chiar din primele zile, să fie precis și la timp informat, ceea ce noi nu realizasem în aceeași măsură. Ca să preţuim cum se cuvine felul cum guvernul francez a soluţionat cererea noastră, să ilustrăm această problemă militară și printr-un exemplu luat de la adversarul nostru. În sectorul Petroșani, în 1916, succesul militar alterna cu aceeași tenacitate de o parte și de alta. Germanii nu s-au mulţumit să mărească efectivul trupelor în luptă, ci le-a trimis și un comandament de corp de armată, spre a le mări calitatea.

Politica nu încetează activitatea sa un moment în cursul războiului. România și-a sporit necontenit prin politică energia sa, prin influenţa Misiunii Franceze, prin materialul renovat și altele.

După amplificarea însărcinării dată lui Joffre - din comandant al Frontului Occidental din nord-estul Franţei în comandant al tuturor fronturilor franceze de pretutindeni (1915)- el a creat, la Marele Cartier, o secţie de studii însărcinată cu problemele politice internaţionale. Generalul Alexandre[43], fostul secretar al acestei secţii, la crearea ei, ne arată reaua voinţă a Rusiei în contra intrării Greciei în constelaţia de alianţe ale Înţelegerii, fiindcă ea nu dorea să aibă a împărţi prada cu acel stat.

În ceea ce privește România, Marele Cartier francez punea mare preţ pe neutralitatea noastră. Rusia aprecia însă Bulgaria, pe care o privea ca pe cel mai bun instrument al său de expansiune în Europa Orientală. Ţinta urmărită de politica rusească era de a menaja Bulgaria, chiar peste interesele momentane ale Rusiei, exploatând viitorul în dauna prezentului. Numai graţie acestei credinţe s-a răspândit falsa legendă, că prima întâlnire războinică dintre ruși și bulgari va fi o idilică acoladă de fraternizare, ceea ce realitatea a dezminţit cu

totul. Din cauza acestei miopii politice a Rusiei, Franţa s-a lăsat, din ce în ce, în apele ţariste.

Să mai amintim de brutalele fricţiuni dintre italieni și sârbi, care, deși aliaţi, ca popoare, își disputau în surdină supremaţia asupra teritoriilor ce-și revendicau. Anglia, în împrejurările grele politice internaţionale ne-a dat exemplu tipic de înfrăţire internaţională, acela de a nu se bizui decât pe propriile puteri, armonizate în concertul diplomatic, potrivit intereselor ce se urmăresc.

Să amănunţim mai îndeaproape importanta chestiune *„camaraderia de popor aliat și de oștire înfrățită pe același câmp de război”* cu privire la cei doi mari aliaţi ai noștri: Franţa și Rusia. Încrederea noastră în Franţa era nemărginită, sprijinită pe originea etnică comună și pe idealul comun urmărit - libertatea popoarelor, încătușate numai întru cele bune. Franţa, la rândul ei, ne-a îmbrăţișat cu toată încrederea și cu marea ei generozitate pentru reușita idealului comun, urmărit în acest mare război.

Misiunea Militară Franceză a venit între noi cu cuvântul de ordine de a ne ajuta din toată inima, de a se jertfi împreună, fără a ne aduce cea mai ușoară critică sau a ne face cel mai neînsemnat reproș. Timp de aproape doi ani, cât Misiunea a stat printre noi, n-am auzit odată formulându-se cea mai străvezie aluzie. Și doar eram și unii și alţii plini de nevoi și impulsiuni, iar faptele vremii pline de necazuri și de ironii. Nu putem decât rămâne recunoscători acestei superioare înţelegeri sentimentale ale Franţei și ale reprezentanţilor ei printre noi.

Dacă trecem la Rusia, constatăm aceeași oglindire între individ și popor - mândrie bolnavă, egoism feroce, nicio generozitate care să te îndemne la jertfă. Generalul Pétin ne istorisește în *„Le drame roumain”* grija continuă a comandamentului francez de a stinge, cel puţin momentan, trufia și dispreţul ce politica rusească manifesta la adresa noastră. Generalul Berthelot, cu ocazia trecerii Misiunii prin Rusia, a ţinut cu tot dinadinsul să aibă audienţe cu cele 3 mari personaje ale Rusiei de pe acea vreme: primul ministru, generalisimul armatei și împăratul.

Reproduc după dl. Pétin, impresiile culese:

Primul ministru Stürmer[44]: *„în ceea ce privește pe români, rău pregătiţi de război, ei nu ne-au dat decât amărăciuni. În aceste condiţii viitorul ne este întunecat”*.

Generalisimul Alexeev[45]: *„fiindcă românii ţin atât să vă aibă în mijlocul lor, noroc generale. Dar dă-ţi osteneala să-i faci să înţeleagă că ei trebuie să se apere pe Siret și nu pe Carpaţi”*.

Împăratul Nicolae[46]: *„Spuneţi Regelui Ferdinand că sunt lângă dânsul cu întreaga mea armată, și că-l voi susţine până la ultimul om și până la cea din urmă copeică”*.

Aceste impresii au fost culese înainte de octombrie stil vechi, adică atunci când noi ne găseam retrași pe frontieră în Carpaţi și după înfrângerile din Dobrogea, dar și înainte de bătălia de pe Argeș.

Să facem acum un salt cu gândul și să ne oprim în cursul bătăliei de pe Argeș. Generalul Saharov[47], comandantul armatei rusești din România, își avea cartierul la Brăila; două divizii de cavalerie rusești au fost oprite la Buzău ca să-și potcovească caii - aceasta s-a întâmplat pe timpul bătăliei noastre de pe Argeș. Brigada rusă a generalului Rosvoi, în timpul acestei bătălii, se găsea în zona câmpului de luptă, înapoia aripii noastre stângi. La repetatele noastre apeluri de a interveni, răspunde scurt delegaţilor noștri (francez și român) că: *„n-am venit aici să ascult un curs de istorie militară”* și ne-a refuzat orice ajutor. Dar culmea este răspunsul Înaltului Comandament rus la intervenţiile ce i s-au făcut de către Comandamentul francez, acel de: *„niciun om și niciun tun”*.

Generalul Saharov la injoncţiunile comandamentului român, repetate timp de 4 zile, în toiul bătăliei, de a veni la Periș, vine târziu la întâlnire și nu ne-a adus atunci decât soluţii tardive și fără folos.

Cuvântul de trădare s-a pronunţat cu multă amărăciune, de trădarea Stürmer. Rare exemple de așa meschină alianţă. Am fost dar, în tot dreptul, ca să cerem la baza alianţei noastre stabilirea celor mai corecte și respectate relaţii.

Nu voiesc prin aceste reflexii să analizez o stare politică, dar stabilesc mediul și momentul în care politica noastră atât de chibzuită a aruncat zarul războiului.

Cu acestea spuse, să urmărim sosirea Misiunii în România.

Primul nostru ministru Ion Brătianu[48] așteaptă pe cheiul staţiei Periș pe generalul Berthelot și-l salută, spunându-i: *„Fi-ţi bine venit dle general! și salut în dvs., dacă binevoiţi, pe șeful de stat-major general al Armatelor românești”*.

Regele Ferdinand reînnoiește și întărește vorbele primului ministru. Generalul Berthelot se hotărăște să nu ceară niciun titlu, dar să i se acorde permisiunea de a sta pe lângă Rege cu toată bunăvoinţa de care dispunea și cu tot zelul de a-l servi, împreună cu ofiţerii săi.

Generalul Berthelot a explicat ministrului plenipotenţiar francez din România, St. Aulaire[49], această atitudine. El își dădea perfect seama de realitate, de comandarea unei armate, în care nu ordinul, ci înduplecarea, influenţa și autoritatea personală sunt elemente principale de autoritate. Cum putea el, intrat în cursul unei mari crize în mediul românesc, să-și exercite comanda, el care nu cunoștea oamenii, nici care

era valoarea șefilor cu care avea de a face, nici care le era autoritatea și caracterul, apoi ce valorau trupele, atât de diferite în calitate de la o divizie la alta; cu un cuvânt, nu putea aprecia acel imponderabil care putea da judecăţii și hotărârii sale cele mai bune soluţii.

„*A vrea să dai ordine chiar din primul moment* - spunea Berthelot -*este să-ţi ridici rezistenţe și să stârnești opoziţii, să cazi în greșeli și să nu te alegi, la urma urmei, decât cu un titlu plin de deșertăciuni și de răspunderea înfrângerilor, pentru care n-ai mijloace de a le înlătura sau origini cu totul anterioare combinaţiilor tale*".

Ca să întărim această mare, înţeleaptă modestie a generalului Berthelot, adăugăm și următoarele două argumente:

Întâiul: tu român, în lotul tău cade întreaga răspundere și jertfă, fiindcă tu lupţi pentru propria ta cauză. Tu nu poţi invoca incapacitatea, căci altfel n-am înţelege iritarea ta la propunerea rusească, care nu-ţi cerea nici mai mult nici mai puţin decât a te îngloba în armata lor, drept bună carne de tun...

Al doilea: francezul a venit între noi, cu cel mai înalt suflu de generozitate. Prin acest sentiment el ne leagă pe toţi, și buni și răi. Așa fiind, nu se cade să-i dăm în seamă și mijloacele severe de corecţie, de care se servește un șef militar, pe drept sau nedrept, ca darea în judecată; ordinul de împușcare prin care se ridică viaţa și cinstea unui om.

După venirea Misiunii, în epoca noastră de reorganizare, în 1917, ni s-a cerut nouă, șefilor români, să trecem dreptul de conducere, de comandă, colegilor francezi. În ceea ce mă privea, cu tot sentimentul de onoare și cu asprimea rigorii disciplinare am arătat șefului meu argumentele de mai sus, cerând un ordin scris pentru executare. Am avut marea satisfacţie că nu s-a trecut peste opunerea mea, iar peste puţin timp am fost însărcinat să intervin pe lângă colegul meu de promoţie francez, comandantul Artileriei Grele, să se demită din însărcinarea de comandant, ce i se da-se, trecând toată răspunderea disciplinară și orânduiala administrativă colegului român, ce devenise momentan comandant „*ad latus*".

Tot în această ordine de idei, mai adaug și următoarele, dar cu rezerva expresă, că un moment nu-mi trece prin gând să cred că francezii veniţi la noi s-au transformat în români mai neaoși decât românii, sau că românii în război au lucrat mai presus de toate pentru interesele franceze, în loc de cele românești; totuși o mare slăbiciune ne urmărește în toate relaţiile noastre cu străinii sau îndepărtaţii noștri, acea de a răscoli în conștiinţă, sau în viaţa noastră legături sufletești, cu care să asigurăm pe interlocutorii noștri de o mai temeinică și sigură chezășie în tovărășia ce facem. Așa de exemplu, mai toţi ofiţerii însărcinaţi cu atribuţii și răspunderi în Basarabia și-au răscolit întreaga lor genealogie pentru a-și găsi originea basarabeană și a se impune, și prin o asemenea filiaţie, onoarei ce li s-a acordat prin însărcinările ce oficiau.

Aceeași scenă, repetată în același ritm, o găsesc în cartea generalului Pétin, când ni se istorisește întrevederea dintre generalul Berthelot și mareșalul Prezan[50]. Mareșalul Prezan, atunci general, își încheie convorbirea: „*Prezanii sunt de viţă franceză. Suntem veniţi în România din Ardéche de 2 generaţii. În sângele meu curge deopotrivă sânge francez și românesc; cele două patrii aliate sunt unite în sufletul meu*". Un discurs pe cât de frumos, pe atât cu înţeles ce poate da loc la echivoc. În însărcinările mari, pline de răspundere, nu ne este permis să dăm loc la echivocuri. Autorul francez n-a lipsit să sublinieze aceasta.

Cu aceste spuse, adăugăm că Misiunea, chiar din prima zi a sosirii sale la noi, și-a răspândit ofiţerii la armate și corpuri de armată spre a se pune imediat în contact cu acţiunea noastră militară și a informa precis și la timp, minut cu minut, pe șeful Misiunii la noi.

III. MISIUNEA FRANCEZĂ ȘI COMANDAMENTUL ROMÂN

Regele și guvernul au oferit generalului Berthelot să îndeplinească, în armata română, pe timpul războiului nostru mondial, însărcinarea de șef de stat-major general al armatelor. Generalul francez s-a mulţumit să rămână pe lângă Rege fără niciun titlu oficial. Cu această înţeleaptă formulă s-a făcut faţă, cu mult succes, multiplelor aspecte, în care evenimentele au colorat preţioasa colaborare a generalului Berthelot.

În afară că, prin această formulă, s-a făcut faţă abdicării noastre, cu toate consecinţele morale și istorice, ce ar fi survenit; precum și cu consecinţele tehnice de comandă și de răspundere, cu care s-ar fi încărcat inutil șeful Misiunii, când puteam obţine aceleași rezultate. Dar trebuie să mai adăugăm și pretenţiile terţului, fiindcă în această dramă războinică trebuia să ţinem socoteala și de voinţa rușilor, cu care noi voiam să coordonăm, iară ei să ne subordoneze acţiunea războinică ce dezvoltam.

Să nu ne surprindă dar resentimentul rusesc, că acţiunea noastră mai mult i-a încurcat; precum și sfatul ce ni-l dădeau să ne apărăm pe Siret și să părăsim ţara pentru a scurta frontul. Și numai așa să explicăm de ce ei ţineau cu orice preţ să anihileze influenţa generalului Berthelot, precum și succesul ce l-a dobândit la finele anului 1916, de a-l scoate, cel puţin nominal, pe acesta din oficiul său de sfătuitor oficial, înlocuindu-l cu

generalul rus Saharov, învestit acum cu calitatea de comandant-ajutor al Regelui pentru Armatele ruso-române, luptând pe frontul român.

Mai târziu, în cursul anului 1917, rușii au cerut, cu o insistenţă neînţeleasă chiar, rechemarea generalului Berthelot din România. Numai revoluţia rusească, pornită din primăvară și mărită atât în cursul anului, a oprit împlinirea acestei tendenţioase hotărâri. Cu acestea știute *„a posteriori*", admirăm pătrunderea și ingeniozitatea *„formulei general Berthelot*", căruia i s-a reproșat în anul 1917, după spusa lui Gurko[51], că generalul francez este mai român decât românii. Dacă generalul Berthelot personal a putut face faţă împrejurărilor, prin formula înţeleaptă ce a adoptat, în ceea ce privește Misiunea, această furtună vijelioasă în determinarea atribuţiilor șefului nu a atins-o cu nimic, așa că putem deosebi în activitatea Misiunii numai două faze: acea din 1916 - de informaţie și acea din 1917 până la rechemarea Misiunii - de colaborare. În niciuna din aceste faze, Misiunea nu s-a resimţit prin modificările de atribuţii și influenţe cu care a fost bombardată însărcinarea șefului lor, ea rămânând numai în simpla ei atitudine de militară și numai militară.

Aș putea mărturisi mai de grabă, că noi înșine nu ne-am dat socoteală nici de profunzimea formulei Berthelot, precum nici de furtuna vijelioasă ce el a înfruntat.

Dar să revenim la partea de colaborare a Misiunii în Înaltul Comandament român. La declararea războiului, Înaltul nostru Comandament, sub o sugestie necunoscută mie, ne organizează în mai multe eșaloane, primele două și cele mai principale fiind: Eșalonul I- operativ; Eșalonul II- al marilor servicii, comandantul etapelor fiind însărcinat a ţine legătura celor două eșaloane.

De unde am copiat noi o astfel de organizare greoaie, care n-a trăit la noi decât numai în jumătatea anului 1916, căci cu reorganizarea armatei în 1917, am revenit la organizarea clasică și raţională, recunoscută prin probata și îndelungata ei experienţă, acea în vigoare și în armata franceză: Eșalonul Războiului și Eșalonul Etapelor, ambele puse sub conducerea Înaltului Comandament al Armatelor. În această reorganizare Misiunea Franceză a avut o bună și importantă parte.

Dacă de la organizare trecem la mentalitatea Înaltului nostru Comandament, dăm și aici de însemnate influenţe. Prima a fost aceea de a ne combate ușurinţa ce ne cuprinse de a ne topi cu totul rezervele noastre, satisfăcând direct nevoile frontului și luând parte la alarma diferiţilor șefi și diferitelor scene războinice de pe front.

În 1916, știam și cunoșteam modul fericit cum Joffre s-a servit de căile ferate, angajându-și tot efectivul cu mult apropos și extrăgând din front rezervele cu care își propunea să reformeze mersul noilor acţiuni războinice.

Și noi, în 1916, ne-am angajat în cordon, dar cu ce întindere și cu ce reţea de căi ferate; aceasta ne probează modul de cum am înţeles să ne folosim de rezervele extrase din efectivul frontului. La Turtucaia am topit o divizie întreagă, trimiţând-o fărâmiţată, batalion cu batalion.

În săptămâna evenimentelor tragice din munţi, 13-21 noiembrie, am absorbit succesiv și fără niciun folos Diviziile 14, 17 și 8. La alarma Diviziei 23 s-a permis întărirea ei cu trupa din Corpul 1, pe măsura debarcării ei din trenuri, și câte alte fărâmiţări, care au făcut pe generalul Berthelot să ceară a se preveni comandanţii de armate să se reîmprospăteze singuri, din propriile lor trupe, disponibilităţi, căci Comandamentul Superior nu poate interveni în toate incidentele frontului, fără a nu-și smulge toate mijloacele cu care el va avea să facă faţă împrejurărilor grele, neprevăzute.

Această fărâmiţare a dat naștere unui monstruos cadril de trenuri, care nu ajungeau niciodată la timp, dar deprimau sigur pe toţi. Aceste *„cârpituri*" fără folos au impus generalului Berthelot să ceară Înaltului nostru Comandament la 20.X stil nou, să-și reconstituie, de urgenţă, rezerve, mai cu seamă că se prevedea, destul de deslușit, noi evenimente.

Din cele de mai sus, reiese destul de evident deficite mari în mentalitatea Înaltului nostru Comandament; și nu-i exagerat să afirmăm că, în prima ei fază, Misiunea Franceză (1916) ne-a scăpat de mai multe *„Turtucăi*", căci cu lipsa noastră de prevedere, cu ușurinţa cu care conduceam acţiunile noastre, cu evenimentele ce se năpusteau ca adevărate furtuni vijelioase, conducerea noastră s-a arătat mai prejos decât ar fi putut fi.

Misiunea Franceză, în această primă fază, a rămas cu totul îndoctrinată spiritului de ofensivă; ea nu și-a dat la noi maximul de intelectualizare și de voinţă, decât în partea a 2-a activităţii sale, în 1917, când colaborarea ei de comandament a devenit efectivă, din informativă. Nu-i mai puţin adevărat, că ea ne-a scutit și în prima fază (1916) de calamităţile înfrângerilor dureroase, ca cea de la Turtucaia. Am plătit cu prea multe jertfe rezistenţa noastră din 1916, dar armata a rămas în fiinţă, n-a fost sfărâmată și ea a avut destulă energie să impună respect vrășmașului timp de aproape 2 ani, până la încheierea păcii.

Să amănunţim și modul cum a funcţionat la noi Misiunea. Chiar de a doua zi după sosirea Misiunii și prezentarea șefului ei Regelui nostru, ea își trimite ofiţerii de legătură la armate și corpuri de armată. Apoi, în fiecare dimineaţă, generalul Berthelot asistă la Marele

Cartier la raportul ofiţerilor din cursul ultimelor 24 de ore, făcut înaintea Regelui.

În ziua de 19.X stil nou, 3 zile după instalarea sa la Marele Cartier, generalul Berthelot face prima propunere, aceea de a se respinge, prin ofensive energice, vrăşmaşul pătruns în tară, de a se pune, deocamdată, stăpânire definitivă asupra trecătorilor din munţi, căutându-se a se cuceri suficient teritoriu înspre Braşov şi Sibiu, pentru a se apăra intrarea trecătorilor la noi, apoi de a ne asigura stăpânirea Dunării.

Dar, în aceeași zi, suntem atacaţi violent în Dobrogea, iar generalul rus Zaioncikovski[52], care comanda acel front, cere Marelui Cartier rus învoirea de a părăsi Dobrogea și a se retrage în Basarabia.

În munţi, lupta este vioaie și noi pierdem linia fruntariei. La Marele Cartier, colaborarea dintre Înaltul Comandament și Misiune se strânge din ce în ce mai cu încredere; ofiţerii Misiunii se detașează acum ca sfătuitori pe lângă comandamentele românești din punctele cele mai sensibile.

Lipsa noastră totală de rezervă preocupa pe generalul Berthelot, mai cu seamă faţă de teama ce lua consistenţă din zi în zi: trecerea Dunării, cu efective importante, puse sub comanda lui Mackensen[53], numit comandant suprem al armatei de invazie.

La 5 noiembrie, rezerva noastră generală părea a se cifra la 7 divizii, neadunate încă, și unele din ele cu totul dezorganizate. Întregul front ajunse la o uzură completă. Generalul Berthelot, cu o statornicie invincibilă, veghea la integritatea rezervei generale.

La 14 noiembrie, generalul Berthelot adresează, sub semnătura Regelui, ordin către armate de a desfășura rezistenţe îndelungate și eroice spre a da timpul necesar ca să sosească eventual rezervele ruse cerute.

Ofiţerii Misiunii sunt instalaţi acum în birourile de stat-major, unde lucrează alături de camarazii lor români.

La raportul zilnic asista și generalul rus Beliaeff[54], reprezentând Înaltul Comandament rus.

La 22 noiembrie, la raportul zilnic se discută două teze contradictorii: una, aceea a generalului Beliaeff, care cerea să ne retragem luptând; alta, a generalului Berthelot, care preconiza o acţiune ofensivă, dezvoltată cu o armată nouă, constituită din rezerva generală și pusă sub comanda generalului Prezan, având ca șef de stat-major, șeful Misiunii Franceze.

Propunerea generalului Berthelot este adoptată și generalul Prezan ia comanda armatei nou formată în ziua de 23 noiembrie, moment care coincide cu trecerea Dunării de către armata lui Mackensen.

În acest moment, Înaltul Comandament românesc nu mai dispune de nicio rezervă. Căderea orașului București apasă greu de tot în balanţa hotărârilor de luat, căci acum nu era vorba numai de capitala unei ţări atât de centralizată, dar după expresia atât de sugestivă a generalului Pétin, Bucureștii constituiau placa turnantă a întregii reţele ferate.

Bătălia pe Argeș are loc și ţine 8 zile. Marele nostru Cartier dă, în ziua de 24 noiembrie, ordinul de operaţie care pune toate armatele: de manevră, toată rezerva generală, Armata 1 și Grupul Dunării sub comanda generalului Prezan, cu misiunea de a opri invazia inamică.

La 25.XI, se cere rușilor a ni se pune la dispoziţie Divizia 40 și Divizia 8 Cavalerie, ce se găseau pe malul stâng al Dunării, precum și Corpul 8 Armată din Armata lui Leciţki[55]. Răspunsul categoric rus: „Niciun om și niciun tun", sosește la 26 noiembrie, iar bătălia începe la 29 noiembrie.

Generalul Pétin scrie că generalul Berthelot n-ar fi sfătuit bătălia de la București (de pe Argeș) și că Înaltul Comandament român n-ar fi acceptat această bătălie, dacă s-ar fi bănuit, că noi vom fi lipsiţi de concursul rusesc, căci disproporţia de efective era prea mare.

În ziua de 30.XI nu se mai poate astupa intervalul, ce se lărgea necontenit, dintre Armata 1 și Grupul de Manevră, decât cu Divizia 10, căci Diviziile 2/5 și 9/19 au fost întoarse cu faţa la sud și mânate tot spre sud pentru a întoarce pe vrăşmaş. Generalul Pétin scrie: „*ce păcat că acţiunea acestor două divizii n-a fost pusă sub o mână unică, care să le coordoneze și controleze acţiunea*". Tot domnia sa adaugă: „*nu mai erau șefi români disponibili*" (!!!).

Reţinem din naraţiunea dlui general Pétin, ca un „*leit motiv*" lipsa noastră de prevedere și anume: în retragerea din Transilvania am părăsit intrările defileurilor; în retragerea noastră din Oltenia, când nu mai era timp, ne-am gândit la vechile proiecte de interzicerea trecerii acestui râu; cu prilejul organizării Buzăului și Siretului, prima linie de rezistenţă o lăsăm a fi întoarsă prin valea Buzăului, iar în cea de a doua, preferăm malul stâng, renunţând de bunăvoie la organizatul mal drept, așa cum evenimentele ni l-au impus.

În bătălia de la București, lipsa unui comandament în subordine pentru coordonarea acţiunilor principale, ne aduce un eșec dureros. În timpul retragerii, în același moment, Eșalonul I se găsea la Bârlad, iar al II-lea, acel al Etapelor, la Buzău.

Acum, când ne reamintim acele timpuri, ne dăm socoteala de influenţa și de spiritul de dominare, ce ne-a inspirat Misiunea în cursul nenorocirilor ce se abătuseră asupra noastră.

Încheind: opera Misiunii se desăvârșește acum și prin fixarea în scris a ceea ce a fost războiul nostru,

naraţiune făcută de cel mai autorizat martor încă în viaţă, de acel care a cunoscut în toate amănuntele și cu toate dedesubturile ei această acţiune războinică, naraţiune făcută într-un tot pe cât de sobru, pe atât de precis, de luminos și de obiectiv.

Noi nu putem fi decât recunoscători generalului Pétin și să-l deosebim ca un punct strălucitor în recunoștinţa ce închinăm și cu acest prilej Armatei și Poporului francez, recunoștinţa și iubirea poporului de viţă latină, atât de chinuit și oropsit de soartă în dezvoltarea lui istorică.

General Se. Panaitescu

Comments regarding Victor Pétin's Work „Le Drame Roumain". General Scarlat Panaitescu about the Romanian military Effort in the „Great War"

Petre Otu, Ph.D.

Abstract: In 1932, the work „*Le drame roumain 1916-1918*" appeared in Paris, under the signature of General Victor Pétin, with a preface by General Maxime Weygand. It was a book regarding the great battles from the years 1916-1917 on the Romanian front, from the perspective of a witness directly involved in them. Victor Pétin was the chief of staff of the French Military Mission, led by General Henri Mathias Berthelot. The publication of the book gave General Scarlat Panaitescu the possibility of an extensive analysis of Romania's participation in the First World War, which he published under the title: „Romanian Drama 1916-1918", in the revue „Family", which appeared in Oradea, in two successive issues.

Keywords: General Victor Pétin, 1932, „*Le drame roumain 1916-1918*", General Scarlat Panaitescu, analysis, First World War.

NOTE

[1] Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară.

[2] Lucrarea a fost tradusă în limba română şi publicată de Editura Militară în anul 2016.

[3] Pentru cariera militară a lui Victor Pétin a se vedea Michel Roucaud, *Le dossier du général Victor Pétin* , „*Revue historique des armées*" [En ligne], 244 | 2006, mis en ligne le 20 novembre 2008, consulté le 29 septembre 2019. URL : http://journals.openedition.org/rha/6022.

[4] Pentru activitatea sa în cadrul Misiunii, a se vedea Michel Prévost, *Români şi ruşi. Amintiri din anii 1916-1918. Speranţele şi cele dintâi decepţii. Retragerea*, prefaţă N. Iorga, Editura Lupta, Bucureşti, 1925; Alexandru Averescu, *Notiţe zilnice din războiu*, vol. II, 1916-1918, Editura Cultura Naţională, Bucureşti, 1937;Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere de Ileana Sturdza, introducere şi note de Mihai Dim. Sturdza, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002; Henri Berthelot, *Memorii şi corespondenţă* 1916-1919, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară, Bucureşti, 2012; Marcel Fontaine, *Jurnal de război. Misiune în România noiembrie 1916-aprilie 1918*, cuvânt înainte de Alain Legoux, introducere de Daniel Cain, traducere din franceză şi postfaţă de Micaela Ghiţescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2016.

[5] Detalii în Maria Georgescu, capitaine Cristophe Midan, *Un exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militaires français en Roumanie et roumaines en France (1860-1940*), Editions Militaires, Bucarest, 2003, pp. 288-292.

[6] *Ibidem*.

[7] Detalii despre această vizită: Petre Otu, *1957 - Militari francezi în România după 40 de ani*, „Revista de Istorie Militară", nr.1-2/2017, pp. 60-76.

[8] General Scarlat Panaitescu, *Drama românească. 1916-1918*, „Familia", nr. 4/iulie-august 1934, pp. 65-70, nr. 5 şi 6/septembrie-octombrie 1934, pp. 77-86.

[9] General de divizie Scarlat Panaitescu, *Amintiri, extrase din caietele personale de amintiri*, material selectat şi cuvântul introductiv de col. (r) Petre Zaharia, Bucureşti, 1998, p. IV. Anuarele ofiţerilor activi indică data naşterii 21 aprilie 1865.

[10] Cariera militară: sublocotenent: 1 iulie 1885; locotenent: 1 februarie 1888; căpitan: 8 aprilie 1892; maior: 8 aprilie 1898; locotenent-colonel: 10 mai 1901; colonel: 7 aprilie 1909; general de brigadă: 1 aprilie 1914.

[11] General de divizie Scarlat Panaitescu, *Op. cit*., p. VIII.

[12] Joseph J.C. Joffre (1852-1931).General şi mareşal al Franţei. A fost numit şef al Marelui Stat Major în 1911, el fiind responsabil cu pregătirea de război a Franţei. Îi revine meritul de o fi oprit ofensiva germană, prin bătălia de la Marna, din prima parte a lunii septembrie 1914. Un an mai târziu, a primit comanda supremă a tuturor armatelor franceze. A rămas în funcţie până la 13 decembrie 1916, când a fost înlocuit de generalul Robert Nivelle. Unul dintre motive l-a reprezentat intrarea în război a României şi insuccesele sale în toamna anului 1916. În 1917, Joffre a devenit preşedintele Consiliului de Război al Aliaţilor.

[13] Paul-Marie Cesar Gerald Pau (1848-1932). Ofiţer francez care a luat parte la Războiul franco-prusian (1870-1871) şi în care şi-a pierdut o mână. În 1903 a fost avansat general şi în 1911 trecut în rezervă. La izbucnirea războiului a fost rechemat în cadrele active, dându-i-se comanda armatei din Alsacia. După primele săptămâni de război, fără a avea succese deosebite, nu a mai primit comanda unor mari unităţi. În ianuarie 1916 a fost trimis în Rusia ca reprezentant francez pe lângă Stavka.

[14] Colonelul Carol Beghenau a fost director al Şcolii de Poduri şi Şosele de Conductori în perioada 4 octombrie 1868-19 aprilie 1873, dată la care a decedat. Anterior a făcut parte, ca ofiţer de geniu, din structurile de specialitate ale armatei române. În 1859, cu gradul de căpitan, era printre cei trei ofiţeri ai Secţiei a III-a din Corpul de Stat Major cu atribuţii exclusive în privinţa lucrărilor de fortificaţii, cazarmare şi publice. În anul 1860 s-a creat, în cadrul Statului Major General - Serviciul Geniu, ca organ specializat de conducere a problematicii geniului la nivel central, sub comanda maiorului Carol Beghenau. Fiul său, Victor Beghenau, a fost inspectorul de vânătoare al regelui Carol I (1870-1882). A devenit apoi şeful Ocolului Silvic Aninoasa.

[15] Carol I (1839-1914). Domnitor (1866-1878), alteţă regală (1878-1881) şi rege al României (1881-1914).

[16] Este vorba de Vladimir Ivanovici Blaramberg (1806-?). Ofiţer rus, stabilit în Ţara Românească după încheierea Păcii de la Adrianopol (1829) şi a fost primit în armata română după 1830. S-a căsătorit cu Pulheria Ghica, fiica hatmanului Alexandru D. Ghica, ce a fost domn al Ţării Româneşti (1834-1842). În perioada domniei acestuia a fost aghiotant domnesc. A avut patru copii: Alexandrina (1836); Nicolae (1837); Constantin (1838); Alexandru-Saşa (1840). Ei au primit o educaţie aleasă şi au ajuns personaje însemnate ale societăţii româneşti, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. (Detalii în Cătălina Opaschi, *Un jurnal de călătorie inedit al colonelului Vladimir*

Moret de Blaramberg în „Anuarul Muzeului Național de Istorie al României", 2005, pp. 113-155).

[17] Domnitorul Barbu Ştirbey a încheiat, în 1855, un contract cu mareşalul Flighely, şeful Statului Major austriac, pentru elaborarea hărţii Ţării Româneşti. Valoarea contractului era de 100.000 de galbeni.

[18] Constantin Barozzi (1833-1921).Ofiţer de geniu cu studii în Bucureşti şi Viena; director al Şcolii de Ofiţeri din Bucureşti (1862-1868); comandant al Batalionului 2 Geniu şi şef de stat-major al Diviziei 4 Infanterie; comandant al Diviziei Active „Dobrogea"; şef al statului major al Armatei de Operaţii din Războiul de Independenţă (18 august-20 octombrie 1877). General de brigadă (1883) şi de divizie (1893). În perioada 1 octombrie 1895-1 octombrie 1898, a fost şef la Statului Major General, iar între 22 martie-1 noiembrie 1888, ministrul de război. La 9 aprilie 1905, Academia Română l-a ales membru de onoare.

[19] Gheorghe Slăniceanu (1835-1885).General ce a exercitat importante funcţii în armata română: ministru de război (27 aprilie 1876-1 aprilie 1877) şi şef al Marelui Stat Major (27 aprilie -18 august 1877;1878-1881; 1882-1883).

[20] Otton Sachelarie (1837-1910) este avansat sublocotenent în 1856 şi a urcat în ierarhia militară până la gradul de general. În Războiul de Independenţă a comandat Brigada 1 din Divizia de Rezervă. A condus coloana de asalt asupra redutei Griviţa 2 în ziua de 6 septembrie 1877.

[21] Există şase ofiţeri, dintre care cinci generali Boteanu, provenind practic din aceeaşi familie: Emanoil (1836-1897); Gheorghe (1837-1902); Aurelian (1842-1899); Romulus (1848-1924); Remus (1851-1926); Mihail (1853-1928). Pentru detalii a se vedea, Serviciul Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, Fond Boteanu – familial.

[22] Sunt doi generali cu acest nume, fraţi, iar după unele surse veri. Gheorghe Angelescu (1839-1915) absolvent al Şcolii militare (1854-1856); a primit gradul de colonel în anul 1870, iar gradul de general în 1877; a comandat Divizia 3 Infanterie în Războiul de Independenţă. Între 25 ianuarie-1 august 1882 a deţinut funcţia de ministru de război. Alexandru Angelescu (1836-1911) absolvent al promoţiei 1856 a Şcolii Militare. A comandat prima baterie şi primul regiment de artilerie al armatei române (1856-1871); avansat general în 1871. În Războiul de Independenţă a comandat Diviziile 2 şi 4 şi Divizia de Rezervă, precum şi artileria Armatei de Operaţii. A fost ministru de război în perioada 27 februarie 1886-5 noiembrie 1887. Ulterior a comandat Corpul 3 Armată. A demisionat din armată la 8 februarie 1888, iar prin Înaltul Decret nr. 3793 din 21 decembrie 1888 a fost degradat şi şters din controalele armatei, fiind condamnat 3 luni închisoare corecţională pentru mituire şi violare de lege, ca ministru.

[23] Alexandru Ioan Cuza (1820-1873). Una dintre cele mai mari personalităţi ale istoriei naţionale. Domnitor al României (1859-1866) şi reformator al armatei române.

[24] Grigore Cantilli (1839-1906). Ofiţer care a urcat în carieră până la gradul de general de brigadă (1893). În Războiul de Independenţă a comandat Brigada 1 Infanterie din Divizia 4/Corpul 2 Armată, luptând la Vidin şi Calafat.

[25] Incidentul de la Costangalia a avut loc în zilele de 30 iunie-5 iulie 1863. Un detaşament polonez, de circa 300 de militari, comandat de colonelul Milkovski, a încercat să treacă în sprijinul răsculaţilor din Polonia care se ridicaseră la luptă împotriva Imperiului Rus. Cu mare greutate, detaşamentul a fost în cele din urmă oprit de către Regimentul 3 Linie din Ismail, căruia i-au fost ataşate şi alte trupe. Pierderile proprii au fost de 17 morţi şi 48 de răniţi.

[26] Ioan Emanoil Florescu (1819-1893).General şi om politic român de orientare conservatoare. A exercitat funcţia de prim-ministru în două rânduri (9 mai-5 august 1876 şi 9 decembrie 1891-16 octombrie 1895) şi a fost în mai multe rânduri ministru de război (1858-1860, 1862-1863 şi 1871-1876), calitate în care a contribuit la modernizarea organismului militar românesc. De două ori a condus Senatul (1888-1889, februarie-noiembrie 1891).

[27] Alexandru Cernat (1828-1893). General român cu o frumoasă carieră. La 2 aprilie 1877, generalul Cernat a fost numit ministru de război în guvernul condus de Ion C. Brătianu (2 aprilie-19 august 1877 şi 17 martie-24 noiembrie 1878). Începând cu 19 august 1877, generalul Cernat a preluat comanda Armatei de Operaţii, care a acţionat în bătăliile a treia şi a patra pentru cucerirea Plevnei. La 5 decembrie 1877, prin reorganizarea dispozitivului trupelor române, generalul Cernat a fost numit la conducerea Marelui Cartier General al Armatei, funcţie pe care a exercitat-o până la 19 februarie 1878. A revenit pentru scurt timp la conducerea Ministerului de Război (19 martie-24 noiembrie 1878), dar a demisionat din cauza deosebirilor de vederi cu domnitorul Carol I.

[28] Gheorghe Manu (1833-1911). General şi om politic român care a îndeplinit importate funcţii în stat: prim-ministru (1899-1901), ministru de război (1859-1870; 1888-1889 şi 1904-1907), ministru de interne (1900), primar al Capitalei (1874-1877), preşedinte al Adunării Deputaţilor (1888-1889 şi 1892-1895).

[29] Mihail Cristodulo Cerchez (1839-1885). Ofiţer român care s-a remarcat în Războiul de Independenţă, când a obţinut şi gradul de general de brigadă. A comandat succesiv Corpul de Observaţie, Diviziile 1, 2 şi de Rezervă. A primit capitularea generalului Osman paşa, comandantul trupelor otomane de la Plevna, dar a refuzat să-i ia şi sabia, motivând că nu are aprobarea domnitorului Carol I.

[30] Iacob Lahovary (1846-1907). General şi om politic român. Studii militare şi universitare în Franţa. A participat la Războiul de Independenţă, ca şef al Secţiei Operaţii de la Marele Cartier General, după căderea Plevnei fiind avansat pe câmpul de luptă la gradul de locotenent-colonel. În 1891, a fost avansat general de brigadă, iar în 1900, general de divizie. A fost şef al Marelui Stat Major (1 octombrie 1894-1 octombrie 1895) şi în două rânduri ministru de război (21 februarie 1891-21 februarie 1894 şi 11 aprilie 1899-13 februarie 1901). În 1901 a demisionat din armată şi s-a dedicat activităţii politice, îndeplinind funcţia de ministru de externe (1904-1907).

[31] Anton Berindei (1838-1899). Provenea dintr-o familie de boieri cu tradiţie. Ofiţer de geniu. A comandat prima Companie de Pontonieri din armata română, înfiinţată în 1866. A urcat treptele ierarhiei militare până la gradul de general. A deţinut funcţia de ministru de război (1896-1899).

[32] Cel mai probabil este vorba de generalul Nicolae Dabija (1837-1884), întrucât Gheorghe Dabija, ajuns şi el general era născut în 1872, fiind contemporan cu autorul. Nicolae Dabija a urmat studii militare în Franţa (Şcoala de Artilerie de la Metz). A participat la Războiul de Independenţă, luptând la Plevna şi Vidin. A fost ministru de război în perioada 8 ianuarie-10 iulie 1879. A intrat în viaţa politică şi a deţinut portofoliul de ministru al lucrărilor publice în trei guverne (1880-1884). Pentru scurt timp a fost şi ministrul interimar de finanţe (10-27 aprilie 1881).

[33] Eraclie Arion (1838-1903). General cu studii în Franţa şi cu o prodigioasă carieră militară. În Războiul de Independenţă a condus Serviciul Artileriei la Comandamentul Armatei şi a făcut parte iniţial din grupul de experţi ce a proiectat şi realizat fortificaţiile (amenajări pasagere şi baterii grele) din zona Calafat. A contribuit la realizarea podului de la Siliştioara asamblarea podului de vase de la Siliştioara – Măgura, ce a asigurat trecerea Armatei române de Operaţii pe frontul din Balcani. Pe teatrul de operaţii din sudul Dunării a coordonat acţiunile artileriei în bătăliile pentru Plevna (august-decembrie 1877) şi Vidin (decembrie 1877-februarie 1878). A fost ataşat, de asemenea, la Marele Cartier General pe lângă comandantul armatei ruse din Balcani, marele duce Nicolae. La sfârşitul campaniei de la sudul Dunării, a fost însărcinat de guvernul român să participe la convorbirile preliminare de pace de la San Stefano (ianuarie 1878), dar nu a fost acceptat la negocieri, Rusia tratând direct cu Imperiul Otoman. După război a deţinut funcţii însemnate în armata română: comandant al Şcolii de Artilerie şi Geniu (1881-1882), primul comandant al acestei noi instituţii de învăţământ; inspector general al artileriei (1883-1892); comandant al Corpului 2 Armată (1892-1903) şi al Cetăţii Bucureşti (1895-1898 şi 1901-1903).

[34] Grigore Crăiniceanu (1852-1935). General cu studii la Bruxelles. A ocupat importante funcţii în armata română: secretar general al Ministerului de Război (1894), şef al Marelui Stat Major (1909), ministru de război (1909-1910), comandant al Corpului 2 Armată în campania din Bulgaria (1913), comandant al Armatei 2 române (1916). S-a manifestat ca partizan al intrării României în război de partea Antantei.

[35] Ioan Culcer (1853-1928). General de divizie. Înainte de război a îndeplinit funcţii de răspundere: secretar general al Ministerului de Război (1905-1907); comandant al Diviziei 9 Infanterie (1907-1910), al Corpului 3 Armată (1910-1913) şi Corpului 5 Armată (1913); subinspector general de armată. La declanşarea mobilizării a fost numit comandant al Armatei 1, din care a fost destituit (octombrie 1916). În primul guvern Averescu (29 ianuarie/ 11 februarie-5/18 martie 1918) a fost ministru al lucrărilor publice.

[36] Constantin Hârjeu (1856-1928). Ofiţer de geniu cu studii în România şi în Franţa. A avut o carieră militară importantă, ajungând la gradul de general şi ministru de război, în două rânduri (14 octombrie 1912-3 ianuarie 1914 şi 6 martie-24 octombrie 1918). A fost profesor în învăţământul militar şi unul dintre cei mai iluştri gânditori militari. Principala sa lucrare este *„Istoria armei geniului"(*1902); membru corespondent al Academiei Române.

[37] Constantin Coandă (1857-1932). A urmat cursurile Şcolilor Militare de la Bucureşti şi Iaşi (1875-1878). A participat la Războiul de Independenţă, iar ulterior a urmat cursuri universitare la Şcoala Politehnică din Paris, unde obţine licenţa în matematică şi la Şcoala de Artilerie din Fontainebleau. A fost ataşat militar la Viena şi apoi la Bruxelles, iar din 1892 a îndeplinit funcţia de aghiotant regal pe lângă principele moştenitor Ferdinand. În 1902, Coandă este avansat la gradul de general de brigadă, îndeplinind funcţiile de inspector general al artileriei (1904-1912). La Conferinţa de Pace de la Bucureşti din 1913, Coandă este membru al delegaţiei române. În vara anului 1916, este trimis ministru plenipotenţiar pe lângă Marele Cartier General rus. După lovitura de stat bolşevică se transferă la Kiev, dar aici este arestat şi

condamnat la moarte, fiind salvat în ultimul moment de armata germană. A făcut parte din delegația română prezentă la Conferința de Pace de la Paris (1919), participând la semnarea Tratatului de la Neuilly cu Bulgaria, pe 27 noiembrie 1919. A fost prim-ministru al României în perioada 24 octombrie-29 noiembrie 1918. După război a intrat în Partidul Poporului ocupând fotoliul de președinte al Senatului în două rânduri (1920-1922 și 1926-1927) și cel de ministru al industriei și comerțului (26 martie-14 iulie 1926).

[38] Cel mai probabil autorul îl are în vedere pe Alexandru Iarca (1854-1933), comandant de divizie, corp de armată și inspector general de armată. Fratele său, Constantin Iarca (1846-1928), ofițer de geniu, participant la Războiul de Independență, general. După ieșirea din cadrele active a făcut politică liberală, fiind senator de Buzău.

[39] Vasile Zottu (1853-1916). Ofițer de geniu merituos care a ajuns la gradul de general. La începutul secolului al XX-lea a trecut în arma infanterie. Are merite importante în construcția Palatului Cercului Militar al ofițerilor din garnizoana București. A îndeplinit în două rânduri funcția de șef al Marelui Stat Major Român (31 martie-18 noiembrie 1911 și 1 aprilie 1914-15 august 1916). La declararea războiului a fost investit șef al Marelui Cartier General, dar numirea a fost nominală, atribuțiile fiind exercitate de generalul Dumitru Iliescu, subșef al structurii în primele luni. S-a sinucis la 12 noiembrie 1916.

[40] Maxime Weygand (1867-1965). A participat la Primul Război Mondial, fiind avansat general în august 1916. După constituirea Comandamentului Unic, condus de generalul F. Foch, a devenit secretar general al Comitetului Aliat. În lunile iulie-august, în fruntea Misiunii Militare Franceze, a contribuit la victoria armatei poloneze împotriva armatei sovietice în bătălia de la Varșovia. A fost vicepreședinte al Consiliului Superior de Război, lăsând acest loc, la mijlocul anilor '30, generalului Gamelin. Rechemat în serviciul activ, a primit comanda forțelor franceze din Orient și a desfășurat misiuni diplomatice în statele din regiunea balcanică, în perspectiva deschiderii unui al doilea front împotriva Axei. În contextul înfrângerii armatei franceze, Weygand a fost rechemat urgent în Franța, preluând conducerea armatei. Nu a reușit să redreseze situația, astfel că a acceptat armistițiul. S-a apropiat de Pétain, devenind secretar de stat al războiului, urmărind refacă organismul militar francez, pe baza forțelor din Africa.

[41] Maurice Gustave Gamelin (1872-1958). General francez. A luptat în Primul Război Mondial și a ajuns la gradul de general, fiind unul dintre apropiații lui J. Joffre și considerat unul dintre urmașii spirituali ai acestuia. A comandat Divizia 11 Infanterie din aprilie 1917 până la sfârșitul conflictului. În primii ani interbelici a îndeplinit o misiune în Brazilia, apoi a comandat forțele franceze din Levant. A revenit în metropolă și a comandat Regiunea 20 Militară. În 1931, a fost numit șef al Marelui Stat Major al armatei franceze, devenind cel mai important responsabil militar francez. La declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial, a comandat forțele franceze și aliate din Franța, care au fost învinse de Germania. Este înlocuit de la comandă la 19 mai 1940, în contextul ofensivei victorioase a armatei germane. Ulterior, respectiv în 1942, a fost judecat de la regimul de la Vichy, fiind considerat unul dintre responsabilii înfrângerii militare. A fost închis și deportat în Germania de unde a revenit la sfârșitul conflictul, dedicându-se scrierii memoriilor apărute sub titlul „*Servir*",în anii 1946-1947.

[42] Alexandru Averescu (9 martie 1859-3 octombrie 1938). Unul dintre cei mai importanți lideri militari români. A exercitat funcții importante în armată, fiind ministru de război (1907-1909), șef al Marelui Stat Major (1911-1913), comandant al Corpului 1 Armată (1914-1916), al Armatelor 2 și 3 în anii 1916-1918. Guvernul, pe care l-a condus în lunile ianuarie-martie, a încheiat pacea preliminară de la Buftea (20 februarie/5 martie 1918). A părăsit serviciul activ și a întemeiat la 1 aprilie 1918, Liga Poporului devenită din 1920, Partidul Poporului. A fost prim-ministru în două rânduri (1920-1921 și 1926-1927). În iunie 1930, împreună cu generalul Constantin Prezan a fost înaintat la gradul de mareșal.

[43] George René Alexandre (1864-1931). Ofițer francez, colaborator apropiat al lui J. Joffre. În decembrie 1917 a fost avansat la gradul de general de brigadă. În timpul războiului a comandat succesiv artileria Corpului 20 Armată, Armatei 8 și a Corpului 32 Armată. În 1922 a primit a treia stea de general;în 1926 a fost trecut în rezervă.

[44] Boris Vladimirovici Stürmer (1848-1917). Om politic rus. Prim-ministru (2 februarie-23 noiembrie 1916) și ministru de externe (7 iulie-10 noiembrie 1916).

[45] Mihail Vasilievici Alexeev(1857-1918).General rus. La începutul războiului a comandat Grupul de Armate „Sud-Vest" și apoi pe cel de „Nord-Vest". În 1915 a fost numit șeful Stavka (Marele Cartier Imperial Rus) din care a fost înlocuit, în noiembrie 1916, cu generalul Gurko, din cauza neînțelegerilor cu țarul Nicolae al II-lea. A revenit în fruntea acestui organism în timpul guvernului Kerenski. Generalul Alexeev nu a fost de acord cu planul de campanie al armatei române, el pronunțându-se pentru abandonarea Munteniei, Olteniei și Dobrogei și stabilirea frontului pe aliniamentul Carpații Orientali - Siretul inferior - Dunărea maritimă.

[46] Nicolae al II-lea (1868-1918).Ultimul țar al Rusiei (1894-15 martie 1917). Deși nu a dorit războiul, el a fost obligat să se conformeze sfaturilor venite din partea sfetnicilor țării și a militarilor de rang înalt. A fost asasinat de către bolșeviciîn iulie 1918.

[47] Vladimir Victorovici Saharov (Zaharov) (1853-1920). General rus. La 19 octombrie 1916 a fost numit comandant al Armatei de Dunăre, dispusă în Dobrogea. După înființarea frontului românesc, sub conducerea regelui Ferdinand, a fost investit șef de stat-major pentru trupele ruse. În mai 1917 a fost înlocuit de generalul Dmitri Șcerbacev.

[48] Ion I.C. Brătianu (1864-1927).Om politic liberal, fiu al lui Ion C. Brătianu, președinte al Partidului Național Liberal (1901-1927), prim-ministru de mai multe ori (1908-1910; 1914-1918;1918-1919; 1922-1926 și 1927). A fost personalitatea politică dominată din România în primele trei decenii ale secolului al XX-lea, el fiind un adept hotărât al intrării României în război alături de Antantă, pentru care a acționat cu foarte multă abilitate și consecvență. Rolul său în timpul războiului a fost hotărâtor, el purtând, în calitate de șef al guvernului, întreaga răspundere a conducerii lui.

[49] Charles-Auguste-Felix, conte de Beaupoil de Saint Aulaire (1860-1954). Diplomat, ministrul plenipotențiar al Franței în România (1916-1920). A continuat activitatea diplomatică mai întâi la Madrid (1920), apoi la Londra (1924). Memoriile sale-„*Confessions d'un vieux diplomate*", apărute la Editura Flammarion din Paris și care conțin 200 de pagini despre misiunea diplomatică în România, sunt extrem de utile cunoașterea perioade dificile a războiului.

[50] Constantin Prezan(1861-1943).General și mareșal (1930). În toamna anului 1916 a comandat Armata de Nord (IV) și grupul de armate ce a susținut bătălia Bucureștiului. La începutul lunii decembrie 1916, a fost numit șef al Marelui Cartier General Român, funcție în care a rămas până la 1 aprilie 1918. A revenit în fruntea acestei structuri la sfârșitul lunii noiembrie 1918, păstrând calitatea de șef al Marelui Cartier General până în martie 1920. Detalii în Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008.

[51] Vasili Iosifovici Gurko (1864-1937). General rus. În perioada octombrie 1916-martie 1917 a fost șef al Marelui Stat Major Rus (Stavka), înlocuindu-l pe generalul Mihail Alexeev, bolnav. Din martie 1917, a devenit pentru circa două luni comandant al Frontului de Vest. Rămas adept al monarhiei, el a fost arestat, închis și exilat în Marea Britanie (septembrie 1917).

[52] Andrei Medardovici Zaioncikovski(1862-1926). Comandant al Corpului 47 Armată rus, compus din două divizii ruse și una sârbă și care avea un efectiv de circa 30.000 de oameni(Convenția semnată la 4/17 august 1916 prevedea 50.000 de militari). Ulterior, comandant al Grupului Operativ de Est și apoi al Armatei de Dobrogea(compusă din mari unități române și ruse). A fost înlocuit, datorită insuccesului, cu generalul Vladimir Vladimirovici Zaharov, Armata de Dobrogea luând denumirea de Armata de Dunăre.

[53] August von Mackensen (1849-1950). Unul dintre cei mai renumiți generali germani din Primul Război Mondial. A fost profesor de istorie militară al Kaizerului. La începutul războiului a comandat Corpul 17 Armată pe Frontul de Est, apoi Armata 9, iar în 1915 Armata 11. El este autorul spargerii frontului la Gorlice-Tarnov (mai 1915) și al scoaterii Serbiei din război (octombrie-decembrie 1915). Ca urmare a acestor fapte de arme, a fost cunoscut drept „spărgătorul de fronturi". În toamna anului 1916 a condus operațiile împotriva României, la sud de Dunăre. Apoi a traversat fluviul la Zimnicea, ocupând Bucureștiul (6 decembrie 1916). A rămas, până în noiembrie 1918, guvernator militar al teritoriului ocupat de Puterile Centrale (Muntenia, Oltenia și Dobrogea).

[54] Mihail Alexandrovici Beliaeff (Beleaev) (1863-1918). General rus. Din 28 septembrie 1918 a fost reprezentantul Marelui Cartier General Rus (Stavka) pe lângă Marele Cartier General român.

[55] Platon Alexeevici Leciţki (1856-1921). General rus. A absolvit Școala Militară din Varșovia. A participat la Războiul ruso-japonez (1904-1905). În 1905, a devenit general-maior și numit comandant al Brigăzii 1 a Diviziei 6 Est-siberiene de Pușcași, iar în 1906 a fost numit comandant al acestei divizii. În 1908, a avansat în gradul de general-locotenent și a devenit comandantul Corpului 18Armată, iar în 1910, a fost numit la comanda forțelor armate ale Districtului Militar din Extremul Orient rus. La 9 august 1914, a devenit comandantul Armatei 9, dislocate pe flancul drept al Frontului de Sud-Vest, trimisă în 1915 în Bucovina. A participat la bătăliile de la Lemberg și de pe Vistula, și la ofensiva „Brusilov". S-a retras din armată în 1917. În 1919, a intrat în rândurile Armatei Roșii. A fost arestat în 1921. A murit în închisoare.

REGIMENTUL 40 INFANTERIE „CĂLUGĂRENI” ÎN BĂTĂLIA DE LA COTUL DONULUI (1942)

Colonel (r) Remus MACOVEI[1]

La sfârșitul lunii iulie 1942, ca urmare a cererilor Înaltului Comandament German, Ion Antonescu hotărăște trimiterea de noi mari unităţi, care se vor constitui în Armatele 3 și 4 române, destinate să acţioneze în Stepa Calmucă și Caucaz.

Încă de la 28 iunie 1942, Divizia 9 Infanterie (Regimentele 34, 36 și 40 Infanterie, 13 și 18 Artilerie) este mobilizată, în vederea plecării pe front.

La 20 august 1942, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” este complet echipat și dotat în vederea plecării pe front. Dislocarea unităţilor era următoarea: Batalionul 1, Companiile Comandă, Pionieri, A.C.I. și 120 mm la Medgidia; Batalionul 2 la Cuza Vodă; Batalionul 9 Infanterie Ușoară la Castelu; Compania 9 Lucru la Poarta Albă. Până la 1 septembrie 1942, regimentul s-a ocupat cu organizarea și pregătirea unităţii în vederea plecării pe front.

La 27 august 1942, se primește Ordinul de operaţii nr.1 al Diviziei 9 Infanterie privind deplasarea în zona de operaţii. Acesta prevedea „*deplasarea pe C.F. până în zona Stalino, deplasare care se urmează să fie făcută pe timp de circa 9 zile, în șapte garnituri eșalonate la interval de 12 ore. După o scurtă staţionare în zona Stalino, marșul urmează a fi continuat pe jos*”[2].

La 1 septembrie 1942, ordinea de bătaie a Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni” era următoarea:

- Comanda regimentului: colonel Pupăzeanu Ion
- Compania stat-major – pluton transmisiuni: comandant căpitan Voiculescu Vasile; tren luptă:căpitan Menciu Dumitru; medic: căpitan Bocșan Gheorghe; preot: Cioară Vasile.
- Compania Cercetare: comandant căpitan Drăghici Z. Gheorghe x 4 plutoane pușcași;
- Compania Pionieri: comandant căpitan Georgescu Alexandru x 3 plutoane pionieri;
- Compania A.C.I.: comandant căpitan Purșa Eugen x 3 plutoane T.A.C., 1 pluton tunuri însoţire;
- Compania Aruncătoare 120 mm: comandant căpitan Rădulescu Alexandru x 3 plutoane aruncătoare;
- Batalionul 1 Infanterie: comandant maior Trandafirescu Ion x 3 companii pușcași (fiecare cu 3 plutoane), 1 companie mitraliere x 3 plutoane mitraliere, 1 pluton mitraliere A.A., 1 pluton aruncătoare 81, 4 mm;
- Batalionul 2 Infanterie: comandant maior Andriano Gheorghe x 3 companii pușcași (fiecare cu 3 plutoane), 1 companie mitraliere x 3 plutoane mitraliere, 1 pluton mitraliere A.A., 1 pluton aruncătoare 81, 4 mm;
- Batalionul 9 Infanterie Ușoară: comandant maior Vlădescu Anghel;
- Compania 9 Lucru: comandant căpitan (r) Lupșa Coriolan x 3 plutoane lucru[3].

Efectivele Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni” erau de 77 ofiţeri, 157 subofiţeri, 2.492 trupă, 880 cai, 170 trăsuri/căruţe, 3 autoturisme, 3 motociclete, 1.972 arme, 79 puști mitralieră, 32 mitraliere, 11 tunuri A.C., 4 armament însoţire, 32 guri de foc[4]. Împreună cu sarcinile de mobilizare (Batalionul 9 Infanterie Ușoară și Compania 9 Lucru) efectivele erau: 90 ofiţeri, 101 subofiţeri, 3.143 trupă, 1.040 cai, 248 trăsuri/căruţe, 40 chesoane, 3 autoturisme, 1 motocicletă, 71 biciclete, 2.329 arme, 94 puști mitralieră, 50 guri de foc[5].

În perioada 3-5 septembrie 1942, regimentul începe deplasare celor 7 eșaloane de transport, pe itinerarul: Medgidia – Cernăuţi – Lemberg – Tarnopol – Smerinka – Ovdejeva – la nord de Stalino.

Până la 15 septembrie 1942, toate eșaloanele de transport ajung la Ovdejeva, imediat după debarcare punându-se în marș spre front. Pe timpul transportului pe calea ferată regimentul are următoarele pierderi în personal: 6 bolnavi evacuaţi, 11 dispăruţi (dezertori): 9 maghiari, 1 neamţ și 1 român. Dezertarea maghiarilor a fost posibilă datorită faptului că paza căii ferate era asigurată de militari din armata ungară, care pe timpul staţionării trenurilor în gări, cu ocazia servirii hranei trupei, luau contact cu maghiarii încadraţi în Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni”, facilitându-le dezertarea[6].

Începând cu 16 septembrie 1942, regimentul, organizat pe trei coloane, începe executarea unui marș de aproximativ 600 de kilometri. Marșul se execută în ritm rapid, fiind îngreunat de hrana insuficientă pentru oameni și animale, de lipsa drumurilor și cantonamentele insuficiente. Etapele mari de străbătut au ridicat probleme din cauza bocancilor care produc rosături, doar în ziua de 18 septembrie 1942, 198 soldaţi nemaiputând continua deplasarea din această cauză. Distribuirea la regiment a unor cantităţi de materiale mult mai mari decât cele prevăzute în norme, a dus la epuizarea cailor

și distrugerea căruţelor. Marșul s-a executat în condiţiile existenţei pericolului reprezentat de atacurile executate de către detașamentele de partizani existente în zonă, fiecare grupare luându-și măsuri de siguranţă sporite.

Periodic se executau halte mari, de două zile, ocazie cu care se executa următorul program: *„Dimineaţa: igiena oamenilor și animalelor, reparatul efectelor personale, întreţinerea armamentului, repararea vehiculelor, vizita medicală;după-amiaza: inspecţia echipamentului, armamentului și a tuturor materialelor de către comandanţii de companii și batalioane*"[7].

La 8 octombrie 1942, Divizia 9 Infanterie ajunge în zona fermei Frunze, trecând la înlocuirea trupelor italiene din Divizia „Tridentina". Marea unitate era încadrată la est de Divizia 14 Infanterie și la vest de Divizia 11 Infanterie și a realizat două sectoare de apărare: Sectorul de Est, comandat de colonelul Vătășescu, era apărat de Regimentul 36 Infanterie; Sectorul de Vest, comandat de colonelul Creţulescu, comandantul Infanteriei diviziei, era apărat de Regimentele 34 și 40 Infanterie (minus Batalionul 1); rezerva diviziei era formată din Batalionul 1/Regimentul 40 Infanterie, Batalionul de Asalt nr.9, Compania A.T.

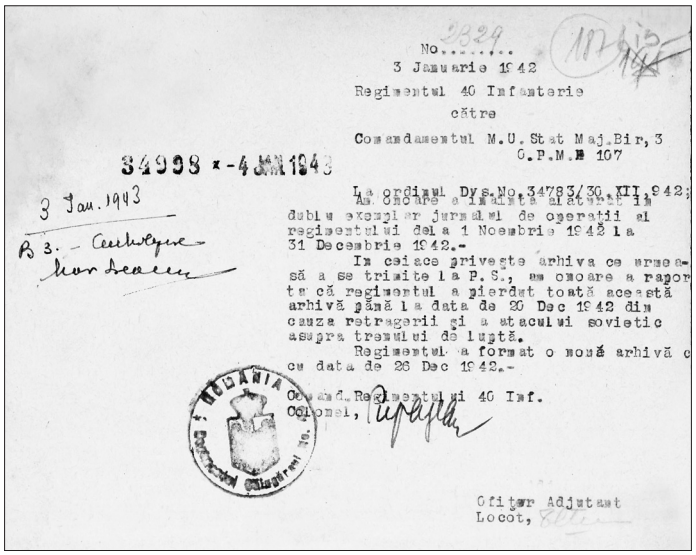

No. 2329
3 Ianuarie 1942

Regimentul 40 Infanterie
către

Comandamentul M.U. Stat Maj.Bir, 3
C.P.M.U 107

34998 x-4 IAN 1943

3 Ian. 1943

La ordinul Dv.s.No.34783/30.XII.942;
Am onoare a înainta alăturat în dublu exemplar jurnalul de operaţii al regimentului dela 1 Noembrie 1942 la 31 Decembrie 1942.-
In ceiace priveşte arhiva ce urmează să se trimite la P.S., am onoare a raporta că regimentul a pierdut toată această arhivă până la data de 20 Dec 1942 din cauza retragerii şi a atacului sovietic asupra trenului de luptă.
Regimentul a format o nouă arhivă c cu data de 26 Dec 1942.-

Comand. Regimentului 40 Inf.
Colonel,

Ofiţer Adjutant
Locot,

Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni", în zilele de 7 și 8 octombrie, înlocuiește trupele italiene și trece la apărare cu misiunea de a *„interzice cu orice preţ pătrunderea inamicului pe direcţiile: cota 236,7 – cota 226,7 și botul de deal 2 km vest cota 236,7, cota 226,7*"[8]. Acţiunile regimentului sunt sprijinite de un divizion tunuri din Regimentul 13 Artilerie.

În perioada următoare, regimentul execută îmbunătăţirea lucrărilor genistice începute de italieni. Comandantul Batalionului 2, maiorul Andriano Gheorghe, este trecut în rezervă pentru limită de vârstă, fiind înlocuit de către maiorul Rădulescu Constantin, de la Corpul 2 Armată. În această perioadă un soldat se automutilează, fiind evacuat, întocmindu-i-se documentele pentru cercetarea penală și,*„cerându-se împușcarea sa ca un exemplu pentru ceilalţi camarazi*"[9]. Un militar este rănit de o grenadă abandonată de italieni, iar un soldat este ucis și alţi doi (un caporal și un soldat) sunt răniţi pe timpul executării unei cercetări prin luptă[10].

În ziua de 19 octombrie 1942, inamicul, puternic sprijinit de artilerie, branduri și katiușe, a atacat în valuri (5.30, 9.00 și 12.45) pe direcţia cota 326,7 –cota 226,7. Militarii Batalionului 2, comandaţi de maiorul Trandafirescu Ioan, resping toate aceste atacuri, cea mai afectată fiind Compania 2, comandată de căpitanul Constantinescu Traian. Pe timpul luptelor, regimentul a suferit următoarele pierderi:

- căpitanul Constantinescu Traian – mort, sublocotenentul (r) Drob Aurel – mort, plutonierul TR Ceaușu Dumitru – mort, plutonierul TR Pitu Hristu – mort, căpitanul Cavsnîi Alexandru – rănit, sublocotenentul (r) Ștefănescu Gheorghe – rănit, plutonierul Frăţescu Ilie – rănit, plutonierul Predescu Mihail – rănit, sublocotenentul Constantinescu Petre – rănit și luat prizonier;
- 63 gradaţi și soldaţi morţi, 87 răniţi și 2 dispăruţi;
- armament distrus: 18 puști, 3 puști mitralieră, 2 mitraliere, 4 pistoale mitralieră, 1 tun „Bofors"[11].

Pe timpul acestei lupte s-au făcut următoarele capturi: 15 prizonieri, 5 mitraliere, 9 puști mitralieră, 21 pistoale automate, 65 puști diferite, 5 puști anticar, 3 aruncătoare ușoare, 1 armă automată.

La 23 octombrie 1942, se înaintează la Divizia 9 Infanterie tabelele cu propunerile pentru avansări post-mortem și tabelele cu propunerile pentru decorare a ofiţerilor, subofiţerilor și trupei care s-au evidenţiat în timpul luptelor din 19 octombrie 1942.

La 24 octombrie 1942, ora 11.00, regimentul este vizitat de comandantul diviziei, generalul Panaitiu Constantin, care se interesează de starea de spirit a trupei și informează că a vizitat și recompensat pe militarii regimentului răniţi, aflaţi la Ambulanţa diviziei. În aceeași zi, Batalionul 2 este adus în sectorul de vest, în rezerva diviziei[12].

La 29 octombrie 1942, regimentul intervine în sprijinul Regimentului 34 Infanterie, executând foc cu Compania 120mm.

La 30 octombrie 1942, ora 4.50, regimentul respinge o cercetare de luptă, executată de o companie sovietică, capturând 4 prizonieri, 4 puști, 1 carabină, 2 pistoale mitralieră[13].

În perioada 20-31 octombrie 1942, regimentul a suferit următoarele pierderi: 3 morţi (2 pe timpul acţiunilor militare, 1 bolnav endocardită), 2 răniţi (1 pe timpul unor acţiuni militare și 1 în urma unui accident), 1 dispărut[14].

În perioada 1-17 noiembrie 1942, regimentul nu a desfășurat acţiuni de luptă, cu excepţia unor incursiuni executate la diferite date, ale căror rezultate au fost raportate diviziei. Toată această perioadă a fost folosită pentru completarea organizării poziţiei. S-au primit materiale pentru organizarea terenului, construirea de adăposturi pentru iarnă, echipament de iarnă. La 14 noiembrie 1942, a avut loc inspecţia comandantului Diviziei 9, care nu a găsit mulţumitor modul de hrănire al trupei, ordonând imediat măsuri de îndreptare, care au fost executate pe loc. Inamicul nu a reacţionat decât prin bombardamente de branduri și artilerie zilnice, cauzând puţine pierderi. Tot timpul în această perioadă au fost observate la inamic concentrări de trupe, în special la cota 236,7.

La 18 noiembrie 1942 s-a declanșat contraofensiva sovietică soldată cu dezastru de la Cotul Donului. Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni"și-a pierdut arhiva pe timpul retragerii din 20 decembrie 1942, „Jurnalul de Operaţiuni" fiind refăcut, pentru perioada 1 noiembrie-31 decembrie 1942, din memorie și declaraţiile celor care au participat la lupte în această perioadă, precum și din rapoartele operative și dările de seamă trimise la comandamentul Diviziei 9 Infanterie. Desfășurarea acţiunilor militare în această perioadă este prezentată în continuare în baza acestui document.

18 noiembrie 1942. În dimineaţa zile, regimentul se găsește cu Batalionul 1 în apărare în zona cotei 236,7, cu Batalionul 2 în rezerva diviziei, cu Compania Pionieri în rezerva regimentului. Compania 120mm și A.C.I. în sprijinul Batalionului 1.

Către orele 5.30, inamicul declanșează, concomitent cu atacul de la cota 228, o încercare de infiltrare pe valea care duce la 4 km nord Rubașkin, la legătura între Regimentul 40 Infanterie și Regimentul 34 Infanterie. Concentrând tot focul, inamicul este oprit. După o scurtă vreme începe din nou atacul, pe tot sectorul regimentului, în special la legătura cu Regimentul 34 Infanterie. La cererea comandantului, adresată Grupării de Vest, Compania de Pionieri execută un contraatac, reușind să respingă inamicul.

Batalionul 1avea efectivele aproape complete, vârsta militarilor fiind între 21-30 ani, în armament avea pierderi: 2 puști mitralieră, 1 tun „Bofors", aflat la reparaţii, muniţiile erau complete, moralul era foarte ridicat. Batalionul apăra un front de 3.200 m. Poziţia era organizată cu reţele de sârmă, 900 m câmp de mine, șanţ de tragere profil normal, adăposturi pentru personal și armament. Nu avea șanţ anticar. Pentru apărarea anticar, regimentul folosea 14 tunuri anticar (10 tunuri „Bofors", 4 tunuri „Breda") cu muniţie perforantă și 2 puști anticar, capturate pe timpul luptelor anterioare. Fiecare companie aveau organizate 3 echipe de vânători de tancuri, fiecare a 5 oameni, dotate cu sticle incendiare[15].

19 noiembrie 1942. În dimineaţa zilei, poziţia regimentului a fost bombardată cu artileria și branduri. Bombardamentul va continua pe parcursul întregii zile. Compania Pionieri a fost retrasă pe vechea poziţie, în rezerva regimentului. Către orele 6.00, inamicul atacă pe direcţia cotelor 236,7 – 226,7, apropiindu-se la 200 metri de poziţiile regimentului, unde va fi oprit de focul foarte eficace al infanteriei. La 12.30-13.00, inamicul, fără a folosi tancuri, reia atacul, ajungând până la reţelele de sârmă, nereușind să pătrundă în poziţiile regimentului. Sunt capturaţi 16 prizonieri, între care și un ofiţer. Pierderile regimentului au fost de 169 militari, 3 puști mitralieră, 2 mitraliere, 15 pistoale mitralieră, 32 arme diferite, valoarea combativă a regimentului scăzând cu 2 plutoane pușcași și o grupă de mitraliere[16].

20 noiembrie 1942. Misiunea regimentului este de a menţine poziţia fără gând de retragere, până la ultimul cartuș. În cursul dimineţii inamicul reia atacul, însă cu mult mai puţină intensitate ca în ziua precedentă. Se apropie de poziţia regimentului, pe grupuri mici și la ora 13.30, după un puternic bombardament de artilerie, branduri și katiușa, pornește la atac, reușind să pătrundă în sectorul Companiei 2, dar inamicul pătruns va fi silit să se retragă. După căderea întunericului, inamicul se retrage la 2-300 m de reţelele de sârmă. Pierderile suferite de regiment: 44 militari, 4 puști mitralieră, 1 mitralieră, 1 aruncător 81,4 mm, scad capacitatea combativă cu aproximativ un pluton[17].

21 noiembrie 1942. Regimentul apără în continuare poziţia, fiind atacat de inamic, care este puternic susţinut de artilerie și branduri. La ora 12.30, regimentul primește ordin să se replieze cu dreapta, pentru a ţine legătura cu Regimentul 34 care se retrage spre est. Frontul Companiei Pionieri se orientează spre est, Compania 120 mm și Punctul de Comandă se mută pentru a face faţă noii situaţii. În urma replierii, frontul regimentului se mărește cu încă 800 m. Pierderile suferite în ziua de 21 noiembrie 1942 (52 militari, 3 puști mitralieră, 4 mitraliere, 22 arme diferite) au scăzut capacitatea combativă a regimentului cu încă un pluton pușcași și un pluton mitraliere[18].

22 noiembrie 1942. În seara zilei de 21 noiembrie 1942, ora 21.30, s-a primit următorul ordin de la

Divizia 9 Infanterie:*„Regimentul rupe lupta și se retrage pe înălțimile imediat vest Valea Crisaja, cu stânga pe liziera sud Dubovskoij, iar dreapta la 1,5 km sud de sat”*[19]. Având de parcurs 15 km până la noua poziţie, care trebuia ocupată până la ora 4.30, retragerea a început imediat în ordinea: trenul de luptă, armamentul greu regimentar, Batalionul 1. Pentru acoperirea retragerii fiecare companie din linia I a lăsat câte un pluton în ariergardă. Retragerea a început la ora 23,30, toate trupele ajungând până la ora stabilită pe noua poziţie. Acţiunea a fost îngreunată de:lipsa de vehicule, fiecare companie având doar 2-3 căruţe, restul fiind trimise la iernat; echipamentul și materialele de iarnă aflate suplimentar asupra oamenilor; muniţiile în cantităţi mari aflate la piese sau depozitele de împrospătare, în vederea apărării fără gând de retragere; cablul telefonic îngropat la 50 cm adâncime; graba cu care s-a executat această operaţiune care necesita o pregătire serioasă și minuţioasă.

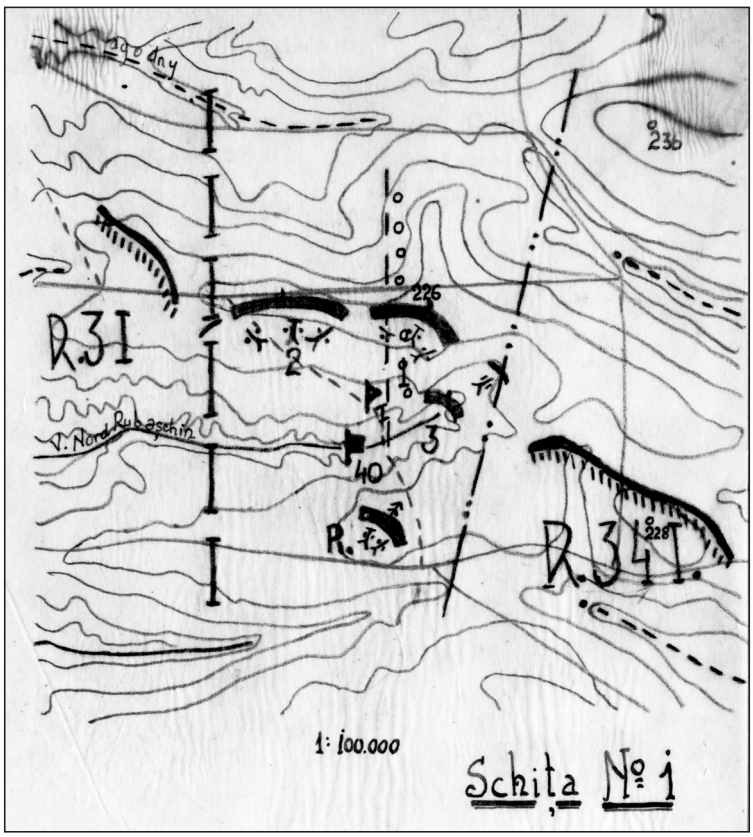

Cotul Donului

La ora 4.30, coloanele inamice s-au apropiat de noua poziţie. Primul atac a avut loc la ora 8.00, când o patrulă blindată a inamicului a intrat în Dubovskoj. S-a acţionat cu armamentul greu A.C., distrugându-se un blindat. Patrula era urmată de o unitate de cavalerie care a rămas în sat. Până la ora 15.00, regimentul s-a aflat sub bombardamentul artileriei și brandurilor, precum și al aviaţiei inamice. La ora 15.15, cavaleria din Duboskoij, s-a desfășurat, atacând poziţia regimentului. Atacul s-a desfășurat în trei valuri succesive, până la ora 22, fiind mereu respins, prin contraatacuri date numai cu baioneta, regimentul nemaiavând niciun fel de proiectil. Ultimul contraatac a fost executat de Plutonul Transmisiuni și servanţii de la tunurile anticar, sub comanda căpitanului Voiculescu Vasile, care și-a găsit moartea. Atacul cavaleriei a fost urmat de cel al infanteriei, care a silit regimentul să se replieze pe înălţimea nord valea care merge de la Dobroskoj spre vest, unde, începând cu ora 22.00, s-a început organizarea poziţiei. Pierderile suferite de regiment (Batalionul 1 și Companiile neîmbatalionate) au fost: 51 militari, 1 tun anticar, 6 puști mitralieră, 1 mitralieră, 25 puști și 2 pistoale-mitralieră. Aceste pierderi și lipsa totală de muniţie au redus considerabil capacitatea de luptă a regimentului. Rezistenţa acestuia a salvat de la încercuire Regimentul 3 Infanterie „Olt”[20].

23 noiembrie 1942. În seara zilei de 22 noiembrie 1942, regimentul a primit ordin să facă siguranţa dreptei Diviziei 11 Infanterie, punând sub ordinele Regimentului 3 Infanterie „Olt” Batalionul 1, restul subunităţilor ocupând o poziţie de rezistenţă pe botul de deal de la est Duboskoj. Către ora 11.00, inamicul a încercat un nou atac, care a fost respins. Regimentul a primit puţină muniţie și a împrumutat de la Divizia 11 Infanterie. În restul zilei, poziţia regimentului a fost bombardată permanent de artileria și brandurile inamicului. Pierderile suferite – 26 militari, 1 pușcă mitralieră, 14 puști – au redus și mai mult capacitatea de luptă a regimentului, cu mai mult de 50%. De remarcat moralul scăzut al trupei din cauza retragerii, la care nimeni nu se aștepta și a lipsei muniţiilor[21].

24 noiembrie 1942. La ora 8.00, la P.C. al regimentului a sosit locotenent-colonelul Stănescu, șeful de stat-major al Diviziei 11 Infanterie, care a înștiinţat că Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni”, mai puţin un batalion, ia în subordine Compania Pionieri/Divizia 19 Infanterie, 1 companie/Divizia 19 Infanterie și Grupul 11 Cercetare, constituind „Detașamentul colonel Pupezeanu”, cu misiunea de a face siguranţa Diviziei 11 Infanterie, în legătură la dreapta cu Regimentul 34 Infanterie. Regimentul a luat legătura cu aceste subunităţi și le-a stabilit misiunile ce le revin. Pe parcursul întregii zile poziţiile au fost permanent bombardate de artileria și brandurile inamicului. Pierderile regimentului au fost de 25 militari, 9 puști. La sfârșitul zilei regimentul se găsește

cu toate resturile unităţilor în linie, din cauza lipsei rezervelor orice atac al inamicului putând străpunge poziţia apărată de acesta[22].

25 noiembrie 1942. Dimineaţa, inamicul a încercat să se infiltreze pe văile de la vest Duboskoj, în timp ce atacau puternic poziţia Regimentului 34 Infanterie, dar atacul a fost respins. Toată ziua și toată noaptea poziţia regimentului a fost puternic bombardată de artileria și brandurile inamicului. Regimentul a pierdut în această zi 13 militari. Lupta cea mai grea se dă împotriva frigului în câmp deschis, deoarece bombardamentele de artilerie împiedicau organizarea terenului[23].

26 noiembrie 1942. La ora 9.00, locotenent-colonelul Stănescu, șeful de stat-major al Diviziei 11 Infanterie, ordonă ocuparea botului de deal de la nord-est Dubovskoj de către Batalionul 1/Regimentul 40 Infanterie și a botului de deal de la sud-vest Dubrovkoj de către Compania Pionieri și Compania 1/Regimentul 19 Infanterie. La ora 10.30, Batalionul1 începe deplasarea, dar când ajunge la creastă este oprit de un puternic bombardament de artilerie și branduri, care îi produce mari pierderi. Regimentul a mai suferit pierderi mari și din cauza frigului, care a produs zilnic un mare număr de degeraţi[24].

27 noiembrie 1942. Inamicul a continuat bombardamentul asupra poziţiilor regimentului, mai slab ca intensitate. Compania Pionieri/Divizia 19 Infanterie este împinsă la sud-vest Dubovskoj pentru a face legătura cu trupele germane. Compania 1/ Divizia 19 Infanterie și Grupul 11 Cercetare sunt retrase în rezervă. Restul detașamentului va rămâne pe poziţie pentru a sprijini cu foc atacul Regimentului 3 Infanterie „Olt" spre Dubovskoj[25].

28 noiembrie 1942. Atacul Regimentului 3 Infanterie „Olt" progresând foarte încet, face necesară menţinerea pe poziţie a Batalionului 1 și a Companiei Pionieri, până în noaptea de 2/3 decembrie 1942, când aceste subunităţi vor fi retrase la 1 km nord Otbeleitz[26].

30 noiembrie 1942. Restul Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni" rămâne pe poziţie. Din cauza retragerii inamicului din Dubovskoj, bombardamentele scad în intensitate, pierderile fiind din ce în ce mai puţine. Adăposturile pot fi lucrate mai în liniște, însă procentul de militari degeraţi nu scade din cauza frigului aspru suportat atâtea zile și nopţi[27].

1 decembrie 1942. Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" intră în întregime în compunerea „Detașamentului colonelului Hass", în rezerva Corpului 1 Armată, pe măsura scoaterii de pe front a subunităţilor. În cursul zilei se execută recunoașteri în vederea stabilirii modului de acţiune în cazul reluării atacurilor de către inamic[28].

2,3 și 4 decembrie 1942. Regimentul nu execută nicio acţiune de luptă.Numărul morţilor și răniţilor scade simţitor, numărul militarilor degeraţi este staţionar[29].

5 decembrie 1942. Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" are trupele dispuse astfel: Batalionul 1 și Compania Pionieri pe poziţie la Dubovskoj, Batalionul 2 și Punctul de Comandă la 1 km nord est Otbeleitz, în rezerva Corpului 1 Armată[30].

6 decembrie 1942. În după-amiaza zilei, Batalionul 1 și Compania Pionieri sunt scoase de pe poziţia Dubovskojși retrase pe poziţia ocupată de celelalte forţe ale regimentului. Deplasarea nu a fost stânjenită de acţiunile inamicului[31].

7 decembrie 1942. Trupa regimentului execută amenajarea adăposturilor în care este bivuacată, activitatea desfășurându-se cu mare greutate din cauza lipsei materialelor. Ofiţerii continuă executarea recunoașterilor în vederea îndeplinirii misiunilor ce revin rezervei Corpului 1 Armată[32].

8 decembrie 1942. Se continuă amenajarea adăposturilor, se primește și se distribuie echipament de iarnă: lenjerie de hârtie, opinci de cauciuc și cizme tip german. Reacţia inamicului se manifestă doar prin bombardamente ale aviaţiei[33].

9-16 decembrie. Se continuă amenajarea adăposturilor și executarea recunoașterilor. Din partea inamicului nu se produce nicio acţiune[34].

17 decembrie 1942. La ora 24, în noaptea de 16/17 decembrie, regimentul este alarmat, „Detașamentul colonel Hass" primind misiunea să fie pregătit să acţioneze în sprijinul Diviziei 7 Infanterie. Regimentul se pregătește pentru îndeplinirea acestei misiuni[35].

18 decembrie 1942. La ora 5, regimentul primește misiunea să execute o recunoaștere pentru o intervenţie spre est. Recunoașterea este anulată, regimentul primind misiunea să se deplaseze la Krușilyn, tot în rezerva Corpului 1 Armată. Deplasarea se va executa între 10.30-22.00. Odată ajuns la Krușilyn, regimentul este direcţionat către Carcanskaj, pentru a ocupa o poziţie de apărare, asigurând siguranţa Corpului 1 Armată[36].

19 decembrie 1942. La ora 3.00, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" ajunge la poziţia ordonată, trecând la apărarea crestei nord-est Kalinovschi. La ora 5.00, regimentul este atacat de o patrulă format din 5 tancuri sovietice, care găsind Batalionul 2 complet descoperit, fără gropi antitanc, a făcut un mare număr de victime. Printre acestea s-au numărat căpitanul Ilie Ioan, comandantul Companiei 7 și locotenentul (r) Ștefănescu Gheorghe, comandant de pluton. La ora 18.00, regimentul este înștiinţat că, a doua zi, trupele germane vor declanșa un atac pe direcţia cotei 175[37].

20 decembrie 1942. La ora 2.30, inamicul atacă flancul drept al regimentului, dar este respins. La ora 4.00, trupele sovietice reiau atacul dinspre pantele de nord-vest Valea Cirului, înălţimile nord-vest Calinovschi și dinspre Carcenskaja. Deoarece exista pericolul încercuirii regimentului, urmare a retragerii trupelor germane, comandantul regimentului ordonă retragerea pe un nou aliniament, situat la 1 km mai înapoi. Atacat de front de care de luptă, lovit din aer de aviaţia inamică, regimentul „*se răspândește și nu mai poate fi adunat*"[38]. Către ora 19.00, trenurile de luptă, retrase din ordinul Diviziei 9 Infanterie la Kamenka, sunt atacate de care de luptă și împrăștiate. Către ora 21.00, trupele luptătoare, care în retragere au ajuns la Kamenka, au fost și ele atacate de carele de luptă sovietice[39].

21-25 decembrie 1942. Regimentul pe mici fracţiuni, conduse de ofiţeri și subofiţeri, se adună în zona localităţii Sergu. În ziua de 25 decembrie, regimentul primește ordin de adunare în localitatea Lomotvatka[40].

26 decembrie 1942. La ora 2.00, regimentul se pune în marș către Cernuchino, unde va ajunge la ora 20.00.

7-31 decembrie 1942. Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" rămâne dispus în Cernuchino, ocupându-se de reorganizare, conform ordinului primit de la Divizia 9 Infanterie[41].

După luptele din zona Cotul Donului, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" a mai rămas cu un efectiv de 700 de militari[42].

Regiment 40 Infantry „Călugăreni" in the Battle from the Don Bend (1942)

Colonel (r) Remus Macovei

Abstract: Regiment 40 Infantry „Călugăreni" part of the Division 9 Infantry participated in one of the most dramatic confrontations of the Eastern campaign – the battle from Don Bend. It faced both a superior enemy in number and equipment, but also extremely low temperatures, lack of armament and food. Although they fought bravely, only 700 soldiers managed to survive.

Keywords: Regiment 40 Infantry „Călugăreni", Division 9 Infantry, 1942, Don Bend, defeat.

NOTE

[1] Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria" – Filiala Constanța.
[2] Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), Fond RIJO1, Jurnalul de operațiuni al Regimentului 40 „Călugăreni", perioada 22 iunie 1941-23 aprilie 1944, f. 96.
[3] Ibidem, ff. 96-101.
[4] Jipa Rotaru, Leonida Moise, Ion Giurcă, Costin Scurtu, *Divizia 9 „Mărăşeşti" 120 de ani de la înființare (1879-1999)*,Bucureşti, Editura Punct, 1999, p.228.
[5] A.M.R., Fond RIJO1, Jurnalul de operațiuni al Regimentului 40 Călugăreni, perioada 22 iunie 1941-23 aprilie 1944, ff.96-101.
[6] Ibidem, ff.103-104; Jipa Rotaru, Leonida Moise, Ion Giurcă, Costin Scurtu, *Op. cit*., p. 10.
[7] Ibidem, f.107.
[8] Ibidem, f.118.
[9] Ibidem, f. 120.
[10] Ibidem.
[11] Ibidem, f.123.
[12] Ibidem, f.126.
[13] Ibidem, f.129.
[14] Ibidem, ff. 127-129.
[15] A.M.R., Fond RIJO1, Registrul istoric al Brigăzii 9 şi al Regimentului 40 Călugăreni, perioada 1939-1943, f.189.
[16] Ibidem, ff. 189-190.
[17] Ibidem, f.190.
[18] Ibidem.
[19] Ibidem.
[20] Ibidem, ff.191-192.
[21] Ibidem, f.192.
[22] Ibidem.
[23] Ibidem.
[24] Ibidem, f. 193.
[25] Ibidem.
[26] Ibidem.
[27] Ibidem.
[28] Ibidem, ff. 193-194.
[29] Ibidem, f.194.
[30] Ibidem.
[31] Ibidem.
[32] Ibidem.
[33] Ibidem.
[34] Ibidem.
[35] Ibidem.
[36] Ibidem.
[37] Ibidem.
[38] Ibidem, f. 195.
[39] Ibidem.
[40] Ibidem.
[41] Ibidem.
[42] Jipa Rotaru, Leonida Moise, Ion Giurcă, Costin Scurtu, *Op. cit*, p.149.

REPERE PRIVIND CENZURA CORESPONDENŢEI EXTERNE ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA 24 AUGUST 1944 – DECEMBRIE 1945

Colonel Dr. Petrişor FLOREA[1]
Dr. Iulian-Stelian BOȚOGHINĂ[2]
Dr. George-Daniel UNGUREANU[3]

Gândit ca un gest de salvare naţională și înfăptuit într-o manieră precipitată, în pofida unei pregătiri laborioase, actul de la 23 august 1944 a asigurat continuitatea statului român și a deschis calea redobândirii teritoriilor transilvane pierdute în urma Dictatului de la Viena (29/30 august 1940), dar nu a putut să prevină intrarea ţării în sfera de influenţă a Uniunii Sovietice, evoluţie inevitabilă, date fiind tendinţele politico-militare la nivel mondial (înfrângerea iminentă a Puterilor Axei și înţelegerile între marii învingători privind organizarea postbelică a Lumii).

În procesul de acaparare a întregii puteri politice de către comuniști, cu sprijin sovietic, Conferinţa de la Moscova, din decembrie 1945, are o importanţă deosebită. În schimbul unor minime concesii, constând în completarea guvernului Petru Groza cu doi miniștri fără portofoliu, reprezentând PNŢ și PNL, acest guvern, instaurat la 6 martie 1945, sub presiunea URSS, era recunoscut de către SUA și Marea Britanie, iar așa-numita *grevă regală* înceta, fără a-și fi atins scopul[4]. Aceste evenimente și evoluţii și-au pus amprenta și asupra organizării și funcţionării cenzurii în România.

Regele Mihai

Chiar la 24 august 1944, șeful Serviciului Cenzurii Corespondenţei Externe, colonelul Emil Turtureanu, emite Ordinul Circular nr. 1 privind ruperea legăturilor poștale dintre România, pe de o parte, și Germania și aliaţii săi, pe de altă parte[5]. Un al doilea ordin circular avea să fie emis de către aceeași structură la data de 25 octombrie 1944 (ziua eliberării ultimei brazde de pământ românesc de sub ocupaţia ungaro-germană) și prevedea scutirea de cenzurare, din partea română, a corespondenţei militare sovietice[6]. Prin Ordinul Circular nr. 3 din 17 noiembrie 1944, era instituită obligaţia cenzorilor militari români de a controla dacă materialul supus cenzurii a fost anterior verificat de către structurile sovietice de specialitate[7].Ulterior, la 9 ianuarie 1945, și Divizia „Tudor Vladimirescu" a fost scoasă din aria de competenţă a cenzurii militare poștale românești[8].

La finele anului 1944 erau oprite de la expediere următoarele tipuri de corespondenţă: redactată în alte limbi decât româna, rusa, engleza, franceza, italiana, croata, slovaca, turca sau albaneza; fără adresa expeditorului; pornografică; scrisă cu caractere gotice sau conţinând denumiri străine, mai ales maghiare sau germane, pentru localităţi din România[9].

Conform unei dări de seamă, în luna ianuarie 1945, Serviciul Cenzurii Corespondenţei Externe analizase, în medie, zilnic, conţinutul a 890 de telegrame, 232 de scrisori recomandate, 1.065 de scrisori simple, 0 cărţi poștale și 8 diverse alte tipuri de epistole, dintre care fuseseră reţinute 34 de scrisori și telegrame. Acestea conţineau mesaje despre lipsurile inerente războiului, situaţia politică internă ambiguă sau propagandă religioasă adventistă. Scrisorile expediate de către etnicii germani din România aveau un conţinut apreciat ca negativ, centrat pe greutăţile întâmpinate, dar tonul general era unul reţinut. Prizonierii de origine săsească sau șvabă aflaţi în lagăre din SUA nutreau sentimente anti-românești și pro-hitleriste. Etnicii evrei își exprimau speranţa în ajutorul coreligionarilor din SUA. În unele scrisori se făceau referiri la situaţia economică din Bulgaria[10].

Pentru prima jumătate a lunii februarie, volumul mediu zilnic al corespondenţei externe cenzurate se cifra la 908 telegrame, 247 de scrisori recomandate, 208 scrisori simple, 248 de cărţi poștale și 12 alte tipuri de mesaje, dintre care fuseseră oprite de la expediere 28 de scrisori și 3 telegrame. În general, populaţia continua să se plângă de neajunsurile aduse de război. Etnicii germani din ţară continuau să folosească un ton reţinut, comunicând numele consângenilor ridicaţi și trimiși la muncă forţată în Uniunea Sovietică, în timp ce foștii combatanţi sași și șvabi din armata hitleristă, aflaţi în lagărele nord-americane, sperau în terminarea războiului, fie și cu înfrângerea Germaniei. Populaţia evreiască din România spera la primirea unor despăgubiri pentru regimul discriminatoriu la care fusese supusă până la 23 august 1944, iar scrisorile primite din Palestina înfăţișau o perspectivă puţin atrăgătoare: viaţă scumpă, nicio posibilitate de angajare etc.[11].

Pentru perioada 15 februarie-15 martie 1945, volumul corespondenţei externe cenzurate zilnic s-a cifrat la 1.030 de telegrame, 197 de scrisori recomandate, 165 de scrisori simple și 94 de cărţi poștale, dintre care au fost reţinute de la expediere circa 95 de scrisori sau telegrame; pe lângă persistenţa îngrijorării legate de penuria de alimente și alte bunuri, mai notăm oprirea tuturor scrisorilor privind soarta etnicilor germani deportaţi și starea de spirit optimistă a evreilor[12].

În următorul interval lunar, numărul scrisorilor și al telegramelor reţinute a rămas exact același (85, respectiv 10), ca și numărul total mediu zilnic al telegramelor cenzurate (1.030). În schimb, numărul scrisorilor simple a crescut la 342 pe zi, numărul cărţilor poștale a sporit și el la 122 pe zi, în timp ce numărul scrisorilor recomandate a rămas relativ constant (199 pe zi). Ca element de noutate, în această perioadă, menţionăm reluarea corespondenţei, în limba engleză, între etnicii germani din România și rudele acestora din SUA[13].

Între timp, prin Ordinul Cenzurii Centrale Militare de pe lângă Consiliul de Miniștri nr. 485 din 28 martie 1945, fusese re-admis uzul limbilor germană și maghiară în corespondenţa internă, pe întreg cuprinsul ţării; de asemenea, prin același act, fusese admisă corespondenţa internă în toate limbile minoritare vorbite în România, inclusiv ebraica[14]. Oprirea de la expediere a corespondenţei interne redactate în limbile maghiară și germană fusese decisă prin Ordinul nr. 13 din 13 decembrie 1944 al aceleiași structuri de pe lângă Președinţia Consiliului de Miniștri[15].

În intervalul 15 aprilie-15 mai 1945, când a fost consemnat și finalul celei de-a doua conflagraţii mondiale în Europa, volumul zilnic al corespondenţei românești externe supuse cenzurării s-a cifrat la câte 683 de telegrame, 498 de scrisori simple, 132 de scrisori recomandate și, respectiv, 208 cărţi poștale, dintre care au fost reţinute 32 de scrisori și 4 telegrame. Principalele probleme semnalate se numărau: înrăutăţirea situaţiei economice din Bulgaria și intenţia unor cetăţeni bulgari de a-și lichida averile imobiliare, în vederea stabilirii în România, dar și dificultăţile întâmpinate de către evreii români stabiliţi în Palestina, care-și sfătuiau conaţionalii rămași în România să nu le urmeze exemplul[16].

Petru Groza

După încheierea ostilităţilor în Europa, scade vertiginos frecvenţa telegramelor și a scrisorilor recomandate, în favoarea scrisorilor simple și a cărţilor poștale. Astfel, în intervalul 15 mai-15 iunie 1945, volumul zilnic mediu al corespondenţei cenzurate a fost alcătuit din câte 545 de scrisori simple, 234 cărţi poștale, 55 de telegrame și 30 de scrisori recomandate, dintre care au fost reţinute 442 de scrisori și 13 telegrame. În general, expeditorii din ţară se plângeau de preţurile mari și de lipsa unor alimente de pe piaţă. Rudele din străinătate ale etnicilor germani din România, în special cele din armata SUA, erau alarmate în privinţa sorţii acestora. Etnicii maghiari abordau în corespondenţa oficială doar chestiuni familiale, însă foloseau și alte canale de comunicaţie (interpuși, voiajori comerciali) pentru expedierea de scrisori având conţinut politic. Evreii rememorau și acuzau vechile persecuţii[17].

Volumul corespondenţei externe cenzurate a cunoscut o creștere sensibilă în intervalul 15 iunie-15 iulie 1945, atingând o medie zilnică de 790 de scrisori simple, 629 de telegrame, 116 scrisori recomandate și 267 de cărţi poștale, dintre care au fost oprite de la expediere 542 de scrisori și 18 telegrame. În general, conţinutul corespondenţei era circumscris problematicii vieţii familiale, existând o anumită frenezie a reluării contactului epistolar cu rudele aflate la mare distanţă. Excepţie făcea populaţia evreiască (mozaică), de la care emanau scrisori axate pe discriminările, persecuţiile și suferinţele din trecut, amintind uneori și de problemele

prezentului. Aceste probleme apăreau sporadic și în mesajele etnicilor germani, care se mai plângeau și pentru deportarea rudelor în Uniunea Sovietică. Între România și Bulgaria se desfășura o vie corespondenţă pentru schimbul de mărfuri, cu tendinţă de ponderare, iar corespondenţa cu Marile Puteri anglo-saxone (SUA și Marea Britanie) era în creștere substanţială[18].

Cenzurarea corespondenţei în limbile ebraică și idiș constituia o sarcină foarte greu de îndeplinit, fără colaborarea unor vorbitori nativi ai celor două idiomuri. În consecinţă, la data de 16 iulie 1945, colonelul Emil Turtureanu, (în continuare) șeful Serviciului Cenzurii Corespondenţei Externe, expedia Raportul nr. 180 către Cenzura Centrală Militară de pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniștri. În raportul menţionat, era propus pentru postul de cenzor al corespondenţei redactate în ebraică și idiș un anume Moritz Silbermann, născut la 15 octombrie 1945, în comuna Prelipcea, judeţul Cernăuţi (deci, în nordul Bucovinei, cedat URSS). Persoana în cauză locuia în centrul Capitalei (strada Brezoianu nr. 9), avea studii medii (patru clase primare, patru clase de liceu, corespunzătoare actualului ciclu gimnazial, plus Școala Agronomică Medie), dar cunoștea, pe lângă cele două limbi mai sus amintite, și româna, germana și ucraineana[19].

Tot colonelul Emil Turtureanu, la data de 4 august 1945, expedia Raportul nr. 203 către Cenzura Militară Centrală. Documentul, însoţit de 8 scrisori anexate, era axat pe ideea că evreii din România, în corespondenţa lor cu persoane și instituţii din SUA, acuzau atât suferinţele din trecutul recent, cât și atitudinea ulterioară a populaţiei majoritare faţă de ei, atitudine explicată de către raportor prin dorinţa de a obţine foloase materiale[20].

Între 15 iulie și 15 august 1945, Serviciul Cenzurii Corespondenţei Externe a analizat, în medie, conţinutul a 645 de scrisori simple, 393 de scrisori recomandate 382 de telegrame și 132 de cărţi poștale zilnic, fiind oprite de la expediere 42 de scrisori și 6 telegrame. În corespondenţa cu străinătatea predominau chestiunile familiale, situaţie pusă de către cenzori pe seama conștientizării activităţii lor de către expeditori. Destul de surprinzător, având în vedere cele consemnate anterior, în cazul evreilor era semnalată speranţa de reluare a emigrărilor spre Palestina. Ridicarea interdicţiilor specifice dusese la activizarea propagandei unor culte religioase considerate secte. În corespondenţa lor cu germanii din SUA, sașii și șvabii din România aminteau vag de efectuarea unor deportări, iar consângenii lor de peste Ocean acuzau hitlerismul[21].

În următoarele 30 de zile (15 august-15 septembrie 1945), volumul mediu cotidian al corespondenţei externe supuse cenzurării a fost de 508 telegrame, 402 scrisori simple, 300 de scrisori recomandate și 111 cărţi poștale, dintre care au fost reţinute 46 de scrisori și 14 telegrame. La nivelul Serviciului, era semnalat un deficit de personal cunoscător al limbilor engleză și franceză, din cauza salariilor neatractive. În general, atitudinea expeditorilor era una reţinută, doar populaţia evreiască manifestându-și în continuare nemulţumirile de ordin material[22].

La data de 19 noiembrie 1945, România avea legături poștale cu următoarele ţări: Albania, Belgia, Cehoslovacia, Danemarca, Elveţia, Finlanda, Grecia, Italia, Iugoslavia, Marea Britanie, Polonia, Portugalia, Suedia, Turcia, Ungaria și URSS (în Europa), Siria și Palestina (în Asia), Egiptul și coloniile franceze din Africa, precum și toate statele de pe continentul american, pentru care se primeau scrisori, numai recomandate[23]. Până la 21 decembrie 1945, a fost reluat schimbul de corespondenţă cu: Albania,statele din America Centrală, Argentina, Bulgaria, Belgia, Brazilia, Bolivia, Cehoslovacia,Canada,Chile, Columbia, Danemarca, Elveţia, Egipt, Ecuador, Franţa, Finlanda, Grecia, Italia, Iugoslavia, Liban, Mexic, Norvegia, Polonia, Portugalia, Palestina, Peru, Paraguay, Suedia,Siria, SUA, Turcia, URSS, Ungaria, Uruguay și Venezuela[24].

Parcurgând cele două liste de mai sus, putem observa situaţia diferită a Spaniei și, respectiv, Portugaliei, în relaţiile poștale cu statul român, în pofida similarităţii de regim politic intern (de tip neofascist, net anticomunist) între cele două state iberice. Totuși, relaţiile diplomatice româno-portugheze aveau să fie rupte la 7 noiembrie 1947, prin rechemarea reprezentantului român la Lisabona, la aproape doi ani după gestul similar al Portugaliei[25]. Relaţiile diplomatice româno-spaniole fuseseră rupte la data de 5 aprilie 1946[26].

Întrucât, spre finele anului 1945, continuau să sosească în ţară, pe canale clandestine, scrisori din Ungaria, prin două ordine ale Serviciului Cenzurii Corespondenţei Interne către Birourile de Cenzură Poștală anume 8283 din 4 noiembrie 1945, respectiv, 10131 din 16 decembrie 1945, s-a dispus ca acest gen de scrisori, odată descoperite în cutiile poștale destinate corespondenţei interne de pe teritoriul românesc, să fie clasate ca rebuturi[27].

La data de 4 decembrie 1945, Preşedinţia Consiliului de Miniștri transmitea Cenzurii Centrale Militare, cu Ordinul nr. 9556, o listă a categoriilor și subcategoriilor de corespondenţă internă exceptate de la cenzurare. O primă categorie includea corespondenţa emanată de următoarele instituţii și sucursalele lor: Camera de Comerţ și Industrie, Societatea de Telefoane, Casa

de Economii și Consemnaţiuni, Banca Naţională a României, Casele Ţărănești de Împrumut și Economie, Institutul de Credit Român și Fondul Regional Bisericesc din Bucovina. Scutirea de la cenzurare nu privea însă și corespondenţa destinată instituţiilor enumerate mai sus. Cea de-a doua categorie era reprezentată de corespondenţa înalţilor demnitari ai statului, care urma să nu mai treacă nici pe la cenzura românească, nici pe la cea sovietică; interesant este faptul că precizarea privind cenzura sovietică nu se regăsește și la punctul 1. Conform punctului al treilea, cenzura **românească** (s.n.) înceta a se exercita asupra corespondenţei **emanate de** (s.n.) ARLUS, Uniunea Sindicatelor și Confederaţia Generală a Muncii, cu excepţia unui „pontaj" de 2-3 scrisori pe lună[28].

În concluzie, pentru cele 16 luni consecutive momentului 23 august 1944, la nivelul corespondenţei externe românești, putem constata o euforie a reluării legăturilor poștale cu statele membre sau simpatizante ale Coaliţiei Naţiunilor Unite, în paralel cu începuturile manifestării hegemoniei sovietice și în acest domeniu. În conţinutul corespondenţei externe cenzurate, se observă un mare grad de specificitate etnică, diferenţe sensibile între mesajele epistolare transmise sau primite de către etnicii români, maghiari, germani și evrei, o constantă fiind dezolarea tuturor faţă de situaţia economică grav afectată de urmările războiului. Un alt element demn de menţionat este prudenţa expeditorilor, conștienţi, foarte probabil, de existenţa și activitatea structurilor cenzurii.

Considerations regarding the Romanian Foreign Correspondence Censorship between August 24, 1944 and December 1945

Colonel Petrişor Florea, Ph.D., Iulian-Stelian Boţoghină, Ph.D., George-Daniel Ungureanu, Ph.D.

Abstract: After August 23, 1944, new regulations regarding correspondence with other states were issued. The Foreign Correspondence Censorship Service had the mission to analyze the correspondence received or sent by the Romanian, Hungarian, German and Jewish ethnic groups. The letters and telegrams regarding the economic, family, political or religious activity were censored.

Keywords: 1944-1945, Foreign Correspondence Censorship Service, Internal Correspondence Censorship Service, orders, statistical situations.

NOTE

[1] Depozitul Central de Arhivă, Piteşti.
[2] Depozitul Central de Arhivă, Piteşti.
[3] Depozitul Central de Arhivă, Piteşti.
[4] Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală,1945. Documente diplomatice*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1999, *passim*.
[5] Arhivele Militare Naționale Române, Depozitul Central de Arhivă Piteşti (în continuare se va cita A.M.N.R.-D.c.a.P.), Fond M.St.M.-Secția Cenzură, dosar nr. crt. 73/1944, ff. 1-2.
[6] Ibidem, f. 3; Călin Marinescu, *Cenzura militară poştală în România (1940-1946)*, Bucureşti, 2002, p. 280.
[7] A.M.N.R.-D.c.a.P., Fond M.St.M.-Secția Cenzură, dosar nr. crt. 73/1944, f. 4.
[8] Ibidem, f. 5.
[9] Ibidem, dosar nr. crt. 38/1944, f. 110.
[10] Ibidem, dosar nr. crt. 64/1945, ff. 249-255.
[11] Ibidem, ff. 228-232.
[12] Ibidem, ff. 200-202.
[13] Ibidem, ff. 171-173.
[14] Ibidem, dosar nr. crt. 38/1944, f. 123.
[15] Ibidem, f. 101.
[16] Ibidem, dosar nr. crt. 64/1945, ff. 132-134.
[17] Ibidem, ff. 102-104.
[18] Ibidem, ff. 77-79.
[19] Ibidem, ff. 94-95.
[20] Ibidem, f. 74.
[21] Ibidem, ff. 60-64.
[22] Ibidem, ff. 49-51.
[23] Călin Marinescu, *Op.cit.*, p. 263.
[24] *Ibidem*.
[25]*** *Istoria politicii externe româneşti în date*, coordonator Ion Calafeteanu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 359.
[26] *Ibidem*, p. 348.
[27] A.M.N.R.-D.c.a.P., Fond M.St.M.-Secția Cenzură, dosar nr. crt. 38/1944, f. 179.
[28] Ibidem, f. 176.

ELENA STEMATIU – O DÂMBOVIŢEANCĂ PE FRONTUL BINEFACERILOR

Profesor Dr. Marian CURCULESCU[1]

În istoria noastră naţională, există minunate exemple de oameni care și-au dăruit activitatea slujirii semenilor aflaţi în suferinţă și deznădejde: răniţi, mutilaţi, văduve și orfani de război, bolnavi, oameni fără adăpost și fără speranţe. Un astfel de exemplu este dâmboviţeanca Elena Stematiu care, în calitate de președintă (1917-1941) și președintă de onoare (1941-1945) a Societăţii de Cruce Roșie - filiala Dâmboviţa, s-a implicat cu perseverenţă și încredere pe frontul binefacerilor, sprijinindu-i pe cei afectaţi de cele două războaie mondiale sau loviţi de sărăcie, secetă și boli.

Născută în Târgoviște, pe 23 decembrie 1866, urmează cursurile Școlii Centrale din București, devenind institutoare. A fost profesoară la Școala de Fete din Olteniţa (1886), apoi la Școala Primară de Băieţi din Târgoviște (1886-1888), după care se transferă la Școala Primară de Fete din același oraș, unde este numită directoare în anul 1893. Încă din anii tinereţii își manifestă compasiunea și sprijinul pentru cei aflaţi în suferinţă. Astfel, în 1893, înființează o cantină pentru fetele sărace și pentru cele care pe timp de iarnă nu se puteau duce acasă[2]. Se afirmă totodată pe plan profesional ca o bună institutoare, fiind apreciată și iubită de copii, încât revizorul C. Alessandrescu o felicită cu ocazia inspecţiilor[3].

1917. Regina Maria și regele Ferdinand I vizitează Spitalul din Căiuți (https//crucearosie.ro)

În anul 1901 se căsătorește cu căpitanul Dumitru Băltăreţu, viitor colonel, care moare ca un erou, în anul 1916.

Numită în funcţia de președinte al Societăţii de Cruce Roșie - filiala Dâmboviţa, în anul 1917, Elena Sematiu se confruntă cu diverse și dificile probleme sociale, generate de situaţia dramatică a României în Primul Război Mondial: multe familii o duceau greu din cauză că bărbaţii erau mobilizaţi pe front, produsele de primă necesitate erau raţionalizate, iar raţiile zilnice scădeau mereu, trebuiau plătite taxe și impozite impuse de autorităţile de ocupaţie etc.[4] În acest context, în anii 1917-1918, răspunzând apelului lansat de Andrei Georgescu, primarul Târgoviștei, participă la diverse acţiuni caritabile: ajută cu resurse bănești Spitalul pentru răniţi înființat în localul Școlii Primare nr. 1 de băieţi din Târgoviște, strânge ajutoare pentru prizonierii români rămași în oraș, organizează serbări în grădina și în localul primăriei și cu fondurile adunate vine în sprijinul invalizilor[5]. De asemenea, la solicitarea Prefecturii, din 24 august 1918, acordă ajutor invalizilor evacuaţi de pe frontul din Moldova[6].

În perioada interbelică, în calitate de președintă a Societăţii de Cruce Roșie - filiala Dâmboviţa, se implică cu responsabilitate în acţiuni de ușurare a dificilei situaţii în care se găseau orfanii, văduvele și invalizii de război, colaborând cu diverse societăţi caritabile: „Ocrotirea orfanilor de război”, „Mărășești”, „General Averescu”, Comitetul înființat de Alexandru Mărgineanu - comandantul Diviziei 3 Infanterie, „Principele Mircea”, „Societatea Ortodoxă a Femeilor Române”[7]. Prin repetate apeluri și prin conlucrare cu autorităţile locale și judeţene, obţine sprijin material și financiar din partea comercianţilor, școlilor, sătenilor, unităţilor militare, a băncilor populare. Cu ajutorul autorităţilor locale (primari, notari, jandarmi), contribuie la întocmirea situaţiilor lunare cu cei îndreptăţiţi la ajutoare, face demersuri pentru ca în unele localităţi să se înființeze cantine pentru nevoiași[8].

Efortul său nu era singular, fiind întregit de bunurile primite în judeţ în urma colaborării reginei Maria cu Crucea Roșie din SUA, Franţa și Marea Britanie. Astfel se primesc alimente, îmbrăcăminte, bani și se repară spitalul din Voinești, instituţie importantă în lupta contra tifosului. De asemenea, unele unităţi militare (Regimentul 32 „Unirea”, Școala de Cavalerie, Regimentul 22 Infanterie) înființează orfelinate pentru copiii orfani sau săraci[9]. La Periș, pe domeniul Coroanei, în anul 1919, se înființează un orfelinat agricol *„unde se dă copiilor pe lângă o îngrijire părintească și o îndrumare practică spre agricultură, pomicultură etc.*”[10].

Comunitatea locală aprecia preocupările și eforturile Elenei Stematiu și-i trimitea scrisori de mulţumire, iar revista „Vlăstarul”, editată de Liceul „Ienăchiţă Văcărescu” din Târgoviște îi dedica poezii[11].

După anul 1922, aceste preocupări continuă și se diversifică, vizând multiple opere sociale: îngrijirea Cimitirului Militar de la Teiș, profilaxia tuberculozei, sprijin pentru populaţia din Basarabia lovită de secetă, dotarea spitalului judeţean, ajutorarea orfanilor, invalizilor și a văduvelor de război etc. Pentru a obţine fonduri, Elena Stematiu organizează acţiuni variate: serbări, baluri, reprezentaţii teatrale, înscrierea de noi membrii.

Din anul 1923, se implică în manifestările incluse în ,,Săptămâna Crucii Roșii", având ca scop strângerea de fonduri prin cotizaţii, donaţii, baluri, concerte, reprezentaţii teatrale.

În anul 1926, obţine de la Crucea Roșie Americană cutii cu jucării și alte bunuri care sunt distribuite copiilor din Târgoviște.

Medici și asistente medicale în timpul Primului Război Mondial (https//crucearosie.ro)

În anii crizei economice (1929-1933) activează în cadrul Comitetului Judeţean pentru Ajutorarea Șomerilor și susţine propunerea ca 5% din încasările obţinute de Crucea Roșie să se folosească pentru cei rămași fără serviciu. Dar eforturile Elenei Stematiu pe frontul binefacerilor întâmpină și dificultăţi provocate de patimile politice. Astfel, într-un interviu dat ziarului „Ancheta" în 13 septembrie 1934, afirma că *„mulţimea mi-a dat întotdeauna sprijinul necesar, când a fost organizată «Săptămâna Crucii Roșii» sau la diverse baluri care s-au dat, dar inconvenientul nu rezidă aici. Autorităţile dau un concurs foarte prost din cauza politicii de partid care s-a întins în toate instituţiile noastre"*[12]. Mai avea și alte motive de supărare: sistarea de către Prefectură, începând cu anul 1933, a subvenţiei anuale de 5.000 lei pentru Crucea Roșie, preluarea de către Prefectură a sumei de 136.000 lei strânși de filiala Dâmboviţa cu prilejul sărbătorilor publice organizate în cinstea semicentenarului Crucii Roșii (1876-1926). Insistentă, ea cerea ca filiala de Cruce Roșie Dâmboviţa *„să fie trecută în bugetul primăriei și al prefecturii, iar bogătașii din localitate să facă și ei diferite donaţii"*[13].

În anii 1934-1937, prin diplomaţie și perseverenţă, Elena Stematiu are o bună colaborare cu primarul Târgoviștei, Gheorghe Pârvulescu, de la care obţine aprobări pentru a organiza în saloanele Primăriei și la Sala de arme, baluri pentru strângerea de fonduri necesare acţiunilor caritabile. Aceste acţiuni de binefacere își găseau ecou în presa locală care o lăuda pe *„prea distinsa și inimoasa doamna Elena Stematiu"* și le solicita dâmboviţenilor *„același binevoitor concurs ca în toţi anii"*[14].

În anii 1935-1936, la ordinea zilei era ajutorarea populaţiei din sudul Basarabiei și estul Moldovei, zone lovite de o secetă cumplită. La solicitarea Societăţii Naţionale de Cruce Roșie, Elena Stematiu și colaboratorii săi s-au angajat cu toată disponibilitatea pentru a da o mână de ajutor. Astfel, în toate localităţile s-a trecut la formarea unor comitete temporare din care făceau parte voluntari ai Crucii Roșii, învăţătorul, primarul, notarul, preotul, directorul școlii, cu scopul *„de a merge din casă în casă și să adune tot ce se poate"*. Banii erau contabilizaţi de Prefectură, iar produsele erau trimise în judeţele afectate. De asemenea, au fost primiţi în judeţul Dâmboviţa 58 de copii din Cahul care, cu ajutorul Crucii Roșii au fost găzduiţi și daţi la școală[15]. Elena Stematiu avea mereu în atenţie consolidarea organizatorică a filialei dâmboviţene a Crucii Roșii, fapt reflectat în presa locală și în ziarele centrale „Curentul" și „Universul"[16].

Atentă la evenimentele politice, colaborează îndeaproape cu prefectul I. Cernăianu, în anii 1938-1939, reușind să obţină o subvenţie anuală de 5.000 lei pentru Crucea Roșie - filiala Dâmboviţa, care va crește în anii următori. Apreciindu-i eforturile, prefectul I. Cernăianu, în adresa, din 3 iunie 1938, către Ministerul de Interne o propune pe Elena Stematiu pentru a fi decorată de regele Carol al II-lea cu prilejul Zilei Restauraţiei (8 iunie 1938), *„pentru munca și devotamentul excepţional ce depune pentru realizarea scopului Societăţii"*[17].

În anii celui de-Al Doilea Război Mondial (1939-1945), Elena Stematiu se afirmă prin diverse iniţiative cerute de realităţile timpului. O neuitată pildă de omenie o constituie solidaritatea cu miile de refugiaţi polonezi, civili și militari, veniţi în Dâmboviţa, în toamna anului 1939, în urma cuceririi Poloniei de către Germania nazistă și URSS. În colaborare cu autorităţile judeţene, cu Primăria orașului Târgoviște, cu unităţi de învăţământ, cu diverse instituţii de asistenţă socială, cu Legiunea de Jandarmi, cu Poliţia orașului Târgoviște și cu Serviciul Sanitar, Elena Stematiu acordă un sprijin important refugiaţilor polonezi civili, cazaţi la Târgoviște, Pucioasa, Vulcana-Băi, Găești, Costești-Vale, Conţești și celorlalţi militari găzduiţi în Târgoviște, Lazuri, Comișani, Văcărești. Este relevant un fragment din raportul înaintat de Elena Stematiu, pe 31 decembrie 1939, către prefectul Vintilă Georgescu: *„Am onoarea a vă comunica că Filiala noastră a dat ajutoare refugiaţilor polonezi în trecere prin orașul nostru în alimente, ceai etc., în valoare de 30.000 lei, în intervalul 1 octombrie-31 decembrie 1939, iar în ajunul Crăciunului s-au dat, la 253 de copii polonezi, ajutoare în bani și jucării în sumă de 50.600 lei"*[18].

Elena Stematiu împreună cu dr. Ion Alexandrescu - medicul primar al judeţului, realizează multe deplasări în judeţ pentru a constata la faţa locului condiţiile de cazare, hrană, igienă și sănătate ale refugiaţilor polonezi. Contribuţia ei și a filialei Dâmboviţa a Crucii Roșii sunt apreciate în cadrul Conferinţei de la Târgoviște din 27 aprilie 1940, la care au participat directorul general al Siguranţei Statului și inspectorul general al Jandarmeriei[19].

În anii celui de-Al Doilea Război Mondial au fost organizate și alte activităţi umanitare, în concordanţă cu problematica vremii: strângerea de ajutoare pentru familiile celor concentraţi și pentru militarii de pe front, ajutorarea refugiaţilor din teritoriile românești cedate în anul 1940 (Basarabia, nordul Bucovinei, ţinutul Herţa, nord-vestul Transilvaniei, Cadrilaterul), contribuţii la dotarea și întreţinerea Spitalului pentru răniţi Z.I. 215 (Zonă Interioară – n.n.), amenajat în cadrul Liceului „Ienăchiţă Văcărescu" din Târgoviște, acţiuni în favoarea văduvelor și orfanilor de război.

Din anul 1941 face parte din Comitetul de Patronaj al Operelor Sociale, înfiinţat pe baza Legii nr. 838/1941, care avea ca scop *„o dezvoltare cât mai mare în opera de asistenţă socială*", vizând îndeosebi strângerea de fonduri pentru *„Darul orașului*", grija faţă de invalizi, refugiaţi, orfani, săraci, răniţi, asistenţă spitalicească etc.

Este interesant de subliniat că Prefectura o propune pe Elena Stematiu pentru decorare, având în vedere *„munca depusă în organizarea și conducerea filialei Dâmboviţa a Crucii Roșii, munca, devotamentul și abnegaţia în îngrijirea răniţilor*"[20].

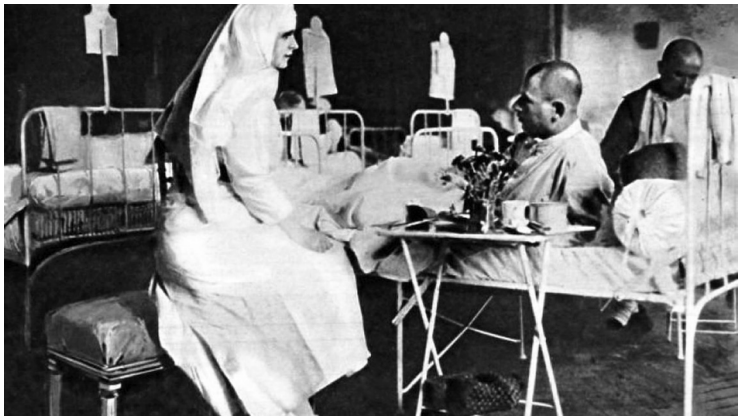

Un cuvânt de alinare… (https//crucearosie.ro)

În privinţa sprijinului acordat de Crucea Roșie - filiala Dâmboviţa pentru front, este semnificativ fragmentul din „*Darea de seamă*" pe anul 1942: „*S-au colectat prin subfiliale și de către noi, efecte de lână ca: ciorapi, mănuși, pulovere, mânecuţe, căciuli, etc., care s-au trimis ostașilor de pe front prin Centrală. Un alt punct din activitate, pe anul 1942, l-a constituit expedierea pachetelor cu alimente, îmbrăcăminte, ţigări etc., către ostașii noștri de pe front, provenind atât de la familiile acestora, cât și din contribuţii băneşti procurate de subfiliale, de la particulari din oraș și din judeţ. Acestea au fost predate Centralei spre a se procura lădiţe cu îmbrăcăminte caldă luptătorilor noștri*"[21].

După război, în anii 1946-1947, Elena Stematiu activează ca membru de onoare în conducerea Asociaţiei de Asistenţă Socială - filiala Dâmboviţa, prezidată de prefectul Gheorghe Popescu, contribuind la ajutorarea regiunilor lovite de secetă[22].

Așadar, în cele trei decenii de conducere a Societăţii de Cruce Roșie - filiala Dâmboviţa, distinsa președintă a fost în fruntea acţiunilor caritabile, arătând compasiune pentru cei aflaţi în suferinţă și realizând o intensă colaborare cu autorităţile locale și judeţene și cu ceilalţi factori „înregimentaţi" pe frontul binefacerilor. Despre contribuţia și personalitatea Elenei Stematiu vorbesc documentele de arhivă, presa locală și centrală și mai ales, recunoștinţa celor care, la ceas de tristeţe au găsit alinare și sprijin. Astfel de oameni trebuie aduși la „*lumina*" cunoașterii, pentru a servi ca modele generaţiilor de azi și de mâine, în efortul de formare și consolidare a frontului binefacerilor.

Elena Stematiu from Dâmboviţa - A Life dedicated to Charity – Prof. Marian Curculescu, Ph.D.

Abstract: Professor Elena Stematiu was the wife of Colonel Dumitru Bălţăreţu, a hero who died in the First World War. Knowing personally the war dramas, she was actively involved in charitable actions in favor of orphans, widows, invalids or war refugees. She was president (1917-1941) and honorary president (1941-1945) of the Red Cross Society - Dâmboviţa branch.

Keywords: Elena Stematiu, Colonel Dumitru Bălţăreţu, teacher, Red Cross Society - Dâmboviţa branch, charitable actions.

NOTE

[1] Societatea de Ştiinţe Istorice din România - filiala Dâmboviţa, Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria" - filiala Dâmboviţa.
[2] Mihai Oproiu, Marian Curculescu, *Şcoala târgovișteană din secolul XVIII până la 1948,* Târgoviște, Editura Transversal, 2018, p. 187.
[3] Serviciul Judeţean Dâmboviţa al Arhivelor Naţionale (în continuare SJDAN), Fond Școala Primară de Fete nr. 2 Târgoviște, dosar nr. crt. 6/1893-1936, f. 20.
[4] Marian Curculescu, *Istoria Crucii Roşii din România - Filiala Dâmboviţa,* Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2016, p. 58.
[5] SJDAN, Fond Primăria Oraşului Târgoviște, dosar nr. crt. 1/1918, f. 8.
[6] Ibidem, dosar nr. crt.15/1918, f. 12.
[7] Mihai Oproiu, *Târgoviște, două decenii de democraţie (1918-1938),* Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2005, p. 20.
[8] Marian Curculescu, *Op. cit.*, p. 66.
[9] SJDAN, Fond Primăria Oraşului Târgoviște, dosar nr. crt. 12/1919, ff. 21 și 29.
[10] Ibidem, Fond Prefectura Judeţului Dâmboviţa, dosar nr. crt. 39/1919, f. 267.
[11] „Vlăstarul", Anul I, nr.12 din 15/28 octombrie 1919, p. 158.
[12] *De vorbă cu Elena Stematiu*, în „Ancheta", Anul I, nr. 1 din 13 septembrie 1919, p. 2.
[13] *Ibidem*.
[14] „Dâmboviţa nouă", Anul III, nr. 25 din 18 ianuarie 1936, p. 2.
[15] **** Dare de seamă asupra ajutorării populaţiei înfometate din sudul Basarabiei şi din estul Moldovei în toamna 1935 şi iarna şi primăvara 1936*, Bucureşti, Tipografia „Ion Văcărescu, 1937, p. 34.
[16] „Universul", Anul 55, nr.17 din 18 ianuarie 1938, p. 10.
[17] SJDAN, Fond Prefectura judeţului Dâmboviţa, dosar nr. crt. 396/1938, f. 116.
[18] Ibidem, dosar nr. crt. 206/1940, f. 6.
[19] Ibidem, f. 206.
[20] Ibidem, Fond Primăria Oraşului Târgoviște, dosar nr. crt. 154/1941, f. 25.
[21] Arhiva Societăţii Naţionale de Cruce Roşie din România - Departamentul Relaţiile cu Filialele, dosar nr. crt. 2/1942, f. 44.
[22] SJDAN, Fond Prefectura judeţului Dâmboviţa, dosar nr. crt. 29/1947, f. 33.

GENERALUL IOAN SICHITIU – DISTINS TEORETICIAN MILITAR ŞI MARTIR AL NEAMULUI

General de brigadă (r) prof. univ. Dr. Adrian STROEA
Colonel (r) Marin GHINOIU

Distinsul general s-a născut la 19 ianuarie 1878, în localitatea Rugi, plasa Vulcan, judeţul Gorj, ca fiu al Anei și Ioan Gh. Sichitiu, „*tatăl său fiind militar de carieră*”[1]. A mai avut un frate mai mic, Nicolae, tot artilerist și el absolvent al Școlii Superioare de Război, erou al Războiului de (Re)Întregire. S-a căsătorit, la 19 ianuarie 1914, cu domnișoara Victoria Moţoiu.

Formarea profesională

A urmat „*Școala Fiilor de Militari din Craiova, pe care o termină cu succes, fiind șeful celei de-a 14-a promoţii a acestei școli*”[2].

În perioada 1897-1899, a urmat Școala de Ofiţeri de Artilerie și Geniu, pe care a absolvit-o ca șef de promoţie, cu nota generală 17,61, fiind clasificat primul din 52 de elevi. A fost coleg cu viitorul academician Radu R. Rosetti, care l-a urmat „*la clasificaţie*” și care, având „*pile*” la ministrul de Război, la absolvire, a fost trecut la infanterie unde ascensiunea la gradul de general era și atunci, ca și acum, mult mai facilă. În ale sale „*Mărturisiri*”, viitorul academician a consemnat că la finele anului I al școlii, Ion Sichitiu „*a ieșit întâiul și deveni astfel sergent-major* […]*învăţa foarte bine (fusese întotdeauna întâiul în clasa lui) și direcţia școlii căpătase convingerea că, fiind fost sergent-major și în Liceul Militar din Craiova, era mai apt ca mine pentru funcţia de sergent-major; i se dădu deci, cu drept cuvânt, o notă mai mare la aptitudine și cred că bine s-a făcut*”[3]. De remarcat că, din această promoţie de 40 de absolvenţi artileriști, au ajuns generali și au ocupat funcţii importante în armată: Ioan Sichitiu, Anastasie Păltineanu, Dimitrie Motaș, Dimitrie Dragomir, Alexandru Rizeanu, Emil Gabrielescu, Nicolae Linaru, Silvestru Paladi, Gheorghe Strătilescu, Gheorghe Boboc și Lazăr Rădulescu.

În perioada 1901-1902, a urmat cursurile Școlii de Artilerie și Geniu de la Charlotenburg, fiind caracterizat laudativ de comandantul acestei școli ca „*un ofiţer modest, amabil și manierat, dotat cu aptitudini excelente* […] *este foarte zelos și depune tot interesul pentru studiu, este un lucrător independent și are un raţionament just. Acest ofiţer s-a distins printr-o activitate mare și persistentă, probând în același timp că voiește a produce numai rezultate bune. I s-au recunoscut, pe deplin, meritele*”[4].

În perioada 1909-1911, a urmat Școala Superioară de Război, pe care a absolvit-o ca șef de promoţie (din 33 absolvenţi), fiind coleg cu viitorul mareșal Ion Antonescu, dar și cu viitorii generali Gheorghe Florescu, Emil Gabrielescu, Nicolae Linaru, Paul Miciora, Eberhardt Moucha, Anastasie Păltineanu, Florea Ţenescu (toţi din Artilerie), Constantin Ilasievici (din Cavalerie). La absolvire, comandantul acesteia, nimeni altul decât părintele școlii de stat-major românească, locotenent-colonelul de artilerie Constantin Christescu, avea să noteze în „Foaia calificativă”: „*Spirit pătrunzător și ager, posedă o cultură generală și instrucţie militară superioară. A absolvit cursurile Școlii Superioare de Război cu media generală 8,26, fiind clasificat întâiul dintre 33 de ofiţeri-elevi. Pe timpul călătoriei de studii și instrucţie a dovedit că posedă aptitudini excelente pentru arma artileriei. Posedă, de asemenea, cunoștinţe complete pentru celelalte arme. La Divizia 6 Infanterie, în Serviciul de stat-major, a lucrat cu pricepere* (pe timpul stagiului- n.n.). *Educaţia militară foarte distinsă, foarte disciplinat și cu simţul datoriei dezvoltat, excelent camarad, conduită exemplară. Ofiţer de artilerie eminent și cu aptitudini speciale, pentru serviciul de stat-major*”[5].

Generalul Ioan Sichitiu

Grade militare

Sublocotenent – 1 iulie 1899; locotenent – 10 mai 1903; căpitan – 10 mai 1909; maior – 14 martie 1916; locotenent-colonel – 1 aprilie 1917; colonel – 1 aprilie 1919; general de brigadă – 25 martie 1928; general de divizie –15 aprilie 1933; general de corp de armată (r) – 1 ianuarie 1938[6].

Trepte în cariera militară (1 iulie 1899-1 noiembrie 1937)

Și-a început cariera militară în funcţia de comandant de secţie în Regimentul 5 Artilerie (1899-1901), apoi, după absolvirea Școlii de Artilerie și Geniu de

la Charlotenburg, a comandat o secţie şi o baterie în Regimentul 1 Artilerie „Regele Carol I" din Craiova (1903-1906). A revenit în Regimentul 5 Artilerie la comanda unei secţii, apoi a fost numit ajutor la Biroul Mobilizare (1906-1908), de unde a fost mutat ca adjutant la Brigada 5 Artilerie (1908-1909). După absolvirea Școlii Superioare de Război a comandat o baterie din Regimentul 5 Artilerie (1911-1914), pentru puţin timp a fost ofiţer de stat-major la Corpul 5 Armată (1914), iar pe timpul neutralităţii și a campaniei din 1916 din Războiul de (Re)Întregire a ocupat diferite funcţii în Marele Stat Major (1914-1916).

În anul 1916, a organizat Corpul Automobiliștilor Voluntari, prima formaţiune cu tracţiune auto destinată armatei române, pe care a comandat-o în perioada 16 august -15 octombrie 1916. Mai apoi, a fost chemat, iniţial, la Biroul Operaţii al Grupului de Armate „General Prezan" și, ulterior, la Marele Cartier General.

În anul 1917, a îndeplinit funcţiile de șef de cabinet al generalului Prezan la Marele Cartier General, de șef de stat-major la Divizia 2 Infanterie (1 aprilie-26 mai 1917) și de ofiţer de legătură la Armata 9 rusă (26 mai1917-1 aprilie 1917).

În anii 1918-1920 a îndeplinit funcţia de șef Birou Operaţii în Marele Stat Major (1 aprilie-28 octombrie 1918) și la reactivarea Marelui Cartier General a fost numit de generalul Prezan șef al Secţiei Operaţii (28 octombrie 1918-25 septembrie 1920). Generalul Nicolae Samsonovici, subșeful Marelui Stat Major, în „Foaia calificativă", l-a apreciat elogios: „*În această perioadă, Secţia Operaţii, sub conducerea colonelului Ioan Sichitiu, și-a făcut pe deplin datoria și a ajutat la succesele noastre în Transilvania, precum și la refacerea planurilor de operaţii în vederea recuperării Dobrogei. Graţie unei temeinice pregătiri și devotamentului colonelului I. Sichitiu, toate aceste acţiuni militare s-au produs în condiţii care i-au adus laude șefului Secţiei Operaţii. A lucrat cu pricepere la studiul diferitelor ipoteze, dând totdeauna soluţiile cele mai juste și mai aproape de situaţia și mijloacele de care dispunea armata. Deosebit de aceasta am constatat la colonelul I. Sichitiu o mare putere de muncă și o cunoaștere perfectă a lucrărilor curente de secţiuni, demne de toată lauda*"[7].

După desfiinţarea Marelui Cartier General, la cererea sa, a fost numit la 10 octombrie 1920, comandant al Regimentului 27/2 Obuziere (1920-1921), de unde, la 30 octombrie 1921, a fost mutat profesor la Școala Superioară de Război. A urmat o perioadă de 5 ani, în care a predat Cursul de Tactică Generală și de Istorie Militară, fiind apreciat pentru „*seriozitatea în pregătire, modernitatea prelegerilor, orientarea învăţământului spre latura practică, spre învăţămintele rezultate din recentul război încheiat*"[8].

Ulterior, o bună perioadă de timp, de aproape 10 ani (cu excepţia perioadei 1 aprilie 1929-1 octombrie 1930, când a comandat Brigada 13 Artilerie), a îndeplinit funcţii importante din alte arme: șef de stat-major la Inspectoratul General al Intendenţei (15 februarie 1926-1 aprilie 1928), șef de stat-major la Inspectoratul General al Aeronauticii (1 aprilie 1928-1 aprilie 1929), comandant al Comandamentului Trupelor Aeronautice (31 octombrie 1930-15 august 1932) și al Comandamentului Forţelor Aeriene (15 august 1932 - 15 aprilie 1935).

În perioada 15 aprilie 1935-5 ianuarie 1937 a îndeplinit funcţia de comandant al Corpului 1 Armată, iar pentru nicio lună (5 ianuarie-1 februarie 1937) s-a aflat la conducerea Inspectoratului General de Armată nr. 3. În documentarea articolului, pentru perioada cât a fost comandantul Corpului 1 Armată Craiova, am găsit informaţia potrivit căreia, în prima duminică a lunii septembrie 1935, a fost trimis de regele Carol al II-lea să-l reprezinte la botezul celui de-al doilea fiu al lui Petrache Lupu, căruia regele îi pusese numele de Mihai, în cinstea fiului său, viitorul rege. Cu acest prilej a înmânat lui Petrache Lupu suma de 15.000 lei din partea regelui și a rostit o cuvântare[9].

La sfârșit de carieră militară, pentru o scurtă perioadă de timp (1 februarie-1 noiembrie 1937), a ocupat funcţia de șef al Marelui Stat Major. În această funcţie „*s-a preocupat – într-o perioadă de agravare a situaţiei politico-militare internaţionale – de sporirea capacităţii combative a oștirii;* […] *a avut un rol important în elaborarea proiectelor și planurilor de redimensionare a armatei, îngrijindu-se îndeosebi de înzestrarea sa cu mijloace de luptă mecanizate. El este unul dintre înalţii comandanţi militari care au pledat*

pentru organizarea unor divizii închegate pe sistem ternar, manevriere și având în compunere unități și subunități de motorizate și blindate, precum și formațiuni logistice capabile să susțină acțiuni militare la parametri tehnici și de consum ai războiului modern (de tip industrial)"[10].

A desfășurat și o susţinută activitate internaţională. În acest sens evidenţiem vizita la Paris, împreună cu generalul Nedici, șeful statului major iugoslav, la invitaţia generalului Gamelin, șeful Statului Major General francez[11]. De asemenea, a participat la vizita generalului Gamelin în România[12] și l-a însoţit pe regele Carol al II-lea în vizita din Polonia. A organizat vizita generalului Stachiewicz, șeful statului major polonez în România[13], și conferinţa Statelor Majore polonez și român la București (3-9 iulie), finalizată cu semnarea unui protocol general și a 4 protocoale sectoriale[14].

În cariera sa a îndeplinit mulţi ani funcţia de șef al Cursului de Comandament organizat la Marele Stat Major. „*Prin introducerea Cursului de Comandament s-a urmărit desăvârșirea pregătirii ofițerilor combatanți, asimilați și specialiști pentru a li se putea încredința diferite comandamente superioare. Tot prin acest curs, se stabilește unitatea de doctrină în vederea asigurării conducerii marilor unități. Anul acesta* (1937 – n.n.) *cursul are loc la Marele Stat Major și este pus sub conducerea directă a d-lui general de divizie Ioan Sichitiu, șeful Marelui Stat Major. Domnia sa a condus acest comandament 15 ani fără întrerupere, în care timp a scos serii întregi de ofițeri-generali, care astăzi fac fala armatei noastre. Durata cursului este de 4-6 luni cuprinzând vizite informative la diferite instituții militare, curs propriu-zis și o călătorie de comandament*"[15].

A fost trecut în rezervă la 1 noiembrie 1937. În perioada 17 ianuarie 1941-19 martie 1942 a îndeplinit funcţia de ministru al Agriculturii și Domeniilor în guvernul generalului Ion Antonescu, funcţie din care va demisiona, nefiind de acord cu angajarea masivă a armatei române în răsărit.

La 20 decembrie 1936, a fost ales membru titular al Academiei de Ştiinţe din România, la Secţiunea „Geniu militar".

A fost decorat cu Medaliile „Carol I", „Crucea Comemorativă de Război", „Avântul Ţării" și Ordinele „Steaua României" în grad de ofiţer, „Legiunea de onoare" în grad de cavaler, „Coroana Românie" cls. a III-a, „Coroana Imperiului Britanic", „Coroana Italiei" și altele.

Generalul Ioan Sichitiu – martir al neamului

A făcut parte din lotul de generali, foști miniștri și subsecretari de stat în guvernele conduse de Ion Antonescu arestaţi în perioada 18-20 mai 1946. La patru luni de la arestare, la 20 septembrie 1946, prin Procesul-verbal nr. 81, Consiliul de Miniștri aproba „Actul de acuzare" întocmit de Parchetul General al Curţii de Apel București, privind trimiterea în judecată a 17 foști miniștri în guvernele Ion Antonescu, printre care și generalul (r) Ion Sichitiu. Din *Jurnalul de la închisoarea „Arsenal" (18-28 mai 1946)* al lui Mircea Vulcănescu, aflăm că generalul Sichitiu a fost încarcerat în „Dormitorul nr. 12", împreună cu alţi foști demnitari antonescieni, care vor fi judecaţi în Dosarul 1921/1946, printre care Mircea Cancicov, Mircea Vulcănescu, S. Ghiolu, generalii Șova și V. Iliescu.

La 6 februarie 1948, Curtea de Apel București-Secţia 9 l-a condamnat pe generalul Ion Sichitiu la 10 ani temniţă grea și confiscarea totală a averii. „*Acuzatul Ion Sichitiu, general pensionar, trimis în judecată pentru faptul că a funcţionat ca ministru al Agriculturii și Domeniilor în Guvernul Ion Antonescu, de la data de 27 ianuarie 1941 până la 19 martie 1942, și în această calitate a făcut parte din guvernul care a declarat război contra URSS și Naţiunilor Unite și pentru faptul că a editat Legea nr 1110/1941, privitoare la reglementarea arendășiei, care la art.2, litera „a" prevede că arendașii trebuie să fie cetăţeni români* […] *text ce face discriminări rasiale*[16]. *Curtea condamnă pe acuzatul Ion Sichitiu, în vârstă de 68 ani, român ortodox, general pensionar, născut în comuna Rugi, județul Gorj și domiciliat în București, str. Barbu Delavrancea, nr. 9, în prezent arestat preventiv în Penitenciarul Văcărești să sufere 10 ani de temniță grea*"[17].

A murit la 29 aprilie 1952, în penitenciarul Aiud, „*suferind de cancer stomacal*".

De altfel, și membri ai familiei generalului Sichitiu au avut de suferit în perioada comunistă. Astfel ginerele său, maiorul Vlad Ion Neniţescu, fost șef de cabinet al lui Mihai Antonescu, a fost arestat în 1951 și condamnat la 4 ani de închisoare, pe care i-a ispășit la Jilava și Poarta Albă, iar fiica sa, Ana Elena (Liliana) Neniţescu, a fost arestată în 1958 și anchetată de Securitatea București.

Generalul Ioan Sichitiu – distins gânditor militar

Posteritatea a reţinut numele generalului Sichitiu ca ilustru gânditor și pedagog militar, care a scris mult în deceniul 4 al secolului trecut, abordând o gamă largă de aspecte ale științei și artei militare naţionale și universale. Nu întâmplător, astăzi, un premiu al Revistei „Gândirea Militară Românească" poartă numele ilustrului general artilerist Ioan Sichitiu. Împreună cu colaboratorii săi, în cele peste 2.500 de pagini de scrieri, generalul Sichitiu „*a abordat în mod prioritar chestiunile de strategie, tactică generală și tactica armelor, dar și probleme de largă cuprindere, cum ar fi: originea, cauzele și evoluţia conflictului armat ca fenomen social; caracterul războiului modern; doctrina militară etc.*"[18].

Opera teoretică a generalului Sichitiu cuprinde, printre altele, următoarele lucrări: ***Corpul de armată în bătălie*** (în colaborare cu colonelul David Popescu), 2 volume, 1928; ***Contribuția comandanților de artilerie în organizarea unei manevre ofensive*** (în colaborare cu

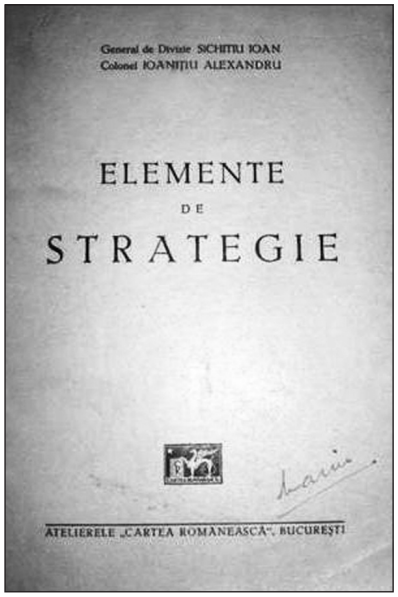

maiorii Al. Gavrilescu și Tr. Teodorescu), 1933; ***Defensiva și manevra focurilor de artilerie*** (în colaborare cu maiorii Al. Gavrilescu și Tr. Teodorescu), 1934; ***Operațiunile în munți, studii, exemple, aplicațiuni*** (în colaborare cu căpitanul Virgil Ignat), 1932; ***Corpul de armată și divizia; planuri de manevră și justificări***(în colaborare cu căpitanul Virgil Ignat), 1935; ***Detașamentele, conducerea și acțiunea lor*** (în colaborare cu maiorii Aurel Locusteanu și Virgil Ignat), f.a., (probabil 1934 – n.n.); ***Conducerea trupelor*** (în colaborare cu locotenent-colonelul Al. Gavrilescu și maiorul Tr. Teodorescu), 1935; ***Călăuza ofițerului*** (în colaborare cu locotenent-colonelul Ion Cernăianu și alții), 1936; ***Elemente de strategie*** (în colaborare cu colonel Al. Ioaniţiu), 1936; ***Reflexiuni asupra operațiunilor armatei polone în războiul cu Germania***, 1940[19].

Lucrarea ***Elemente de strategie***, redactată împreună cu alt destoinic artilerist, colonelul Alexandru Ioaniţiu, apărută la Editura Cartea Românească, cuprinde 11 capitole: „*Obiectul și domeniul strategiei. Metoda de studiu a strategiei. Caracterul viitorului război; Politica și strategia. Pregătirea și conducerea politică a războiului; Principiile războiului; Doctrine strategice; Direcțiunea războiului și organizarea Comandamentului de Căpetenie; Planul de război; Acoperirea, mobilizarea și concentrarea; Formele conducerii războiului; Manevra strategică; Formele manevrelor strategice ofensive; Formele defensivei strategice și contra-manevrelor ei*". Lucrarea, așa cum spun autorii, analizează „*problemul conducerii războiului, al manevrei strategice și bătăliei, în cadrul războiului modern între națiuni armate, dând o deosebită atențiune condițiilor speciale în care vor fi chemate să lupte națiunile cu un potențial de război modest și cu armate mici, operând pe fronturi întinse și pe teatre de operații sărac dotate în resurse și comunicații*" (p. 5). „*Opera noastră personală s-a dus astfel la adaptarea principiilor și metodelor clasice ale artei și științei războiului, la condițiile viitoare ale războiului modern*" (p. 6).

În concepţia autorilor, „*războiul este un act politic, social și economic, al cărui principal instrument de execuție este armata; atât pregătirea, cât și conducerea lui este operă de intimă colaborare între guvern și comandamentul armatei, amândouă urmărind realizarea aspirațiilor politice și naționale ale statelor. O importantă parte din pregătirea și conducerea superioară a războiului revine Comandamentului de Căpetenie al Armatei și această parte formează domeniul strategiei*" (p. 7).

Analizând principalele doctrine strategice cunoscute, autorii conchid că „*arta și știința războiului cuprind două mari grupe de cunoștințe: principiile și procedeele.* […] *Primele constituie adevăruri fundamentale care orientează și guvernează conducerea operațiilor, fie în cadru strategic, fie în cadru tactic; ele nu pot fi influențate nici de structura armatelor și nici de forma pe care o îmbracă războiul.* […] *Dacă principiile generale de conducerea războiului au rămas și vor rămâne neschimbate, nu același lucru vom putea spune despre procedeele de aplicarea lor; ele urmează de aproape evoluția mijloacelor de luptă puse în serviciul războiului și a condițiilor în care acesta se desfășoară*" (pp. 15-16).

Autorii subliniază că „*pregătirea de război a națiunii și armatei este dar o operă de strânsă colaborare între conducerea politică și cea militară și ea trebuie să urmărească realizarea aspirațiilor politice și naționale ale statului.* […] *Războiul trebuie pregătit: înăuntru (pregătirea politică internă) și în afară (pregătirea politică externă)*" (p. 25). Reliefând că „*războaiele viitoare, ori care ar fi caracterul lor, vor fi războaie de națiuni armate, care vor pune în acțiune totalitatea resurselor în oameni și material*", autorii atrag atenţia că „*prin urmare, opera de căpetenie pe care trebuie să o realizeze pregătirea politică internă a războiului, este dezvoltarea la maximum a potențialului de război al națiunii (oameni, finanțe materiale tehnice, materii prime, comunicații, etc.) și transformarea acestui potențial într-o armată solid organizată și instruită*" (p. 25).

În opinia autorilor principiile fundamentale ale războiului sunt: „*Acțiunea și reacțiunea (care indică scopul și obiectivele prin război). Economia forțelor (cu corolarele ei: concentrarea mijloacelor și cooperarea). Libertatea de acțiune (cu corolarul: siguranța). Surprinderea*" (pp. 37-38).

Definind doctrinele strategice ca „*principii de conducere și sisteme de operații, care urmăresc a îndruma și canaliza toate inițiativele într-un sens unic și spre un țel comun*" (p. 73), autorii opinează că „*fiecare armată trebuie să aibă doctrina ei proprie – doctrina națională – izvorâtă din situația ei specifică din punct de vedere politic, geografic și militar*" (p. 74).

În Capitolul V, autorii analizează conducerea războiului din trei puncte de vedere: „*Direcțiunea politico-militară a războiului; Direcțiunea războiului de coaliție; Organizarea Comandamentului de Căpetenie*" (p. 173). „*Pregătirea și conducerea războiului are două domenii de activitate deosebite, unul politic și altul militar, ambele fiind intim legate între ele.*[…] *În interior, ea trebuie să pună în valoare, să organizeze și să acționeze toate forțele vii și toate resursele materiale ale țării.* […] *În exterior, conducerea politică trebuie să creeze și să întrețină condițiuni de război cât mai favorabile*" (pp. 173-174). Autorii conchid că „*autoritatea politică a unui stat depinde în primul rând*

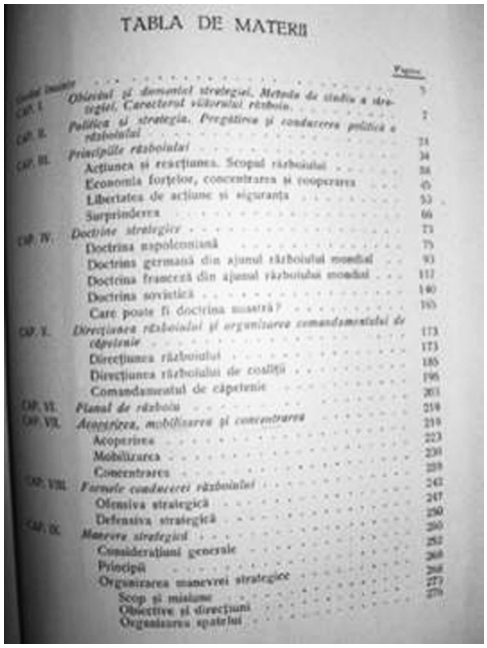

TABLA DE MATERII

Obiectul și domeniul strategiei. Metoda de studiu a strategiei. Caracterul războiului viitor. 7
Politica și strategia. Pregătirea și conducerea politică a războiului 21
Principiile războiului 34
Acțiunea și reacțiunea. Scopul războiului 38
Economia forțelor, concentrarea și cooperarea 45
Libertatea de acțiune și siguranța 53
Surprinderea 66
Doctrine strategice 73
Doctrina napoleoniană 75
Doctrina germană din ajunul războiului mondial 93
Doctrina franceză din ajunul războiului mondial 117
Doctrina sovietică 140
Care poate fi doctrina noastră? 165
Direcțiunea războiului și organizarea comandamentului de căpetenie 173
Direcțiunea războiului 173
Direcțiunea războiului de coaliție 185
Comandamentul de căpetenie 195
Planul de război 203
Acoperirea, mobilizarea și concentrarea 219
Acoperirea 219
Mobilizarea 223
Concentrarea 230
Formele conducerii războiului 239
Ofensiva strategică 243
Defensiva strategică 247
Manevra strategică 250
Considerațiuni generale 260
Principii 262
Organizarea manevrei strategice 268
Scop și misiune 277
Obiective și direcțiuni 279
Organizarea spațiului

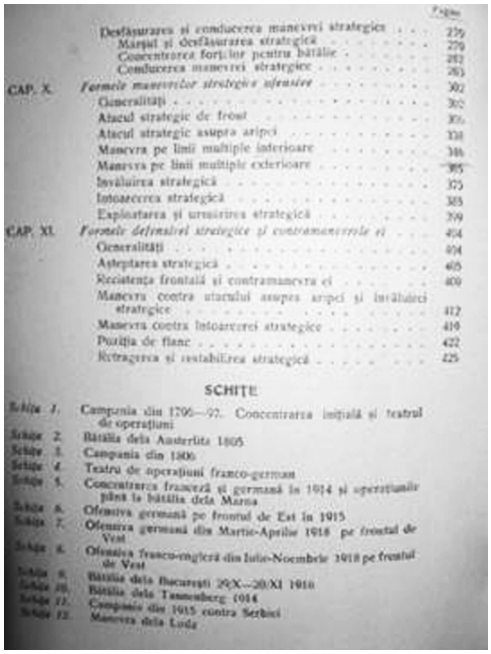

Desfășurarea și conducerea manevrei strategice 279
Mărșul și desfășurarea strategică 279
Concentrarea forțelor pentru bătălie 282
Conducerea manevrei strategice 283
CAP. X. Formele manevrelor strategice ofensive 302
Generalități 302
Atacul strategic de front 304
Atacul strategic asupra aripei 310
Manevra pe linii multiple interioare 316
Manevra pe linii multiple exterioare 325
Învăluirea strategică 335
Întoarcerea strategică 335
Explatarea și urmărirea strategică 349
CAP. XI. Formele defensivei strategice și contramanevrele ei 404
Generalități 404
Așteptarea strategică 405
Rezistența frontală și contramanevra ei 409
Manevra contra atacului asupra aripei și învăluirii strategice 412
Manevra contra întoarcerii strategice 416
Poziția de flanc 422
Retragerea și restabilirea strategică 425

SCHIȚE

Schița 1. Campania din 1796—97. Concentrarea inițială și teatrul de operațiuni
Schița 2. Bătălia dela Austerlitz 1805
Schița 3. Campania din 1806
Schița 4. Teatru de operațiuni franco-german
Schița 5. Concentrarea franceză și germană în 1914 și operațiunile până la bătălia dela Marna
Schița 6. Ofensiva germană pe frontul de Est în 1915
Schița 7. Ofensiva germană din Martie-Aprilie 1918 pe frontul de Vest
Schița 8. Ofensiva franco-engleză din Iulie-Noembrie 1918 pe frontul de Vest
Schița 9. Bătălia dela București 28/X—20/XI 1916
Schița 10. Bătălia dela Tannenberg 1914
Schița 11. Campania din 1915 contra Serbiei
Schița 12. Manevra dela Lodz

de puterea lui militară […] *Pentru a armoniza activitatea politică, socială, economică și industrială a țării cu pregătirea de război și cu operațiile militare, este necesar ca între organele de conducere politică și cele de conducere militară să existe cea mai strânsă legătură de colaborare*" (p. 174). „*În liniile ei mari, pregătirea războiului, ca și conducerea lui, revin de drept puterii politice a statului, care, din punct de vedere constituțional, este singura responsabilă în fața țării;* […]*Direcțiunii politice a războiului i-ar reveni dar: conducerea politicii externe și fixarea scopului politic al războiului; conducerea politicii interne, sociale, economice și financiare a țării, în scopul de a pregăti punerea în valoare a întregului «potențial» de război al țării*" (p. 184). Privind Comandamentul de Căpetenie, autorii apreciază că „*valoarea și personalitatea comandantului de căpetenie constituie o primă condiție a victoriei*" (p. 198), iar „*Statul Major al armatei, organul ajutător al comandantului de căpetenie, a devenit principala instituție a unei armate*" (p. 199). Concluzia autorilor privind conducerea supremă a războiului este că „*în mod normal, Statul Major este organul care pregătește și propune soluții în toate problemele în legătură cu pregătirea și conducerea războiului, iar comandantul de căpetenie ia hotărârea, asigură realizarea sau execuția ei.* […] *Comandantului de căpetenie îi revine sarcina de a concepe liniile mari ale soluțiilor, de a lua hotărârea, asumându-și toată răspunderea*" (p.200).

Analizând „*filozofia*" planului de război – conținut, procedee de elaborare, constrângeri, responsabilități, consecințe etc.-, autorii arată că „*planul de război este opera comandantului de căpetenie și a Statului Major General al armatei; primul stabilește liniile lui mari și în special concepția, iar Statul Major întocmește tot ansamblul de lucrări pentru documentarea comandantului de căpetenie și desfășurarea operațiilor. În principiu, direcțiunea politică – guvernul – stabilește scopul politic al războiului, iar comandantul de căpetenie hotărăște scopul militar și modalitatea de a-l realiza. Planul de război este dar opera direcțiunii militare*" (p. 203). Privind responsabilitățile post-aprobare, autorii subliniază rolul Statului Major General al Armatei: „*planul de război, odată întocmit și pus de acord cu interesele politice ale statului, Statul Major General al armatei trece la întocmirea planului de operații, care stabilește toate operațiile strategice, de la mobilizarea forțelor până la prima bătălie generală și pregătește în același timp toată partea materială menită a alimenta și întreține aceste operații*"(p. 210). În finalul capitolului, autorii avertizează: „*în fine, un plan de război cu o concepție strălucită rămâne o simplă operă de birou, daca nu vom face toate pregătirile materiale pentru realizarea lui.*[…]*Trebuie să ne creăm forța armată pe care o reclamă situația politică și strategică în care ne găsim; trebuie să organizăm potențialul de război pentru a putea suporta un efort prelungit; trebuie să ne asigurăm o cât mai bogată rețea de comunicații, condiție esențială pentru a putea realiza un plan de operații suplu, cerut de o situație politică și strategică neclară și complicată*" (pp. 217-218).

Analizând primele etape ale războiului viitor, autorii apreciază că „*acoperirea este un element de siguranță strategică, care urmărește scopul de a garanta mobilizarea și concentrarea forțelor și a asigura grosului condiții favorabile de desfășurare*" (p. 219). Dar, atrag atenția autorii, „*concepția războiului modern reclamă mobilizarea generală a națiunii. Mobilizarea viitoare nu se va mărgini doar la mobilizarea armatei propriu-zise, ci ea se va extinde la toate forțele sociale, economice, financiare, tehnico-industriale și agrare ale națiunii*" (p. 223). În același timp, subliniază autorii, „*concentrarea forțelor mobilizate constituie primul act al manevrei strategice și ea trebuie să conțină în germene dispozitivul în care voim să realizăm această manevră.* […] *Concentrarea inițială a armatei, constituind baza fundamentală a primelor operații, pregătirea ei în cele mai bune condiții, mai ales în ceea ce privește posibilitatea de a realiza concepția operativă a comandamentului, este de o importanță deosebită pentru întreg cursul războiului*" (p. 230).

Opinând că „*războiul este o succesiune în timp și spațiu de atitudini ofensive și defensive*" (p. 239), autorii avertizează că „*ofensiva este singura formă de operație prin care se poate realiza scopul războiului: distrugerea sau dezorganizarea forțelor armate ale adversarului*" (p. 242). „*Condițiile esențiale de reușita ofensivei sunt: voința de a*

învinge, puterea, viteza și surprinderea" (p. 244). În același timp ei susţin că „*defensiva strategică este, în general, o formă de război impusă de inferioritatea de forţe; cel care nu poate ataca nu are decât un singur lucru de făcut: a se apăra. Defensiva permite, ca cu mijloace reduse, să stăvilim atacul unui inamic superior, să-i uzăm forţele și să câștigăm timpul necesar pentru a răsturna raportul de forţe în favoarea noastră. Defensiva nu trebuie să constituie un scop, ci un mijloc*" (p. 247).

În ultimele trei capitole, analizând manevra strategică, autorii aduc contribuţii noi privind conţinutul, formele, obiectivele, direcţiile și conducerea acesteia. Astfel, ei combat sensul „*geometrist*" al manevrei arătând că „*manevra strategică nu este o combinaţie geometrică de direcţii; în organizarea ei trebuie să ţinem seama:- de inamic în primul rând;- de natura teatrului de operaţii pe care operăm;- de forţele și mijloacele materiale de care dispunem;- de posibilităţile pe care le avem în timp și spaţiu*" (p. 270). În opinia autorilor, „*obiectivul principal și final al manevrei strategice trebuie să fie forţele armate ale adversarului, pentru că distrugerea acestor forţe constituie însuși scopul războiului*" (p. 273). Dar, tot ei atenţionează că „*un război între naţiuni armate nu se poate limita la lupta între armatele respective. Operaţiile strategice nu pot avea deci ca unic obiectiv forţele armate ale adversarului, ci ele trebuie să urmărească în același timp distrugerea sau uzura forţelor politice, economice, sociale și morale ale naţiunii*" (pp. 273-274).

Arătând că „*scopul manevrei strategice este de a conduce armatele în bătălia generală decisivă, dată de forţele întrunite în momentul, locul și condiţiile voite*"(p. 302), autorii sesizează deosebiri esenţiale privind scopurile manevrei strategice în cele două atitudini de război. „*În ofensivă, manevra strategică va avea o atitudine hotărâtă, aceea de a impune inamicului bătălia voită; în defensivă ea va urmări uzura adversarului, sau sustragerea temporală dela bătălia decisivă, până când suntem în măsură de a trece la ofensivă în condiţii favorabile. Fiecare din cele două atitudini de război – ofensiva și defensiva strategică – va avea deci formele ei de manevră*" (p. 302).

Pentru ofensiva strategică autorii au identificat următoarele forme: „*–atacul strategic de front;– atacul strategic asupra aripii;– manevra pe linii multiple interioare;– manevra pe linii multiple exterioare;– învăluirea strategică;– întoarcerea strategică*" (p. 302). „*Defensiva strategică și contra-manevra (ripostele ei) pot îmbrăca următoarele forme: – așteptarea strategică;– rezistenţa frontală;– manevra contra atacurilor asupra aripii, flancului și comunicaţiilor;– poziţia de flanc;– retragerea și stabilirea strategică*" (p. 405).

Subliniem și faptul că lucrarea ***Elemente de strategie*** este una teoretică, cu exemplificări de aplicare a unor concepte sau cu extrageri de concluzii și generalizări din desfășurarea unor războaie, cu abordări originale, dar și cu trimiteri la alţi gânditori și teoreticieni militari sau la renumiţi comandanţi de oști.

Lucrarea, în două volume, ***Contribuţia comandamentelor de artilerie în organizarea unei manevre ofensive*** (1933) și ***Defensiva și manevra focurilor de artilerie*** (1934), reprezintă, așa cum scrie generalul Sichitiu în „*Cuvântul înainte*", un „*studiu cu caracter aplicativ, în care am căutat să punem la îndemâna camarazilor o metodă simplă și clară de rezolvare a unei probleme de artilerie în cadrul manevrei unei mari unităţi, insistând în special asupra: –grijii ce trebuie să aibă orice comandant de mare unitate de a trage maximum de profit din focurile artileriei sale, fără însă a-i depăși posibilităţile;– legăturii ce există între posibilităţile operative ale unei mari unităţi și posibilităţile artileriei cu care este dotată;–rolul comandantului de artilerie în organizarea manevrei atât în ceace privește întocmirea planurilor de manevră, cât și a documentelor de execuţie*" (Vol. I, p. 5).

Fiecare volum este constituit din două părţi: I – *Consideraţii teoretice*; II – *Studiul unui caz concret, separat, la nivelul corpului de armată și diviziei*. Concluzia este că „*ideea directoare a artileristului este să facă tot posibilul ca manevra comandantului să reușească și – în consecinţă – propunerile lui să se încadreze perfect în concepţia comandantului*" (Vol. II, p. 92).

Prima lucrare pe care a realizat-o generalul Sichitiu, împreună cu colonelul David Popescu, o reprezintă ***Corpul de armată în bătălie*** (2 volume), care are un profund caracter practic-aplicativ, cuprinzând, așa cum se arată în subtitlul Volumului I, „*conferinţe și aplicaţiuni făcute elevilor Școlii Superioare de Război anul II, promoţia 33*" de către autori,care au dorit ca „*pe temeiul experienţei și studiilor făcute în calitate de profesori de tactică generală și stat-major la Școala Superioară de Război, timp de 6 ani,* […] *să punem prima piatră la temelia cercetărilor problemelor de corp de armată și armată*" („*Un cuvânt înainte*", p. V). În cadrul Volumului I, după prezentarea unor probleme teoretice privind bătălia, evoluţia și organizarea, marșul și transportul corpului de armată, sunt prezentate 5 *aplicaţii pe hartă*, axate pe principalele momente din defensiva corpului de armată, iar în Volumul II, alte 5 *aplicaţii pe hartă* privind ofensiva corpului de armată; aplicaţiile cuprind o situaţie generală ipotetică, problemele de rezolvat, analiza situaţiei, hotărârea comandantului, ordinele și dispoziţiile de îndeplinire și, mai ales, justificarea și argumentarea hotărârii adoptate.

O altă lucrare asemănătoare, cu deosebit caracter practic-aplicativ, o reprezintă ***Aplicaţiuni pe hartă. Planuri de manevră și justificări. Corpul de Armată și Divizia***, realizată împreună cu maiorul Virgil Ignat, în care, pornind de la faptul că „*în ceea ce privește partea aplicativă găsim prea puţine lucrări și acestea cu caracter prea general* […] *am încercat să umplem acest gol* […] *prezentând camarazilor deocamdată o serie de patru aplicaţii în cadrul corpului de armată și diviziei operând în teren foarte accidentat*" („*Cuvânt înainte*"). Aplicaţiile, concepute pentru zona Munţilor Apuseni și Câmpia de

Vest, vizează ofensiva corpului de armată și al celor trei divizii din compunerea sa.

Tot în categoria lucrărilor cu caracter practic-aplicativ se înscrie și cea privind ***Operațiunile în munți. Studiu. Exemple. Aplicațiuni pe hartă***, realizată cu căpitanul Virgil Ignat. Prima parte este dedicată abordărilor teoretice privind „*Studiul operațiunilor în munți*" și cuprinde: „– *Caracteristicile regiunilor muntoase și influența lor asupra operațiunilor; –Cum se comportă diferite arme și servicii în regiunile muntoase; – Operațiunile în munți în diferite faze ale operațiunilor ofensive și defensive; – Concluzii asupra organizării trupelor și serviciilor*". Partea a doua prezintă „*Exemple din campania 1916-1918 în Carpați*", și anume: „– *Acțiunea trupelor de munte austro-germane la Olt, în 1916; – Acțiunea Regimentului de Gardă Bavarez la Câineni; –Acțiunea Batalionului 1 Vânători german la Zănoaga; - Operațiunile Diviziei 7 română pe Valea Trotușului în octombrie 1916*". Ultima parte prezintă o „*aplicațiune pe hartă*" în Munții Apuseni: situația generală ipotetică, problemele de rezolvat, hotărârea (soluția propusă) și, mai ales, justificarea acesteia.

Și lucrarea ***Detașamente. Conducerea și acțiunea lor în cadrul diviziei pe front mare și teren accidentat***, redactată împreună cu maiorii Aurel Locusteanu și Virgil Ignat, se înscrie în categoria celor cu caracter practic-aplicativ. Așa cum spun autorii, studiul prezintă „*tendințele doctrinare postbelice în diferite armate, ideile actuale asupra luptei pe fronturi mari și acțiunea detașamentelor, așa cum o vedem noi în lumina doctrinei românești*" (p.46). Concluzia autorilor este că „*la noi, chestiunea războiului de mișcare și a fronturilor mari a fost văzută imediat după întregirea Patriei: circa 2.500 km frontieră, dușmani posibili mulți și mijloace necorespunzătoare nevoilor.*[…] *Am putea afirma că doctrina noastră este doctrina fronturilor mari*" (p. 14). Partea a doua valorifică studiul „*explicând la caz concret principiile stabilite*", întocmind „*o serie de probleme, luând ca situație inițială divizia în luptă pe front mare și scoborându-ne până la cel mai mic detașament*" (p. 46). Ea cuprinde un set de 8 aplicații practice pe hartă, concepute în zona Munților Apuseni, privind defensiva și ofensiva unei divizii pe front mare și acțiunile diferitelor detașamente constituite în cadrul acesteia.

Călăuza ofițerului. Strategie și tactică aplicată s-a vrut a fi o publicație militară, care, din păcate, n-a apărut decât într-o singură fascicolă, deși inițial erau gândite cel puțin trei. „*În problema atât de grea, pe care o constituie pregătirea de război a elementelor de conducere de toate treptele ierarhice, metoda cea mai sigură de urmat este fără îndoială metoda aplicativă, singura care ne poate conduce la rezultate practice și pozitive și care ne poate forma reflexul hotărârilor și al măsurilor întregi luate la timp. Aceste motive ne-au determinat a face să apară publicațiunea militară intitulată «**Călăuza ofițerului**», prin care urmărim scopul de a discuta și a face cât mai ușor înțelese, prin aplicațiuni, principiile și procedeele strategiei, tacticei și tehnicei militare, așa cum ele sunt preconizate în regulamentele în vigoare și de doctrina armatei noastre*" (p. 4). Fascicola 1, apărută la Institutul de Arte Grafice „Lupta" N. Stroilă, a fost elaborată de un grup select de ofiţeri, toţi absolvenţi ai Școlii Superioare de Război, coordonaţi de generalul Sichitiu, format din: colonelul (Artilerie)Alexandru Ioaniţiu (Regimentul 1 Artilerie Grea), locotenent-colonelul (Infanterie) Ion Cernăianu (Marele Stat Major – Cursul de Comandament), locotenent-colonelul (Infanterie) Nicolae Rădulescu (Marele Stat Major), locotenent-colonelul (Artilerie) Platon Chirnoagă (Regimentul 1 Artilerie Grăniceri), maiorul (Infanterie) Virgil Ignat (Regimentul 8 Grăniceri), maiorul (Infanterie) Pădureanu Nicolae (Marele Stat Major). Fascicola cuprinde 7 „*aplicațiuni*": grup de armate în ofensivă; divizia în atac; detașament de brigadă în atac; regimentul de infanterie în atac; gruparea de artilerie în atac; detașament de batalion în atac; brigada de cavalerie în ofensivă. Aplicaţiile sunt concepute în Transilvania și cuprind: situaţia generală ipotetică, problemele de rezolvat, hotărârea (soluţia propusă) și, mai ales, justificarea acesteia, pentru primele trei, pentru celelalte urmând ca soluţia și justificarea să fie publicate în viitoarele fascicole, ca rezolvări trimise de ofiţeri, ori din partea autorilor.

Lucrarea ***Conducerea trupelor. Călăuză tactică pentru ofițerii de toate armele și de toate gradele***, realizată cu alţi doi destoinici artileriști, locotenent-colonelul Alexandru Gavrilescu (Regimentul 1 Artilerie Grăniceri) și maiorul Tr. Teodorescu (Regimentul 1 Apărare Contra Aeronavelor), cu profunde valenţe teoretice, dar și multe aspecte practice, „*dezvoltă, completează, explică și interpretează prescripţiunile regulamentelor în vigoare, fără însă a da scheme rigide.* […] *Pentru a fi ușor de consultat, lucrarea a fost împărţită în 3 mari grupe: În grupa 1-a (Capitolul 1) am arătat rolul Comandantului și statului major; În grupa 2-a (Capitolele 2-9) am tratat tactica fiecărei arme și serviciu; Grupa 3-a (Capitolele 10-19) cuprinde influența terenului asupra operațiunilor și tactica armelor întrunite*" („*Cuvânt înainte*", pp. V-VI). Astfel, în Capitolul 1 „*Acțiunea comandamentului*" sunt aprofundate probleme privind: rolul comandantului și statului major; metoda de lucru în comandament; ordine, instrucţiuni, directive; rapoarte, dări de seamă; informaţii. „*Rolul comandantului este de a concepe, pregăti și conduce operațiunile unității ce comandă, în cadrul misiunii primite. Îndeplinirea acestui rol cere, din partea oricărui comandant: – o pregătire morală și profesională, desăvârșite; – un caracter ferm, energic și tenace; – o mare putere de suflet; – imaginație creatoare și spirit de organizare cu atât mai necesar cu cât treapta de comandament este mai înaltă; – bravură în fața dușmanului, calitate absolut indispensabilă micilor comandanți, până la regiment inclusiv; – inițiativă și – curajul răspunderii. Pe lângă aceste calități, orice comandant trebuie să aibă încredere în steaua lui și a țării. Numai așa*

va putea strecura în sufletul subalternilor și al trupei, la momentele necesare, flacăra patriotismului, fără de care trupa nu se poate bate. Un comandant deprimat și pesimist nu are ce căuta în fruntea unei unități" (p. 1).

În lucrarea ***Reflexiuni asupra operațiunilor armatei polone în războiul cu Germania***, generalul Sichitiu, analizând cauzele înfrângerii rapide a armatei poloneze, opinează că acestea sunt: „*realizarea surprinderii de către Germania; repeziciunea în execuție; superioritatea de forțe; greșelile grave ale comandamentului polonez în pregătirea și conducerea propriilor trupe; lipsa unui sistem eficient de selecționare și pregătire a cadrelor, care să aibă la bază criteriul esențial al valorii*"[20].

Relativ de curând, la începutul anului 2015, distinsul istoric militar Petre Otu publică un studiu realizat de generalul Sichitiu în anul 1940: ***Situația politică a României văzută prin prisma evenimentelor internaționale din cursul anului 1939 și urmările ce se întrevăd pentru viitor. Considerații generale***, o „*amplă analiză întreprinsă asupra evoluției situației politice și militare internaționale între anii 1938-1940, perioadă dramatică din istoria secolului al XX-lea*", când „*omenirea a alunecat spre război aproape pe nesimțite*", „*un studiu profund al situației internaționale* […], *iar unele dintre problemele analizate de el își păstrează și astăzi valabilitatea*"[21].

În concluzie, ne însușim întru totul concluzia că generalul artilerist Ion Sichitiu „*rămâne în istoria națională ca un comandant destoinic, un teoretician de anvergură și un ilustru pedagog, care a contribuit la formarea a sute de ofițeri de stat-major ai armatei române*"[22]. De asemenea, că orice mare lider militar trebuie să aibă ca fundament al evoluției sale profesională o operă temeinică, recunoscută și apreciată de specialiști.

General Ioan Sichitiu - Distinguished military Theoretician and Martyr of the Nation

Brigade General (r) prof. univ. Adrian Stroea Ph.D.,
Colonel (r) Marin Ghinoiu

Abstract: Ioan Sichitiu (1878-1952) started his career as second lieutenant (1899) and ended it with the rank of general (1938). Participant in the First World War, he accumulated an extensive experience in the management of the troops and the staff activity. He was a remarkable theoretician of the military art and a distinguished educator.

Keywords: Ioan Sichitiu, artillery, First World War, military theory and art, martyr.

NOTE

[1] Vasile Arimia, Vasile Bobocescu, Nicolae Mischie, Dan Neguleasa, Alexandru Păsărin, *Personalități gorjene de-a lungul istoriei*, Editura Fundației „Premiile Flacăra - România", București, 2000, p. 111.
[2] *Ibidem*.
[3] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri*, Volumul I**,** București, Editura „Bucovina"I.E. Torouțiu, Colecția „Convorbiri literare", [1933], p. 108.
[4] Conform General de corp de armată Tiberiu Costache, *Generalul de corp de armată Ion Sichitiu*, în revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române", Anul I, nr. 2-3/1998, p. 84.
[5] Conform General maior dr. Vasile Apostol, General de brigadă (r) dr. Constantin Ucrain, *Militari în slujba ştiinţei şi culturii*, Editura Pro Transilvania, Bucureşti, 2002, p. 343.
[6] *** *Anuarul ofițerilor activi ai Armatei României pe anul 1930/1931***,** p. 22; (pentru gradele sublocotenent – general de brigadă – n.n.);
[7] Conform General maior dr. Vasile Apostol, General de brigadă (r.) dr. Constantin Ucrain,*Op.cit*., p. 346.
[8] General-locotenent Mircea Agapie, Maior Dănuț-Mircea Chiriac, Maior Constantin Hlihor, Maior Ion Emil, *De la Şcoala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare*, Editura A.I.S.M., 1995, p. 141.
[9] „Adevărul"**,** Anul 50, nr. 16136 din 1 septembrie 1936, p. 5.
[10] ****Şefii Statului Major General român 1859-2000*, coordonatori Teofil Oroian, Gheorghe Nicolescu, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2001, p. 191.
[11] „Adevărul", Anul 51, nr. 16268 din 7 februarie 1937.
[12] „Realitatea ilustrată",Anul XI, nr. 559 din 6 octombrie 1937, pp. 1, 3; „Grănicerul", Anul 7, nr. 10/octombrie 1937, p. 138.
[13] „Adevărul", Anul 51, nr. 16388 din 4 iulie 1937, p. 5.
[14] ****Istoria Statului Major General român. Documente 1859-1947,* Editura Militară, Bucureşti, 1994, p. 267.
[15] „Adevărul", Anul 51, nr. 16400 din 18 iulie 1937, p. 8.
[16] Conform General de corp de armată Tiberiu Costache, *Op. cit.*, p. 86.
[17] Profesor dr. Nuțu Popa, *Închisoarea elitei româneşti. Compendiu,* Ediția a II-a, Sighetu Marmației, 2006, pp. 168-169.
[18] Petre Otu, Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare româneşti,*Vol. I, Editura A.I.S.M., Bucureşti, 1997, p. 242.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*, p. 246.
[21] Dr. Petre Otu, *Lumea la răspântie (1939-1940). Evaluarea lucidă a unui şef al Marelui Stat Major – generalul Ion Sichitiu,* în revista „Document. Buletinul arhivelor Militare Române" nr. 1 (67)/2015, p. 40. Studiul generalului Sichitiu este cuprins între paginile 40-79.
[22] Petre Otu, Teofil Oroian, Ion Emil, *Op.cit*., p. 246.

PREOTUL PROFESOR CONSTANTIN GH. NAZARIE – ÎN SLUJBA BISERICII ŞI A NEAMULUI ROMÂNESC

Preot Dr. Aurel-Florin ȚUSCANU[1]

Preliminarii

La Centenarul Marii Uniri a românilor, unul dintre lucrurile certe pe care le putem spune este ca această dorinţă, păstrată intactă pe parcursul mai multor secole de poporul român - UNITATEA - a fost materializată prin jertfa a peste 880.000 de soldaţi români morţi în luptele din timpul Primului Război Mondial și a mai mult de 275.000 de civili, căzuţi din cauza vicisitudinilor războiului[2].

Preotul profesor Constantin Nazarie

Într-unul din discursurile sale, Nicolae Iorga preciza faptul că UNIREA se putea realiza doar prin lupta tuturor românilor[3]. În Campania din 1916-1918, Biserica Ortodoxă Română s-a implicat direct, prin slujitorii săi, preoţi, monahi și monahii, arătând și de această dată că este parte definitorie a idealurilor naţionale.

Implicarea clerului, în acele momente grele prin care a trecut ţara și poporul român, nu au fost trecute cu vederea nici atunci și nu trebuie uitată nici acum. Activitatea clerului în armată sau în rândul populaţiei civile a vizat probleme de natură pastorală, socială, catehetică și filantropică, dar slujitorii bisericii s-au implicat și în educaţia morală a soldaţilor, îngrijirea bolnavilor și răniţilor de pe front, în organizarea de cercuri culturale, biblioteci volante etc., pentru culturalizarea ostașilor[4].

Unii dintre ei au mers cu soldaţii în tranșee, luptând cu arma în mână pentru realizarea idealului naţional (cazul preotului Belizarie Popescu, ucis în timpul luptelor de la Turtucaia)[5].

Alegerea și numirea de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în luna mai a anului 1915, ca „*șef al Serviciului Religios din Armata română*” și „*protopop al preoţilor militari*” a preotului profesor Constantin Nazarie[6], au fost o alegere inspirată, deoarece experienţa sa la catedră, firea sa puternică, calităţile sale deosebite îl recomandau ca un adevărat lider al Clerului Militar.

Demersurile sale pe lângă Marele Cartier General, dar și buna conlucrare cu ofiţerii armatei române, au avut multe rezultate pozitive: au fost făcute reglementări pentru statutul preoţilor militari, salarizarea și promovarea acestora, echiparea,decorarea acestora ș.a.[7].

În acest sens este sugestivă caracterizarea pe care i-o face generalul Nicolae Alevra, subșef al Marelui Cartier General,care aprecia cu multă consideraţie că: „*Părintele Constantin Nazarie a îmbrăţișat cu căldură tot ce se atinge de cler și cultură, neexceptând pe cântăreţii bisericești, studenţii teologi (…). Este un fapt constatat că preoţimea noastră, în actualul război, și-a făcut datoria cu prisosinţă. Acest lucru se datorează însă, în bună parte, și imboldului ce s-a dat preoţilor de către șeful lor, pe de o parte, pentru faptul că la cea mai mare parte dintre ei le-a fost profesor*”[8].

În acest context, am găsit potrivit să aducem „*în faţa făcliilor de pomenire un mare chip al trecutului*”, peste care s-a așternut o nedreaptă uitare – părintele Constantin Gh. Nazarie.

Este un act de recunoștinţă și de preţuire a posterităţii faţă de un slujitor al Bisericii, al Școlii, dar și al intereselor neamului românesc, fiind pentru noi și un prilej de cultivare a demnităţii noastre de români și de creștini, pentru că văzând lumina pe care acesta a lăsat-o în istorie, să-l putem avea ca un model de viaţă,spre buna noastră rodire. Am selectat câteva momente și detalii dintr-o viaţă de OM, o viaţă dedicată cu jertfelnicie lui Dumnezeu și semenilor. Mi se pare concludent, pilduitor și constructiv ca viaţa lui, să vorbească prin ea însăși, cum spunea Sfântul Isac Sirul: „*Taci tu, să vorbească faptele tale!*”.

În cazul părintelui Constantin Nazarie, viaţa lui chiar dacă nu a fost prea lungă,are din belșug ce să ne spună…

Preotul Constantin Nazarie – în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor

Viitorul slujitor Constantin Nazarie s-a născut la 16 martie 1865, în comuna Vultureni, din fostul judeţ Tecuci, astăzi în judeţul Bacău, într-o familie modestă, familia cântăreţului bisericesc Gheorghe Nazarie[9]. A crescut în atmosfera curată a căminului părintesc, dar și a credincioșilor acestei comunităţi creștine. Osârdnic pentru familia lui și atent la vocaţia copilului său, după

absolvirea școlii primare, pe care a urmat-o la Bacău, tatăl său, l-a dus la Seminarul „Sf. Gheorghe" din Roman,în anul 1881. Directorul seminarului era, pe atunci, preotul iconom Dimitrie Matcaș, o personalitate binecunoscută a clerului moldovean din acea vreme, fost deputat în Divanul Ad-hoc, protopop al Romanului, luptător pentru unire și sprijinitor devotat al lui Alexandru Ioan Cuza. Mai târziu, preotul Constantin Nazarie, în semn de prețuire, va scrie o lucrare biografică, închinată vieții și activității fostului său profesor și director[10].

Seminarul teologic din Roman funcţiona,în prima lui perioadă de activitate (1858-1901), cu patru ani de studiu, iar după „*Legea seminariilor*" din anul 1893,s-au redus cursurile la trei ani de studiu[11]. După absolvirea cursului inferior al seminarului din Roman, în anul 1885, elevul Constantin Nazarie, dornic de studiu, s-a înscris la Seminarul „Veniamin Costache" din Iași, pentru a urma cursul superior, pe care l-a absolvit, cu rezultate deosebite, în 1888[12]. Călăuzit și sprijinit generos de învăţatul episcop al Romanului, Melchisedec Ștefănescu, în toamna aceluiași an, este trimis la studii la cea mai renumită școala teologică a vremii - Academia Teologică din Kiev - fiind angajat în acest timp pe postul de copist,la cancelaria Episcopiei Romanului[13].

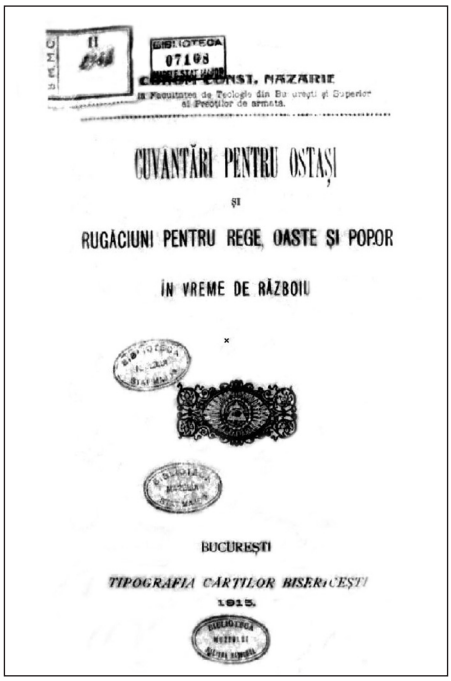

Cuvântări pentru ostași și rugăciuni pentru rege, oaste și popor în vreme de război, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1915

La Kiev, tânărul teolog Constantin Nazarie a studiat aproape cinci ani, din 1888, până în iunie 1893, când a fost declarat „licenţiat în teologie", prezentând la final, ca lucrare de maturitate, teza „*Sermones dominicales per solum annum*", lucrare ce face o analiză a predicilor lui Iacob Voragin, arhiepiscop de Genuasi, pe care o va tipări la Roman, după întoarcerea în ţară (1894), dedicată binefăcătorului său, episcopul Melchisedec[14]. Echivalarea titlului de licenţiat, obţinut la Academia Teologică din Kiev, o va face la Facultatea de Teologie din București, la 16 aprilie 1895. Conștient de timpuriu de vocaţia lui, Constantin Nazarie va dovedi, încă din perioada anilor de studii, multă maturitate, seriozitate, pasiune pentru carte, dar și o înţelepciune aparte. Potrivit celor care l-au cunoscut, acesta a făcut cinste Bisericii și Ţării, care l-au trimis la studii în străinătate.

Scrisorile adresate părintelui său duhovnicesc, episcopul Melchisedec, sunt de o reală valoare documentară. Pe lângă date biografice, aceste scrisori se referă și la unele stări de lucruri, evenimente, informaţii, reflecţii personale. Astfel, într-una dintre aceste scrisori, de la începutul studiilor sale (2 ianuarie 1889), după ce zugrăvește atmosfera specifică marilor sărbători, ca Nașterea Domnului și Anul Nou, într-un vechi și tradiţional oraș cum era Kievul, sărbători pe care el, însă, le petrecea mai mult retras în camera lui, printre cărţi și ziare, Nazarie informează că în ziua de 31 decembrie 1888, se săvârșise panahida întru pomenirea profesorilor și studenţilor trecuţi la cele veșnice de la Academie astfel: „*Pomenindu-se, nemuritorul ei fondator Mitropolitul Petru Movilă, Rectorul a oficiat, profesorii și studenţii au ascultat* (…)", apoi continua spunând:„*Eu sunt sănătos și bine dispus între acești oameni care numai se veselesc, bucurându-mă și eu de bucuria lor, poziţie foarte frumoasă pentru mine… Cu limba rusească,merg bine și ocupaţia cu ea, care adesea e prea serioasă, nu mi-a dat timp nici măcar să mă gândesc la acel urât despre care Prea Sfinţia Voastră mi-aţi amintit, dobândind totodată convingerea că ocupaţia e moartea urâtului și a tuturor gândurilor, fie ele bune, rele sau melancolice*"[15].

Nu mai puţin interesantă este descoperirea de către tânărul teolog român, în biblioteca Academiei din Kiev, a unui vechi „*Abecedar*" românesc. Iată mărturia lui: „*Căutând cărţi în bibliotecă, găsesc în unul din Cataloage un abecedar românesc, l-am luat și citit din curiozitate. El e rupt și cârpit, dar are coperta astfel intitulată: «Bucvariu pentru pruncii cei românești»...Acest bucvariu este compus din proverbe de-a lui Solomon, din proverbe românești în versuri și de fabule în care se biciuiesc superstiţia, credinţa deșartă, stafiile, pricolicii, nelucrarea în joile după Paști și altele. El are 46 de pagini. Am citit cu multă plăcere acest bucvariu. Cu atât mai mult că în ţară nu mi-a picat în mână un astfel de bucvar*"[16].

Într-o altă scrisoare, datată 7 mai 1892, ultima din corespondenţa cu episcopul Melchisedec, care a încetat din viaţă la Roman, în ziua de 16/29 mai 1892, Constantin Nazarie descrie examenul de Dogmatică, susţinut în faţa unui ierarh rus: „*La 4 a curentei luni am avut examen la dogmatică la care a venit și noul mitropolit al Kievului, deoarece nu fusese la noi până atunci. Judecând după prima privire de ochi, Înalt Prea Sfinţia Sa produce foarte bună impresie. Are un aspect serios și privire pătrunzătoare, deși înaintat în vârstă, totuși e destul de vioi și foarte liber în mișcări. Examenul la dogmatică l-a făcut exclusiv Înalt Prea Sfinţia Sa și după cât am putut*

observa nu numai că are cunoștințe dogmatice și exegetice vaste, dar e destul de bine cunoscut și cu alte științe, îndeosebi în filozofie. După examen, Înalt Prea Sfinția Sa a vizitat odăile de ocupațiune, dormitoarele, bucătăria, unde a gustat din masă și,în fine,toate acareturile Academiei"[17].

Revenind la Roman după cei cinci ani de studii la Kiev, Constantin Gh. Nazarie satisface mai întâi stagiul militar obligatoriu, apoi, cu titlul său academic prestigios pentru acea vreme, trece rând pe rând, din postul său de *„copist"* la cancelaria episcopală, în postul de *„secretar"* și *„pedagog-șef"* la Seminarul Teologic, apoi *„director"*al Cancelariei Eparhiale, la 15 septembrie 1894 și *„profesor suplinitor"* de istorie și geografie, începând cu luna septembrie 1894. În același an se căsătorește cu tânăra Maria Stupcanu, fiica preotului Vasile Stupcanu din Roman[18]. Au convieţuit exemplar timp de zece ani, după care din motive de sănătate, soţia sa Maria va muri de tânără (în anul 1904), iar după acest nefericit eveniment, preotul a rămas văduv pentru tot restul vieţii.

La 26 ianuarie 1896, Constantin Gh. Nazarie este hirotonit *„preot"* la Catedrala Episcopală „Sf. Cuvioasă Parascheva", de către episcopul Romanului, Ieronim Ionescu, cel care îl recomandă și pentru postul de *„director"*al Seminarului Teologic „Sf. Gheorghe" din Roman[19]. Devine, astfel, cel de-al treilea director al acestei școli teologice de la înființarea ei în anul 1858, după preotul Dimitrie Matcaș (1858-1882)și arhiereul Ioanichie Fluor Băcăuanul (1882-1896)[20].

Nu rămâne decât doi ani în această funcţie, pentru că, în urma unei vizite la Roman a unei delegaţii de la Ministerul Cultelor și Instrucţiunii, a fost inspectat și Seminarul Teologic „Sf. Gheorghe", unde Constantin Nazarie era profesor și director. Comisia ministerială, apreciindu-i activitatea didactică, dar și pregătirea intelectuală, îl va recomanda și promova în funcţia de *„director"* la „Seminarul Central" din București, la 24 noiembrie 1898[21].

De aici, promovările sale se succed în ritm progresiv: la 16 octombrie 1901, este numit *„profesor agreat"* la Facultatea de Teologie din București, Catedra de Teologie Morală, succedând profesorului Atanasie Mironescu, devenit episcop de Râmnic și apoi mitropolit primat. În anul 1904, este numit *„profesor definitiv"* la aceeași catedră, iar la 1 februarie este numit *„director"* al Internatului Teologic. Ca preot, slujea la biserica „Stavropoleos" din capitală[22].

În perioada Primului Război Mondial, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române i-a încredinţat misiunea de: *„Protopop al preoţilor din armată"* și *„Șef al Serviciului Religios"*, fiind numit în funcţie în luna mai 1915[23]. Activitatea sa și a celor peste 250 de preoţi militari participanţi la operaţiunile de război a fost prezentată într-un amplu raport de activitate, adresat Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ce a fost tipărit ulterior cu titlul: *„Activitatea preoţilor de armată în Campania din 1916-1917"*[24].

Marcă poștală „Glorie eternă eroilor Primului Război Mondial" dedicată preotului Constantin Nazarie (basilica.ro)

În anul 1925, preotul Constantin Nazarie solicită mitropolitului primat Miron Cristea, retragerea sa din postul de slujitor la biserica „Stavropoleos", pentru a se dedica numai educaţiei tinerilor teologi. Mitropolitul Miron, îi aprobă cererea și îi adresează, cu acest prilej, și o scrisoare de mulţumire, din care citam: *„Luând în considerare că dorința exprimată de Prea Cucernicia Voastră în cererea înregistrată la nr.9 a.c. este justificată, că trebuința de a vă ocupa cât mai mult, mai aproape și continuu de educația tinerilor teologi la internatul și capela Internatului Teologic vă cere a fi mai liber de altă ocupație. Noi va împlinim dorința, primindu-vă demisia din postul de preot-ajutător la biserica Stavropoleos. Totodată, vă aducem mulţumirile și arhieréștile noastre binecuvântări pentru munca depusă… rugându-vă ca pe viitor, să ne staţi la îndemână cu cunoștințele și experiența Prea Cucerniciei Voastre la diferite chestiuni bisericești*"[25].

Din păcate, starea sănătăţii sale s-a șubrezit și doar după câteva luni după această retragere în Internatul Teologic, în ziua de 21 martie 1926, la vârsta de 61 de ani, el a trecut la cele veșnice, fiind înmormântat, cu onoruri militare, la Cimitirul „Bellu" din București[26].

La slujba de prohodire, ce a avut loc la biserica „Radu Vodă", acolo unde era și Internatul Facultăţii de Teologie, au luat parte mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu, episcopul Vartolomeu al Râmnicului (fostul său student), profesorii Constantin Rădulescu-Motru, Simion Mehedinţi, preotul Ioan Mihălcescu (viitor mitropolit al Moldovei), arhimandritul Iuliu Scriban, Gala Galaction, preotul Niculae Popescu, preotul I. Popescu-Mălăești, C. Chiricescu, V.Gh. Ispir, T.M. Popescu, preotul P. Partenie – directorul Seminarului Central.

Personalitatea defunctului a fost omagiată de mai mulţi vorbitori: profesorul V.Gh. Ispir - în numele Ministerului Cultelor, preotul profesor I. Popescu-Mălăiești - în numele Facultăţii de Teologie, preotul profesor P. Partenie - în numele Seminarului și al preoţimii ortodoxe române[27].

Portret în cuvinte.
Amintiri despre părintele Constantin Nazarie

Urmărind viaţa părintelui Nazarie, vedem urcușul său profesional ca un permanent progres, fără salturi spectaculoase, datorat numai pregătirii intelectuale și muncii personale, pornind de la simplu copist de cancelarie episcopală la Roman și ajungând până la catedra universitară în București, apoi,în campania din 1916-1918, când a fost numit în înalta funcţie de șef al Clerului Militar în armata română. A făcut, de asemenea, ca spiritul său și activitatea lui de preot la altar și profesor la catedră, de îndrumător al preoţilor militari în perioada războiului, de patriot, să poarte o amprentă personală.

Ca teolog, de pildă, „*nu făcea un curs de teorii morale, de citate scripturistice sau de subtilităţi teoretice, expunea însă lecţii vii străbătute de fluidul vieţii. Vorbea cu atâta căldură sufletească și cu atâta claritate în expunere, încât la cursul prelegerilor sale veneau studenţi, indiferent de anii de studiu, sau de obiectul prelegerii zilnice. Credea puternic că viaţa omenească nu se poate dezvolta fără un criteriu moral*", aprecia unul dintre studenţii săi[28]. Același tânăr teolog, aprecia la profesorul său - Constantin Nazarie - faptul că „*nu preda după șabloane învechite, ci deschidea studenţilor orizonturi noi prin legăturile ce le făcea între problemele puse decursul său și viaţa de toate zilele, mai ales în cariera de preot în care ne pregăteam…*"[29].

Era preocupat și dedicat cu pasiune, formării preotului pentru slujirea lui în Biserică și în societate. În anul 1900, pe când era director la Seminarul Central, se adresa absolvenţilor clasei a VIII-a, la sfârșit de an școlar: „*Om este, dragii mei, preotul… Dar om în sensul larg al cuvântului, om în înţelesul nobil al acestui cuvânt, om al oamenilor, om învestit cu putere de sus și care lucrează în numele Celui de sus*"[30].

Avea conștiinţa preotului ca învăţător, ca profesor și a profesorului ca părinte. În discursurile sale, mereu sublinia și preţuia numirea de „*părinte*" a preotului: „*Ce înseamnă a fi părinte, dacă nu un om matur la cugetare, care știe să-și îngrijească copiii, care știe a pregăti viitorul și fericirea fiilor săi. Să ne rugăm lui Dumnezeu ca la Judecata viitoare și cea de acum, să nu ni se zică de fiii noștri, că ei au cerut de la noi pâinea și noi le-am dat piatra…sau că nu le-am dat nimic, acesta ar fi un ceas fatal pentru noi slujitorii*"[31].

Celor care încercau să-și justifice slăbiciunile, scăderile lor, cu expresia obișnuită: „*Sunt om!*", în sensul că „*nu se pot opune naturii, firii lor*", le răspundea: „*Toate îmi sunt îngăduite, zice apostolul, dar nu toate îmi folosesc, toate îmi sunt îngăduite, dar eu nu voi fi stăpânit de ceva*". Preocuparea lui era să formeze slujitori capabili și devotaţi misiunii lor, după propriile lui cuvinte: „*preoţi și cetăţeni români* (…), *factori necesari pentru ţară și pentru Biserică*"[32].

Din opera sa teologică au rămas câteva lucrări personale și câteva traduceri. În afară de prelegerile de „*Teologie Morală*", care se află și în biblioteca eparhială de la Roman, amintim: „*Călăuza predicatorului*", împreună cu dr. C. Chiricescu, București, 1902, „*Importanţa moralei creștine*", București, 1904, „*Duminica, Botezul și ierarhia bisericească*", București, 1910, „*Economul Dimitrie Matcaș*", București, 1914, „*Testamentul Episcopului Melchisedec*", București, 1916, diverse articole în revistele bisericești ale epocii precum: „Apostolul", „Amvonul", „Cuvânt bun". Din traduceri amintim: „*Cursul de Teologie Fundamentală*", în 2 volume, a lui N.P. Pojdestvenschi, și „*Teologia dogmatică*", în 5 volume, a lui Silvestru de Kanev, „*Viaţa lui Iisus*", după preotul R.P. Didon[33].

Ca preot, avea o ţinută demnă, impresionantă, impunătoare. Slujea concentrat, profund, răspândind în jur atmosfera sfântă a altarului și făcând să vibreze conștiinţele la rostirea „Evangheliei", rugăciunilor sau cuvântului său. Și nu numai la altar, ci permanent, întrupa și da expresie acestei forţe interioare[34]. Cu entuziasm tineresc, dar spontan și sincer, un fost student al internatului teologic îl evoca metaforic astfel: „*Nazarie printre trandafiri, oleandri, crini, garoafe, lalele, dalii, iasomie, semăna cu Bunul Dumnezeu care se plimba prin grădina raiului*"[35].

Preotul Constantin Nazarie a fost un cald, sincer și activ patriot. Orice cuvânt al lui îmbrăţișa deodată cele două valori sfinte inimii sale: *Biserica și Neamul*. Într-una din cuvântările sale cu caracter patriotic, vorbind despre Drapelul ţării considera că: „*Oriunde se înalţă drapelul nostru, fie pe uscat, pe mare, fie în văzduh, acolo e de faţă ţara noastră, acolo e de faţă neamul nostru românesc…*" , iar cât privește eroii neamului, căzuţi pentru libertatea și unitatea noastră, afirma: „*Ei n-au căzut, ci s-au ridicat așa de sus, prin jertfa lor și prin pilda lor, că s-au așezat alături de eroii lumii întregi*"[36].

Activitatea sa ca îndrumător al Clerului Militar, se poate vedea în roadele pe care preoţii participanţi la această campanie militară le-au obţinut. Privind activitatea lor, vom descoperi ca aproximativ un sfert din cei peste 250 de preoţi militari, au fost decoraţi cu diverse ordine și medalii românești și străine[37]. Pentru meritele sale deosebite în sprijinul armatei române și a Patriei, preotul Constantin Nazarie a fost decorat cu Ordinul „Steaua României" în grad de ofiţer și cu „Crucea Comemorativă", primind totodată și Ordinul „Sfânta Ana" clasa a II-a, unul dintre cele mai importante ordine rusești. Interesantă este deviza acestui ordin rusesc: „AMANTIBUS, JUSTITIAM, PIETATEM ET FIDEM" („Pentru cei care iubesc dreptatea, evlavia și fidelitatea"), mesaj care reflectă întru totul calităţile sale[38].

În loc de concluzii

Închei aceste rânduri cu un scurt, dar concludent portret, pe care i l-a făcut părintelui Constantin Nazarie, un alt preot profesor universitar, ce-și are obârșia tot în județul Bacău, părintele de vrednică amintire Constantin Galeriu: „*Preotul profesor Constantin Nazarie a străbătut mai multe trepte ierarhice ale unei vieți, începând de la aceea de simplu copist de cancelarie, până la catedra universitară. Și itinerarul lui spiritual reprezintă un permanent progres, un progres firesc, fără salturi spectaculoase, datorat numai pregătirii și muncii profesionale. Iar experiența atâtor funcții și sarcini i-a îmbogățit viața. A făcut, de asemenea, ca spiritul și activitatea lui de teolog și pedagog, preot și păstor, îndrumător al clerului și slujitor al vieții de obște și patriotice să poarte o amprentă vie…*”[39].

Într-adevăr, oriunde s-a aflat acest mare om, la catedră, pe front, în biserică, sau la școală, el avea acest crez al său că viaţa nu se poate dezvolta, nu va progresa fără a avea ca reper principiile moralei creștine. Într-o scrisoare din luna mai 1915, adresată mitropolitului primat Conon Arămescu-Donici, el preciza că își dorește și speră totodată, ca prin activitatea sa în cadrul armatei române, să-i facă pe soldaţii români: „*să meargă la luptă încinși cu arma neînvinsă a credinței, iar pe de altă parte, să se întoarcă la vatră, îmbunătățiți și renăscuți moralicește*”[40].

Credem că astăzi, după ce a trecut un secol de la evenimentele marcante ale istoriei neamului românesc, ce au condus la împlinirea visului românilor de a fi uniţi sub același drapel, amintirea părintelui Constantin Nazarie rămâne vie, pentru că idealurile sale nu au vârstă și nici moarte.

The Priest Professor Constantin Gh. Nazarie - In the Service of the Romanian Church and Nation

Priest Aurel-Florin Ţuscanu, Ph.D.

Abstract: Priest professor Constantin Nazarie (1865-1926), at the recommendation of Bishop Melchisedec Ştefănescu, studied at the most renowned theological school of the time - Theological Academy of Kiev. The Holy Synod of the Romanian Orthodox Church, in May 1915, appointed him chief of the Religious Service of the Romanian Army and archbishop of the military priests in case of war. In this capacity he laid the foundations of the institution of the Military Clergy, elaborating also the first instructions.

Keywords: Constantin Nazarie, priest, professor, military clergy, First World War.

NOTE

[1]Arhiepiscopia Romanului și Bacăului.
[2] Preot Constantin Nazarie, *Activitatea preoților de armată în Campania 1916-1918*, Ediția a II-a, Editura Basilica, București, 2018, p. 5.
[3] *Ibidem*, p. 6; vezi și Pr. Cicerone Iordachescu, *Însemnări din anii 1916-1919*, Iași, 1937, pp. 12-13.
[4] Pr. Constantin Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Editura Universitară, București, 2015, pp. 12-15.
[5] Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari 1916-1919*, Editura Europa Nova, București, 2000, p. 2.
[6] Preot Constantin Nazarie, *Op.cit,* p. 19.
[7] *Ibidem*, pp. 31-74.
[8] *Ibidem*, p. 12.
[9] Pr. Scarlat Porcescu, *Preotul Constantin Nazarie*, în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, L, 1974, p. 201.
[10] Pr. lect. Constantin Galeriu, *Preotul profesor Constantin Gh. Nazarie – Cincizeci de ani de la moartea sa,* în revista „Studii Teologice”, Seria a II-a, Anul XXIX, nr.1-2/ianuarie-februarie 1977, p. 175; *Economul Dimitrie Matcaș*, București, 1914.
[11] „Anuarul Eparhiei Romanului”, Roman, 1936, p. 386.
[12] Pr. Scarlat Porcescu, *Op.cit*, p. 202.
[13] *Ibidem.*
[14] Pr. lect. Constantin Galeriu, *Op.cit*, pp.175-176.
15 Pr. Scarlat Porcescu, *Op.cit*, p. 203.
[16] *Ibidem*, p. 204.
[17] *Ibidem*, p. 205.
[18] Pr. lect. Constantin Galeriu, *Op.cit*, p.176.
[19] *Ibidem*, p. 177.
[20] „Anuarul Eparhiei Romanului”, Roman, 1936, pp. 386-387.
[21] Prof. Toma G. Bulat și pr. conf. Al.I. Ciurea, *75 de ani de la întemeierea Facultății de Teologie din București*, în revista „Biserica Ortodoxa Română”, LXXV, (1975), nr. 11-12 , pp.1153-1154.
[22] Pr. lect. Constantin Galeriu, *Op.cit.*, p.177.
[23] Preot Constantin Nazarie, *Op.cit.*, 1920, p.5.
[24] *Ibidem.*
[25] Pr. lect. Constantin Galeriu, *Op.cit*, p.177.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem*, p.178.
[28] Pr. Constantin Matasă, *Însemnări de pe „răbușul” unei vieți,* Editura „Constantin Matasă”, Piatra Neamț, 2001, p.72. În anul 1904, absolventul Constantin Matasă va susține, sub îndrumarea preotului profesor Constantin Nazarie lucrarea sa de licență în teologie, cu titlul *Binele Moral*, lucrare ce va fi publicată în același an la București, Institutul de Arte grafice „Eminescu”, B-dul Elisabeta, nr. 6.
29 *Ibidem*, p.72.
[30] Iconom Constantin Nazarie, *Câte ceva despre seminariști ca viitori preoți*, București, 1900, p.7.
[31] Idem, *Desideratele primului Congres al preoțimii din România*, București, 1915, p. 5.
[32] Pr. lect. Constantin Galeriu, *Op.cit*, p.178.
[33] *Ibidem.*
[34] Pr. Scarlat Porcescu, *Op.cit*., p.210.
[35] Pr. lect. Constantin Galeriu, *Op.cit*, p.178.
[36] Pr. Scarlat Porcescu, *Op.cit*., p.208.
[37] Preot Constantin Nazarie, *Activitatea preoților de armată in Campania 1916-1918*, p.13.
[38] *Ibidem.*
[39] Pr. lect. Constantin Galeriu, *Op.cit.*, p.177.
[40] Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Op.cit.*, p.2.

CONFERINŢA ŞTIINŢIFICĂ INTERNAŢIONALĂ „GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ. SECURITATEA ŞI APĂRAREA ÎNTRE ISTORIE, TEORIE ŞI POLITICI PUBLICE”

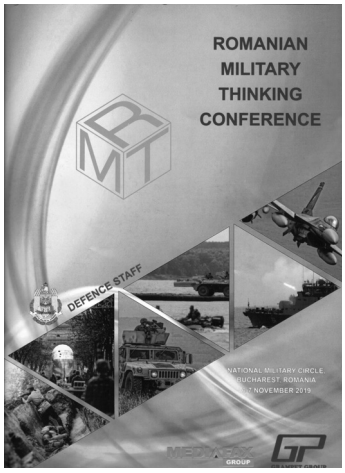

Statul Major al Apărării a organizat la Cercul Militar Naţional, în zilele de 6 și 7 noiembrie 2019, Conferinţa internaţională „Gândirea Militară Românească. Securitatea și apărarea între istorie, teorie și politici publice”. Evenimentul s-a desfășurat în contextul aniversării a 160 de ani de la înființarea instituţiei și a 155 de ani de la înfiinţarea revistei „Gândirea Militară Românească”.

Subiectele propuse spre dezbatere s-au înscris în cele patru secţiuni: Informaţii și Securitate, Teorie și artă militară, Managementul resurselor pentru apărare și Istorie militară.

La Secţiunea Istorie militară, panel moderat de prof. univ. dr. Petre Otu și dedicat portretelor de lideri militari români, au susţinut comunicări din partea Arhivelor Militare Naţionale Române: colonel Liviu Corciu – „General Alexandru Ioaniţiu” și colonel dr. Gabriel Pătrașcu – „Brigadier General Gheorghe Dabija”.

Din partea Depozitului Central de Arhivă Pitești a participat dr. George Daniel Ungureanu cu tema „Excerpts from Romanian Military Thinking. The Political-Strategic Vision of the (Northern) Dobrudja: 1878-1913”.

Activitatea a beneficiat de prezenţa a înalte oficialităţi militare, cadre didactice universitare, istorici și cercetători, muzeografi, precum și reprezentanţi ai unor prestigioase instituţii de cultură.

În cadrul conferinţei au avut loc o serie de prezentări și lansări de carte și au fost acordate premiile revistei „Gândirea Militară Românească”.

Dr. Teodora GIURGIU

SIMPOZIONUL NAŢIONAL „BISERICA ŞI ARMATA ROMÂNIEI. TRADIŢIILE CONLUCRĂRII”. EDIŢIA A VIII-A

În zilele de 28 și 29 iunie 2019 au avut loc manifestări științifice, religioase și militare dedicate împlinirii a 80 de ani de când Mănăstirea Dintr-un Lemn a devenit, prin demersurile generalului Paul Teodorescu, Sfânt Lăcaș de rugăciune și închinare pentru Aviaţia și Marina Militară.

În prima zi, la Arhiepiscopia Râmnicului, s-au desfășurat lucrările Simpozionului Naţional „Biserica și Armata României. Tradiţiile conlucrării”, ediţia a VIII-a. Cu această ocazie a fost lansat numărul 6 al revistei „Misiunea”, periodicul Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe cu Armata României „General Paul Teodorescu”.

La praznicul Sfinţilor Apostoli Petru și Pavel, la Mănăstirea Dintr-un Lemn, lângă Monumentul eroilor marinari și aviatori a fost dezvelită o placă comemorativă și a fost semnat Hrisovul dat întru cinstirea evenimentului istoric de către Înaltpreasfinţitul Părinte Varsanufie, arhiepiscopul Râmnicului, generalul de brigadă Corneliu Postu, directorul Statului Major al Apărării, generalul de flotilă aeriană dr. Viorel Pană, șeful Statului Major al Forţelor Aeriene, viceamiralul

dr. Alexandru Mîrșu, șeful Statului Major al Forţelor Navale, generalul de brigadă Bogdan Cernat, comandantul Brigăzii 30 Gardă „Mihai Viteazul” și de profesorul universitar dr. Valentin Ciorbea, directorul Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe cu Armata României „General Paul Teodorescu”.

La mormântul generalului Paul Teodorescu a fost săvârșită slujba Parastasului și au fost depuse în semn de omagiu coroane de flori.

La activitate au participat Maica Stareţă Stavrofora Emanuela Oprea, dr. Luminița Giurgiu, secretar al Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe cu Armata României „General Paul Teodorescu”, reprezentanţi ai Statului Major al Forţelor Aeriene, Statului Major al Forţelor Navale, Brigăzii 30 Gardă „Mihai Viteazul”, Secţiei Asistenţă Religioasă, istorici și cercetători, preoţi și maici.

Arhivele Militare Naţionale Române au fost reprezentate de colonelul Adrian Grigore și de dr. Teodora Giurgiu.

Dr. Teodora GIURGIU

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ŞTIINŢIFICE „RETRĂIRI ISTORICE ÎN VEACUL XXI”. EDIŢIA A XV-A

Academia Oamenilor de Știință din România alături de Societatea Culturală Apollon, Filiala Maia a Asociaţiei Naţionale a Cavalerilor de Clio, cu sprijinul Consiliului Judeţean Ialomiţa au organizat la Maia, în zilele de 6-7 septembrie, Sesiunea de comunicări științifice „Retrăiri istorice în veacul XXI”, ediţia a XV-a dedicată următoarelor evenimente: I. 1859-2019 – 160 de ani de la Unirea Principatelor Române prin dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza; II. Barbu Catargiu (Maia) primul prim-ministru al României.

Din partea Arhivelor Militare Naţionale Române a participat dr. Teodora Giurgiu cu tema *Despre Alexandru Ioan Cuza omul*, material elaborat în colaborare cu dr. Luminiţa Giurgiu, iar din partea Depozitului Central de Arhivă Pitești, colonel dr. Petrișor Florea și dr. George Ungureanu au susţinut comunicarea *Coordonate ale relaţiilor româno-bulgare în prima jumătate a anului 1914*.

Dr. Teodora GIURGIU

CONFERINŢA NAŢIONALĂ „TRADIŢIE, ISTORIE, ARMATĂ”. EDIŢIA A V-A

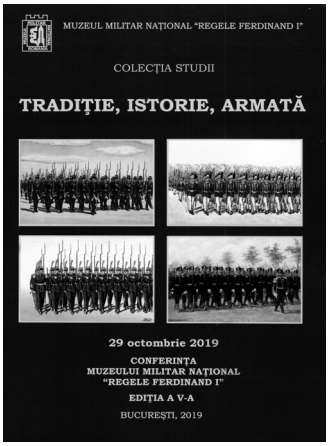

Muzeul Militar Naţional „Regele Ferdinand I” a organizat, în ziua de 29 octombrie 2019, Conferinţa naţională „Tradiţie, Istorie, Armată”, ediţia a V-a.

Din partea instituţiei noastre au prezentat comunicări Lucian Drăghici – *1919. Un ofiţer român la curtea atamanului Petliura* și dr. Teodora Giurgiu – *Îndeplinirea clauzelor militare prevăzute în Convenţia de Armistiţiu reflectată într-un memoriu al Delegaţiei Militare Române.*

Dr. Teodora GIURGIU

LUMINIŢA GIURGIU, MARIUS-ADRIAN NICOARĂ, VALERIU NICULESCU, ALEXANDRU TUDOSE: *BISERICA ŞI CIMITIRUL EROILOR DIN BUZĂU. MONOGRAFIA UNUI LĂCAŞ AL IDENTITĂŢII NAŢIONALE A ROMÂNILOR*

(Editura ALPHA MDN, Buzău, 2019, 398 p.)

Trei istorici, Luminița Giurgiu, Marius-Adrian Nicoară, Valeriu Nicolescu și un preot militar, Alexandru Tudose sunt autorii unei cărți dedicate Bisericii și Cimitirului Eroilor din Buzău. Cimitirul Eroilor din Buzău, inaugurat la 8 octombrie 1931 este considerat a fi unul dintre cele mai mari din Europa, unde odihnesc 9.653 de militari români, germani, austrieci, unguri, ruși, bulgari, turci și italieni.

Cartea se deschide cu un cuvânt înainte semnat de inginerul Constantin Toma, primarul municipiului Buzău, în care reliefează importanța acestui lăcaș pentru istoria Buzăului, dar și despre lucrările de restaurare desfășurate după 2016, precum și despre manifestările internaționale desfășurate în perioada 10-17 mai 2018 la Buzău.

Introducerea este de fapt o scurtă dar densă prezentare a istoriei orașului Buzău de la începuturi și până la finalul celui de-Al Doilea Război Mondial, precum și a unităților militare buzoiene.

Următorul capitol este dedicat construirii Bisericii Eroilor. A fost organizat un comitet de inițiativă, format din soțiile ofițerilor superiori din garnizoana Buzău, care inițial a dorit realizarea unui Altar pe roți. Pentru că acest Altar costa foarte mult s-a decis construirea unei biserici. În urma subscripțiilor publice au fost strânse fonduri suficiente pentru ridicarea și sfințirea unei biserici a eroilor. La 4 iulie 1927, pe un teren donat de Ministerul de Război, a început construcția bisericii, după planurile arhitectului Grigore Grigorescu. Cel care a supravegheat în permanență lucrările a fost generalul Traian Epure, comandantul Diviziei 5 Infanterie, ajutat de preotul căpitan Matei Popescu. Pe 24 martie 1929, de Florii s-au încheiat lucrările. A doua zi biserica a fost sfințită de către episcopul armatei, generalul de brigadă dr. Ioan Stroia și de protopopul Corpului 5 Armată, Ilie Hociotă.

Construirea Bisericii Eroilor a fost urmată de înființarea Cimitirului Eroilor. Generalul Nicolae Uică, succesorul lui Traian Epure la comanda Diviziei 5 Infanterie a fost inițiatorul acestuia. La 8 octombrie 1931, în prezența Regelui Carol al II-lea și a primului ministru Nicolae Iorga a fost inaugurat Cimitirul Eroilor din Buzău.

Lucrarea continuă cu prezentarea unui număr de personalități care au contribuit la ridicarea bisericii sau a cimitirului sau le-au avut în grijă în perioada următoare. Sunt informații interesante despre preotul colonel (r) Matei Popescu, preotul iconom stavrofor colonel (r) Marin H. Dumitrescu, generalii de divizie Traian Epure, Nicolae Uică, Ioan Vernescu, Teodor Serghiescu, generalul de brigadă Gheorghe Spirescu, generalul-maior Alexandru Stehan, locotenent-colonelul Constantin Apostol, globe-trotter-ul Dumitru Dan, ziaristul George Gh. Pâslaru. Cele mai multe dintre datele despre aceste personaje sunt inedite, provenite majoritatea lor din Arhivele Militare.

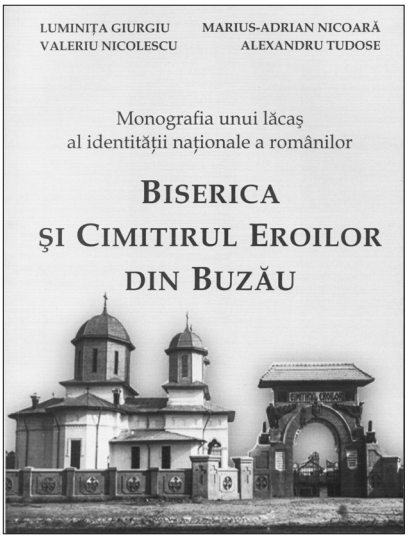

Cartea continuă cu un capitol dedicat activităților de Centenar, desfășurate la Buzău, din inițiativa Primăriei și, mai ales, a primarului Constantin Toma, dar și un cuvânt de încheiere.

Partea de anexe este una extrem de spectaculoasă. Ea cuprinde o hartă a cimitirului eroilor, o amplă listă cu numele eroilor din municipiul Buzău căzuți în Războiul de Independență, în cel de-Al Doilea Război Balcanic, în cele două mari conflagrații mondiale și în timpul Revoluției din Decembrie 1989. O parte consistentă a anexelor este reprezentată de Jurnalul de război al preotului iconom stavrofor maior Marin H. Dumitrescu, ținut în perioada 9 iulie 1941-20 martie 1943. Mai sunt prezentate și o serie de documente, referitoare la activitatea preotului Marin H. Dumitrescu la Biserica Eroilor din Buzău.

Ultima parte a acestei cărți este reprezentată de o amplă iconografie, de bibliografia folosită de autori și de o notiță biografică a celor trei autori.

Această carte este un omagiu adus eroilor buzoieni și nu numai, celor care au ridicat Biserica și Cimitirul Eroilor, dar și celor care au avut grijă de ele de-a lungul timpului. Este o lucrare bazată pe o amplă cercetare în arhivele militare și civile din țară și este în același timp un exemplu, care ar trebui urmat și de alți cercetători. Sunt foarte multe monumente în România care ar merita o monografie atât de exhaustivă.

Ca de obicei, editura ALPHA MDN a asigurat condiții grafice de înaltă calitate.

Dr. Viorel GHEORGHE

VALERIU AVRAM, MARIUS-ADRIAN NICOARĂ:
1918 ZBORUL AVIAŢIEI ANTANTEI SPRE VICTORIE
(Editura ALPHA MDN, Buzău, 2018, 206 p.)

Valeriu Avram și Marius-Adrian Nicoară ne propun spre lectură o carte extrem de pasionantă dedicată acţiunilor aeriene ale Antantei din anul 1918. Cei doi autori nu sunt la prima încercare de acest fel. În 2014, la Editura Militară a apărut *Cerul în flăcări 1914-1918*, o carte absolut remarcabilă, semnată de profesorul doctor Valeriu Avram și dedicată războiului aerian din anii Primului Război Mondial. Doi ani mai târziu, tot la Editura Militară, Valeriu Avram a publicat o altă lucrare *Gladiatorii Înălţimilor. Așii aviaţiei în Primul Război Mondial*, unde, printre altele, pentru prima dată în istoriografia românească sunt prezentaţi comparativ cu cei străini, așii aviaţiei militare române. În acest fel, valoarea piloţilor români este și mai evidentă.

Noua carte a celor doi autori se ocupă doar de campania aeriană a Antantei din anul 1918, momentul în care a dobândit în mod definitiv supremaţia aeriană. Cuvântul înainte al acestei cărţi este semnat de comandorul (r.) dr. Alfred Vasilescu, care printre altele menţionează caracterul de unicat în istoriografia românească contemporană, al acestei lucrări.

Capitolele lucrării surprind, într-un mod fascinant, războiul aerian din anul 1918. Sunt prezentate principalele acţiuni aeriene desfășurate pe Frontul de Vest, raidurile de bombardament efectuate de aviaţia germană asupra Londrei, vânătoarea de baloane captive, care dirijau tirul artileriei. Sunt prezentate tacticile dezvoltate de fiecare aviaţie implicată în conflict, momente de viaţă cotidiană în unităţile angajate în luptă, încrâncenarea celor implicaţi în războiul aerian, luptele înverșunate din toamna anului 1918, ofensiva aeriană generală aliată din ultimele săptămâni de război, dar și sfârșitul zeppelinelor, ca armă aeriană. Nu sunt uitate misiunile aeriene aliate din Balcani, Italia și Orientul Apropiat. Ultimele zile ale războiului aerian sunt surprinse într-un capitol separat. În final, alături de concluzii, autorii prezintă clasamentul așilor aviaţiei militare române din anii Primului Război Mondial, precum și caracteristicile principalelor avioane folosite în anul 1918 de cele două tabere beligerante. Cartea se încheie cu o bogată bibliografie și o iconografie extrem de sugestivă.

Această carte are meritul de a prezenta importanţa aviaţiei în obţinerea victoriei Antantei în faţa Puterilor Centrale. Evoluţia ulterioară a acestei arme a fost determinată de experienţa obţinută în anii Primului Război Mondial. Acum au fost elaborate și testate aproape toate tacticile folosite de aviaţie, acum apare imaginea asului, a acelui pilot care obţine un număr mare de victorii aeriene, asemuit de unii cu gladiatorii antichităţii sau cu cavalerii evului mediu.

Deși este o carte pe care o citești aproape pe nerăsuflate, vorbim totuși de o lucrare științifică. Cei doi autori au cercetat numeroase arhive, militare și civile, din ţară și străinătate, iar bibliografia folosită este foarte valoroasă. Editura ALPHA MDN a publicat această carte în condiţii grafice excelente.

Dr. Viorel GHEORGHE

♦♦♦

GENERAL NICOLAE TĂTĂRANU:
AMINTIRI DIN RĂZBOIU
(Ediţia a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, 2018, 240 p.)

Nicolae Tătăranu a fost unul dintre ofiţerii de elită ai armatei române, în prima jumătate a secolului XX. Ofiţer de infanterie, a avut o carieră deosebită și a participat la ambele războaie mondiale. Cea mai înaltă funcţie deţinută a fost aceea de subșef al Marelui Stat Major.

În momentul intrării României în Primul Război Mondial era comandantul Companiei 1 Ciclişti din cadrul Batalionului 2 Vânători „Elisabeta". Rănit în lupta de la Izvoarele a fost operat și transferat la Spitalul Militar 118, unde a rămas până la începutul lunii aprilie 1917. Pentru că exista pericolul transferului într-un

lagăr de prizonieri din Germania, fuge din spital cu intenţia de a trece linia frontului și a reveni la unitatea sa. Este capturat la Ploiești și trimis către Germania, dar împreună cu doi camarazi reușesc să sară din tren, într-o localitate din Vâlcea și ajung la București. La mijlocul lunii iulie pleacă pe jos spre linia frontului pe la Inotești, Ceptura, Cislău, Goidești. La finele lunii iulie au reușit să treacă linia frontului și au ajuns la Regimentul 18 Dorobanţi Gorj.

După război, a urmat Școala Superioară de Război din Paris, a fost atașat militar la Paris, Bruxelles și Madrid, profesor la Școala Superioară de Război de la București, a fost numit de generalul Antonescu subșef al Marelui Stat Major, iar după 22 iunie 1941 a fost șeful de stat-major al Armatei a 4-a și apoi comandant al Diviziei 20 Infanterie cu care a luptat la Stalingrad. La 24 august 1944 a preluat comanda Corpului 6 Armată cu care participă la luptele pentru eliberarea Transilvaniei. În martie 1945 este trecut în rezervă și moare în 1953.

În februarie 1940, generalul Tătăranu și-a publicat la Cartea Românească amintirile din perioada Primului Război Mondial. În 2018, nepoţii generalului au republicat aceste amintiri, într-o ediţie revăzută și adăugită. Aceasta conţine un indice de persoane și de locuri, o anexă cu fotografiile personalităţile politice și militare din acea perioadă, câteva hărţi generale și cu operaţiunile armatei române în campaniile din 1916 și 1917, câteva note biografice, o listă a ilustraţiilor, dar și un extras din Jurnalul de Operaţii al Companiei 19 Ciclişti din Batalionul 2 Vânători detașată la Divizia 1 Cavalerie. Tot în anexe găsim un extras din amintirile locotenentului Florin M. Rădulescu, unul dintre cei doi camarazi cu care locotenentul Tătăranu a trecut linia frontului, o scrisoare a aceluiași locotenent Rădulescu către două domnișoare din București care au avut grijă de cei trei ofiţeri când erau căutaţi de autorităţile germane. La final este reprodus un articol semnat de colonelul (r) Dumitru Matei și dedicat odiseei locotenentului Tătăran și apărut iniţial în „Memoria Oltului și Romanaţiului" în 2017.

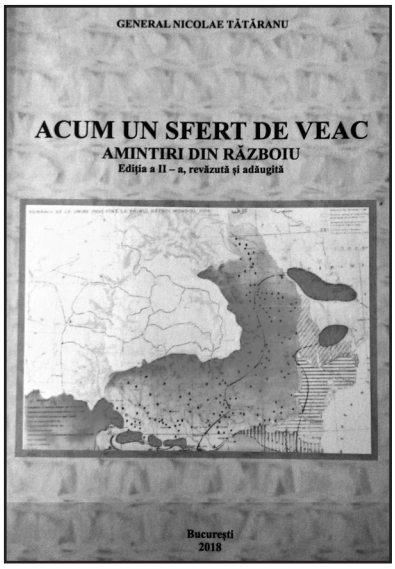

Este absolut meritoriu faptul că nepoţii generalului Tătăranu au republicat cartea bunicului lor. Chiar dacă nu au beneficiat de sprijinul unei edituri, aceștia au reușit să ducă la capăt această misiune cu bine. Micile greșeli de tehnoredactare sunt în acest caz, scuzabile. Rămâne însă o carte care aduce în actualitate eroismul și vitejia unor înaintași.

Dr. Viorel GHEORGHE

♦♦♦

☙ CONSTANTIN I. STAN: *UN POET UITAT – CONSTANTIN T. STOICA. SACRIFICIU PENTRU IDEALUL NAŢIONAL*

(Editura ALPHA MDN, Buzău, 2019, 136 p.) ☙

Constantin I. Stan, cunoscut pentru cărţile sale dedicate evenimentelor din anii Primului Război Mondial, ne aduce în atenţie viaţa unui poet talentat, ofiţer al Armatei Române, căzut în luptele de pe Valea Oltului, în octombrie 1916.

Constantin T. Stoica s-a născut la Buzău în ziua de 14 februarie 1892. Pe linie maternă se trăgea dintr-o veche familie boierească, iar bunicul său era un intelectual recunoscut al meleagurilor buzoiene și anume Constantin Canella Ciorogârleanu, fost profesor și ziarist, autor al primului dicţionar de sinonime al limbii române. Linia paternă a fost și ea deosebită, pentru că tatăl său se trăgea dintr-o veche familie nobiliară românească originară din Lipova. Bunicul din partea tatălui, Ștefan Cristofor Stoika a urmat cursurile Școlii de Cadeţi din Viena, după care a trecut în Ţara Românească și s-a înrolat în armata nou înființată. A ajuns la gradul de colonel, a fost aghiotant al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, primar al Bucureștiului între 1061-1864 și senator în Parlamentul României. A avut și preocupări literare importante. Se pare că este primul traducător în limba

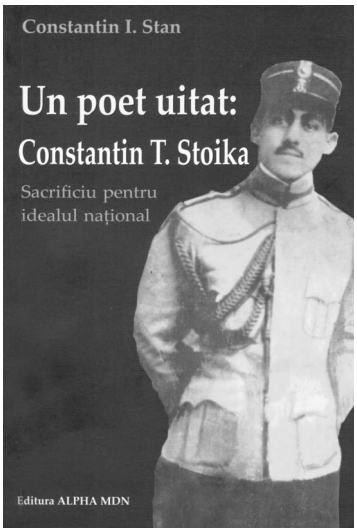

română al marelui Shakespeare. Unul dintre cei 20 de copii ai săi a fost Titus Stoika, care a terminat Școala de Poduri și Șosele din București, după care s-a înrolat pentru o perioadă în armata franceză și a luptat în Algeria contra triburilor berbere, unde s-a îmbolnăvit de febră tifoidă. La recomandarea medicilor a revenit în ţară și s-a căsătorit cu Irene Canella Ciorogârleanu. În urma acestei căsătorii au rezultat patru copii, dintre care și Constantin T. Stoika. În 1909, fiind elev la Liceul „Nicolae Bălcescu" din Pitești a editat împreună cu fratele său Cezar, revista „Tinerimea literară și artistică", care a fost bine primită de elevii și profesorii liceului.

În 1910, Constantin T. Stoica a publicat primul volum de versuri, din păcate pierdut, intitulat „Licurici". Doi ani mai târziu, el a devenit student al Facultăţii de Litere și Filosofie a Universităţii din București, unde a fost puternic influenţat de unul dintre profesorii săi și anume Ovid Densușianu. Din motive financiare, a cerut să fie încorporat, ca voluntar, în Regimentul 3 Călărași. Comandantul acestui regiment nu numai că i-a aprobat cererea, dar l-a înscris și la Școala de Ofiţeri de Artilerie, Geniu și Marină. În 1913 a participat, ca voluntar, la campania din Bulgaria, alături de Regimentul 7 Artilerie din Buzău. Și-a continuat activitatea de poet și traducător, cu mult succes. În 1914 a primit premiul Hillel oferit de Academia Română, pentru traducerile remarcabile din opera lui Lucreţiu. Declanșarea Primului Război Mondial i-a schimbat viaţa. A fost mobilizat, cu grad de sublocotenent, în cadrul Regimentului 1 Grăniceri. Intrarea României în război l-a găsit tot în Regimentul 1 Grăniceri, pe Valea Oltului, la Câineni. Au fost printre primii care au trecut graniţa spre Transilvania. A luptat cu mult curaj în primele bătălii ale Războiului de Reîntregire Naţională și a ajuns cu unitatea sa până în apropierea Sibiului. A luptat cu multă vitejie până în ziua de 23 octombrie 1916, când a căzut la datorie. Pentru eroismul său a fost decorat, post-mortem, de către Regele Ferdinand cu Ordinul „Coroana României" în grad de cavaler.

Constantin T. Stoica a fost un exemplu. Un intelectual de marcă, un poet apreciat de critica literară, un traducător de mare valoare, care a considerat că locul său este până la urmă în tranșee, pentru realizarea României Mari.

Cartea profesorului Constantin I. Stan are meritul de a redescoperi viaţa acestui erou, într-un moment deosebit și anume cel al Centenarului făurii României Mari. Este un gest aproape singular în istoriografia românească contemporană. Autorul nu s-a limitat doar la prezentarea biografiei lui Constantin T. Stoica. A prezentat, în mod succint, contextul intern și internaţional al acestei perioade. Cartea beneficiază de o bibliografie impresionantă, specifică de fapt profesorului Constantin I. Stan, recunoscut pentru acribia sa.

Această carte a apărut în condiţii grafice deosebite la editura buzoiană ALPHA MDN.

Dr. Viorel GHEORGHE

♦♦♦

NICOLAE BULAT:
ÎN CĂUTAREA UNUI MARE EROU. GENERALUL STAN POETAŞ
(Editura Editgraph, Buzău, 2019, 209 p.)

Unul dintre eroii căzuţi în apărarea României Mari a fost generalul Stan Poetaș, comandantul Brigăzii 17 Infanterie. La o sută de ani de la moartea acestuia, directorul Muzeului de Istorie și Etnografie din Soroca, Nicolae Bulat a încercat să-i surprindă viaţa într-o carte, apărută cu sprijinul Consiliului Judeţean Buzău și a Diviziei 2 Infanterie „Getica". Cartea este deschisă de o scurtă prefaţă, semnată de Petre Emanoil Neagu, președintele Consiliului Judeţean Buzău, urmată de o preacuvântare a părintelui profesor doctor Mihail Milea. Comandantul Diviziei 2 Infanterie „Getica", generalul-maior Gheorghiţă Vlad, a realizat un studiu interesant și documentat, „Contribuţia armatei române la realizarea Unirii Basarabiei cu România", în care a prezentat contextul militar al Basarabiei în anii 1918-1919. De altfel, generalul-maior Vlad a realizat și controlul ştiinţific al cărţii.

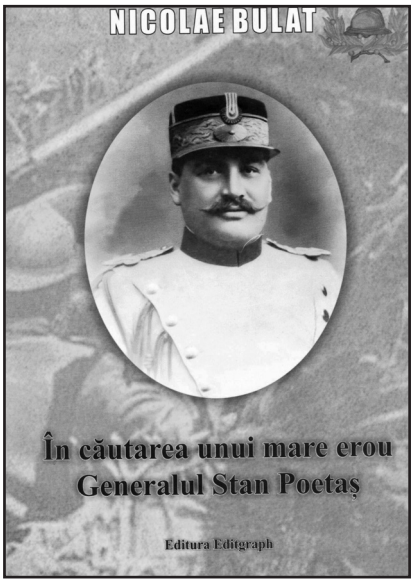

Generalul Stan Poetaș s-a născut la 5 decembrie 1870, în comuna brăileană Ulmu, într-o familie de ţărani. După absolvirea Școlii de Ofiţeri de Infanterie a fost încadrat ca sublocotenent la Regimentul 11 Infanterie Râmnicu-Sărat. A urmat o carieră exemplară, care a cuprins și admiterea printre primii la

Școala Superioară de Război, comandant-adjunct al Școlii de Tragere a Infanteriei și comandant de batalion în timpul celui de-al Doilea Război Balcanic. În 1914 a fost avansat locotenent-colonel și comandant al Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni". În august 1916 a fost avansat colonel și a primit comanda Brigăzii 17 Infanterie. În timpul războiului s-a remarcat în timpul luptelor de la Bazargic, Topraisar, Neajlov-București, precum și la Mărășești. A fost primul ofiţer român avansat la gradul de general pe câmpul de luptă. În 1918 a fost trimis în Basarabia, pentru a contribui la eliminarea pericolului bolșevic. Brigada 17 Infanterie a fost dislocată în zona Soroca-Hotin, unde a fost organizată în mod temeinic apărarea acesteia. În ianuarie 1919, în timp ce se deplasa către unităţile subordonate, generalul Stan Poetaș a fost prins într-o ambuscadă organizată de bolșevici. A luptat cu arma în mână, până la ultima sa suflare, împreună cu ordonanţa și vizitiul său.

Stan Poetaș a fost un exemplu de comandant dedicat, foarte iubit și respectat de soldaţii și ofiţerii din subordine. Apariţia acestei monografii este fără îndoială un omagiu adus unui general de elită al Armatei Române, care a căzut la datorie într-un moment extrem de greu pentru ţară. Sacrificiul făcut de generalul Poetaș nu a fost ignorat de contemporanii săi. În perioada interbelică, satul natal i-a purtat numele, la fel și satul Cureșniţa din fostul judeţ Soroca. În orașul Soroca a fost ridicată o statuie, de 3 metri înălţime a generalului Poetaș, realizată de sculptorul George Dimitriu. Această statuie a avut și ea de suferit din cauza bolșevicilor. După cedarea Basarabiei, în iunie 1940, statuia a fost demontată și adusă la Muzeul de Artă Naţională din București, după care a fost repartizată Muzeului Militar. Statuia a fost readusă la Soroca, în toamna anului 1941. După ce Basarabia a fost reocupată de către sovietici, statuia generalului Poetaș a fost distrusă de aceștia.

Nicolae Bulat surprinde în cartea sa situaţia existentă în Basarabia și mai ales la Soroca, în anii 1918-1919, acţiunile armatei române de eliminare a pericolului bolșevic. Este clar că fără acţiunea fermă a trupelor române, Basarabia ar fi trecut prin momente dificile.

Trebuie să salutăm apariţia acestei cărţi, scrisă de un istoric din Soroca, semn că istoria adevărată a naţiunii române nu trebuie uitată sau mai rău, ignorată cu bună știinţă. La Centenarul Marii Uniri era nevoie ca fiecare mare personalitate implicată în acest act istoric să fi beneficiat de o monografie. Din păcate, prea puţin s-a făcut în acest sens.

Editura buzoiană EDITGRAPH a reușit încă o dată, să ofere cititorilor o carte valoroasă, apărută în condiţii grafice deosebite.

Dr. Viorel GHEORGHE

♦♦♦

MĂRTURII DIN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE: AŞA CUM AU FOST PREZENTATE REGELUI FERDINAND I

Sorin Cristescu, cel care a ales textele și a întocmit notele, ne propune o serie de documente inedite aflate în păstrarea Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, în fondul *Casa Regală. Documente oficiale*, la care se adăugă, în mod fericit, articole publicate de generalul Constantin Prezan în ziarul „Neamul Românesc", editat de Nicolae Iorga, în iunie 1918.

Reunite sub titlul prezentat mai sus (Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018, 386 p.), documentele aduc „în faţa cititorului sentimentele și zbuciumul sufletesc ale unora dintre protagoniștii unei epoci glorioase și tragice deopotrivă", acesta regăsind: *Două memorii despre participarea colonelului Gheorghe Cantacuzino-grănicerul la campaniile din 1916-1917*; *Memoriul colonelului Mihăilescu Dumitru relativ la omiterea sa de la avansarea la gradul de general de brigadă*; *Memoriul lt. colonelului Șeinescu Radu; Un răspuns; Bătălia de la Mărășești (relaţiune oficială) Marele Cartier General*; *Memoriul generalului Constantin Christescu*; *Memoriul colonelului Lascăr Caracaș*; *Regimentul „Gorj" nr. 18 în arhiva Casei Regale a României*; *Regele Ferdinand. Propuneri pentru conferirea Ordinului Sf. Gheorghe*; *Căpitan Deculescu Nicolae – un erou evadat din captivitatea inamicului*; *Memoriul generalului Gh. Dabija*; *Memoriul căpitanului Pătrășcoiu V. Nicolae*; *Memoriul sublocotenentului George P. Diaconu*; *Memoriul sublocotenentului Dinculescu Gheorghe*; *Memoriul generalului Alexandru Socec*; *Memoriul generalului Nicolae Sinescu*; *Memoriul generalului Nicolae Petala*; *Decupaje din „Monitorul Oficial"*.

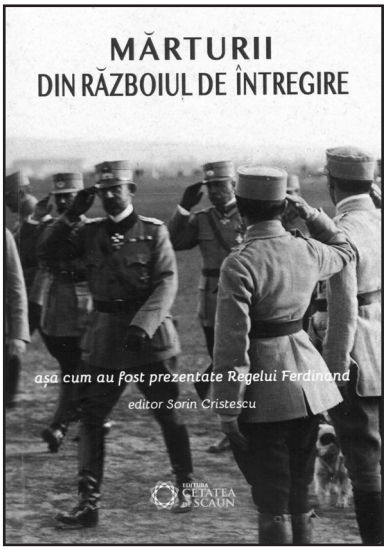

Este o lucrare inedită care aduce informaţii care completează în mod fericit istoriografia participării României la Primul Război Mondial.

Dr. Luminița GIURGIU

FONDUL JERTFELOR LINIEI DEMARCAŢIONALE (1919)

În anul 2019, la Editura Știință, Cultură și Artă a apărut cartea *Fondul Jertfelor Liniei Demarcaționale*, (Mediaș, 152 p.), având ca autori pe Vasile Mărculeț și Alexandru Bucur.

Lucrarea beneficiază de *Prefață* (semnată de dr. Constantin Ittu), urmată de *Introducere* și *patru capitole:* I. Politica antiromânească a Ungariei la vest de linia de demarcaţie; II. Înființarea „Fondului Jertfelor Liniei Demarcaţionale"; III. Funcţionarea „Fondului Jertfelor Liniei Demarcaţionale"; IV. Distribuiri de ajutoare din „Fondul Jertfelor Liniei Demarcaţionale"; *în loc de încheiere*, *concluzii*, *abstract* (traducere de Theodora Mărculeţ), *bibliografie*, *anexe*, *precizări și mulțumiri*.

Așa cum consemnează și dr. Constantin Ittu, *cartea este una binevenită în peisajul de profil din România, deoarece abordează un aspect din acea dramatică, terifiantă și, în același timp, fascinantă perioadă de la sfârșitul Primului Război Mondial.*

Demersul autorilor se bazează, în principal, pe articole din presă, subiectul fiind unul inedit, netratat în lucrări de specialitate și cu puține referiri în documentele aflate în păstrarea Serviciului Judeţean Sibiu al Arhivelor Naţionale.

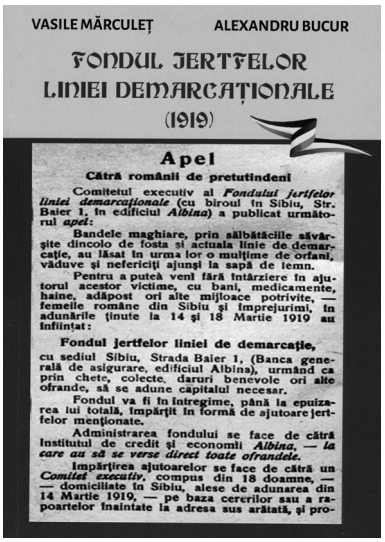
VASILE MĂRCULEȚ ALEXANDRU BUCUR

FONDUL JERTFELOR LINIEI DEMARCAȚIONALE (1919)

Apel

Către românii de pretutindeni

Comitetul executiv al *Fondului jertfelor liniei demarcaționale* (cu biroul în Sibiu, Str. Baier 1, în edificiul *Albina*) a publicat următorul *apel*:

Bandele maghiare, prin sălbătăciile săvârșite dincolo de fosta și actuala linie de demarcație, au lăsat în urma lor o mulțime de orfani, văduve și nefericiți ajunși la sapă de lemn.

Pentru a putea veni fără întârziere în ajutorul acestor victime, cu bani, medicamente, haine, adăpost ori alte mijloace potrivite, — femeile române din Sibiu și împrejurimi, în adunările ținute la 14 și 18 Martie 1919 au înființat:

Fondul jertfelor liniei de demarcație,

cu sediul Sibiu, Strada Baier 1, (Banca generală de asigurare, edificiul Albina), urmând ca prin chete, colecte, daruri benevole ori alte ofrande, să se adune capitalul necesar.

Fondul va fi în întregime, până la epuizarea lui totală, împărțit în formă de ajutoare jertfelor menționate.

Administrarea fondului se face de către Institutul de credit și economii *Albina*, — *la care au să se verse direct toate ofrandele.*

Împărțirea ajutoarelor se face de către un *Comitet executiv*, compus din 18 doamne, — domiciliate în Sibiu, alese de adunarea din 14 Martie 1919, — pe baza cererilor sau a raporturilor înaintate la adresa sus arătată, și pro-

Intrată în preocuparea autorilor din anul 2015, tema a fost abordată în numeroase studii și articole, volumul de față oferind șansa regăsirii acelor informaţii publicate, cât și a unora noi care la momentul inițierii cercetării nu au fost accesibile.

În concluzie, *această apariție editorială, subiectul său, ne conving odată în plus că istoria este un fascinant mozaic de fapte, date, inițiative și acțiuni, iar fiecare contribuție, în felul ei, este un element constitutiv al acestuia.*

Dr. Luminița GIURGIU

♦♦♦

MONUMENTELE EROILOR DÂMBOVIŢENI – MEMORII ETERNE ALE NEAMULUI ROMÂNESC

În cadrul apariţiilor editoriale dedicate centenarului intrării României în Primul Război Mondial și a înfăptuirii Marii Uniri se înscrie și *Monumentele eroilor dâmboviţeni – memorii eterne ale neamului românesc*", apărută sub egida Consiliului Judeţean Dâmboviţa și Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" Filiala „Mihai Viteazul" Dâmboviţa (Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2018, 230 pagini+ilustraţii).

Sub coordonarea col. (r) Gheorghe Șerban, o excepțională echipă de cercetători neobosiţi - prof. honor. univ. Dr. George Coandă, prof. Dr. Marian Curculescu, col. (r) Dumitru Iov, col. (r) Emil-Cornel Petrescu, ing. Nicolae Posta, prof. Constantin Voicu și plt. adj. pr. (r) Adrian Robu - a realizat o lucrare închinată operelor comemorative dedicate eroilor judeţului Dâmboviţa.

Girul a fost dat de Înaltpreasfinţia Sa Nifon – Arhiepiscopul și Mitropolitul Târgoviștei, dr. ing. Daniel-Nicolae Comănescu – președintele Consiliului Judeţean Dâmboviţa, col. (r) Gheorghe Șerban – președintele Filialei „Mihai Viteazul" Dâmboviţa a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" și,

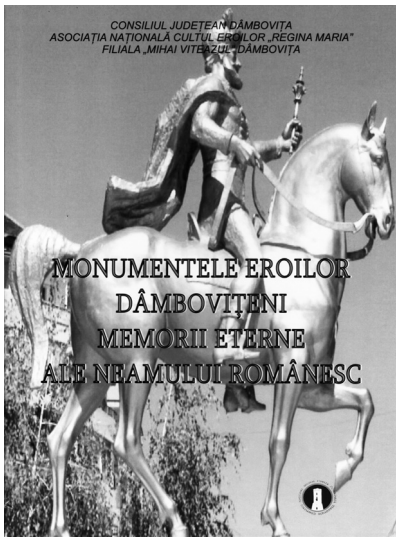

nu în ultimul rând, de dr. George Coandă, Professor Honorificus al Universităţii „Valahia" din Târgoviște și membru al Academiei Americano-Române de Arte și Științe din Statele Unite ale Americii.

În cuprins regăsim o prezentare a judeţului Dâmboviţa și a celor *279 monumente din care 15 troiţe, 3 Cimitire de Onoare (1 românesc, 1 sovietic, 1 româno-german), 24 de cruci individuale, 36 Parcele de Onoare cu 644 de cruci, unele dintre ele realizate de artiști renumiți ca Vasile Blendea, Nicola Kagheorghis, Ion Măgurean, Nae Gava, Ion Florea, Spiridon Georgescu, Bruno Brunisso, Alfonso Venturini, unele categorisite drept monumente de for public*, din municipii, orașe și comune.

Cartea de Aur a eroilor dâmboviţeni beneficiază de o realizare grafică de excepţie a Editurii Bibliotheca.

Cinstirea eroilor neamului reprezintă un act de recuperare a memoriei naționale, un moment de celebrare a valorii și un timp liturgic de mulțumire și de laudă, o datorie națională, căci pe eroismul, patriotismul și jertfa multor români, adesea necunoscuți, s-a ctitorit România de astăzi – binecuvânta Înaltpreasfinţia Sa Nifon.

Dr. Luminița GIURGIU

♦♦♦

SACRIFICIU ŞI SUPRAVIEŢUIRE. ARMATA ROMÂNĂ LA COTUL DONULUI ŞI STEPA CALMUCĂ 1942-1943

Dr. Marin Voicu propune cititorilor o nouă analiză distinctă a bătăliei Stalingradului, abordând complexitatea perioadei premergătoare declanșării contraofensivei sovietice din 19 noiembrie 1942 (Editura ExPonto, 2018, 276 p.). Sunt abordate teme precum *supraviețuirea unităților române, lipsite de cele mai elementare condiții necesare traiului zilnic al militarilor aflați pe poziție, coroborate cu îndeplinirea misiunilor primite, în situații greu de imaginat, retragerea și reorganizarea supraviețuitorilor*.

Lucrarea, bazată pe o temeinică cercetare a fondurilor de arhivă deţinute de Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Arhivele Militare Române și Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii. Beneficiind de un cuvânt înainte semnat de profesor universitar dr. Valentin Ciorbea, din cuprins putem menţiona: *Românii în ecuația Stalingradului; Concepția întrebuințării Armatelor 3 și 4 române în zona de operații Stalingrad. Proiectul „Grupului de armate Don"; Situația internă a României; Marșul spre necunoscut; Aprovizionarea și dotarea unităților din linia I: precizia germană nu a funcționat și pentru armata română; Contradicții româno-germane privind dispozitivul de luptă; Reducerea efectivelor luptătoare, prin reorganizare. Acțiuni de luptă premergătoare contraofensivei sovietice; Viață și moarte în linia I. În așteptarea marelui atac; Dinamica luptelor pentru Stalingrad și pregătirea contraofensivei sovietice septembrie-19 noiembrie 1942; Marea încleștare (Operațiunea „Uranus") 19-24 noiembrie 1942; Rezistența Armatei 3 române pe râul Cir; Acțiunile Armatei 4 române în Stepa Calmucă 20 noiembrie-12 decembrie 1942; Participarea Armatei 4 române la Operațiunea „Viscolul" și retragerea spre Valea Manîci 12-30 decembrie 1942; Stigmatizarea armatei române. Degradarea relațiilor inter-umane româno-germane* și *Regruparea supraviețuitorilor. Marșul spre țară*.

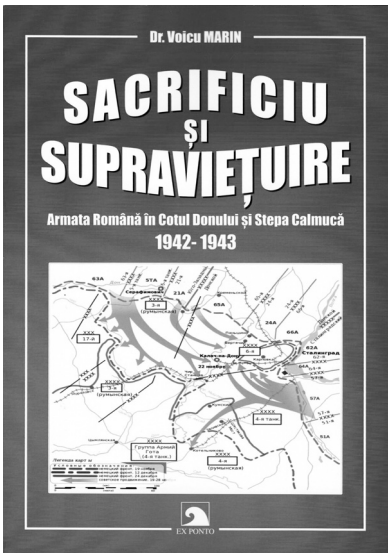

Dr. Voicu Marin aduce în sprijinul afirmaţilor sale și documente de arhivă, grupate în două anexe.

Bătălia câștigată de sovietici la Stalingrad a avut un impact psihologic deosebit. Șocul moral și psihic asupra comandanților germani, a lui Hitler, provocat de distrugerea Armatei a 6-a și capitularea comandantului ei, feldmareșalul von Paulus, caz fără precedent, a dus Germania spre un război total – concluziona profesorul universitar dr. Valentin Ciorbea.

Dr. Luminița GIURGIU

O VIAŢĂ TRĂITĂ DEMN. GENERALUL AVIATOR ION-STRATULAT DOBRAN

În anul 2018, la Editura Editgraph, a văzut lumina tiparului un album omagial (Buzău, 142 p.), având-i ca autori pe Aurel Pentelescu și Dan Antoniu, dedicat generalului aviator Ion-Stratulat Dobran, veteran de război aflat în preajma aniversării a 100 de ani (la 5 februarie 2019), unicul supraviețuitor al zburătorilor din Grupul 9 Vânătoare.

Lucrarea urmărește povestea vieţii acestui brav pilot*: Familia. Anii copilăriei. Elev la liceul militar. În Școala de Ofițeri Aviație. Pilot de război; Pe frontul de est, în Grupul 9 Vânătoare. În vest, până la Pieštany-Cehoslovacia; După război. Pilot de linie aeriană. Vârsta senectuții. Spre suta de ani*.

La începutul volumului găsim detaliat un episod emoţionant: participarea generalului Dobran, la 99 de ani, la zborul organizat de Dan Ștefănescu, în 26 mai 2018, pentru comemorarea asului vânătorilor români din ultimul război mondial Constantin Bâzu Cantacuzino.

Albumul, de o calitate grafică deosebită, prezintă informaţii regăsite în arhivele oficiale și private, periodice, lucrări generale și speciale, iar fotografiile puse la dispoziţia cititorului împlinesc imaginea unei vieţi unde riscul și dragostea de zbor s-au împletit. Prin tot ceea ce a întreprins, a devenit un model de *cinste, onoare, bravură, iubire de ţară și totală dăruire pentru cauzele drepte și bune*.

Dr. Luminița GIURGIU

♦♦♦

PAGINI DIN TINEREŢEA LUI GHEORGHE I. BRĂTIANU (1898-1953)

În anul 2018, la Editura Editgraph a apărut cartea *Pagini din tinereţea lui Gheorghe I. Brătianu (1898-1953)*, (Buzău, 136 p.), având ca autori pe Aurel Pentelescu și Liviu Ţăranu.

Lucrarea beneficiază de *Notă asupra ediției; Gheorghe I. Brătianu (1898-1953). Repere cronologice; Gheorghe I. Brătianu, voluntar în Războiul Întregirii Neamului (1916-1918); O sută de ani de la primul studiu istoric tipărit al lui Gheorghe I. Brătianu, 1916-1920; Gheorghe I. Brătianu și „Restaurația" din anul 1930; Addenda. O oaste moldovenească acum trei veacuri (de Gheorghe I. Brătianu); Mărturii iconografice.*

Așa cum remarcă și autorii, acest volum reunește studii publicate privitoare la anii tinereţii lui Gheorghe I. Brătianu, reunite cu ocazia împlinirii a 120 de ani (1898-2018) de la nașterea și la 65 de ani (1953-2018) de la moartea acestuia.

Scurta cronologie care trece în revistă viaţa și activitatea lui Gheorghe I. Brătianu, are drept scop să dezvăluie cititorului destinul dramatic trăit de acest discipol de necontestat al lui Nicolae Iorga și cu sfârșit asemănător, martiric.

Redăm în continuare frumoasele cuvinte scrise de Aurel Pentelescu: *Mai mult ca oricând, în vremurile de astăzi, la răspântie de secole și de milenii, este nevoie de repere și certitudini. În plan uman, Gheorghe I. Brătianu este un reper și o certitudine, deopotrivă ca savant istoric și ca om, unul din marii martiri ai Neamului românesc. Reper, întrucât scrierile sale istorice sunt exemplare ca temă, cercetare istorică, mod de realizare, viaţa sa poate servi de model oricărui tânăr, mai cu seamă celui care s-ar consacra științelor istorice. Certitudine, întrucât adevărurile rostite de Gheorghe I. Brătianu sunt perene, confirmate de realităţile sociale și istorice, izvorâte din solul și durerile Neamului românesc, iar jertfa sa, cea mai aleasă dovadă a demnității și muceniciei.*

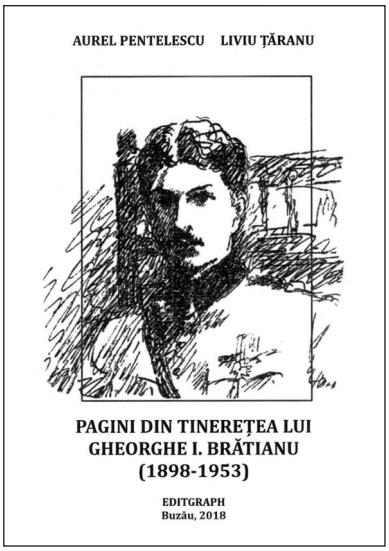

Dr. Luminița GIURGIU

MODERNIZAREA ORAŞULUI BUZĂU 1880-1950. ARHITECTURĂ, URBANISM, IGIENĂ

În anul 2018, la Editura Editgraph a apărut cartea *Modernizarea orașului Buzău 1880-1950. Arhitectură*, *urbanism, igienă*, (Buzău, 220 p.), având ca autor pe prof. dr. Viorel Gheorghe.

Lucrarea beneficiază de *Cuvânt înainte* (semnat de prof. dr. arh. Teodor Octavian Gheorghiu), urmat de *Introducere* și *zece capitole:* I. Evoluţia demografică a Buzăului până la Primul Război Mondial; II. Parcuri și grădini buzoiene; III. Un exemplu de modernizare urbană. Construirea Palatului Comunal; IV. Palatul Comunal – incendii, cutremure, bombardamente; V. Igiena urbană – cerinţă esenţială a modernizării; VI. Colaborarea autorităţilor locale cu unităţile militare. Construcţia de cazărmi, aeroporturi și alte obiective; VII. Dezvoltarea industriei buzoiene și sprijinul oferit de autorităţile locale; VIII. Arhitectul Duiliu Marcu și construirea Pieţii Centrale din Buzău; IX. Implicarea inginerilor Emil Prager și Henri Teodoru în proiecte de modernizare urbană la Buzău; X. Noiembrie 1940. Cutremurul, de *planuri, documente* și *imagini,* precum și de *bibliografie*.

Demersul autorului de a aduce în faţa cititorului informaţii despre istoria urbană buzoiană are ca punct de pornire o serie de studii și articole publicate în ultimii cca 15 ani în revistele „Historia Urbana", „Monumentul" și „Analele Buzăului", reunite astfel încât să fie mult mai accesibile celor interesaţi.

Oferind o privire retrospectivă asupra istoriei orașului Buzău în perioada 1880-1950, în cuprins descoperim o împletire a aspectelor sociale, sanitare și demografice cu cele care privesc administrarea și politica urbană, apărarea, arhitectura și ingineria urbană. Așa cum remarca și prof. dr. arh. Teodor Octavian Gheorghiu cine le citește *înţelege mai bine sursele, parcursul și rezultatele a numeroase episoade urbanistice și arhitecturale buzoiene și-și explică, mai complet și aproape de adevăr, realitatea actuală*.

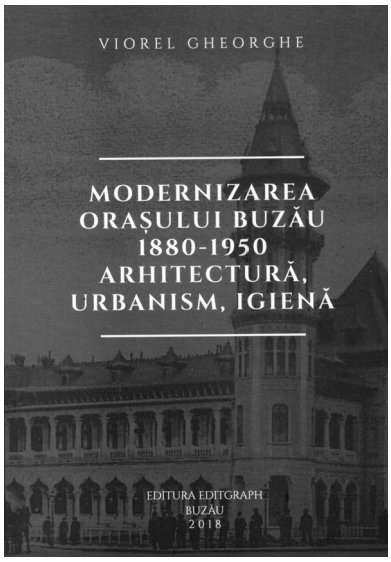

Cartea se bazează pe o cercetare riguroasă a surselor documentare (fondurile de arhivă aflate în păstrare la Arhivele Naţionale Istorice Centrale și Serviciul Judeţean Buzău al Arhivelor Naţionale, lucrări generale și speciale), consideraţiile fiind completate de date, planuri și fotografii care ilustrează cele mai reprezentative clădiri. Volumul constituie un reper fundamental *pentru cei care studiază, dar și pentru cei ce sunt amatori de istorie buzoiană*.

Dr. Luminița GIURGIU

♦♦♦

CONTENTS

♦The Romanian Army and the Collapse of Communism (December 1989) - Constantin Corneanu, Ph.D. ♦ The Participation of the Romanians from Veştem in the First World War (1914-1918) - Colonel (r) Alexandru Bucur, Ph.D., Prof. Vasile Mărculeţ, Ph.D.; ♦ Tulcea County Population and their Struggle with the Food and Fuel Crisis of 1919 - Laurenţiu Mănăstireanu, Ph.D. ♦ Turtucaia Battle (1916) remembered by military Doctors Ioan Gancevici and Emil Sachelarie between 1919 and 1920 - Warrant officer Marian Constantina ♦ Territorial Problems concerning the Establishment of the Romanian-Hungarian Border at the Paris - Versailles Conference (1919-1920) - Cornel Mărculescu, Ph.D. ♦ An Intellectual on the Sky of the First World War. Grigore Gafencu about the Aviation and Aviators (1931) - Assistant Professor Alin Spânu, Ph.D. ♦ Comments regarding Victor Pétin's Work „Le Drame Roumain". General Scarlat Panaitescu about the Romanian military Effort in the „Great War" - Petre Otu, Ph.D. ♦ Regiment 40 Infantry „Călugăreni" in the Battle from the Don Bend (1942) - Colonel (r) Remus Macovei ♦ Considerations regarding the Romanian Foreign Correspondence Censorship between August 24, 1944 and December 1945 - Colonel Petrişor Florea, Ph.D., Iulian-Stelian Boţoghină, Ph.D., George-Daniel Ungureanu, Ph.D. ♦ Elena Stematiu from Dâmboviţa - A Life dedicated to Charity - Prof. Marian Curculescu, Ph.D. ♦ General Ioan Sichitiu - Distinguished military Theoretician and Martyr of the Nation - Brigade General (r) prof. univ. Adrian Stroea Ph.D., Colonel (r) Marin Ghinoiu ♦ The Priest Professor Constantin Gh. Nazarie - In the Service of the Romanian Church and Nation - Priest Aurel-Florin Ţuscanu, Ph.D. ♦ Agora ♦ Review

Președintele României

Dorind a răsplăti meritele

Arhivelor Militare Naționale Române

- București -

în semn de apreciere pentru contribuția avută la păstrarea vie a memoriei faptelor de arme și a sacrificiului uman consemnat în Războiul pentru Întregirea Neamului, ducând mai departe tradițiile istorice ale celor care și-au făcut datoria față de Patrie,

Conferă

Medalia Comemorativă

„Centenarul Războiului pentru Întregirea Neamului".

Președintele României

Klaus - Werner Iohannis

Cancelarul Ordinelor

Decret nr. 781 *din* 31.10.2019

Brevet CRIN *nr.* 41 *Nr. crt.* 41

DECEMBRIE 1989